magazin istoric

Hartă atribuită lui Columb de către savantul francez Charles de la Ronciére. Biblioteca Națională din Paris. (**Cristofor Columb la Curtea lui Baiazid al II-lea** ?, pag. 85)

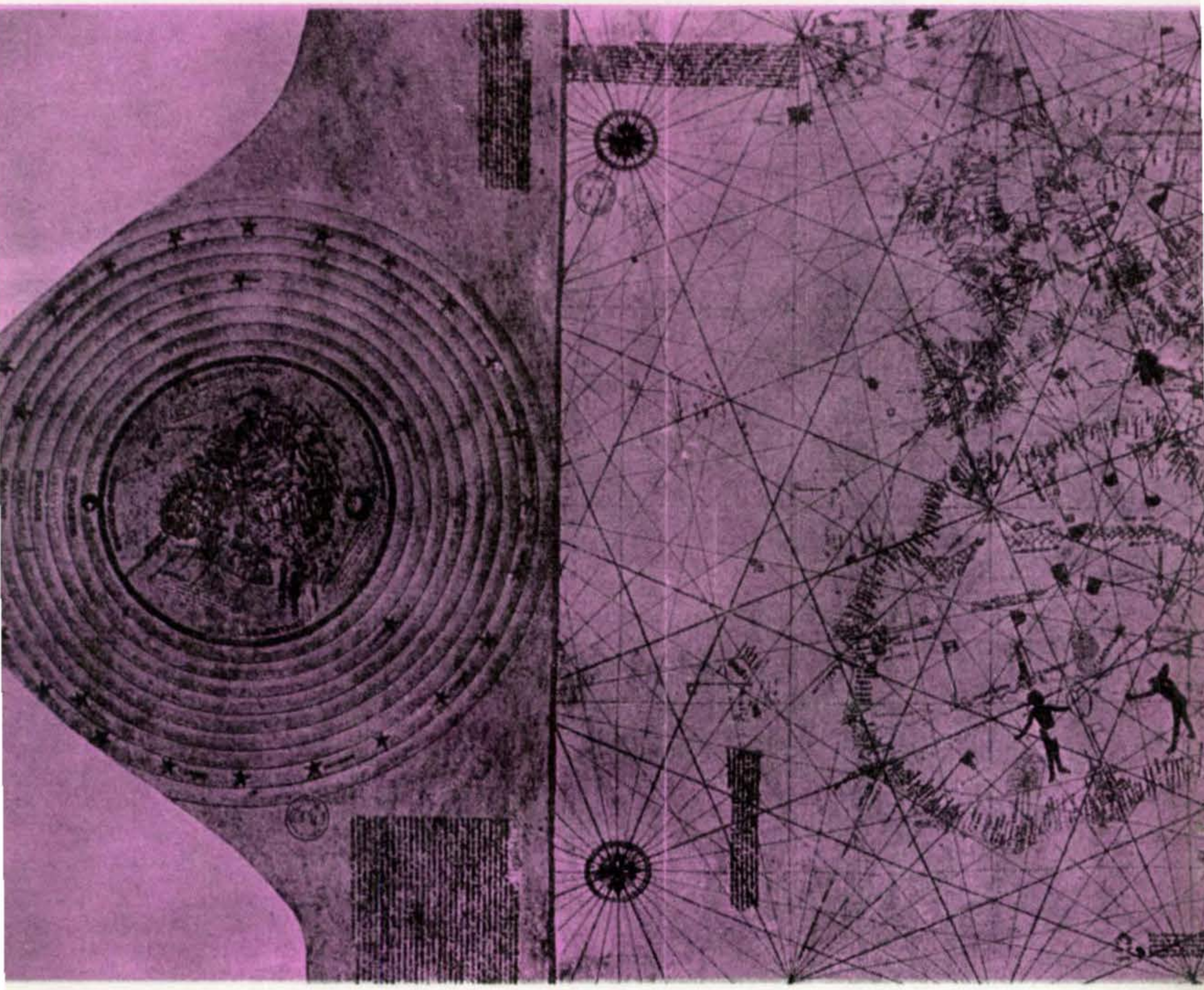

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

Nr. 9 (42) — sept. 1970

— M. PETRESCU-DIMBOVIȚA : Splendori și enigme ale culturii Cucuteni . . 2

● Semnele unei lumi de mult apuse ● Străveche civilizație de pe pămîntul românesc în circuitul mondial al marilor valori arheologice ● Controverse cronologice ● „Gînditorul" de la Tîrpești ● Cum arătau locuințele de acum 4 000 de ani

— MIRON CONSTANTINESCU : Un mare forum al istoricilor 7

— MATEI CAZACU : Există un portret al lui Basarab Întemeietorul ? . . . 9

Poate oferi un răspuns acestei întrebări cunoscuta Cronică Pictată de la Viena ?

— TITU GEORGESCU : Procesul de la Nürnberg (I) 12

Cititorii noștri vor putea urmări, începînd din acest număr, cîteva din piesele de bază ale acestui zguduitor proces care a ținut 408 ședințe judecătorești, a adunat cel mai vast material documentar cercetat de vreo instanță pînă atunci, traducerea în cele patru limbi — rusă, franceză, engleză și germană — necesitînd peste 20 de tone de hîrtie. Copiile după clișeele executate de laboratoarele fotografice au totalizat 780 000 de exemplare, iar înregistrarea cuvînt cu cuvînt a dezbaterilor — 27 000 de metri bandă de magnetofon și 7 000 de discuri. Procesul a fost și rămîne o mare lecție a istoriei care nu va putea fi uitată

— Panoramic 32

— STELIAN POPESCU : „Acela care cade în lupta pentru libertate nu moare" 37

Documente diplomatice românești despre rezistența antifascistă în Bulgaria

— SCARLAT CALLIMACHI : Scrisori către un prieten (I) 42

La aproape 75 de ani, „prințul roșu", cum îl numea cu vădită adversitate presa reactionară, a încredințat cîteva inedite pagini memorialistice „Magazinului istoric"

— MARIUS BIZEREA : Tricolorul românesc peste veacuri 50

Interesante opinii despre vechimea drapelului țării noastre

— ALAIN DECAUX : Falsul Dimitrie și Boris Godunov 52

O sîngeroasă înfruntare pentru tronul Rusiei, între favoritul și pretinsul fiu al lui Ivan cel Groaznic

— GH. I. IONIȚA : Doi aliați electorali ai anului 1937 — Maniu-Codreanu... . 60

...și un pact pe care analele vieții politice din România l-au consemnat ca pe un moment de tristă amintire

— D. TUDOR : Mari căpitani ai lumii antice 65

● „Căsătoriile politice" și misterioasa moarte a lui Cyrus cel Mare ● Gloria și umilința lui Miltiade, nemuritorul strateg de la Maraton

— HENRI DE SAINT BLANQUET : Mesaje descifrate după patru milenii . . 72

1944 de inscripții, un calculator electronic și multă fantezie matematică

— MARIA TOTU : Garda civică în războiul de independență 77

— Documente celebre ale istoriei : Magna Charta Libertatum 82

— CRISTINA ROTMAN : Cristofor Columb la curtea lui Baiazid al II-lea ? . . 85

Istoria păstrează încă multe enigme. Este și aceasta una dintre ele ?

— GH. UNGUREANU : „Mai fără milostivire decît oricare altul..." — era ultimul călău al Moldovei 89

— L. SĂRĂȚEANU : Bruges, melancolica „Veneție a Nordului" 92

...un oraș tăcut, care își poartă cu demnitate tristețea, cerîndu-și parcă iertare că există în preajma unor metropole trepidante, moderne, trufașe și „tentaculare"

— ION IONAȘCU : Mareș Căpitanul și Mareș Banul (dezbateri) . . . 94

— Microarhiva „Magazin istoric" : Mircea N. Popa : Din amintirile unui șofer regal 96

La volanul limuzinei lui Carol al II-lea, un informator al serviciului de spionaj nazist

— Poșta redacției 99

IN NUMĂRUL VIITOR

● 25 de ani de la Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 ● **Justiția baionetelor împotriva grevei generale din 1920** ● Pe urmele lui Shakespeare ● **Procesul de la Nürnberg (II)** ● Radu Șerban — urmașul lui Mihai Viteazul ● **Depeșa de la Ems sau cum începe un război** ● Reporterii antichității ● **Amintirea unui steag** ● Mituri și legende în lumina arheologiei ● **Horia Sima în fața corpului detectivilor**

În anul 1884, un harnic și talentat folclorist român, Teodor Burada, era chemat pe neașteptate să joace un rol important în istoricul arheologiei românești. Lucrurile s-au petrecut în felul următor. La o carieră de piatră din satul moldovean Cucuteni, situată pe dealul Cetățuia (la 9 km de Tg. Frumos și la 60 km de Iași), printre rocile sfărimate s-au ivit niște cioburi de oale frumos colorate și cîteva frînturi de figurine modelate în lut. Nu semănau de loc cu vasele care se vindeau la iarmaroace, de parcă ar fi provenit de pe cine știe ce tărîmuri îndepărtate. Muncitorii de la carieră le-au admirat, dar au rămas în același timp uimiți. Mulți auziseră despre un ieșean învățat care cutreiera satele, studiind casele, cîntecele, uneltele și jocurile oamenilor ; l-au chemat deci pe dată să vină să le cerceteze.

Burada nu era arheolog. Dar și-a dat repede seama că se afla în fața unei descoperiri excepționale, a unor vestigii provenind nu de pe cu totul alte tărîmuri — cum se presupusese —, dar din timpuri foarte îndepărtate. Pe dealul Cetățuia ieșiseră la iveală semnele unei lumi demult apuse : celebra cultură materială Cucuteni își făcea intrarea în istorie.

T. Burada a înțeles că loviturile de tîrnăcop ale exploatării trebuiau să înceteze. A făcut neîntîrziat demersurile necesare și a pledat cu energie pentru sistarea lucrărilor la cariera de piatră. Neprețuita comoară a putut fi astfel salvată de la distrugere.

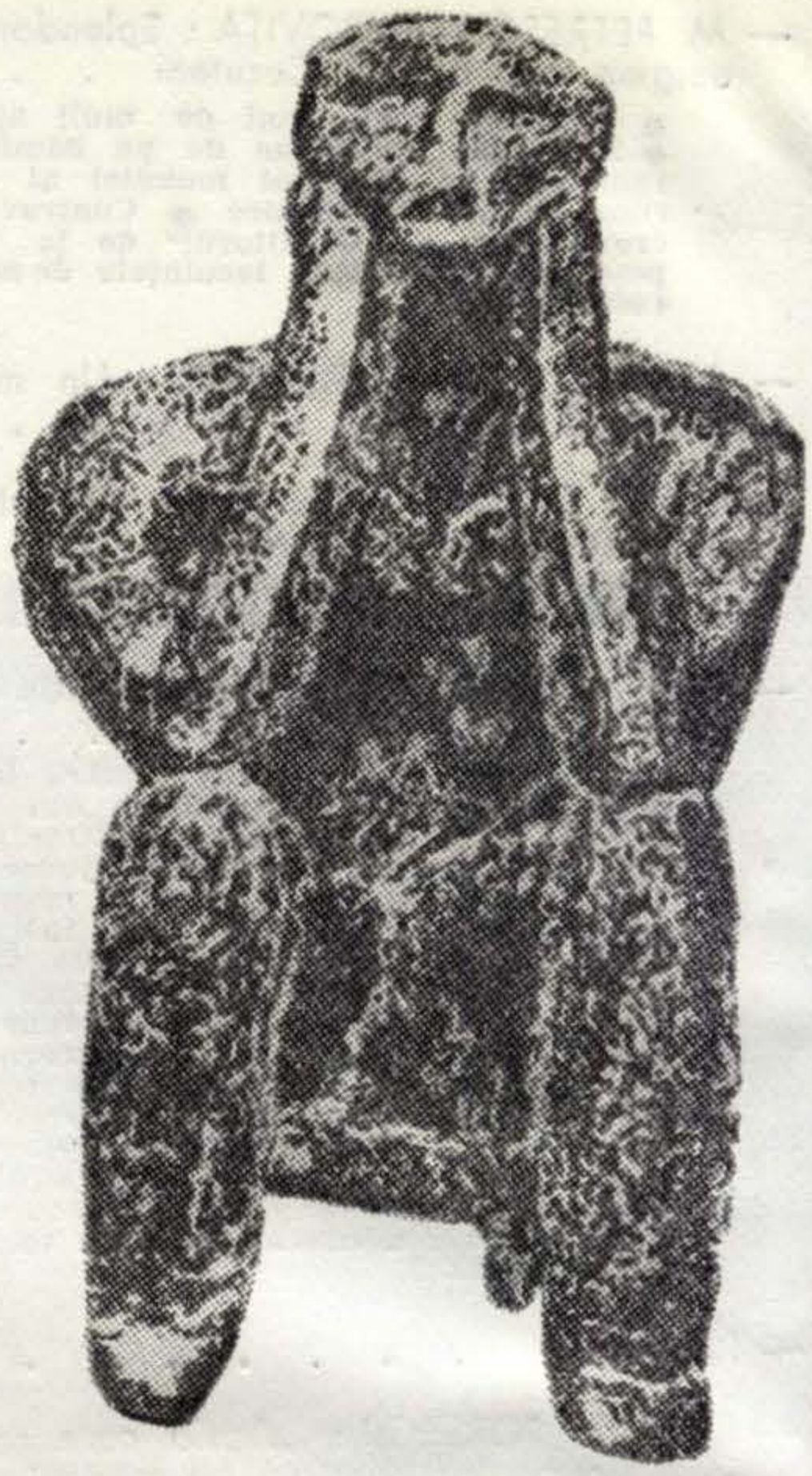

SPLENDORI ȘI ENIGME

Prof. dr. doc. MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA

În anii următori, arheologii și-au făcut apariția în satul Cucuteni, pe înălțimea Cetățuia. N. Beldiceanu, Gr. Buțureanu și D. Diamandi din Iași, ca și D. Butculescu din București au fost pionierii investigațiilor. Roadele primelor săpături au fost atît de interesante încît aria cercetărilor a depășit curînd locul descoperirilor inițiale. O cultură neolitică de o excepțională vigoare și frumusețe era treptat reconstituită.

Străinătatea avea și ea să fie curînd informată despre revelatoarele descoperiri. În 1889, Gr. Buțureanu le prezenta la un congres internațional din Franța, iar Diamandi proceda în același mod la reuniunea Societății de antropologie de la Paris. Cucutenii pătrundeau astfel în circuitul mondial al marilor valori arheologice, atrăgînd atenția unora dintre cei mai buni cunoscători ai epocii neolitice.

Ce particularități deosebite explicau interesul excepțional al vestigiilor cucuteniene ? În primul rînd, splendida ceramică pictată, a cărei evoluție cromatică și stilistică oferea indicii edificatoare despre dezvoltarea materială și spirituală a făuritorilor ei. În al doilea rînd, întruchiparea în creații plastice de o mare forță expresivă a cultului fertilității și fecundității, ca și a unor preocupări spirituale interesante. În al treilea rînd, structura așeză-

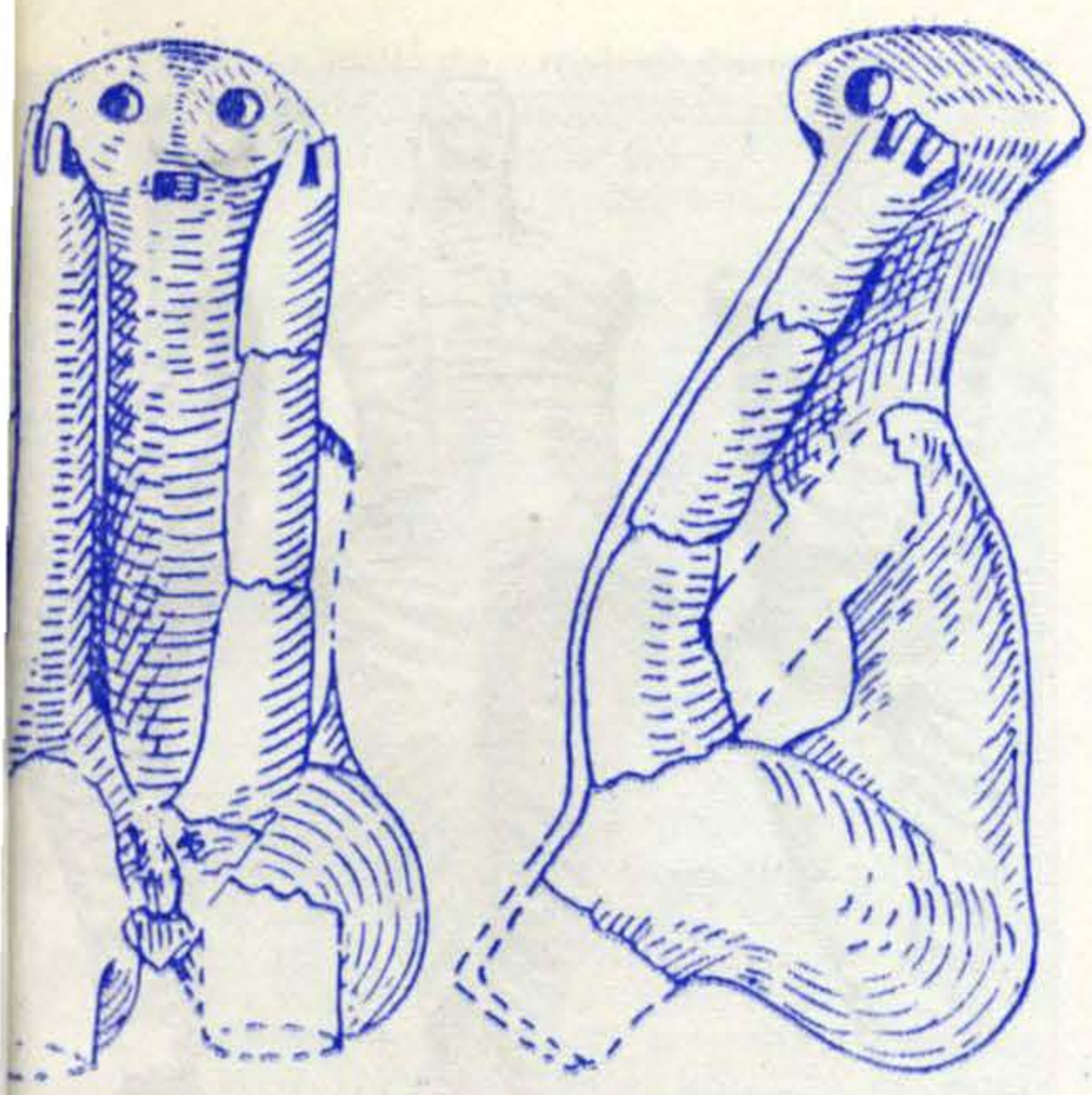

Influențe directe sau preocupări similare ? „Ginditorul" de la Hamangia (stînga) și „Ginditorul" de la Tîrpești

tatele într-o monografie, din 1932, deosebit de valoroasă. Analizînd minuțios stilul ceramicii pictate, ca și diferitele straturi în care se făcuseră descoperirile, el a creat o clasificare judicioasă, care în linii generale s-a menținut pînă astăzi. Principalele etape succesive pe care le-a deosebit sînt : *Cucuteni A, Cucuteni A-B* și *Cucuteni B*. Săpăturile și cercetările ulterioare au confirmat această clasificare, care a fost îmbogățită și precizată de școala arheologică românească. Întregul complex cu ceramică pictată Ariușd-Cucuteni-Tripolie a putut fi astfel mai bine înțeles și cunoscut.

Localitățile asupra cărora s-au concentrat cercetările sînt astăzi bine cunoscute în literatura științifică : Izvoare, Traian, Hăbășești, Zănești, Corlăteni, Valea Lupului, Tîrpești, Trușești etc. Unii dintre cei mai buni arheologi ai noștri au lucrat aici. Săpăturile de mare amploare de la Hăbășești și Trușești (conduse de Vl. Dumitrescu și M. Petrescu-Dîmbovița), unde s-au dezvelit în întregime două sate neolitice din faza Cucuteni A, precum și cele de la Izvoare, Traian, Frumușica, Corlăteni, Glăvănești Vechi, Valea Lupului și Cucuteni, efectuate de Radu Vulpe, Hortensia și Vladimir Dumitrescu, I. Nestor, C. Mătase, Marin Dinu, Silvia Marinescu-Bîlcu și M. Petrescu-Dîmbovița, au adus noi contribuții privitoare la diferitele etape ale culturii la care ne referim.

ALE CULTURII CUCUTENI

rilor și locuințele însele, concepute într-un mod aparte.

Există încă multe necunoscute în cercetarea culturii Cucuteni, se mai poartă discuții asupra unor aspecte particulare ale ei, asupra cronologiei și originii ei etc. Dar consensul devine general cînd este vorba de aprecierea originalității și strălucirii ei excepționale.

Controverse cronologice

Ecoul larg stîrnit de noua cultură neolitică a atras în lucrările de cercetare și o seamă de arheologi străini de mare prestigiu. Printre aceștia s-a numărat H. Schmidt, care a efectuat săpături la Cucuteni în 1909 și 1910, publicînd rezul-

O semnificație specială au avut cercetările aprofundate de la Cucuteni, reluate de arheologii ieșeni în 1961. Periodizarea clasică a culturii Cucuteni a putut fi îmbunătățită, definindu-se mai riguros momentele evoluției ei. La aceasta a contribuit faptul că s-au efectuat simultan săpături în două așezări cu ceramică pictată de tip Cucuteni : Cetățuia și Dîmbul Morii ; fiecare dintre acestea prezintă o succesiune de depuneri arheologice, cu faze deosebite, care se completează reciproc.

Printre problemele controversate rămîne totuși, în faza actuală a cercetărilor, *vîrsta Cucutenilor*. Astfel, pe baza cronologiei clasice, mai vechi, stabilite prin compararea neoliticului balcano-dunărean cu cel din spațiul egeo-anatolian, se consideră că

evoluția culturii Cucuteni se desfășoară între 3000 î.e.n. (eventual sfîrșitul mileniului al IV-lea î.e.n.) și 1900 î.e.n., cînd începe pentru Moldova tranziția spre epoca bronzului. În sprijinul acestei datări s-au invocat în ultima vreme și tabletele cu inscripții de la Tărtăria din Transilvania, cu analogii în perioada 2800-2750 î.e.n. din Mesopotamia. După descoperitorul lor, N. Vlasa, semnele pictografice de la Tărtăria datează din vremea cunoscutei culturi materiale Turdaș, care, după cum se știe, preceda cultura Cucuteni.

Iată însă că determinările prin metoda modernă a carbonului 14 duc la concluzii care indică un decalaj de peste șapte secole față de datările amintite mai înainte, în sensul unei vechimi sporite. Astfel, analizele efectuate în laboratorul de la Gröningen (Olanda) asupra unor semințe de grîu carbonizat de la Hăbășești, provenind din faza cea mai tîrzie a etapei Cucuteni A (Cucuteni A_3), indică o vechime de circa 3400±80 î.e.n. Pentru faza Cucuteni B_2, analizele au indicat 2750±250 î.e.n.

Specialiștii nu sînt totuși surprinși de acest rezultat. Într-adevăr, astfel de decalaje (și chiar mai mari, pînă la 1000 de ani) au fost constatate la aplicarea aceleiași metode și la alte culturi neolitice din Europa.

Vîrsta Cucutenilor rămîne deci, pînă acum, discutabilă. Continuarea determinărilor cu carbon 14 (și prin alte metode) — asupra unui număr tot mai mare de probe și în laboratoare diferite — va permite, desigur, să se dezlege problema cronologiei cucuteniene.

Controversată este, de asemenea, în stadiul actual al cercetărilor, problema originii ceramicii pictate a acestei remarcabile culturi. Cercetările mai noi o privesc ca o sinteză care a îmbinat, pe baza unei tehnici superioare și a unui stil original, influențe multiple, mai apropiate și mai îndepărtate. Astfel, decorul cu alb ar fi fost preluat de la cultura Gumelnița, iar unele elemente picturale de la cultura Petrești, care ar fi continuat, la rîndul ei, prin intermediul culturii Turdaș, cunoscuta cultură Starcevo-Criș. Totodată, se relevă legături cu complexul cu ceramică pictată din Grecia continentală și Asia Mică. Dar aceste argumente întîmpină obiecții, invocîndu-se, de pildă, că faza veche a culturii Ariușd-Cucuteni este anterioară fazei vechi a culturii Petrești. Problema rămîne deci să fie rezolvată prin noi cercetări.

O pictură măiastră și etapele ei

Un decor scobit și incrustat, asociat cu cel incizat și — într-o măsură mai redusă — cu cel canelat fin, așa se prezintă ceramica primei faze a culturii *precucuteniene* (anterioară culturii Cucuteni pro-

Figurină feminină din lut ars, descoperită la Trușești. Se observă colierul pe piept și părul lung lăsat pe spate (Faza Cucuteni A_2)

priu-zise). În cea de-a doua fază, predominante devin decorul canelat fin și șiruri de impresiuni, iar în cea de-a treia — decorul incizat și canelat — dar în același timp și pictura roșie crudă.

Evoluția aceasta continuă în etapele următoare, dovedind că resturile ceramice constituie veritabile „fosile directoare" pentru încadrarea cronologică a Cucutenilor. În etapa Cucuteni A, vasele sînt pictate în alb, roșu și negru (tricromie), decorul realizîndu-se adesea în tehnica negativă. Motivele decorative, foarte frumoase, mai ales spiralice și meandrice, sînt combinate după regulile ritmului și simetriei, umplîndu-se pînă la refuz suprafețele libere ale vaselor. Mai apar, în special în fazele A_1 și A_2, elemente de decor incizat, caracteristic precucutenilor.

În etapa Cucuteni A-B, decorul ceramicii pictate devine dinamic și exuberant, continuînd totuși pe acela din fazele anterioare. Concomitent apar și vase, de origine răsăriteană, cu o pastă în care există mult nisip și scoică pisată, decorate prin impresiuni de șnur și striuri neregulate, realizate probabil cu un obiect zimțat.

Ceramica ultimei etape a culturii Cucuteni — Cucuteni B — este caracterizată prin monocromie și ulterior prin bicromie. Pictura se efectuează mai întîi în negru (pe fond roșu, galben sau alb), la care se asociază uneori culoarea albă, cu rol secundar. Ulterior motivele principale sînt

puternic stilizate, realizîndu-se în dungi negre, fondul rămînînd același ca în faza anterioară, iar spațiile libere sînt umplute cu motive secundare, din benzi roșii înrămate cu negru.

„Gînditorul" de la Tîrpești

În așezarea Tîrpești-Neamț s-a descoperit o figurină care amintește în mod izbitor de celebrul „Gînditor" de la Hamangia. Împreună cu o altă statuetă din aceeași așezare, „Gînditorul" de la Tîrpești, a cărui atitudine meditativă exprimă parcă preocuparea de a înțelege realitatea înconjurătoare, vine în sprijinul tezei despre legăturile dintre culturile Cucuteni și Hamangia. Dar mai important este faptul că astfel de creații sînt expresia unei vieți spirituale surprinzătoare pentru acele vremuri.

Plastica în lut ars a culturii Cucuteni reprezintă oameni și animale, cel mai adesea legate de cultul fecundității și fertilității. Maniera modelării este caracteristică, ca și în cazul ceramicii, pentru evoluția ei. În etapa Cucuteni A, figurinele feminine sînt schematizate, dar frumos ornamentate cu motive incizate (foarte rar și pictate), cum este, de exemplu, figurina de la Drăgușeni, deosebită prin dimensiunile și frumusețea ei. Realizarea plastică cunoaște unele progrese în etapa A-B, cînd decorul incizat devine mai puțin frecvent. În etapa Cucuteni B, evoluția artistică duce la o modelare mai atentă a capului, corpului și picioarelor. Decorul pictat și plastic înlocuiește complet pe cel incizat, obținîndu-se efecte reușite, așa cum se întîlnesc în exemplarele descoperite la Cucuteni și în alte locuri.

Într-o serie de cazuri, studiate de curînd de A. Nițu, s-au găsit și interesante reprezentări antropomorfe în relief, aplicate pe ceramică.

Tot în legătură cu viața spirituală a triburilor cucuteniene sînt și unele piese mari de cult, printre acestea altare, reprezentări antropomorfe și interesante coloane-idoli pe fațade de construcții — întîlnite în cuprinsul unor locuințe sau al unor încăperi destinate anume practicilor religioase.

Rămîne încă deschisă problema ritului funerar. Unde se află cimitirele oamenilor care au făurit splendida ceramică pictată cucuteniană? Sînt cunoscute doar cîteva morminte rituale descoperite la Traian, destinate, după cît se pare, unor jertfe umane, aduse în scopul unei fertilități sporite a solului, de care depindea existența acestor crescători de vite și cultivatori.

Cultul morților, neîndoielnic practicat, rămîne însă enigmatic. Cu toate săpăturile întreprinse, nu au fost găsite pînă acum necropole ale populației cucuteniene, noi cercetări fiind actualmente în curs pentru dezlegarea acestui mister.

Locuințele

Mai bine cunoscute sînt mijloacele de muncă ale triburilor cucuteniene. Săpăturile au scos la iveală un inventar bogat,

Vase pictate cu motive spiralice și meandrice (Faza Cucuteni A_2)

Între obiectele descoperite la Valea Lupului se află și acest vas pictat cu reprezentări zoomorfe (Faza Cucuteni B_2)

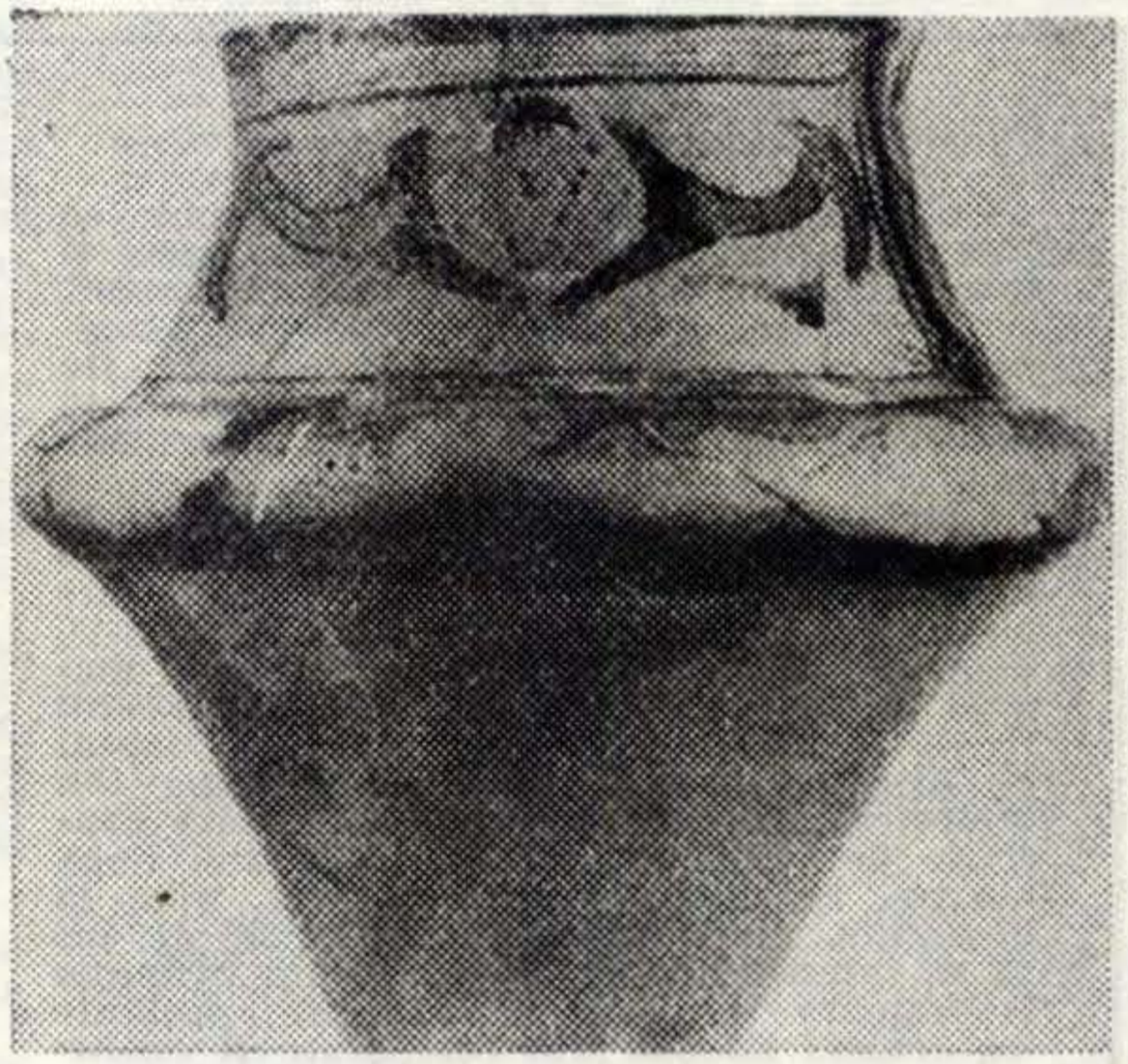

constituit din unelte și arme de silex, piatră, os, corn, lut ars și aramă.

Un mare interes prezintă așezările și locuințele din cuprinsul lor. Așezările sînt situate fie pe boturi de deal, fie pe locuri joase, în apropierea apelor. O evoluție, cu unele excepții, poate fi constatată și în această privință de la poziția predominant joasă (precucuteni), la cea înaltă (Cucuteni A), iar apoi din nou frecvent joasă (Cucuteni A-B și B). Cauzele sînt, desigur, climatice și economice. Accesul la așezări este protejat de obicei printr-un șanț de apărare sau chiar prin două șanțuri.

În general, locuințele sînt apropiate în așezările fortificate pe înălțime, de tip acropole și mai distanțate în cele cu poziție joasă. Uneori, mai multe locuințe sînt grupate în rînduri, în jurul unui soi de curți centrale.

Problema locuințelor răzlețe, un fel de „ferme izolate", cu spații economice în preajma lor, rămîne să mai fie studiată în continuare. S-ar putea ca acestea să corespundă familiilor izolate, în timp ce locuințele grupate sau lărgite — familiilor mărite de-a lungul generațiilor.

Săpăturile au permis să se stabilească unele elemente privind aspectul și sistemul de construcție ale locuințelor. Forma planului lor era dreptunghiulară, pereții atingeau doi metri înălțime, ferestrele erau adesea rotunde, iar acoperișul — în două ape. Interiorul era constituit din una sau două încăperi, în care se aflau vetre sau cuptoare, banchete de lut, diferite construcții destinate cultului.

În cuprinsul așezării de pe dealul Cetățuia de la Cucuteni s-au descoperit locuințe cu platformă de piatră drept podea, utilizîndu-se gresia disponibilă în regiune. În mod curent însă cea mai caracteristică era *podina de lut ars*, aflată peste o platformă de bușteni despicați în două, așezată direct pe pămînt (și nu pe pari). În ce privește arderea pînă la roșu — deși s-au emis ipoteze privitoare la arderi intenționate, în scopuri constructive — după părerea noastră ea se datorește mai curînd incendiilor care au distrus adesea așezările.

*

Astfel, o lume de mult apusă este adusă în conul de lumină al reflectorului arheologiei, dezvăluind treptat o cultură materială de o mare însemnătate. Cercetările sînt încă departe de a-și fi spus ultimul cuvînt.

MICRO-GLOSA

CULTURĂ : în arheologie termenul se referă la toate aspectele vieții materiale și spirituale : așezări, locuințe, unelte, arme, ceramică, podoabe, rituri funerare, ritualuri religioase și manifestări artistice. De obicei numele dat culturilor arheologice este cel al localităților unde s-au făcut primele sau cele mai importante descoperiri.

C-14 : în 1949, prof. Wilara F. Libby, de la Universitatea din Chicago, a descoperit o metodă de datare absolută a vestigiilor arheologice, bazată pe radiocarbon, sau C-14, cum este cunoscută în general. Această metodă se bazează pe cercetări în domeniul fizicii nucleare și ea a pornit de la faptul că orice plantă sau animal absoarbe din atmosferă, în timpul vieții, o anumită cantitate de carbon radioactiv, care, după moarte, se dezintegrează treptat, pînă la dispariție, ajungînd ca în 5568 (±30) de ani să se înjumătățească. Deși aplicată în multe laboratoare din lume, datările obținute cu această metodă sînt comparate și confirmate prin alte metode de datare.

CERAMICA LINEARĂ : denumire dată unei culturi de origine central europeană răspîndită în neoliticul timpuriu (4200—3700 î.e.n.) și în jumătatea de est a țării noastre, în afară de Dobrogea. Premergătoare splendidei ceramici pictate — monocromă și policromă — ce se va dezvolta cu precădere în neoliticul tîrziu (3000—1900 î.e.n.), ceramica cu decor linear reprezintă o interesantă etapă în evoluția culturii umane.

CUCUTENI : una dintre cele mai reprezentative culturi ale epocii neolitice tîrzii (3000—1900 î.e.n.) de pe teritoriul țării noastre. Contemporană cu alte culturi cu ceramică pictată, GUMELNIȚA în Muntenia, Moldova de sud-est, Dobrogea și la sud de Dunăre, SĂLCUȚA în Oltenia, PETREȘTI în Transilvania (o cultură ce-și continuă existența din neoliticul mijlociu) și TISA din vestul Transilvaniei. Cercetările au demonstrat că de-a lungul dezvoltării sale milenare, cultura Cucuteni, a cărei arie, potrivit studiilor întreprinse, pare a fi foarte întinsă, făcînd parte din marele complex neolitic ARIUȘD — CUCUTENI — TRIPOLIE, a străbătut mai multe faze de dezvoltare, cărora arheologii, pentru o mai ușoară identificare, le-au dat următoarele denumiri : Cucuteni A, A-B și B.

PRECUCUTENI : amplificarea cercetărilor în ultimele decenii a adîncit cunoștințele privitoare la evoluția culturii Cucuteni. Astfel s-a completat evoluția culturii Cucuteni cu mai multe faze, cu particularități bine definite : Precucuteni I-III, Cucuteni A_1-A_3, Cucuteni AB_1-AB_2 și Cucuteni B_1—B_2.

STARCEVO-CRIȘ : una dintre culturile arheologice ale neoliticului timpuriu (cca 4500—3900 î.e.n.), de origine sudică, răspîndită în aproape tot teritoriul României, în afară de Dobrogea. În vremea acestei culturi viața neolitică este în dezvoltare. Locuitorii din spațiul carpato-dunărean, aparținînd acestor culturi, trec la cultivarea plantelor și creșterea animalelor. Această cultură, care cunoaște și cea mai veche specie de ceramică prelucrată din spațiul carpato-balcanic, stă la baza altor culturi neolitice din acest spațiu.

STRATIGRAFIE : verticală și orizontală, metodă pentru determinarea vîrstei unei culturi, a evoluției sale. Este una dintre cele mai importante probleme ale cercetării arheologice. Urmărind succesiunea straturilor pe verticală și orizontală, arheologii stabilesc vîrstele culturilor din vechime.

De vorbă cu prof. univ. Miron Constantinescu

UN MARE FORUM AL ISTORICILOR

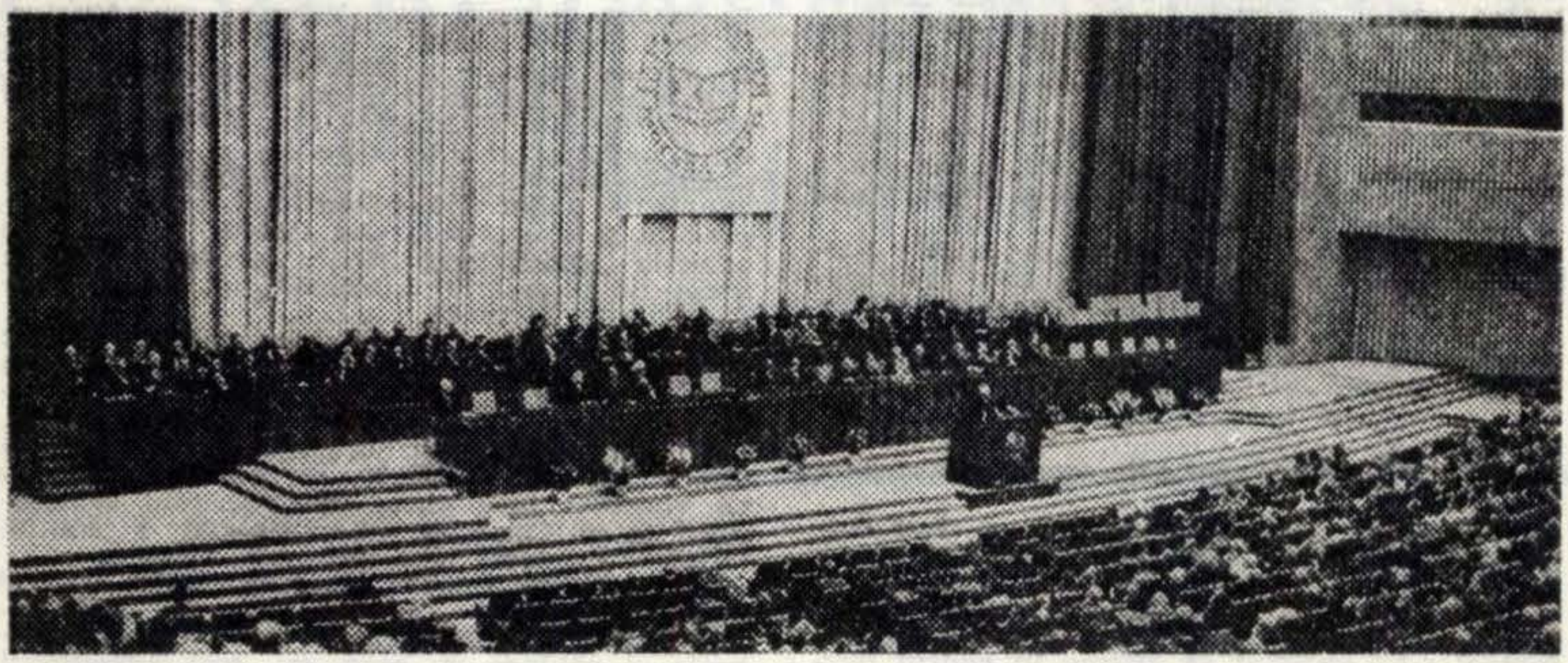

Moscova, 16—23 august 1970. Uriaşa clădire a Universităţii Lomonosov de pe colina Lenin este plină de animaţie, ca în zilele unei sesiuni de examene. Cei care urcă grăbiţi scările şi aleargă pe nesfîrşitele culoare, îndreptîndu-se spre sălile de seminar şi amfiteatre nu sînt însă studenţi, ci în marea lor majoritate profesori universitari, savanţi de mare renume, deţinători de funcţii şi titluri ştiinţifice, de la cel de cercetător la cel de academician. Are loc al XIII-lea Congres internaţional al ştiinţelor istorice. Întîlnirea unui număr atît de mare de personalităţi, venite din toate continentele lumii, constituie un eveniment ştiinţific şi cultural de însemnătate mondială şi un bun exemplu de colaborare intelectuală.

Pentru a prezenta cititorilor noştri acest eveniment, am adresat, încă în timpul congresului, cîteva întrebări şefului delegaţiei de istorici români, profesorul universitar Miron Constantinescu, **preşedintele Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice din Republica Socialistă România.**

— Care este părerea dumneavoastră despre tematica Congresului al XIII-lea al ştiinţelor istorice?

— Comitetul intrenaţional de ştiinţe istorice (C.I.S.I.) organizează, cu sprijinul U.N.E.S.C.O., congrese mondiale din cinci în cinci ani. Ultimul a avut loc la Viena în 1965; faţă de acesta, Congresul de la Moscova prezintă o tematică mai bogată şi mai variată. Comitetul organizatoric a izbutit să adune laolaltă un număr mai mare de istorici decît acum 5 ani, din toate ţările lumii (după aprecierile preliminarii, peste 3300 de participanţi).

Tematica sa cuprinde atît probleme de teorie şi de metodologie a ştiinţelor istorice, cît şi de istorie a epocilor (antichitate, ev mediu, modernă, contemporană) şi a continentelor.

Cu acest prilej, şi-au ţinut adunările la Moscova şi o serie de comisii de specialitate, ca de exemplu Comisia internaţională a istoriei mişcărilor sociale şi a structurilor sociale, afiliate la C.I.S.I.

— Deşi este greu de făcut o selecţie, poate ne spuneţi care dintre subiectele abordate au atras în mod special atenţia?

— Dintre temele de o deosebită importanţă teoretică şi metodologică, menţionez: „Deosebirile dintre metoda istorică şi cea a ştiinţelor sociale" (Th. Schieder — R.F.G.); „Metoda ştiinţelor sociale în cercetarea istorică" (Th. Papadopulos — Cipru); „Istoria, ştiinţele sociale şi cuantificarea" (J. Hexter — S.U.A.); „Cunoştinţe istorice — conştiinţă socială" (L. Elekes — Ungaria); „Limbaj şi istorie" (A. Dupront — Franţa); „Cuantificarea şi maşinile de prelucrare a datelor istorice" (I. D. Kovalcenko şi colaboratorii — U.R.S.S.); „Maşina de calcul şi istoria" (J. Schneider — Franţa); „Geneza feudalismului în ţările Europei" (Z. V. Udalţova şi E. V. Gutnova — U.R.S.S.); „Despre unele probleme ale dezvoltării social-economice a Europei de Sud-Est în secolele II—V e.n. şi despre trecerea de la antichitate la evul mediu" (D. Anghelov — Bulgaria); „Căile istorice de dezvoltare a feudalităţii şi diferitele forme ale societăţii medievale" (G. Szekely — Ungaria); „Criza economică şi politică a secolului al XVII-lea" (N. Steensgaard — Danemarca); „Fascismul — fascismele în Europa centrală şi răsăriteană" (M. Lackó — Ungaria). Fenomenul, constatat la Congresul de la Viena, al preferinţei istoricilor pentru dezbaterea unor teme de concepţie şi metodă s-a accentuat în cadrul noului congres de la Moscova.

Teme de istorie a orînduirilor şi continentelor care merită a fi amintite sînt: „Bilanţul lumii 1917—1918" (E. Diehl — R.D.G.); „Între două perioade ale istoriei universale: anii 1870—1871" (J. Borejsza — Polonia); „Europa centrală în secolul al XVII-lea şi principalele tendinţe politice" (J. A. Gierowski — Polonia); „Lumea antică şi vechiul Orient" (V. D. Blavatski — U.R.S.S.); „Mişcări ideologice în Sud-Estul Europei în secolele XIX şi XX (pînă la primul război mondial)" (Chr. Christov — Bulgaria); „Puterile europene şi Balcanii la începutul secolului al XX-lea" (D. Zografski — Iugoslavia); „Săracii şi societatea medievală" (M. Mollat — Franţa); „Transformarea structurii sociale în U.R.S.S." (I. Poliakov —

U.R.S.S.) ; „Structura politică a vechiului stat nomad din Mongolia“ (M. Mori — Japonia) ; „Legăturile dintre Bizanț și Rusia în secolele XI—XV“ (D. Obolenski — Anglia) ; „Comerțul în Marea Neagră de la începuturile epocii bizantine pînă după cucerirea Egiptului de către otomani“ (Ch. Verlinden — Belgia) ; „Islamismul și creștinismul în economia mediteraneană a evului mediu timpuriu“ (P. Martinez-Montavez — Spania).

— *Ce opinie aveți în privința confruntărilor de idei care au avut loc ?*

— Dezbaterile au fost vii, rodnice, multilaterale și în general s-au menținut la un nivel științific și academic.

În discuțiile purtate, foarte active au fost delegațiile țărilor socialiste. Cu prilejul congresului, s-a desfășurat un interesant simpozion închinat lui Vladimir Ilici Lenin, la care au luat cuvîntul numeroși istorici, printre care doi delegați români.

În dezbaterile secțiilor și comisiilor ne-am bucurat să observăm o consolidare și lărgire a pozițiilor adepților marxismului, a concepției materialiste a istoriei.

În elaborarea multora dintre rapoartele prezentate de autori din diferite țări (Polonia, Ungaria, Belgia, S.U.A., Franța) ei s-au referit la contribuțiile substanțiale ale unor istorici români. De altfel, lucrări ale acestora au fost incluse în mai multe volume colective, pregătite în vederea Congresului de delegațiile altor țări.

— *Cum apreciați prezența istoricilor români la Congres ?*

— Delegația istoricilor români a fost formată din 80 de persoane ; specialiștii consacrați au luat o mai activă parte la discuții, iar cei tineri, debutanți în reuniunile internaționale, au avut ocazia să-și facă ucenicia. Istoricii români s-au străduit să afirme în cadrul dezbaterilor pozițiile principiale în domeniul științelor istorice ale partidului nostru. Profesorii E. Condurachi și Gh. Ștefan au prezentat un raport intitulat „Romanitatea orientală“, cercetătorii principali E. Campus și I. Oprea au tratat problema securității colective între cele două războaie mondiale, iar profesorul I. Nestor s-a ocupat de „Sfîrșitul lumii antice și «barbarii»“.

Cele mai ample dezbateri le-a iscat tema securității colective ; contribuția raportorilor noștri a fost apreciată. Vorbitorii au supus unei minuțioase analize tezele de bază ale raportului ; s-au făcut și unele observații, care nu au contestat ideile fundamentale, vizînd mai cu seamă aspecte metodologice și aducînd anumite completări.

Rapoartele privitoare la epoca antică și cea medievală au suscitat, de asemenea, vii discuții, scoțînd în evidență necesitatea de a acorda o mai mare atenție problemelor perioadei de trecere de la antichitate la evul mediu, de etnogeneză.

Pentru lucrările Comisiei internaționale a istoriei mișcărilor sociale și a structurilor sociale referitoare la mișcările țărănești de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pînă în secolul al XX-lea, profesorul Șt. Pascu a prezentat anterior un amplu coreferat despre mișcările țărănești din România. În Comitetul pentru istoria celui de-al doilea război mondial, doctorul în istorie Gh. Zaharia a prezentat de asemenea un valoros coreferat.

Bilanțul general al rapoartelor românești poate fi considerat deosebit de pozitiv.

Delegația noastră a fost prezentă în toate dezbaterile din secțiile și comisiile Congresului ; în total, istoricii români au avut 66 de intervenții, bine primite de către auditoriu. Au fost expuse concluziile cercetărilor privind problemele de bază ale evoluției patriei noastre, cum sînt : formarea poporului român și a limbii sale, legăturile dintre statele feudale românești de-a lungul vremii, luptele pentru unitatea politică și independența de stat duse de poporul nostru, formarea națiunii române și a statului național unitar român, revoluția de la 1848 din țările române în contextul european, dezvoltarea mișcării noastre muncitorești, legăturile internaționale ale statului nostru, ale forțelor sale revoluționare de-a lungul vremilor și altele. Discutarea problemelor de metodologie a științelor istorice, de istorie a mișcării muncitorești internaționale, de istorie diplomatică, de demografie istorică, de istorie a dreptului, de istorie militară comparată, de istorie a diferitelor epoci, de istorie a Romei și Bizanțului, de istorie a celui de-al doilea război mondial, au fost marcate de contribuții utile și substanțiale ale specialiștilor noștri. Printre cei care au luat cuvîntul s-au numărat istoricii M. Berza, Șt. Pascu, Șt. Ștefănescu, M. Petrescu-Dîmbovița, D. Berciu, E. Stănescu, C. Göllner, D. Berindei, V. Liveanu, L. Demény, N. Petreanu, A. Deac, N. Fotino, C. Antip, A. Petric, D. Hurezeanu, D. Lăzărescu, T. Lungu, E. Bantea și mulți alții. Personal, am participat la dezbaterile temelor „Bilanțul lumii 1917—1918“ și „Mișcări sociale și structuri sociale“.

Secția de științe istorice a Academiei de Științe Sociale și Politice din R.S.R. și Comitetul național al istoricilor au prezentat Congresului un volum de studii dedicat acestei adunări — „Nouvelles études d'histoire“ vol. 4 —, precum și numeroase alte lucrări publicate în colecția „Bibliotheca Historica Romaniae“ în limbi de circulație universală, ca și cărți de specialitate în limba română.

În aceste zile, în prezidiile care au condus diversele dezbateri s-au aflat istorici din țara noastră. Astfel, profesorul A. Otetea a fost președinte al unei sesiuni din Secția de ev mediu, iar profesorul E. Condurachi al unei sesiuni din Secția de antichitate. De asemenea, cel care vă vorbește face parte din prezidiul Congresului și al Comisiei internaționale a istoriei mișcărilor sociale și a structurii sociale.

— *Tot atîtea dovezi ale prestigiului științei noastre istorice...*

— Firește. Menționez în mod special simpatia și căldura cu care au fost înconjurați reprezentanții științei noastre istorice. Același interes l-a stîrnit prezența românească la Congresul de istorie economică de la Leningrad (10—14 august 1970), unde o delegație cu mult mai restrînsă a fost tot atît de activă, dovadă cele 6 comunicări tipărite și cele 17 intervenții.

Delegații români au susținut două dintre cele mai importante discuții ale congresului (pe temele dezvoltării economiei multisectoriale și ale perfecționării planificării).

— *Ce hotărîri de viitor au fost luate la marea reuniune a istoricilor ?*

— Înainte de a vorbi de viitor, vreau să relev nivelul ridicat de organizare al actualului Congres. Și țin să aduc aici un omagiu Comitetului organizatoric al istoricilor sovietici, de sub conducerea profesorului A. A. Guber, care a pregătit minuțios, cu grijă și pricepere, condițiile prielnice și atmosfera colegială atît de necesare unei întîlniri științifice internaționale.

Discursul de deschidere a Congresului rostit de profesorul E. M. Jukov — „Lenin și istoria“ —, ca și discursul de închidere ținut de V. N. Lazarev — „Arta Rusiei medievale și Occidentul“ — constituie contribuții științifice remarcabile.

În adunarea generală a Comitetului internațional de științe istorice, s-a ales noua conducere a asociației : președinte A. A. Guber — U.R.S.S. ; vicepreședinte Boyd C. Shafer — S.U.A. ; secretar general Michel François — Franța. Din conducerea C.I.S.I. face parte și profesorul M. Berza, reprezentant al istoricilor din România. Iată, deci, că după peste trei decenii, un român intră în biroul Comitetului internațional, din care pe vremuri a făcut parte, ca vicepreședinte, Nicolae Iorga.

În aceeași adunare au fost primite ca membre noi ai C.I.S.I. două țări socialiste și anume Republica Populară Democrată Coreeană și Republica Democrată Germană.

Tot cu acest prilej, discutîndu-se despre viitorul Congres care se va ține în S.U.A., a fost reținută candidatura României pentru a fi, în 1980, gazda Adunării istoricilor lumii.

Interviu consemnat de Dana Crivăț și I. M. Ștefan.

Există un portret al lui BASARAB ÎNTEMEIETORUL?

MATEI CAZACU

Redacția consideră interesantă supoziția autorului, expusă succint în rîndurile de mai jos. Rugăm pe toți cercetătorii care pot furniza noi amănunte sau ipoteze în legătură cu întrebarea pusă să ni le comunice.

Despre Basarab Întemeietorul, **descălecătorul** Țării Românești **(descălecător** în sensul derivat pe care îl admite poporul pentru acest termen, de **organizator, dătător de frontiere** și **conducător)** nu știm cu precizie anul cînd și-a descălecat țara și nu avem informații despre aspecte ale vieții politice, economice și sociale din vremea sa. Nu-i cunoaștem nici chipul zugrăvit în ctitorii domnești, așa cum avem icoana urmașilor săi în frescele de la Curtea de Argeș, Cozia și Tismana.

Opera lui Marcus din Kált

E posibil oare ca imaginea acestui „părinte al patriei", cum l-ar fi denumit românii, să nu se fi păstrat de loc? Vrem să aducem în discuție un izvor bine cunoscut istoricilor și tuturor iubitorilor trecutului nostru, **Cronica Pictată de la Viena (Chronicon Pictum Vindobonense),** ale cărei pagini, cu superbe miniaturi, pot oferi încă surprize mari cercetătorilor.

Se știe că acest tezaur al istoriei medievale ungare, păstrat în fosta Bibliotecă imperială din Viena, este opera canonicului Marcus din Kált, din anul 1358, care a murit fără a-și duce la bun sfîrșit lucrarea. Textul cronicii reprezintă o istorie a ungurilor din vremuri legendare pînă la Carol Robert, încheindu-se cu episodul marii bătălii de la Posada dintre regele angevin și Basarab Întemeietorul. Dacă narațiunea cronicii este o compilație, făcînd parte din familia de prelucrări ale așa-numitei **Gesta Hungarorum (Faptele ungurilor),** în schimb miniaturile, care depășesc cifra de 150, împreună cu inițialele ornate sînt opera originală a genialului canonic.

Cronica ar fi fost comandată (potrivit părerii primului ei editor, Fr. Toldy, 1867) de către regele ungur Ludovic cel Mare (1342-1382) pentru a o face dar la nunta lui Ludovic, fiul regelui Franței Carol al V-lea cel Înțelept (1338-1380), care se căsătorise cu Maria de Anjou, fiica regelui ungur. Carol al V-lea, luminat protector al artelor, a adunat o colecție de manuscrise, unică în vremea sa, printre care se afla și **Cronica Pictată.** În schimb, în secolul următor, Carol al VII-lea, nedemnul suveran al Ioanei d'Arc, a dăruit-o despotului Serbiei, Gheorghe Brancovici, de la care manuscrisul a ajuns la Viena.

Cele peste 150 de miniaturi și inițiale înfățișează întreaga istorie a ungurilor, încheindu-se, așa cum am spus, cu ilustrarea bătăliei de la Posada, din 9-12 noiembrie 1330. Deși a fost cunoscută la noi de multă vreme, datorită copiilor obținute pentru Academia Română de către Ioan Bianu, totuși cele trei miniaturi, care se leagă atît de strîns de trecutul eroic al nea-

mului nostru, nu au atras într-o măsură prea mare atenţia istoricilor români. E vorba de două variante ale bătăliei de la Posada şi de venirea solului muntean la Carol Robert cu propunerile de pace ale lui Basarab. De ce s-au făcut două reprezentări ale bătăliei, cu deosebiri notabile între ele ? Oare una nu ar fi fost de ajuns ? Iată o întrebare, în aparenţă simplă, dar care, la o cercetare mai amănunţită, se vădeşte a fi plină de înţelesuri.

Să observăm mai întîi dispoziţia miniaturilor. Prima miniatură înfăţişînd bătălia de la Posada se află la foaia 72 **recto,** încheind coloana a doua, sub titlul noului capitol care anunţă expediţia regelui ungur împotriva lui Basarab. Această miniatură este mai bogată decît cealaltă, figurată la sfîrşitul textului aceluiaşi capitol, pe foaia 73 **verso.** Pe foaia 72 **verso** este ilustrată scena primirii solului muntean.

Ostaşi cu sarici, plete şi căciuli

Analizînd cele două reprezentări ale aceleiaşi scene, putem observa cîteva deosebiri, după părerea noastră, esenţiale. Prima, marcînd începutul capitolului — al cărui titlu este „Regele Carol a mers împotriva lui Basarab“ —, înfăţişează bătălia de la Posada în ultimul moment al desfăşurării ei : armata ungară este zdrobită, în fundul trecătorii înguste, de pietrele şi săgeţile aruncate de soldaţii români şi de copacii dinainte prăvăliţi, în timp ce regele, înfricoşat, împreună cu doi cavaleri, fuge de la locul măcelului. Printre cadavrele celor căzuţi este reprezentat şi nobilul Desev, fiul lui Dionisie, care îşi schimbase armura cu cea a regelui. A doua miniatură îl reprezintă şi ea pe rege fugind, însă Desev nu mai apare ucis. În plus, în această miniatură, peisajul este deschis în partea stîngă, unde se văd stînci şi ostaşi români, cu sarici lungi, plete, căciuli, opinci şi arcuri în mînă. Se mai pot observa cu claritate şi **cămăşile românilor, albe, cu alesături roşii, fapt complet trecut cu vederea pînă astăzi.** Este prima reprezentare cunoscută a costumului popular românesc. Datorăm acest plus de claritate unei excelente ediţii fotografice în culori a cronicii, apărută la Budapesta, în anul 1964. Ultima miniatură înfăţişează, de fapt, un episod petrecut anterior celui redat în prima, a cărei explicaţie este mai complicată decît ipoteza unei simple variante. De ce a ales Marcus din Kált această ordine a miniaturilor, această punere a lor în pagină ?

Aparent, locul primei miniaturi nu-şi avea rostul la sfîrşitul foii 72 **recto,** pe care abia se anunţase titlul noului capitol. De ce totuşi învăţatul canonic a aşezat, chiar sub titlul care aminteşte înfruntarea dintre cei doi conducători, o miniatură cu o scenă de luptă şi nu a ales, spre exemplu, un episod fericit pentru unguri al războiului din 1330, cum ar fi cucerirea cetăţii Severinului ? Credem că aici ne aflăm în faţa unei atitudini deliberate, care ţine de concepţia generală a artei medievale. Într-adevăr, creştinismul a obişnuit mintea oamenilor medievali cu manevrarea continuă a simbolurilor reprezentînd esenţa lucrurilor şi a ideilor îmbrăcată într-o haină deseori opacă, a cărei înţelegere este ascunsă ochilor profani. În cazul nostru, miniaturile **Cronicii Pictate** — simbolurile, reprezentările schematice — ţin de necesităţile materialului de lucru şi de tehnica genului artistic. Recitind textul privind bătălia de la Posada, nu putem să nu relevăm că sfîrşitul său este tipic pentru lumea medievală ; vorbind despre înfrîngerea ungurilor, autorul spune : „Într-un cuvînt, cu toate că ungurii au purtat războaie foarte mari şi foarte crîncene, totuşi aceasta (înfrîngerea — **n.a.)** li s-a întîmplat şi lor, ca nu cumva să se sumeţească de mulţimea victoriilor sau, cel puţin, să fie pedepsiţi pentru îngîmfarea lor de mai înainte, pentru ca să cunoască şi ei umilinţa...“ (traducere : G. Popa Lisseanu).

Pentru Marcus din Kált, victoria românească este de atribuit intervenţiei divine, care a vrut să umilească pe trufaşii regi unguri. Umilinţa este o interesantă experienţă psihologică ; ea este, de fapt, tema principală a capitolului şi este subliniată atît prin mijloace directe (finalul citat mai sus), cît şi prin dibace introduceri în text ale necugetatelor vorbe şi fapte ale regelui în faţa cuminţilor propuneri de pace ale lui Basarab Întemeietorul. Ideea nemaipomenitei înfrîngeri a fost de aceea redată, credem noi, şi prin aşezarea primei miniaturi, ilustrînd bătălia, în fruntea capitolului : un mare rege ungur fugind travestit de la locul bătăliei cîştigată de către românii conduşi de domnul lor Basarab. Românii şi Basarab sînt deci puşi în antiteză cu armata ungară şi regele ei. Acesta, fugar, este înfăţişat în ambele miniaturi. Lipseşte însă adversarul său, autorul victoriei româneşti.

Dar lipseşte oare cu adevărat ? Credem că nu. Marcus din Kált era prea stăpîn pe arta sa spre a neglija redarea chipului marilor adversari ai ungurilor. Aşa a făcut el în întreg cuprinsul cronicii, cînd în fruntea armatelor vrăjmaşe sau aliate apăreau figurile ducelui Kean, ucis de Ştefan cel Sfînt (f. 21), a regelui Aba al Ungariei (f. 25 v, capitol XLV), a împăratului german Conrad, care a trecut pria

Ungaria mergînd la Ierusalim (f. 60, capitol LXXI), sau ale lui Matei și fiii lui Omodei, adversari ai lui Carol Robert (f. 69, capitol XCVI).

Excepționalele calități ale voievodului român

De altminteri, Basarab, marele voievod, nu era un necunoscut la curtea regilor unguri. Numele său apare în numeroase diplome și cronici, care îi subliniază, indirect, excepționalele calități de om de stat și războinic. Suit, prin 1310, pe tronul Țării Românești, al cărei principal ctitor este, el a manifestat în permanență grijă pentru afirmarea țării sale ca nouă putere ce se ridica între Dunăre și Carpați, meritînd pe deplin apelativul de „Cel Mare". Profitînd de tulburările politice care sfîșiau regatul arpadian pînă la venirea dinastiei angevine, Basarab a reușit să unifice sub scutul său toate voievodatele și cnezatele de pe teritoriul de mai tîrziu al Țării Românești, la care se adăugau și „plaiurile", adică versantul nordic al Carpaților Meridionali. După consolidarea lui Carol Robert de Anjou ca rege, Basarab a fost nevoit să-i recunoască în mod formal suzeranitatea, și asta abia în anul 1324. În fapt, în practica feudală, atîta vreme cît nu presta jurămîntul vasalic — îngenunchere în fața seniorului, punerea mîinilor în mîinile seniorului în semn de total abandon, sărutul simbolic și jurămîntul pe evanghelie —, el **nu putea fi considerat vasal,** chiar dacă plătea un tribut anual. Basarab s-a aliat cu țarii bulgari care reușiseră să diminueze influența pe care o exercita „Hoarda de Aur" și a intervenit în politica internă a Imperiului bizantin. Stăpînind cetatea Severinului, punct strategic cheie în sistemul defensiv al întregului culoar bulgaro-sîrbo-ungar, ca și gurile Dunării, unde orașe-cetăți înfloritoare controlau intensa viață economică a zonei de contact între Europa centrală și Balcani, cu stepele nord-pontice și deci cu întreaga Asie încadrată în „ordinea tătară", Basarab Întemeietorul era unul dintre cei mai puternici stăpînitori din această parte a Europei. Uriașa sumă de 7000 de mărci de argint pe care el o oferă ca despăgubire de război lui Carol Robert în 1330 (aproape 2000 de kilograme de argint curat) este încă o dovadă a puterii economice și politice pe care o reprezenta Țara Românească în secolul al XIV-lea. Un astfel de stăpînitor făcea o bună figură în **Cronica** lui Marcus din Kált, care dăduse portretele multor altor prinți și nobili menționați în text.

Un stat de care trebuia să se țină seama

Documente descoperite în anii din urmă în arhivele din Ungaria au adus lumini noi asupra raporturilor dintre Basarab și Carol Robert în anii dinainte de campania din 1330 (Maria Holban, **Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină și despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale și în „Cronica Pictată"**, în revista „Studii" nr. 1/1967, p. 3-43). Reiese din toate aceste acte că puternicul stat angevin considera Țara Românească drept un stat de care trebuia să se țină seama în aprecierea raportului de forțe din Europa centrală și de sud-est, iar pe domnul ei ca pe unul dintre oamenii politici cei mai însemnați din această parte a lumii.

Care este atunci chipul lui Basarab în amintita cronică a lui Marcus din Kált ? În prima miniatură, în partea stîngă a munților care mărginesc trecătoarea, printre ostașii români se află un personaj care l-a făcut pe Nicolae Iorga, încă în 1937 (în **Istoria românilor,** vol. III) să se întrebe dacă nu cumva este Basarab Întemeietorul. Este un om în plină maturitate, cu plete lungi și barbă castanie despicată în două, îmbrăcat cu o sarică asemenea celorlalți soldați și ținînd o piatră în mînă, pe care se pregătește să o arunce asupra dușmanului. În a doua miniatură, chipul său nu mai apare, modificările principale ale scenei afectînd chiar zona în care se afla acest personaj. Noblețea trăsăturilor amintește imediat icoana fiului său, Nicolaie Alexandru, zugrăvit în pronaosul bisericii domnești din Curtea de Argeș. Faptul că personajul poartă și el o cămașă albă cu rîuri, ca ceilalți oșteni, poate fi considerat ca o ilustrare a cuvintelor lui Carol Robert despre Basarab, adresate solilor români : „Să spuneți așa lui Basarab, că el e păstorul oilor mele și eu îl voi scoate de barbă din ascunzișurile sale". Deși prin **păstor al oilor regelui** aici trebuie înțeles obiceiul străvechi al transilvănenilor de a-și paște oile în Țara Românească, totuși această figură de stil ar fi putut servi ca pretext miniaturistului pentru a-l înfățișa pe domnul românilor în acest costum de iarnă al țăranilor.

Am avea în acest caz cel mai vechi portret de domn român cunoscut pînă astăzi.

Procesul de la

Cel mai important proces din cîte a cunoscut omenirea, așa a fost consemnat în istorie procesul de la Nürnberg.

Este imposibil ca studiind dosarele acestui mare areopag al justiției internaționale împotriva hitlerismului să nu fii și astăzi înfiorat de crimele pentru care au fost judecați acuzații principali prezenți în boxă.

Nouă luni de dezbateri, atîta a durat procesul care a judecat scurta, dar sinistra istorie a celui mai feroce regim potrivnic păcii și umanității, libertății și demnității de om.

Cînd, la 8 august 1945, au fost depuse semnăturile celor patru puteri — U.R.S.S., S.U.A., Anglia, Franța (ulterior au aderat încă 19 state) pe Statutul Tribunalului Militar Internațional — codul internațional în baza căruia s-a judecat procesul —, a început, de fapt, ancheta unui regim care dusese omenirea într-un război soldat cu pierderea a 50 milioane de vieți, fără a mai vorbi de dramele sutelor de milioane de familii, de suferințele incalculabile ale popoarelor.

Actul de acuzare, rechizitoriile, audierea martorilor, a acuzaților, probele orale, filmate, documentare, verdictul sînt însumate în peste patruzeci de tomuri, cu circa 25 000 de file. La ele se adaugă de cîteva ori mai multe tomuri cuprinzînd interogatorii în afara și înaintea procesului, diferite confruntări, documente, mărturii ajutătoare tribunalului. Există, de asemenea, pe lîngă acest imens număr de documente, numeroase comentarii ale procesului de la Nürnberg, care au fost publicate în Statele Unite, Franța, Anglia, Uniunea Sovietică.

Trei mari categorii de crime internaționale au format capetele de acuzare împotriva liderilor Germaniei naziste: 1) crime împotriva păcii; 2) crime de război; 3) crime împotriva umanității.

Acum un sfert de veac, în lunile septembrie și octombrie, s-au desăvîrșit pre-

20 noiembrie 1945, ora 10,05 — ora locală. A început procesul principalilor criminali de război, foști conducători ai partidului nazist, ai guvernului și ai armatei Reichului hitlerist

NÜRNBERG (I)

gătirile procesului care avea să dezvăluie în toată sălbăticia lor planurile concepute de naziști, metodica lor organizare, sistemul complex de săvîrșire a crimelor în masă, nu asupra deținuților unei închisori sau unui lagăr, nu față de o organizație sau de cîțiva oameni politici, ci împotriva popoarelor. Acum întreaga lume afla, la bara unui tribunal învestit cu atribute internaționale, cum a fost pus la cale marele complot împotriva omenirii, probat cu fapte și mărturii incontestabile, furnizate de înșiși autorii lui.

Procesul de la Nürnberg poartă în el adevăruri nu numai pentru trecut, dar și pentru viitor.

Criminalii de război s-au aflat în boxă și au răspuns în fața tribunalului. Ei au purtat marea și principala vină. Dar dincolo de acești acuzați și de alți zeci și sute de criminali de război dispăruți, sau de cei judecați ulterior în procese locale, popoarele au țintuit la stîlpul infamiei însuși regimul agresiv al celui de-al III-lea Reich.

În momentul cînd cel mai militarist, cel mai agresiv și cel mai reacționar regim politic era incriminat, în plin proces de la Nürnberg, acuzatul H. Schacht, fost ministru al economiei și președinte al Băncii Reichului, intrigat de acuzele ce i se aduceau, inclusiv pentru sprijinul acordat lui Hitler de către marea finanță și de către regii economiei, a replicat: „Trebuie să spun că atunci cînd a început înarmarea Germaniei celelalte țări nu au întreprins nimic pentru a o împiedica. Încălcarea Tratatului de la Versailles de către Germania a fost întîmpinată cît se poate de liniștit; lucrurile s-au limitat la o notă de protest, dar nu s-a făcut nici cel mai mic pas pentru a ne pune din nou problema dezarmării. În Germania au fost trimise misiuni militare pentru a observa procesul înarmării, s-au făcut vizite la uzinele militare ale Germaniei. S-au întreprins multe, dar nu pentru a împiedica înarmarea" (tomul XXII, fila 29).

Au fost multe momente în care Goering, Ribbentrop, Hess, Rosenberg, ex-mareșalul Keitel și alții au căutat să-și diminueze vinovăția amintind de „înțelegerea" pe care au avut-o din partea unor mari puteri, a cercurilor lor guvernante sau a marilor grupuri financiare. Crimele de care erau acuzați nu puteau fi însă absolvite prin asemenea invocări.

Adolf Hitler n-a mai putut apărea în boxa acuzaților. Acela care a dirijat întreaga orchestră a agresiunii timp de doisprezece ani nu și-a depășit lașitatea, sinucigîndu-se îndată după strania nuntă cu Eva Braun, desfășurată sub canonada din Berlinul ajuns în ruine, în ajunul intrării armatelor sovietice în capitala Reichului. Mulți autori occidentali califică aceste din urmă fapte ale lui Hitler drept acte proprii unui dement. Încercarea de a absolvi un mare număr dintre criminalii de război, trecînd întreaga răspundere asupra demenței sau excesului de autoritate a lui Hitler, nu poate induce în eroare. La fel ca și încercarea din timpul procesului de la Nürnberg de a absolvi de învinuiri grave pe aghiotanții führerului. La fel ca și căutările de a se demarca vinovăția liderilor naziști „civili" de vinovăția mareșalilor și generalilor care au condus războiul hitlerist, susținîndu-se că ultimii erau situați în posturi de simpli executori ai ordinelor. După procesul de la Nürnberg, istorici care slujiseră regimul nazist, alții cu tentă revanșardă și militaristă greu de mascat, o parte dintre foștii generali și mareșali ai Wehrmachtului, deveniți istorici-memorialiști, au elaborat, alături de alți cercetători occidentali, ideea unei opoziții de ample dimensiuni între Hitler și generali. Această opoziție, care s-a manifestat în fapt la un grup destul de restrîns și n-a vizat în esență orientarea militaristă agresivă a Reichului, a început cu timpul să fie extinsă și la lideri „civili". O serie de lucrări pun la îndoială direct sau prin aluzii nu prea subtile sentințele Tribunalului de la Nürnberg.

Procesul de la Nürnberg este și rămîne o mare lecție a istoriei, care nu va putea fi uitată. După un sfert de secol de la victoria asupra hitlerismului, învățămintele celui de-al doilea război mondial răzbat în realitățile contemporane.

A deschide din nou paginile procesului de la Nürnberg reprezintă o incursiune în analele acestor învățăminte. Filozoful Santayana rostea un mare adevăr cînd spunea: „Cine nu are memoria trecutului riscă să-l repete". Istorici, filozofi, juriști, politologi, psihologi găsesc în continuare în documentele procesului un imens izvor de studii.

„Magazin istoric" deschide dosarele procesului de la Nürnberg, convins că, deși spațiul nu ne îngăduie decît o selectare sumară, cititorii se vor afla în fața unor adevărate pagini ale istoriei. Procesul este captivant și lugubru.

Cititorii vor putea urmări, începînd din acest număr, cîteva din piesele de bază ale procesului care a ținut 408 ședințe judecătorești, a audiat 116 martori și a dat citire depozițiilor a încă 143, a adunat cel mai vast material documentar cercetat de vreo instanță pînă atunci. Dezbaterile au durat 218 zile. Procesul-verbal a ocupat 16 000 de pagini, cuprinzînd patru milioa-

ne de cuvinte. Acuzarea a prezentat 2 630 de documente, apărarea — 2 700. Traducerea în cele patru limbi — rusă, franceză, engleză și germană — a necesitat peste 20 tone de hîrtie. Copiile după clișee executate de laboratoarele fotografice au totalizat 780 000 de exemplare, 27 000 de metri bandă de magnetofon și 7 000 de discuri au înregistrat cuvînt cu cuvînt toate dezbaterile.

În fiecare zi, prizonierii părăseau închisoarea aliată de pe Fürtherstrasse și ajungeau în sala tribunalului trecînd printr-un culoar de scînduri acoperit, așa-numitul *catwalk*, de unde orice tentativă de evadare ar fi fost sortită eșecului. Fiecare criminal de război, însoțit de doi gardieni, urca apoi cu un ascensor pînă în spatele boxei acuzaților.

Prin dezvăluirile sale, procesul de la Nürnberg scutește de comentariu. Cînd sînt citate cuvintele lui Hitler, cu cinismul crimei în fiecare frază, cînd Goering își relatează faptele cînd cu sînge rece, cînd sub o aparență de pocăit, cînd Hess încearcă să pozeze în opoziționist și e silit să răspundă pentru vinovăția sa asasină, reînvie prin toți acești scelerați fizionomia unei epoci asupra căreia verdictul istoriei a fost necruțător și definitiv.

La 20 noiembrie 1945, ora 10,05 — ora locală — Tribunalul Militar Internațional declara deschis în Palatul de justiție de la Nürnberg procesul principalilor criminali de război, foști conducători ai partidului nazist, ai guvernului și ai armatei Reichului hitlerist *.

Titu GEORGESCU

EXPUNERILE** INTRODUCTIVE ALE ACUZATORILOR PRINCIPALI DIN PARTEA STATELOR UNITE ALE AMERICII, MARII BRITANII, FRANȚEI, UNIUNII SOVIETICE

21 noiembrie 1945

R. H. JACKSON

acuzatorul principal din partea Statelor Unite ale Americii

Domnilor judecători !

Cinstea de a deschide primul proces din istorie în care se judecă crime împotriva păcii generale impune o mare răspundere. Crimele pe care urmează să le judecăm și să le pedepsim au fost atît de vădit premeditate, au fost comise cu atîta rea-credință și au avut consecințe atît de dezastruoase, încît civilizația nu poate tolera ignorarea lor, deoarece repetarea unor asemenea crime ar duce la pieirea ei.

Faptul că cele patru mari puteri, deși trăind satisfacția victoriei și totodată serios afectate de pe urma pagubelor ce le-au fost pricinuite, s-au abținut de la răzbunare și au trimis pe inamicii lor deveniți prizonieri în fața forului dreptății, constituie unul dintre cele mai remarcabile exemple ale tributului pe care puterea le plătește rațiunii [...]

Pe banca acuzaților stau douăzeci de oameni zdrobiți din punct de vedere moral. Vinovați de umilirea celor pe care i-au condus, aproape în egală măsură, ca și de suferințele celor pe care i-au atacat, ei sînt acum pentru totdeauna lipsiți de posibilitatea de a mai săvîrși vreun rău.

Este greu să descifrezi în înfățișarea acestor jalnici prizonieri semnele puterii cu ajutorul căreia, în calitate de lideri naziști, au stăpînit cîndva o regiune însemnată a globului pămîntesc, semănînd groaza în rîndurile unei mari părți a populației sale. Soarta lor personală nu are însă prea mare importanță pentru ome-

---

★ Serialul este realizat după textul oficial în limba franceză : *Procesul marilor criminali de război în fața Tribunalului Militar Internațional*, editat la Nürnberg, 1947.

★★ Texte prescurtate.

nire. Insemnătatea procesului de față este determinată de faptul că acești deținuți reprezintă forțe sinistre, care vor mai persista ascunse în lume multă vreme după ce trupurile lor se vor fi transformat în cenușă. Acești cameni sînt un simbol viu al urii de rasă, al terorii și violenței, al aroganței și cruzimii generate de putere. Ei sînt un simbol al naționalismului și militarismului feroce, al intrigilor și provocărilor care, de-a lungul generațiilor, au împins de mai multe ori Europa în prăpastia războiului, exterminîndu-i bărbații, distrugîndu-i casele și aruncînd-o în mizerie. Ei s-au identificat într-o asemenea măsură cu filozofia pe care au creat-o și cu forțele pe care le-au condus, încît orice îngăduință față de ei ar echivala cu biruința și încurajarea răului legat de numele lor. Civilizația nu-și poate permite nici un compromis cu acele forțe sociale a căror recrudescență se va produce inevitabil dacă vom proceda în mod echivoc sau nehotărît cu oamenii în persoana cărora aceste forțe continuă să dăinuiască.

PRODUSUL AROGANȚEI PATOLOGICE, CRUZIMII ȘI SETEI DE PUTERE *

Vom dezvălui cu răbdare și calm ce anume reprezintă acești oameni. Vă vom prezenta dovezi incontestabile ale unor fapte de necrezut. Pe lista crimelor veți găsi tot ce poate fi născocit de o aroganță patologică, de cruzime și de setea de putere [...]Împotriva adversarilor lor, printre care erau evreii, catolicii, organizațiile muncitorești libere, naziștii au desfășurat o campanie de umilințe, violențe și nimicire cum lumea nu a mai cunoscut din vremurile dinainte de apariția creștinismului. Ei au atițat poftele germanilor pentru a deveni o „rasă superioară", ceea ce, bineînțeles, implica robia pentru ceilalți. În scopul de a-și instaura dominația, ei și-au aruncat poporul într-o aventură nebunească. Au folosit energia sa și resursele sale sociale pentru a crea o mașină de război pe care o considerau invincibilă. Au invadat țările vecine. Pentru a contribui la purtarea războiului de către „rasa superioară", au înrobit milioane de oameni și i-au dus în Germania, unde aceste ființe nenorocite peregrinează acum ca „persoane strămutate" [...]

După cum vom dovedi în cele ce urmează, complotul nazist plănuia nu numai înăbușirea opoziției active, ci și exterminarea tuturor elementelor care nu se puteau împăca cu filozofia statului nazist. Se urmărea nu numai instaurarea „ordinii noi", naziste, ci și asigurarea puterii ei „pe un mileniu", după cum o prorocea Hitler.

Naziștii nu s-au ostenit niciodată să stabilească cine anume sînt elementele opoziționiste. O scurtă definiție a lor a fost dată de general-colonelul von Fritzsche la 11 decembrie 1938, în următoarele cuvinte (documentul nr. 1 947—PS ; atrag în mod deosebit atenția asupra faptului că în acest document este clar expus scopul programului nazist de exterminare) :

„Curînd după primul război mondial am ajuns la concluzia că, pentru ca Germania să devină din nou puternică, noi trebuie să cîștigăm victoria în trei bătălii : 1) în bătălia împotriva clasei muncitoare — Hitler a și cîștigat-o (aceasta s-a scris în 1938) ; 2) împotriva bisericii catolice [...] ; 3) împotriva evreilor".

Lupta împotriva acestor trei elemente a fost de lungă durată. Acțiunea din interiorul Germaniei a fost numai o pregătire practică în vederea campaniei împotriva lor pe scară mondială. Sub raport geografic și în timp avem de-a face aici cu două categorii de crime împotriva umanității : mai întîi — crimele săvîrșite în interiorul Germaniei înaintea războiului și în timpul lui, iar în al doilea rînd — crimele săvîrșite pe teritoriile ocupate în timpul războiului. Aceste două categorii sînt însă inseparabile din punct de vedere al planurilor naziste. Ele reprezintă o dezvoltare continuă a planului nazist de nimicire a popoarelor și a instituțiilor care ar fi putut servi cîndva drept loc de concentrare a unor forțe sau drept instrument pentru răsturnarea „noii ordini mondiale" naziste, în orice timp și în orice loc.

În prezenta expunere introductivă, aceste crime contra umanității sînt considerate ca o manifestare a planului nazist unic și vor fi examinate potrivit cu clasificarea dată de generalul von Fritzsche [...]

1. LUPTA ÎMPOTRIVA CLASEI MUNCITOARE : Frontul german al muncii — un birou al muncii controlat de naziști — a fost constituit, sub conducerea lui Ley, pentru a sădi în conștiința muncitorilor germani filozofia nazistă și a înlătura din rîndul persoa-

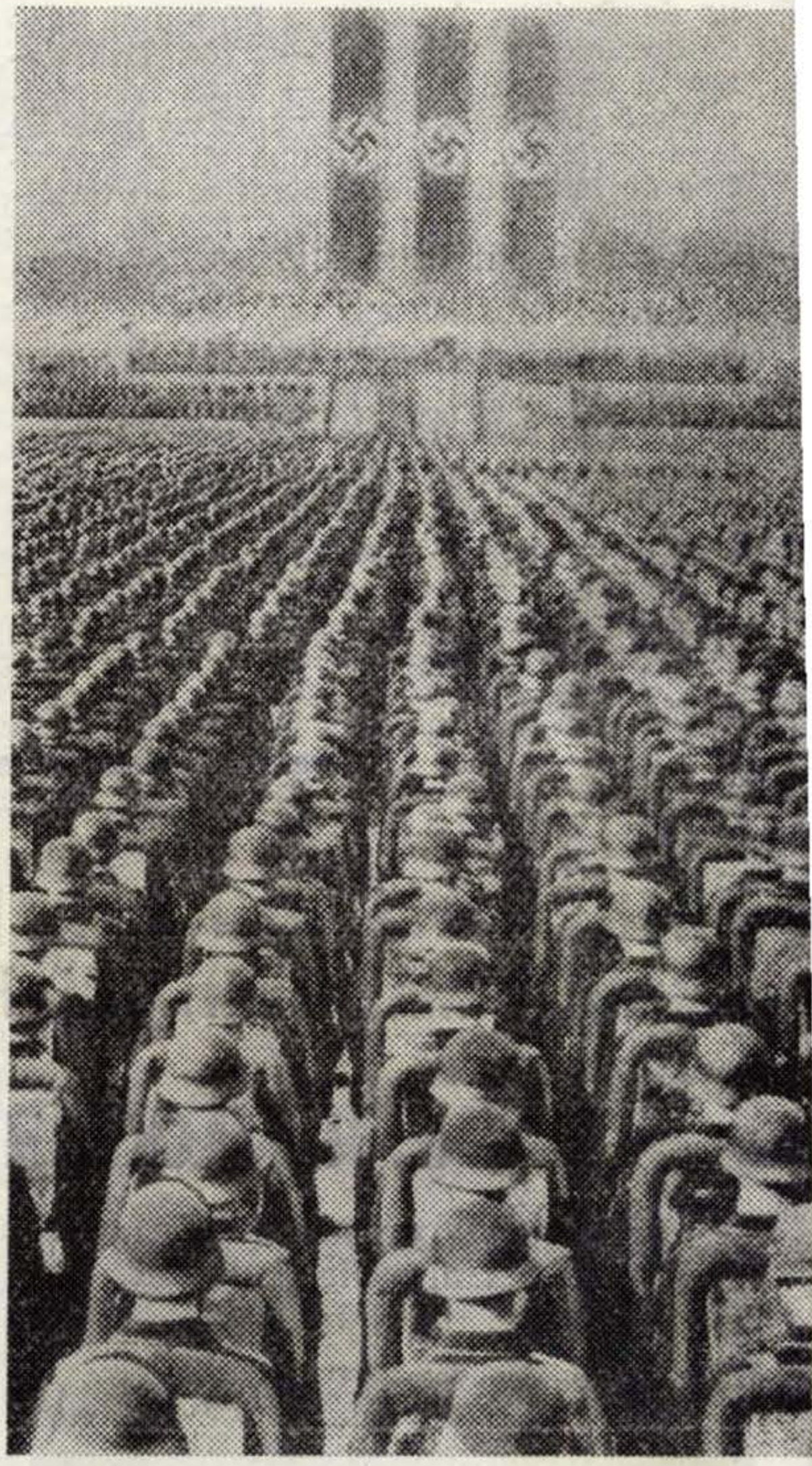

Nürnbergul, vechi focar al răsunătoarelor parăzi și congrese ale naziștilor...

* Subtitlurile aparțin redacției.

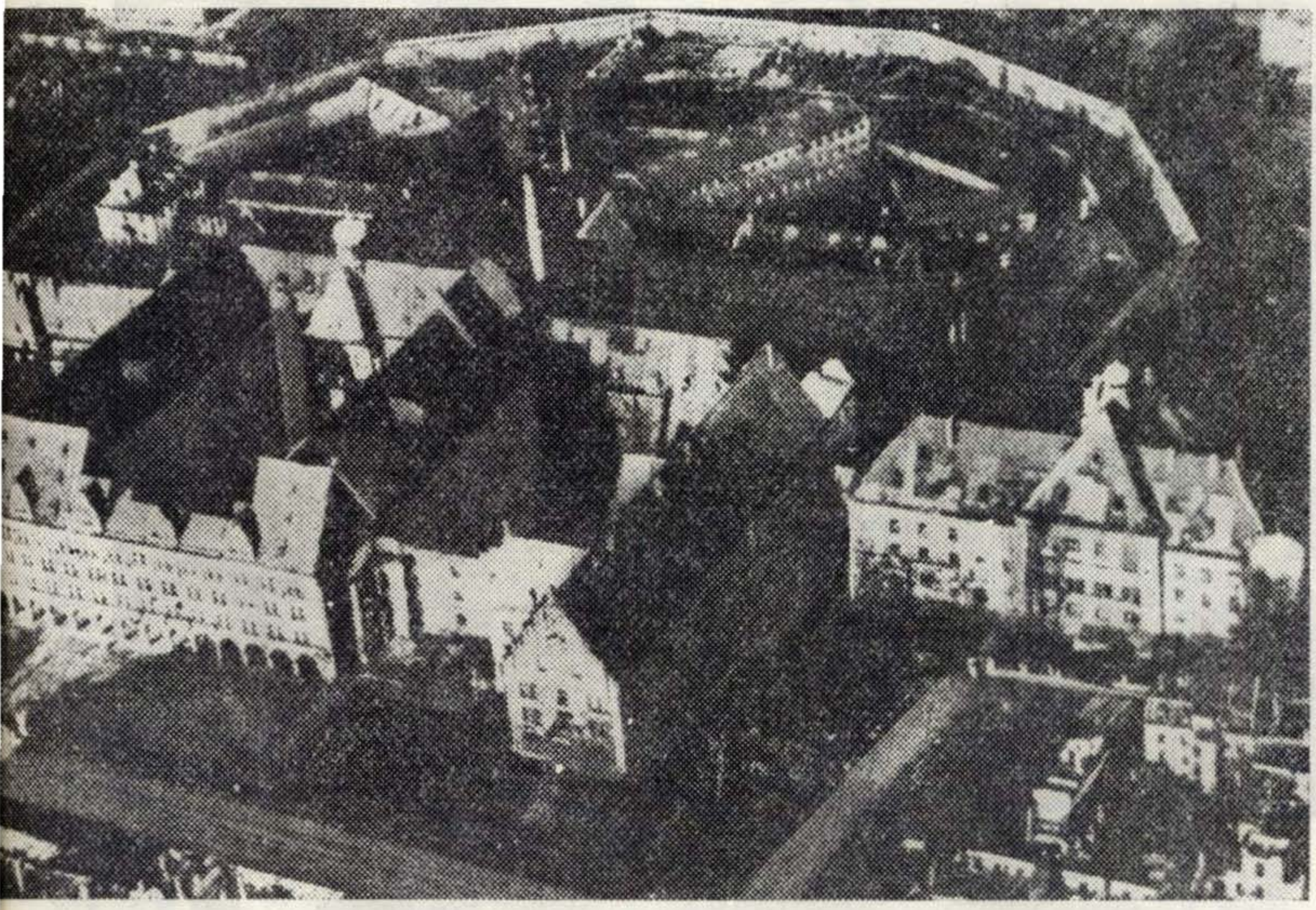

...a fost ales ca loc al procesului principal. Palatul de justiție și închisoarea (sus); celulele acuzaților (jos). În fiecare zi, prizonierii părăseau închisoarea și ajungeau în sala tribunalului trecînd printr-un culoar de scînduri. Orice tentativă de evadare era sortită eșecului. (O parte din documentele fotografice au fost obținute cu concursul Arhivei naționale de filme)

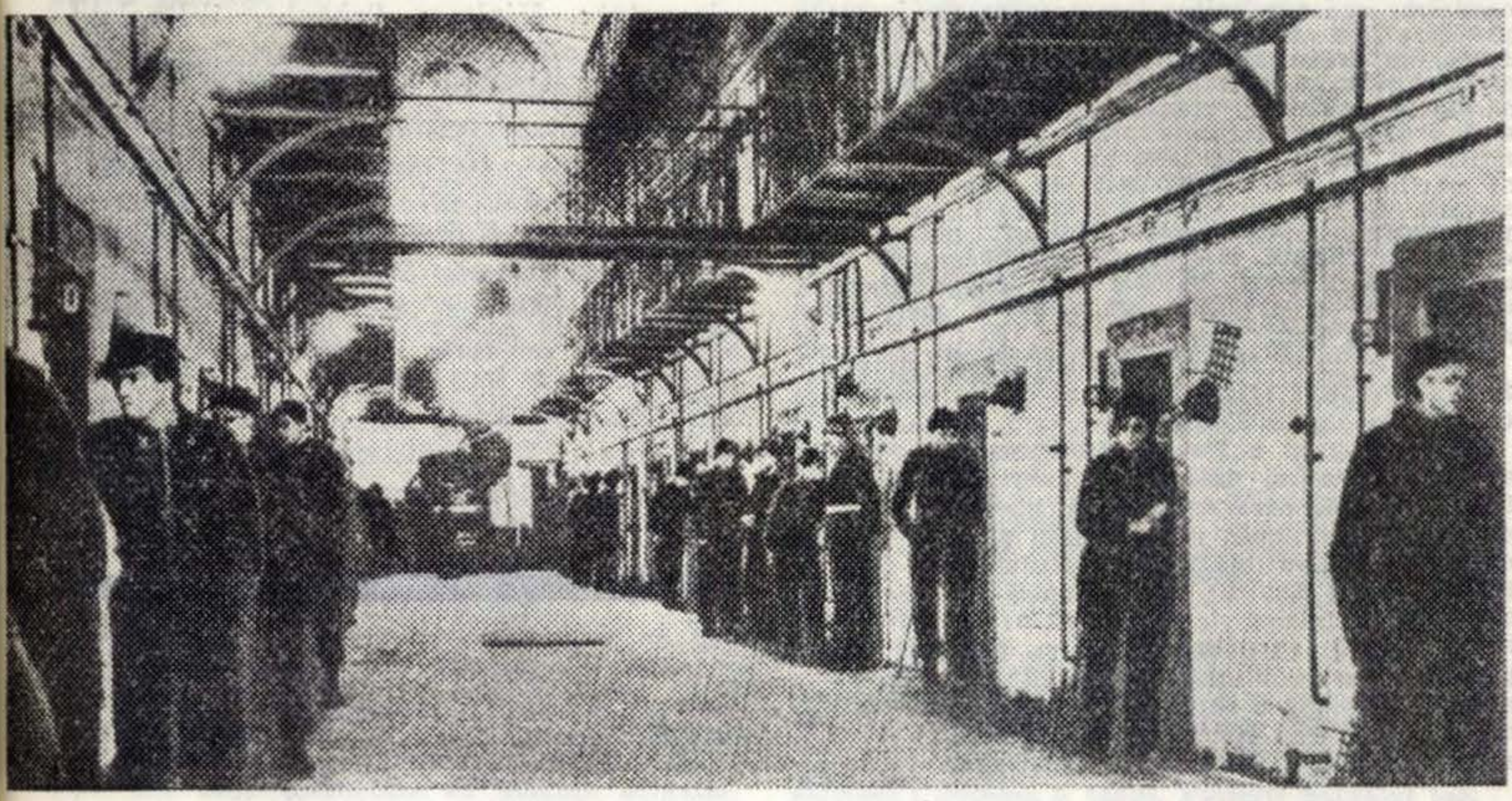

Acuzații în procesul principalilor criminali de la Nürnberg (de la stînga la dreapta): Hjalmar Schacht, Wilhelm Frick, Walter Funk, Arthur Seyss-Inquart, Constantin von Neurath, Franz von Papen, Joachim von Ribbentrop, Rudolf Hess, Hermann Wilhelm Goering, Fritz Sauckel, Ernst Kaltenbrunner, Wilhelm Keitel, Alfred Jodl, Hans Frank, Baldur von Schirach, Erich Raeder, Karl Doenitz, Albert Speer, Julius Streicher, Alfred Rosenberg, Hans Fritzsche. A fost judecat în contumacie Martin Bormann, iar Robert Ley s-a sinucis în închisoare, înainte de a începe procesul.

nelor ocupate în industrie pe toți cei care nu-și însușeau bine această filozofie.

În cadrul întreprinderilor industriale s-au organizat așa-numitele „detașamente de întreprindere", ca „detașamente ideologice de asalt". Printr-un ordin de partid s-a prevăzut că „în afara Frontului german al muncii nu trebuie să existe nici o altă organizație (indiferent dacă e o organizație a muncitorilor sau a funcționarilor)". La 24 iulie 1933, pe baza unui ordin al partidului nazist, semnat de Ley, naziștii au pus mîna pe sindicatele creștine [...] Robert Ley, feldmareșalul acestei bătălii împotriva clasei muncitoare, a răspuns actului nostru de acuzare prin faptul că și-a pus capăt zilelor sinucigîndu-se. Probabil că el nu a găsit un răspuns mai bun.

2. Voi trece la expunerea LUPTEI NAZIȘTILOR ÎMPOTRIVA BISERICII, al doilea element care urma să fie distrus.

Partidul nazist a fost întotdeauna, într-o măsură covîrșitoare, anticreștin prin chiar ideologia sa. Noi, care credem în libertatea conștiinței și a cultelor, nu învinuim pe nimeni de crimă împotriva ideologiei altcuiva. Nu pentru că înșiși naziștii au fost atei sau păgîni a căpătat crima săvîrșită de ei o semnificație internațională, ci pentru că ei au prigonit alte persoane de credință creștină și pentru că această prigoană a constituit o măsură care urmărea pregătirea unui război agresiv [...] Acuzatul Rosenberg i-a scris lui Bormann în legătură cu propunerea lui Kerrl, ministrul cultelor, de a lua biserica protestantă sub tutela statului, proclamîndu-l pe Hitler drept conducătorul ei suprem. Rosenberg era împotriva acestei propuneri, lăsînd să se înțeleagă că, după terminarea războiului, nazismul trebuie

să curme cu desăvîrşire activitatea bisericii creştine [...]

3. Voi trece la **CRIMELE ÎMPOTRIVA EVREILOR.** Cele mai bestiale şi cele mai numeroase crime au fost cele plănuite şi săvîrşite de naziştii împotriva evreilor [...] Antisemitismul este încurajat pentru a dezbina şi a învrăjbi naţiunile democratice şi pentru a slăbi rezistenţa lor împotriva agresiunii naziste.

După cum a declarat Robert Ley, „cea de-a doua armă secretă a Germaniei este antisemitismul, deoarece, dacă el va fi înfăptuit sistematic în Germania, el va deveni o problemă de însemnătate generală, de care vor trebui să ţină seama toate popoarele".

Antisemitismul a fost numit pe bună dreptate „laboratorul terorii". Ghetourile au fost întotdeauna locul unde se făceau primele încercări pentru verificarea diferitelor metode de represiune [...] Complotul sau planul general de exterminare a evreilor a fost înfăptuit atît de metodic şi în asemenea proporţii, încît, în ciuda înfrîngerii Germaniei şi a zdrobirii nazismului, acest scop al naziştilor a fost, în linii mari, atins. În Germania, în ţările care au fost ocupate de ea şi în ţările care au devenit sateliţii sau complicii ei au scăpat cu viaţa numai rămăşiţe ale populaţiei evreieşti din Europa.

Din cei 9 600 000 de evrei care trăiau în Europa ocupată de germani au pierit, potrivit unor date demne de încredere, 60%. 5 700 000 de evrei au dispărut din ţările în care trăiseră înainte, iar dispariţia a peste 4 500 000 dintre ei nu poate fi considerată ca un rezultat al mortalităţii normale sau al emigraţiei.

Ei nu se numără nici printre persoanele strămutate. Istoria nu cunoaşte crime îndreptate simultan împotriva unei asemenea mase de oameni, crime săvîrşite cu atîta cruzime premeditată.

Vă va fi greu, ca şi mie, privindu-i pe aceşti acuzaţi, să vă imaginaţi că, în secolul al XX-lea, făpturi omeneşti sînt în stare să pricinuiască compatrioţilor lor, precum şi aşa-numiţilor duşmani „externi", suferinţe ca cele despre care va fi vorba aici.

Fiecare crimă în parte şi răspunderea acuzaţilor pentru ea va fi examinată de acuzatorul din partea guvernului sovietic dacă ea a fost săvîrşită în răsărit şi de acuzatorul din partea Republicii Franceze dacă ea a fost săvîrşită în apus [...]

TEMPERATURA CORPULUI : 20°

Mă voi ocupa acum de teroarea nazistă şi de pregătirea războiului [...]

Prin intermediul organizaţiilor poliţieneşti şi al formaţiilor acuzate ca organizaţii criminale, conducătorii partidului nazist, care în atingerea scopului lor principal cunoscut au fost ajutaţi într-un fel sau altul de fiecare dintre acuzaţi, au instaurat domnia terorii.

Aceste organizaţii de spionaj şi poliţieneşti au fost folosite pentru a descoperi orice formă de opoziţie şi a pedepsi orice nesupunere. În perioada iniţială, aceste organizaţii au înfiinţat şi au administrat lagăre de concentrare : Buchenwald în 1933, Dachau în 1934. Dachau se află la o distanţă de numai cîteva mile de aici şi sperăm că membrii tribunalului vor vizita acest loc şi vor vedea amploarea lagărului de concentrare şi uneltele de tortură care s-au mai păstrat. Dar aceste lagăre, azi bine cunoscute, nu au fost singurele.

Harta Germaniei a fost acoperită de lagăre de concentrare, care se numărau cu zecile [...] Cruzimea brutală a fost dublată de abilitatea ştiinţifică.

„Persoanele indezirabile", cum fuseseră ele denumite, erau exterminate prin injecţii intravenoase sau prin asfixiere în camere de gazare. Ele erau împuşcate cu gloanţe otrăvite, pentru a se studia influenţa otrăvii asupra organismului (documentul nr. 1 974—PS).

La experienţele lor bestiale, naziştii au adăugat ulterior experienţe neruşinate şi obscene. Acestea din urmă nu erau roadele imaginaţiei unor degeneraţi, ci acţiuni ordonate de căpetenii ale complotului nazist. La 20 mai 1942, generalul-feldmareşal Milch l-a împuternicit pe generalul SS Wolf să organizeze în lagărul Dachau aşa-numitele „experienţe cu frig" [...]

După cum rezultă din rapoartele „doctorului" care lucra acolo, la Dachau victimele erau scufundate cu forţa în apă rece, pînă cînd temperatura corpului scădea la 20° Celsius (aproximativ 82,4° Fahrenheit). Atunci intervenea moartea subită (documentul nr. 1 618—PS) [...] Nu vreau să-mi încarc expunerea cu citarea acestor cazuri atît de evident patologice, dar ne aflăm în faţa necesităţii implacabile de a-i judeca pe aceşti oameni ca pe nişte criminali ce sînt, iar existenţa cazurilor respective ne-a fost relatată chiar de propriile lor cadre ajutătoare.

MĂRTURII CARE-ŢI RĂPESC SOMNUL

Trebuie să vă arătăm aceste lagăre de concentrare, filmate în forma în care le-au găsit armatele aliate cînd au sosit şi măsurile pe care generalul Eisenhower a trebuit să le ia pentru a le curăţa de cadavre. Dovada aceasta se va arăta îngrozitoare şi veţi spune că v-am răpit somnul. Dar tocmai acţiunile respective au făcut să se cutremure întreaga lume şi au dus la rezultatul că fiecare om civilizat a luat atitudine împotriva Germaniei naziste.

Germania se transformase într-o uriaşă temniţă. Vaietele victimelor ei au fost auzite în lumea întreagă şi au făcut să se cutremure întreaga omenire civilizată. Sînt unul dintre cei care, în cursul acestui război, ascultam cu suspiciune şi scepticism majoritatea relatărilor despre atrocităţile cele mai îngrozitoare. Dar dovezile prezentate aici vor fi atît de uluitoare, încît îmi permit să afirm că nici unul dintre cuvintele spuse de mine nu va fi dezmînţit ; acuzaţii vor nega numai răspunderea lor personală sau vor afirma că n-au avut cunoştinţă despre aceste crime [...]

Nu voi prelungi cuvîntarea mea prin expunerea amănunţită a acţiunilor care au dus la războiul agresiv început la 1 septembrie 1939 prin cotropirea Poloniei. Evenimentele ulterioare vor fi expuse de acuzarea engleză, pe bază de documente, inclusiv documente ale comandamentului suprem german. Mă voi ocupa de agresiune numai în măsura în care ea constituie o parte a complotului.

Planurile au fost întocmite cu mult timp înainte. În 1935, Hitler l-a numit pe acuzatul Schacht „împuternicit general pentru problemele economiei de război" (documentul nr. 2 261—PS). Posedăm jurnalul generalului Jodl (documentul nr. 1 780—PS), „Planul Otto" — ordinul lui Hitler de a invada Austria în cazul că strategia proiectată ar da greş (documentul nr. S—102), „Planul verde" („Plan Grün"), care este macheta planului pentru atacarea Cehoslovaciei —, planul desfăşurării războiului în apus (documentul nr. 375—PS) [...]

Posedăm, de asemenea, directiva dată de Hitler la 18 decembrie 1940, „Planul Barbarossa", denumirea cifrată a planului strategic al atacului împotriva Rusiei (documentul nr. 446—PS). Este originalul care poartă iniţialele acuzaţilor Keitel şi Jodl. Ei au plănuit atacul cu mult înainte de declararea războiului [...]

Au fost înscenate incidente de frontieră şi formulate pretenţii cu privire la concesii teritoriale. Cînd Polonia a răspuns printr-un refuz, la 1 septembrie 1939, forţele armate germane au trecut frontierele ei. Varşovia a fost distrusă ; Polonia a căzut. Potrivit planului lor,

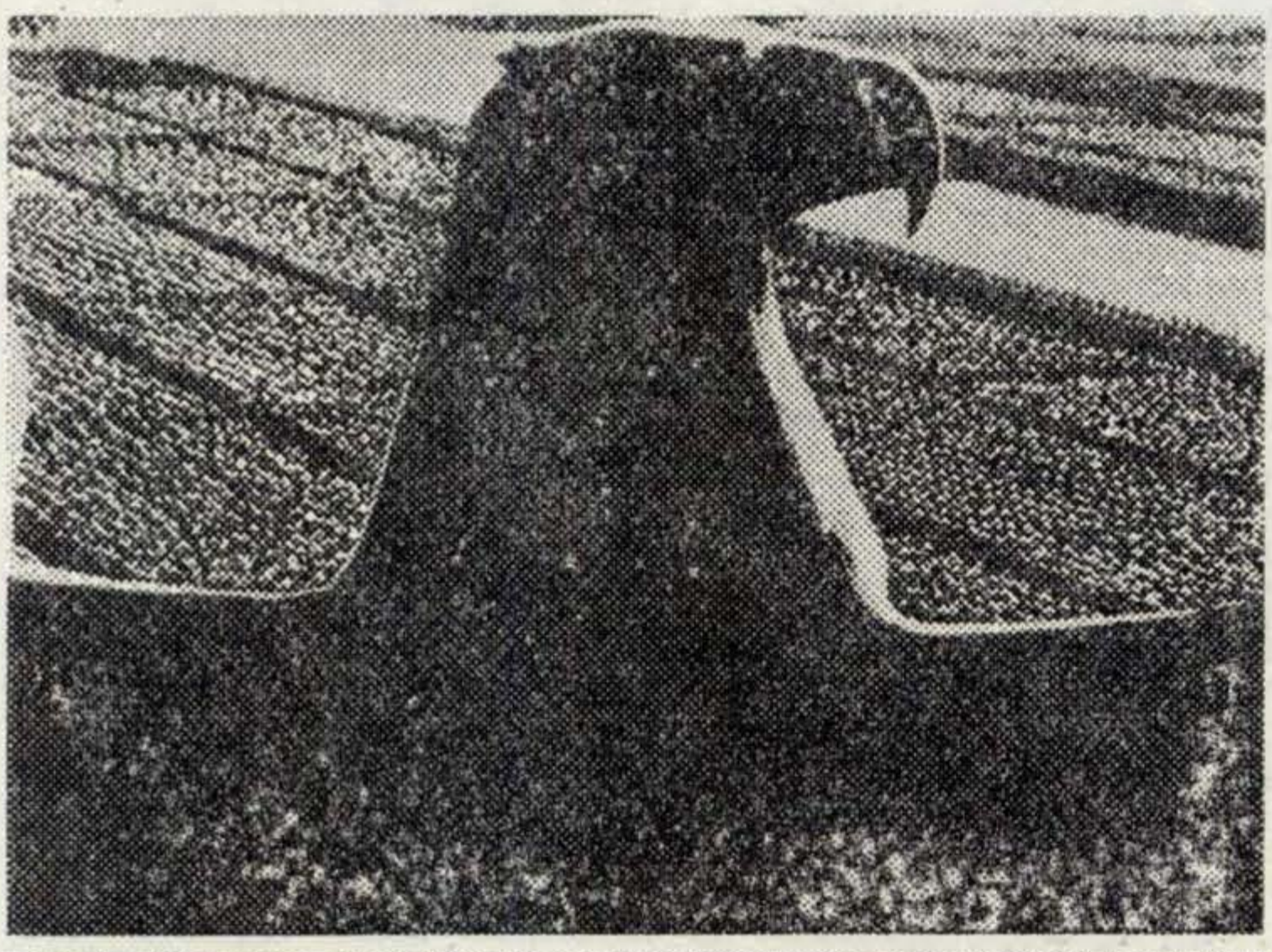

„Dați-mi cinci ani și nu veți mai recunoaște Germania", spunea Hitler. Vulturul german trebuia să stăpînească lumea. Naziștilor nu le-a trebuit, într-adevăr, mult timp (primele agresiuni începînd exact la 5 ani după instaurarea Anschlussului și ocuparea unei părți a Cehoslovaciei) pentru a semăna în Germania și pretutindeni pe unde au trecut moarte, ruine, distrugeri incalculabile

care va fi dezvăluit de colegii mei, naziștii au acționat cu repeziciune, pentru a-și extinde agresiunea asupra întregii Europe și pentru a avea avantajul atacului prin surprindere asupra vecinilor lor nepregătiți. Pot să remarc în treacăt că, într-una din cuvîntările sale, Hitler a spus că puterile occidentale nu erau pregătite de război și nu îl așteptau. În pofida asigurărilor repetate și solemne că nutresc intenții pașnice, naziștii au invadat la 9 aprilie 1940 Danemarca și Norvegia ; la 10 mai 1940 — Belgia, Olanda și Luxemburgul, la 6 aprilie 1941 — Iugoslavia și Grecia.

În executarea unei părți a planului nazist de pregătire a agresiunii împotriva Poloniei și aliaților ei, la 23 august 1939 Germania a încheiat un pact de neagresiune cu Rusia Sovietică. După cum dovedesc documentele, naziștii aveau de gînd să respecte acest tratat — încheiat numai pentru a cîștiga timp — exact atîta vreme cît era necesar pentru a se pregăti în vederea încălcării lui. La 22 iunie 1941, naziștii au pornit la realizarea planurilor lor, urzite de mult, invadînd cu forțele lor armate teritoriul Uniunii Sovietice, fără declarație de război. Întregul continent european a fost astfel cuprins de vîlvătaia războiului [...]

PRIZONIERII ERAU ÎNSEMNAȚI CU FIERUL ROȘU

Trec la capitolul „Crime împotriva regulilor de ducere a războiului" [...] Cu ajutorul organizațiilor sale de propagandă, guvernul nazist instiga populația la atacarea aviatorilor care aterizau forțat și la asasinarea lor.

De asemenea, vă vom prezenta un ordin strict secret, semnat de Hitler, care cerea ca, fără a ține seama de împrejurări, echipajele capturate ale avioanelor doborîte să fie ucise pînă la ultimul om. Ne aflăm în posesia originalului acestui document, cu semnătura lui Hitler [...]

Campania nazistă urmărind aplicarea unui tratament inuman inamicului și-a atins apogeul în războiul cu Rusia. De regulă, toți prizonierii de război erau scoși de sub controlul armatei și predați lui Himmler și SS-ului. În răsărit, bestialitatea germanilor s-a dezlănțuit cu toată furia. S-a dat ordin ca prizonierii de război ruși să fie însemnați cu fierul roșu. Ei au fost lăsați pradă morții prin înfometare [...] Planul de deplasare a tineretului apt de muncă din țările ocupate a fost aprobat de Rosenberg,

Satul Lidice a fost ras de pe fața pămîntului de către hitleriști

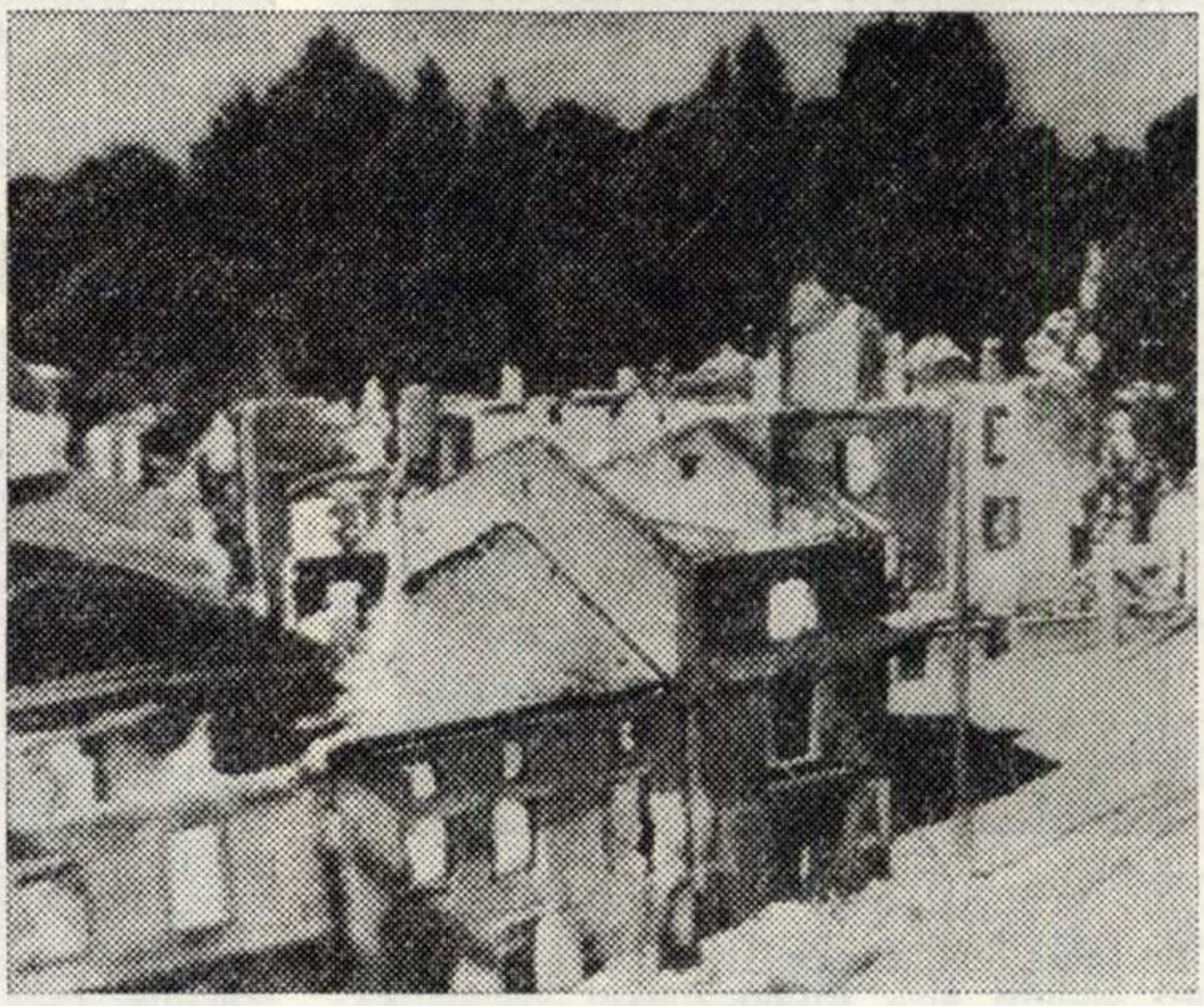

La Oradour-sur-Glane, singurii supraviețuitori, în urma masacrului săvîrșit de ocupanți, au fost o femeie, cinci bărbați și un copil

în conformitate cu teoria sa, care afirma că „prin aceasta se obține slăbirea dorită a forței biologice a poporului învins".

Fie germanizare, fie exterminare — iată care a fost programul elaborat [...] Desigur, cea mai îngrozitoare formă de robie din istorie, practicată pe scara cea mai vastă, a fost trimiterea la muncă forțată a unei mase uriașe de oameni. Din puține alte domenii dispunem de un număr atît de mare de dovezi incontestabile. Mă aflu în posesia cuvîntării rostite de acuzatul Frank, guvernatorul general al Poloniei, la 25 ianuarie 1941, cuvîntare în care acesta se laudă: „Am expediat în Germania 1 800 000 de muncitori polonezi".

Acuzatul Sauckel a declarat că „printre cei 5 000 000 de muncitori străini sosiți în Germania nu sînt nici 200 000 care să fi venit de bunăvoie" [...] A fost elaborat cu minuțiozitate un plan de epuizare a tuturor resurselor țărilor ocupate. Drept exemplu poate servi raportul din 7 decembrie 1942 cu privire la Franța, întocmit de secția de cercetări economice a Băncii Reichului. S-a pus aici problema dacă plățile pe care Franța le făcea pentru cheltuielile de ocupație trebuie sporite de la 15 000 000 la 25 000 000 de mărci zilnic [...]

Faptele pe care le-am enumerat întrunesc pe deplin elementele constitutive ale infracțiunilor, așa cum sînt definite în statut, iar tribunalul este chemat să-i judece și să-i pedepsească pe cei vinovați de săvîrșirea acestor fapte. Definiția crimelor de război contra umanității este atît de bine cunoscută tuturor, încît nu necesită comentarii [...] În această problemă, unul dintre izvoarele dreptului internațional, de cea mai mare autoritate, este convenția „Pentru definirea agresiunii", semnată la Londra la 3 iulie 1933 de România, Estonia, Letonia, Polonia, Turcia, Uniunea Sovietică, Persia și Afganistan *. Aceeași problemă a fost dezbătută, de asemenea, de comitete internaționale și de comentatori cu mare prestigiu. Ea a format obiectul unor discuții mai restrînse și îna-

* Aceeași convenție a fost semnată la 5 iulie 1933 și de către Cehoslovacia și Iugoslavia, ulterior aderînd și Finlanda.

înte de primul război mondial, dar a atras atenţia generală atunci cînd, pe baza dreptului internaţional, războiul de agresiune a fost declarat ilegal [...]

Statutul consideră că cel care a săvîrşit o crimă nu poate invoca în apărarea sa nici ordinele primite, nici teoriile sale, nici faptul că crimele sale au fost săvîrşite de stat. Dacă aceste principii ar fi aplicate în conexiunea lor, ele ar avea drept consecinţă practică impunitatea oricărei persoane care a participat la săvîrşirea celor mai grave crime împotriva umanităţii.

HARTLEY SHAWCROSS

acuzatorul principal din partea Marii Britanii

4 decembrie 1945

Intr-unul din discursurile sale care a mai fost amintit aici, Hitler, liderul complotiştilor naziști care au compărut acum în faţa judecăţii dumneavoastră, spunea, vorbind despre proiectele sale războinice :

„Pentru a putea începe războiul, eu voi găsi o formulă propagandistică. Nu are importanţă dacă va fi sau nu întemeiată. Învingătorul nu va fi întrebat la sfîrşit dacă a spus adevărul. In război nu contează dreptul, ci victoria — dreptul aparţine celui mai puternic".

O mărturie şi mai importantă referitoare la perioada de trecere la agresiunea plănuită o găsim în procesul-verbal al importantei conferinţe organizate de Hitler în Cancelaria Reichului, la 5 noiembrie 1937. La această conferinţă au participat von Blomberg, ministrul de război al Reichului, von Fritzsche, comandantul suprem al armatei, Goering, comandantul suprem al forţelor militare aeriene, Raeder, comandantul suprem al flotei maritime militare, şi von Neurath, pe atunci ministrul afacerilor externe al Reichului [...]

Conferinţa din 1937 dovedeşte nu numai că Hitler şi complicii săi au premeditat cotropirea Austriei şi a Cehoslovaciei — în caz de nevoie prin război —, ci şi că prima din aceste operaţii a fost tradusă în fapt în martie 1938, iar următoarea a fost înfăptuită sub ameninţarea războiului, deşi nu exista o necesitate reală pentru începerea lui, în luna septembrie a aceluiaşi an. Şi mai sinistru era faptul că Hitler a confirmat din nou ataşamentul său faţă de vechile doctrine din Mein Kampf, în special faţă de doctrinele cele mai agresive[...]

Şase luni după semnarea acordului de la München, conducătorii naziști au ocupat partea rămasă liberă a Cehoslovaciei, pe care promiseseră, conform prevederilor acordului, să o respecte. La 14 martie 1939, bătrînul şi şovăielnicul preşedinte al „restului" Cehoslovaciei, Hacha, şi ministrul său de externe, Hvalkovski, au fost chemaţi la Berlin.

La 15 martie, în cadrul unei conferinţe care a avut loc între orele 1 şi 2,15 dimineaţa, la care au participat Hitler şi acuzaţii Ribbentrop, Goering şi Keitel, Hacha şi Hvalkovski au fost ameninţaţi, şantajaţi şi informaţi neechivoc asupra faptului că Hitler „a dat ordin trupelor germane să intre în Cehoslovacia, pentru a anexa această ţară la Reichul german". Li s-a dat să înţeleagă, cît se poate de limpede, că orice rezistenţă ar fi inutilă şi va fi înfrîntă „cu forţa armelor şi cu toate mijloacele disponibile" [...]

Planurile pentru desfăşurarea unui război agresiv împotriva Poloniei, Angliei şi Franţei erau gata încă din septembrie 1938. În vreme ce, adresîndu-se lumii, Hitler declara solemn la München că poporul german vrea pace şi că, după ce a rezolvat problema cehoslovacă, Germania nu mai are probleme teritoriale în Europa, statele-majore ale forţelor sale armate elaboraseră deja aceste planuri.

PERFIDIA ŞI LAŞITATEA — LA RANG DE POLITICĂ DE STAT

La 31 august, Hitler a dat un ordin strict secret, în care începerea atacului a fost fixată pentru primele ore ale dimineţii de 1 septembrie. Au fost provocate toate incidentele de frontieră necesare. Probabil că în acest scop primise Keitel, din partea lui Hitler, dispoziţia de a-i asigura lui Heydrich numărul necesar de uniforme militare poloneze.

In felul acesta, fără vreo declaraţie de război şi chiar fără a da guvernului polonez răgazul de a studia ultimele cereri germane, trupele naziste au invadat Polonia [...]

La 9 aprilie 1940, forţele armate germane au invadat Norvegia şi Danemarca, fără avertisment şi fără declaraţie de război[...]

La 10 mai 1940, la o lună şi o zi după atacul împotriva Norvegiei, forţele armate germane, repetînd ceea ce făcuseră cu 25 de ani în urmă, au invadat Belgia şi Luxemburgul, precum şi Olanda, în conformitate cu planul stabilit, adică în conformitate cu planul de invazie fără avertisment şi fără declaraţie de război[...]

Forţele agresiunii îşi continuau înaintarea. Tratate, asigurări, drepturile statelor suverane erau călcate în picioare [...]

La 6 aprilie 1941, forţele armate germane au invadat Grecia şi Iugoslavia. Din nou lovitura a fost dată fără avertisment, în mod laş şi perfid, după un procedeu care nu mai surprindea pe nimeni din partea acestei pretinse „rase de stăpîni" [...]

La 22 iunie 1941, forţele armate germane au invadat Rusia, tot fără avertisment şi fără declaraţie de război. Aceasta a fost, firește, o nouă încălcare a unei serii de tratate [...]

Data începerii operaţiei a fost fixată încă de la 1 mai 1941. Pînă la 1 iunie, pregătirile au fost aproape încheiate şi s-a întocmit un grafic precis.

La 22 iunie, la ora 3,20 dimineaţa, armatele germane au pornit deci din nou la atac. In ordinul adresat acestora, Hitler declara : „Am

hotărît să pun încă o dată în mîinile soldaţilor noştri destinele poporului german, ale Reichului şi ale Europei".

Aşadar, la 22 iunie, armata nazistă a fost aruncată împotriva unui stat căruia cu puţină vreme în urmă Hitler îi jurase prietenie. Germania a început astfel ultima ei agresiune în Europa. A urmat o luptă îndelungată şi grea, care s-a încheiat cu prăbuşirea Reichului.

Aceasta este acuzaţia formulată, în baza Secţiunii a II-a a actului de acuzare, împotriva acestor inculpaţi, ca guvernanţi ai Germaniei. Se va spune, poate, că multe din documentele la care ne-am referit au fost scrise în numele lui Hitler, că ordinele au fost ordine ale lui Hitler şi că aceşti oameni n-au fost decît instrumente ale voinţei lui Hitler. Dar ei au fost instrumente fără de care voinţa lui Hitler nu ar fi putut fi înfăptuită ; totodată, ei au fost mai mult decît instrumente. Aceşti oameni n-au fost simple unelte docile, deşi vina lor ar fi destul de mare chiar dacă rolul lor s-ar fi limitat numai la atîta. Aceştia sînt oamenii al căror sprijin l-a pus pe Hitler în poziţia de forţă pe care o deţinea [...]

Dacă aceste crime au fost crime ale Germaniei naziste, atunci aceşti oameni sînt, de asemenea, vinovaţi ca persoane care au contribuit, au favorizat, au sfătuit, au asigurat şi au făcut posibil tot ceea ce s-a săvîrşit [...]

DE MENTHON

acuzatorul principal din partea Franţei

17 ianuarie 1946

Conştiinţa popoarelor, ieri încă înrobite şi supuse torturilor morale şi fizice, vă cheamă să judecaţi şi să pedepsiţi pe cîţiva dintre cei care poartă răspunderea principală pentru făurirea celor mai monstruoase forme de guvernămînt şi de barbarie care au existat vreodată, vă cheamă să rostiţi o sentinţă împotriva ansamblului de grupuri şi organizaţii care au constituit cel mai important instrument în săvîrşirea crimelor de către persoanele arătate.

Franţa, care în decurs de 30 de ani a fost supusă în două rînduri invaziei în războaie dezlănţuite de imperialismul german, a resimţit, în mai-iunie 1940, întreaga forţă a loviturii armate pe care Germania nazistă a pregătit-o, cu intenţii agresive, timp de mulţi ani.

Acest înalt tribunal, constituit de cele patru state semnatare ale acordului din 8 august 1945, care au acţionat în interesul tuturor Naţiunilor Unite, este învestit cu drepturile şi calitatea necesare pentru a judeca Germania în numele tuturor popoarelor iubitoare de libertate, în numele omenirii eliberate.

Toate cuceririle civilizaţiei, acumulate timp de secole, au fost repudiate de naziști. Afirmarea primatului rasei, al instinctelor, cerinţelor şi intereselor ei a lovit în toate principiile de morală, echitate şi drept unanim recunoscute. Individul, libertatea lui, drepturile şi cerinţele lui nu mai puteau pretinde o existenţă independentă [...]

Mitul rasial a devenit o adevărată religie naţională. Mulţi publicişti visau să înlocuiască dualismul credinţelor religioase prin dogma concepţiei germane, care urma să devină religia rasei germane ca atare şi să cuprindă apoi lumea întreagă.

ÎNTOARCEREA LA SĂLBĂTICIE

Vom examina pe rînd fapte cum sînt : executarea ostaticilor, crime săvîrşite de poliţie, deportarea forţată, crimele împotriva prizonierilor de război, actele teroriste împotriva participanţilor la mişcarea de rezistenţă şi exterminarea populaţiei civile.

A. Exterminarea ostaticilor a constituit, în toate ţările ocupate, primul act de teroare al trupelor de ocupaţie germane. Astfel, în Franţa, începînd din 1940, s-au săvîrşit din ordinul comandamentului german nenumărate execuţii, cu titlu de represalii pentru cele cîteva atentate împotriva reprezentanţilor armatei germane.

Execuţii de ostateci s-au efectuat pretutindeni pînă la eliberarea Franţei. În ultima perioadă însă, cînd metodele teroriste germane au căpătat un caracter de masă, aceste execuţii au devenit doar un mijloc auxiliar.

B. Crimele săvîrşite de organizaţiile poliţieneşti naziste împotriva persoanelor din rîndurile populaţiei civile în ţările ocupate din Apus stîrnesc cea mai mare indignare în raport cu orice alte crime.

În afară de torturarea deţinuţilor, practicată pe scară largă, poliţia germană a comis un mare număr de asasinate. În multe cazuri, împrejurările în care ele au fost săvîrşite nu pot fi stabilite. Cu toate acestea, dispunem de un număr suficient de date exacte, care ne îngăduie să afirmăm că aceste asasinate au constituit o expresie în plus a politicii generale a naţional-socialiştilor din ţările ocupate. De multe ori, moartea era rezultatul torturilor la care erau supuşi deţinuţii, dar deţinuţii erau adesea asasinaţi cu premeditare.

C. Dintre toate crimele săvîrşite de germani faţă de populaţia ţărilor ocupate, cea mai sinistră amintire au lăsat-o desigur deportările de persoane din rîndul populaţiei civile şi închiderea lor în lagărele de concentrare din Germania. Exterminarea lor lua frecvent forma lichidării directe, individuale sau în masă, prin : împuşcare, spînzurare, injecţii cu efect mortal, gazare în dube sau în camere speciale.

Nu vreau să mă opresc mai mult asupra numeroaselor fapte care au fost deja amplu expuse cu cîteva zile în urmă înaltei instanţe

de către acuzarea americană. Dar reprezentantul Franței, ai cărei fii au pierit în număr atît de mare în lagăre, după suferințe atroce, nu poate trece sub tăcere acest tragic tablou al celei mai crunte barbarii. Toate acestea nu s-ar fi putut întîmpla în secolul al XX-lea dacă în centrul Europei nu ar fi fost creată o doctrină care a propovăduit întoarcerea la sălbăticie.

BEZNĂ ȘI NEGURĂ

D. Deși mai puțin cunoscute, crimele săvîrșite împotriva prizonierilor de război atestă, la fel de elocvent, barbaria extremă la care ajunsese Germania nazistă.

În afară de sistemul „beznă și negură" („Nacht und Nebel"), care expunea unui tratament inuman persoanele din rîndul populației civile, se practica și aplicarea unui „tratament special" față de prizonierii de război („Sonderbehandlung"), care a dus la dispariția fără urmă a multora dintre ei.

E. O sălbăticie asemănătoare caracterizează actele teroriste săvîrșite de armata și de poliția germană împotriva mișcării de rezistență.

Ordinul acuzatului Keitel, din 16 septembrie 1941, care poate fi considerat ca unul din principalele documente în această chestiune, are, desigur, în vedere lupta împotriva mișcării comuniste, dar prevede și eventualitatea cînd împotrivirea față de armatele de ocupație ar porni de la alte cercuri decît cele comuniste.

După eliberare, au fost descoperite numeroase locuri de execuție în masă și cadavrele au fost supuse unor expertize medicale. Ele prezentau urme vădite de violență : scalparea capului, frîngerea coloanei vertebrale, zdrobirea coastelor și chiar sfărîmarea completă a cutiei toracice sau sfîșierea plămînilor, smulgerea unghiilor și părului.

Este cu neputință să se stabilească numărul total al participanților la mișcarea de rezistență care au căzut victimă atrocităților săvîrșite de germani. Fără îndoială că este foarte mare. Numai în departamentul Rhône, de pildă, au fost descoperite după eliberare 713 cadavre.

F. Ultimele luni de ocupație germană au fost marcate în Franța prin intensificarea politicii de teroare, ceea ce a dus la o creștere a numărului de crime săvîrșite împotriva populației civile. Crimele pe care le vom examina nu sînt acțiuni disparate, săvîrșite în mod întîmplător, într-o localitate sau alta, ci crime comise în cadrul unor operații de mari proporții, iar multitudinea acestor crime nu poate fi explicată decît prin existența unor ordine cu caracter general.

Vinovați de aceste crime au fost adesea SS-iștii, dar și comandamentul militar poartă răspunderea pentru săvîrșirea lor. În instrucțiunile din 6 mai 1944, intitulate „Lupta împotriva grupurilor de partizani", acuzatul Jodl face următoarea precizare : „Măsurile colective împotriva locuitorilor unor sate întregi, inclusiv incendierea acestor sate, trebuie luate exclusiv pe baza ordinelor comandanților de divizii sau ale șefilor SS și ai poliției".

„VOM NUMI PE ACUZATUL..."

G. Trecînd în revistă crimele săvîrșite în timpul războiului de conducătorii Germaniei național-socialiste, ajungem, în sfîrșit, la categoria de crime pe care am denumit-o „crime împotriva condiției existenței umane".

Nazismul preconizează împărțirea oamenilor în trei categorii principale : categoria adversarilor nazismului sau a persoanelor a căror existență naziștii o consideră incompatibilă cu

În ascensiunea sa, Hitler s-a bucurat și de bunăvoința bătrînului președinte Hindenburg care l-a „uns" cancelar

cerințele ordinii lor neobișnuite, persoane care erau batjocorite în fel și chip și chiar exterminate ; persoanele din categoria superioară, diferențiate prin pretinsa puritate a sîngelui lor sau după alte criterii arbitrare ; în sfîrșit, persoanele din categoria inferioară, care nu merită să fie exterminate și a căror forță vitală trebuie folosită prin înrobirea lor totală, în scopul asigurării bunăstării „stăpînilor".

În toate țările ocupate, indiferent dacă exista sau nu o putere de stat aparentă, germanii au nesocotit în mod sistematic regulile regimului de ocupație. Ei și-au asumat puterea legislativă și au exercitat conducerea administrativă. În afară de teritoriile anexate, celelalte teritorii ocupate au fost și ele supuse unui regim pe care l-am putea denumi preanexionist.

Lupta naziștilor împotriva condițiilor umane de existență completează tabloul tragic și monstruos al crimelor de război ale Germaniei hitleriste, Germania devenind un simbol al înăbușirii personalității umane, obiectiv pe care doctrina național-socialistă îl urmărea în mod premeditat. Ea a conturat adevăratul caracter al acestei acțiuni de oprimare, ca o realizare metodică a întoarcerii la barbarie.

Acestea sînt crimele săvîrșite de Germania național-socialistă în cursul războiului de agresiune pe care l-a purtat. Popoarele martire apelează la justiția națiunilor civilizate și cheamă înalta instanță să pedepsească imperiul național-socialist în persoana conducătorilor săi rămași în viață.

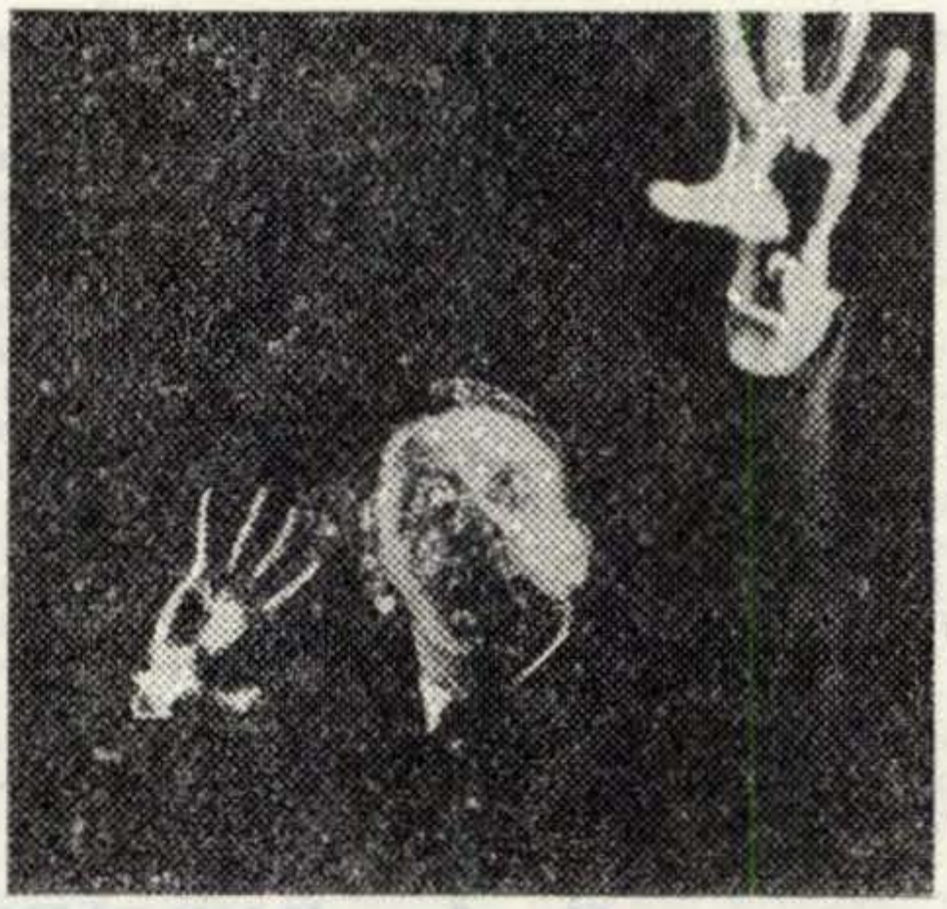

Măşti ale şefului nazist, a cărui ferocitate nu cunoştea margini, profetizind „noua ordine" de 1000 de ani

Părerile lor despre proces :

Doenitz : — E o mostră de umor tipic american.

Keitel : — Ordinele sînt ordine.

Hess : — Nu-mi amintesc de nimic.

Kaltenbrunner : — Nu mă consider vinovat de nici o crimă de război.

Goering : — Învingătorii vor fi totdeauna judecători, învinşii — totdeauna acuzaţi.

Crimele de război germane atrag răspunderea tuturor acuzaţilor, care au condus treburile politice şi militare, precum şi răspunderea funcţionarilor superiori ai Germaniei naţional-socialiste şi a conducătorilor partidului nazist. Aceste crime au fost concepute şi pregătite încă înainte de începerea operaţiilor militare şi au fost săvîrşite încontinuu, între 1940 şi 1945.

Cu toate acestea, unii acuzaţi poartă într-o măsură mult mai mare şi mai directă răspunderea pentru ansamblul de acţiuni care intră în competenţa acuzării franceze, adică pentru crimele săvîrşite în ţările ocupate din Apus sau faţă de cetăţenii acestor ţări.

Vom numi :

pe acuzatul Goering, împuternicit pentru aplicarea planului de patru ani şi preşedinte al Consiliului de Miniştri pentru apărarea Reichului,

pe acuzatul Ribbentrop, ministru de externe, de care ţinea conducerea ţărilor ocupate,

pe acuzatul Frick, director al direcţiei centrale pentru problemele teritoriilor ocupate,

pe acuzatul Funk, ministru al economiei Reichului,

pe acuzatul Keitel, comandantul suprem al trupelor de ocupaţie,

pe acuzatul Jodl, răspunzător în legătură cu toate faptele pentru care poartă răspundere şi Keitel,

pe acuzatul Seyss-Inquart, comisar al Reichului pentru teritoriul ocupat al Olandei, de la 13 mai 1940 pînă la sfîrşitul operaţiilor militare.

Vom examina mai amănunţit răspunderea lor şi răspunderea altor persoane pentru fiecare secţiune a actului de acuzare, avînd în vedere că enumerarea acţiunilor criminale este departe de a fi completă.

Acuzatul Sauckel poartă principala răspundere pentru munca forţată, sub toate formele ei. Împuternicit pentru problemele forţei de muncă, el a recrutat, prin toate mijloacele, un mare număr de muncitori. El este acela care a semnat decretul din 22 august 1942, care a introdus mobilizarea forţată în toate ţările ocupate. El a colaborat cu acuzatul Speer, conducătorul organizaţiei Todt şi împuternicit principal pentru problemele înarmării al direcţiei pentru aplicarea planului de patru ani, cu acuzatul Funk, ministrul economiei Reichului, şi cu acuzatul Goering, împuternicitul pentru aplicarea planului de patru ani.

În aceeaşi funcţie, acuzatul Goering a participat direct la jaful economic ; trebuie arătat că adesea înavuţirea personală a constituit pentru Goering un stimulent pentru dezlănţuirea jafului şi un rezultat al acestuia.

În calitate de ministru al afacerilor externe, acuzatul Ribbentrop nu s-a dat nici el înapoi de la jafuri. Acuzatul Rosenberg, organizatorul şi căpetenia „Einsatzstabului Rosenberg", este vinovat îndeosebi de sustragerea operelor de artă din ţările ocupate.

Răspunderea principală pentru asasinarea ostaticilor o poartă acuzatul Keitel, autorul ordinului din 16 septembrie 1941, acuzatul Jodl, ajutorul său, şi acuzatul Goering, cu al cărui asentiment a fost emis acest ordin.

Acuzatul Kaltenbrunner, colaborator al lui Himmler, şeful întregului serviciu de spionaj extern din poliţia de securitate, este direct vinovat de metodele monstruoase folosite de Gestapo în toate ţările ocupate ; ele constituie

o dezvoltare a metodelor introduse de întemeietorul acestuia, acuzatul Goering.

Acuzatul Kaltenbrunner poartă, de asemenea, răspunderea directă pentru crimele săvîrşite în lagărele de concentrare. El a vizitat aceste lagăre, după cum va rezulta din prezentarea probelor în legătură cu lagărul de la Mathausen. Acuzatul Goering ştia de experienţele medicale care se făceau asupra deţinuţilor şi era de acord cu ele. Acuzatul Sauckel silea, prin toate mijloacele, pe deţinuţi să muncească pentru nevoile industriei de război germane, adesea în condiţiile cele mai inumane.

Sentinţa dumneavoastră trebuie să intre în istoria dreptului internaţional ca un document hotărîtor pentru pregătirea unei adevărate comunităţi internaţionale, care să excludă recurgerea la război şi care să pună pentru totdeauna forţa în slujba justiţiei tuturor naţiunilor. Această sentinţă va fi una din pietrele unghiulare ale ordinii mondiale spre care năzuiesc popoarele după chinurile îndurate.

R. A. RUDENKO

acuzatorul principal din partea Uniunii Sovietice

8 februarie 1946

Domnilor judecători ! Încep rechizitoriul meu introductiv, care încheie primele cuvîntări ale acuzatorilor principali în procesul de faţă, pe deplin conştient de marea importanţă istorică a acestuia.

Pentru prima oară în istoria omenirii, justiţia întîlneşte crime de asemenea proporţii şi cu consecinţe atît de grave [...]

O PĂTURĂ DE STĂPÎNI, STRĂINI DE ORICE SENTIMENT OMENESC

Eu, în numele Uniunii Sovietice, şi stimaţii mei colegi, acuzatorii principali din partea S.U.A., Angliei şi Franţei, învinuim pe acuzaţi de a fi condus, printr-un complot criminal, întreaga maşină civilă şi militară germană, transformînd aparatul de stat al Germaniei într-un aparat de pregătire şi înfăptuire a agresiunii criminale, într-un aparat de exterminare a milioane de oameni nevinovaţi [...] Pentru a asigura îndeplinirea planurilor lor criminale, conspiratorii hitlerişti Goering, Hess, Rosenberg, Fritzsche, Schirach şi ceilalţi acuzaţi au elaborat „teoria rasei superioare", teorie pătrunsă de ură faţă de om. Cu ajutorul acestei aşa-numite teorii, ei voiau să justifice pretenţiile fascismului german de dominaţie asupra celorlalte popoare, pe care această „teorie" le declara popoare de rasă inferioară [...]

„Noi vrem — spunea Hitler — să selecţionăm o pătură de stăpîni noi, străini de morala milei, o pătură care va fi conştientă că, pe baza apartenenţei ei la rasa superioară, are dreptul să stăpînească şi va şti să-şi instaureze şi să-şi menţină fără şovăială dominaţia asupra maselor largi" [...]

„Noi vrem din nou arme — spunea Hitler — şi de aceea totul, începînd cu abecedarul copilului şi terminînd cu ultimul ziar, fiecare teatru şi fiecare cinematograf, fiecare stîlp de afişaj şi fiecare panou pentru anunţuri trebuie puse în slujba acestei unice mari misiuni".

Geografia servea ca mijloc de propagare a ideii importanţei „primordiale" a germanilor în lume, a „dreptului" lor la „dominaţie" asupra celorlalte popoare. Tineretului i se insufla sentimentul superiorităţii de rasă, al aroganţei, al urii faţă de om, al disprețului şi al cruzimii faţă de alte popoare.

„Ideologia" fascistă germană dădea frîu liber celor mai sălbatice şi mai josnice instincte. Fasciştii au ridicat la rangul de principiu bunul plac, violenţa, batjocorirea oamenilor. Ideile de libertate, de cultură şi cerinţele umanitariste au fost declarate de ei ca fiind primejdioase pentru „rasa de stăpîni".

„Eu — spunea Hitler — îi eliberez pe oameni de îngrădirile împovărătoare ale raţiunii, de autointoxicarea murdară şi înjositoare cu himerele numite conştiinţă şi morală, precum şi de cerinţele de libertate şi independenţă personală, de care numai puţini se pot folosi" (H. Rauschning, Glasul distrugerii, 1940, New York, p. 225).

Acuzaţii Goering, Hess, Ribbentrop, Keitel, Raeder, Rosenberg, Kaltenbrunner, Frank, Frick, Doenitz, Fritzsche şi ceilalţi acuzaţi sînt învinuiţi de a fi organizat un complot care avea drept scop instaurarea, prin violenţă, a dominaţiei imperialismului german şi introducerea regimului fascist în toate ţările din Europa, iar apoi în întreaga lume.

Locul central în acest plan îl ocupa organizarea de războaie agresive şi reîmpărţirea prin violenţă a întregului glob. În îndeplinirea acestui plan de cotropire, guvernul hitlerist criminal şi marele stat-major german au pregătit şi au înfăptuit cotropirea Austriei, Cehoslovaciei, Norvegiei, Belgiei, Olandei, Franţei, Poloniei, Greciei şi Iugoslaviei. Ei au pregătit şi au săvîrşit o agresiune tîlhărească împotriva Uniunii Sovietice [...]

PLANURI TÎLHĂREŞTI MINUŢIOS PREGĂTITE

Domnilor judecători ! Trec acum la expunerea crimelor săvîrşite de agresorii hitlerişti împotriva ţării mele, împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste [...]

Pentru confirmarea acestui lucru nu mai este nevoie să ne referim la cartea lui Hitler Mein Kampf şi la alte cărţi şi articole ale căpeteniilor hitleriste, care — după cum se ştie — conţineau ameninţări directe împotriva U.R.S.S. şi precizarea că agresiunea imperialismului german trebuie să se îndrepte spre răsărit, în vederea cuceririi aşa-numitului „spaţiu vital".

Această tendință a imperialismului tîlhăresc german este exprimată în cunoscuta formulă „Drang nach Osten".

Pentru a dovedi cele spuse de mine, voi indica documente oficiale ale guvernului hitlerist din care reiese cît se poate de limpede că acuzații sînt vinovați de acțiunile criminale ce li se pun în sarcină, prin actul de acuzare din acest proces.

Ingăduiți-mi în primul rînd să mă refer la actul intitulat „Comunicare despre consfătuirea din 23 mai 1939". După cum se vede din acest act, consfătuirea a avut loc în cabinetul lui Hitler, în noua clădire a cancelariei Reichului, iar înregistrarea stenografică a discuțiilor a fost făcută de locotenent-colonelul Schmundt de la marele stat-major. La consfătuire au participat Hitler, Goering, Raeder, Brauchitsch, Keitel, generalul-feldmareșal Milch, generalul de artilerie Halder și alți reprezentanți ai înaltului comandament german. În stenogramă se spune că tema consfătuirii a fost : „Instructaj asupra situației actuale și a obiectivelor politicii".

In expunerea făcută la această consfătuire, Hitler a atins în repetate rînduri problema cuceririi de teritorii în răsărit. El a spus :

„[...] Dacă soarta ne va arunca într-un conflict cu Apusul, va fi bine ca la acea dată să stăpînim un spațiu mai întins în răsărit". Și în continuare :

„Pentru noi este vorba de extinderea spațiului vital în răsărit, de asigurarea aprovizionării cu produse alimentare, precum și de rezolvarea problemei baltice. În ceea ce privește aprovizionarea cu produse alimentare, putem conta numai pe regiunile slab populate. Alături de fertilitatea solului, buna gospodărire germană va contribui la o creștere de cîteva ori a producției de bunuri alimentare".

Intr-un alt document, cunoscut sub denumirea „Note de proces-verbal luate la consfătuirea führerului cu marii comandanți, din 23 noiembrie 1939", Hitler sublinia necesitatea de a se rezolva problema luptei pentru petrol, cauciuc și minereuri. Și cu acest prilej, Hitler a formulat în felul următor sarcinile fundamentale :

„[...] Spațiile vitale trebuie adaptate la numărul populației".

„Este eterna problemă de a crea corelația necesară între numărul germanilor și teritoriile de care dispun, de a le asigura spațiul necesar. Aici nu va ajuta nici un fel de modestie filozofantă. Problema trebuie rezolvată numai cu ajutorul spadei".

La această consfătuire, Hitler și-a dezvăluit cu toată francheța planurile de înaintare spre răsărit. Lăudîndu-se cu succesele obținute prin cotropirea Moraviei, Boemiei și Poloniei, el nu și-a mai ascuns intențiile de a continua agresiunea în direcția răsăritului.

„In fond — spunea Hitler — eu nu am reînviat forțele armate pentru ca ele să stea inactive. Intotdeauna în mine a fost vie hotărîrea de a acționa. Așadar, mai devreme sau mai tîrziu, dorința mea era să rezolv această problemă".

Guvernul hitlerist nu se simțea cîtuși de puțin stînjenit de existența pactului de neagresiune intervenit la 23 august 1939 între Germania și U.R.S.S. De altfel, acum este îndeobște cunoscută fraza cinică a lui Hitler, prin care se afirmă că tratatele se respectă atîta timp cît ele corespund scopurilor urmărite [...]

Conform declarațiilor acuzatului Keitel, Hitler își precizase intențiile de a ataca U.R.S.S. la sfîrșitul anului 1940. Planul atacului fusese elaborat cu mult înainte, în primăvara anului 1940. În tot cursul verii s-au ținut consfătuiri în legătură cu acest plan. În iulie 1940, la o consfătuire militară care a avut loc la Reichenhalle a fost discutat planul atacului împotriva Uniunii Sovietice.

Acest lucru este confirmat și de declarațiile acuzatului Jodl, care a arătat, la interogatoriu, că planurile atacului împotriva U.R.S.S. au fost elaborate în mod concret în noiembrie-decembrie 1940 și că în această perioadă el a dat primele directive armatei, flotei maritime și flotei militare aeriene. Prin aceste directive, Jodl înțelege documentul cunoscut sub denumirea „varianta Barbarossa". Documentul a fost semnat de către Hitler, Jodl și Keitel.

Aceste directive, destinate numai cadrelor superioare de comandă ale armatei germane, conțin un minuțios program de atac prin surprindere împotriva U.R.S.S. Iată ce se spune în acest document :

„Forțele armate germane trebuie să fie pregătite pentru ca, încă înainte de terminarea războiului cu Anglia, să învingă Rusia Sovietică, printr-o operație militară fulgerătoare.

In acest scop, armata va trebui să pună la dispoziție toate formațiile de care dispune, cu singura rezervă că regiunile ocupate trebuie apărate împotriva oricăror surprize".

PERFIDIA AGRESORILOR

Directiva „varianta Barbarossa" subliniază că „trebuie să se procedeze cu maximum de atenție, pentru ca intenția de a săvîrși atacul să nu fie descoperită".

In continuare, în această directivă se arată că ordinul de atac împotriva Rusiei Sovietice va fi dat, în caz de nevoie, cu opt săptămîni înainte de începerea operației și că pregătirile care necesită o perioadă de timp mai îndelungată „trebuie începute de pe acum (dacă n-au fost încă începute) și duse la bun sfîrșit pînă la 15 mai 1941 [...]"

In declarațiile pe care le-a scris cu mîna sa în fața organelor anchetatoare ale Uniunii Sovietice, declarații care vor fi prezentate tribunalului, mareșalul Ion Antonescu relatează despre întîlnirile cu Hitler din noiembrie 1940, din ianuarie 1941 și din mai 1941, la care s-au discutat probleme în legătură cu pregătirea războiului împotriva Uniunii Sovietice. La prima convorbire a lui Antonescu cu Hitler, la care au participat Ribbentrop și Schmidt, interpretul personal al lui Hitler, s-au discutat probleme legate direct de agresiunea pregătită de Germania împotriva U.R.S.S. [...] La întrebarea organelor anchetatoare sovietice dacă această primă convorbire dintre Antonescu și Hitler poate fi considerată ca începutul înțelegerii cu germanii în ceea ce privește pregătirea războiului împotriva Uniunii Sovietice, Antonescu a spus : „Răspund afirmativ. Fără îndoială că Hitler a avut în vedere acest lucru la elaborarea planurilor de atac împotriva Uniunii Sovietice".

La cea de-a doua întîlnire dintre Antonescu și Hitler, care a avut loc în ianuarie 1941 și la care au participat și acuzații Ribbentrop, Keitel și Jodl, Hitler l-a rugat pe Antonescu să permită trecerea prin România a trupelor germane concentrate pe teritoriul Ungariei, pentru ca acestea să poată da ajutor italienilor în războiul împotriva Greciei.

Iată ce spune Antonescu :

„Mi-am exprimat temerea că trecerea trupelor germane prin România ar putea servi drept motiv pentru operații militare din partea Uniunii Sovietice și atunci România s-ar afla într-o situație grea, deoarece armata română nu era mobilizată. La aceasta, Hitler a declarat că va da ordin să fie lăsate în România o parte din trupele germane destinate să participe la operațiile împotriva Greciei.

Hitler a subliniat, de asemenea, că informaţiile de care dispune arată că Uniunea Sovietică nu intenţionează să lupte împotriva Germaniei sau României.

Satisfăcut de această declaraţie a lui Hitler, am consimţit ca trupele germane să treacă prin teritoriul român.

General-colonelul Jodl, care participa la această consfătuire, mi-a făcut o caracterizare a situaţiei strategice a armatei germane, subliniind cu acest prilej necesitatea de a lovi Grecia din direcţia Bulgariei".

Vorbind despre cea de-a treia întîlnire cu Hitler, care a avut loc în mai 1941 la München şi la care a participat acuzatul Ribbentrop, Antonescu a declarat următoarele :

„Pornind de la planurile sale militare, Hitler mi-a propus să pun la dispoziţie teritoriul României pentru concentrarea trupelor germane şi, paralel cu aceasta, să iau parte directă la înfăptuirea atacului militar împotriva Uniunii Sovietice" [...]

„PRÎNZUL ABUNDENT" ÎN VIZIUNEA LUI GOEBBELS

Documentele pe care le vom prezenta tribunalului vor arăta cu toată evidenţa că Ungaria a participat la complotul împotriva păcii şi la pregătirea războiului de agresiune împotriva Uniunii Sovietice. Ungariei i s-a rezervat un rol bine determinat, şi anume acela de a lovi spatele Armatei Roşii, trecînd Carpaţii în cadrul operaţiilor militare împotriva U.R.S.S. [...]

Revenind la aşa-numita „variantă Barbarossa", vreau să mă opresc asupra celor mai importante pasaje din acest document.

„Varianta Barbarossa" este alcătuită din trei părţi. În prima parte sînt expuse obiectivele generale ale planului. În partea a doua sînt arătaţi aliaţii Germaniei în războiul împotriva Uniunii Sovietice. Partea a treia este consacrată desfăşurării operaţiilor militare pe uscat, pe apă şi în aer. O particularitate caracteristică a acestui document este că, avîndu-se în vedere caracterul său deosebit de secret, el a fost întocmit în numai nouă exemplare, ceea ce corespunde în totul cerinţei de a se păstra secret atacul pe care Germania îl pregătea împotriva Uniunii Sovietice [...]

Aşa-numita „variantă Barbarossa" era un plan strategic, dar acest plan era completat printr-o serie de instrucţiuni şi dispoziţii menite să cuprindă întregul complex de măsuri legate de invadarea Uniunii Sovietice [...]

La 22 iunie 1941, violînd în mod perfid pactul de neagresiune dintre U.R.S.S. şi Germania, complotiştii hitlerişti au atacat teritoriul sovietic fără declaraţie de război, începînd astfel un război de agresiune împotriva Uniunii Sovietice fără ca aceasta din urmă să le fi dat cel mai mic motiv pentru atacarea ei [...]

Scopurile tîlhăreşti ale războiului început de Germania împotriva U.R.S.S. au fost formulate fără ocol în articolul „Pentru ce ?" al faimosului Goebbels, conducătorul propagandei fasciste, publicat în cartea sa Inimă de fier (p. 334—336).

Iată ce scria Goebbels :

„Acesta nu este un război pentru tron şi nici pentru altar ; este un război pentru grîu şi pîine, pentru un prînz abundent, pentru un dejun şi o cină abundente [...], un război pentru materii prime, pentru cauciuc, pentru fier şi minereuri".

La rîndul său, şi Goering, într-o cuvîntare rostită la 5 octombrie 1942 la Palatul sporturilor din Berlin, cu prilejul sărbătorii recoltei şi publicată în ziarul „Völkischer Beobachter" din 6 octombrie 1942, exclama cu o bucurie animalică :

„[...] Să nu uitaţi că am cucerit de la ruşi cele mai bogate regiuni [...] Ouăle, untul şi făina există acolo în cantităţi pe care nici nu vi le puteţi imagina [...] Va trebui să ne îngrijim ca toate acestea să fie bine valorificate şi prelucrate cum se cuvine pe loc".

Aceste planuri criminale aveau ca scop în primul rînd jefuirea Uniunii Sovietice, înrobirea şi exploatarea poporului sovietic. Aceasta era totodată calea spre instaurarea dominaţiei hitleriste în Europa şi în lumea întreagă. Tocmai de aceea, în documentul intitulat „Conducerea războiului pe mare", document anexat la dosarul procesului şi consacrat planului de cotropire a Africii de Nord, a Gibraltarului, Siriei, Palestinei şi Egiptului, guvernul hitlerist punea realizarea acestui plan în funcţie de deznodămîntul războiului împotriva Uniunii Sovietice [...]

În bătălii nemaivăzute prin proporţiile şi înverşunarea lor, poporul sovietic a apărat cu dîrzenie şi bărbăţie onoarea, libertatea şi independenţa patriei sale şi împreună cu armatele naţiunilor aliate a izbăvit popoarele iubitoare de libertate din lumea întreagă de primejdia cumplită a înrobirii fasciste [...]

DEPOPULAREA — O SINISTRĂ MISIUNE A NAZISMULUI

Pregătind şi săvîrşind agresiunea mişelească împotriva popoarelor iubitoare de libertate, Germania fascistă a transformat războiul într-un sistem de banditism militarizat. Uciderea prizonierilor de război, exterminarea populaţiei paşnice, jefuirea regiunilor ocupate şi celelalte crime de război au constituit o parte din programul războiului fulger total pus la cale de hitlerişti. Teroarea fascistă a luat proporţii deosebit de mari şi a fost exercitată cu o deosebită cruzime, în special pe teritoriile vremelnic ocupate ale Uniunii Sovietice.

„Noi trebuie să dezvoltăm tehnica depopulării — îi spunea Hitler lui Rauschning. Dacă mă veţi întreba ce înţeleg prin depopulare, vă voi răspunde că am în vedere înlăturarea unor întregi unităţi rasiale. Aceasta este ceea ce intenţionez să fac, aceasta este, în linii generale, misiunea mea".

Într-un ordin semnat de Keitel, la 12 decembrie 1941, se spunea : „Führerul consideră că aplicarea pedepsei cu închisoarea şi chiar a pedepsei cu muncă silnică pe viaţă ar fi apreciată ca un semn de slăbiciune. O înfricoşare eficace poate fi obţinută numai prin pedepse cu moartea sau prin măsuri în urma cărora populaţia să nu poată afla soarta infractorului".

Momente istorice: trupele sovietice şi americane se întîlnesc pe malurile Elbei

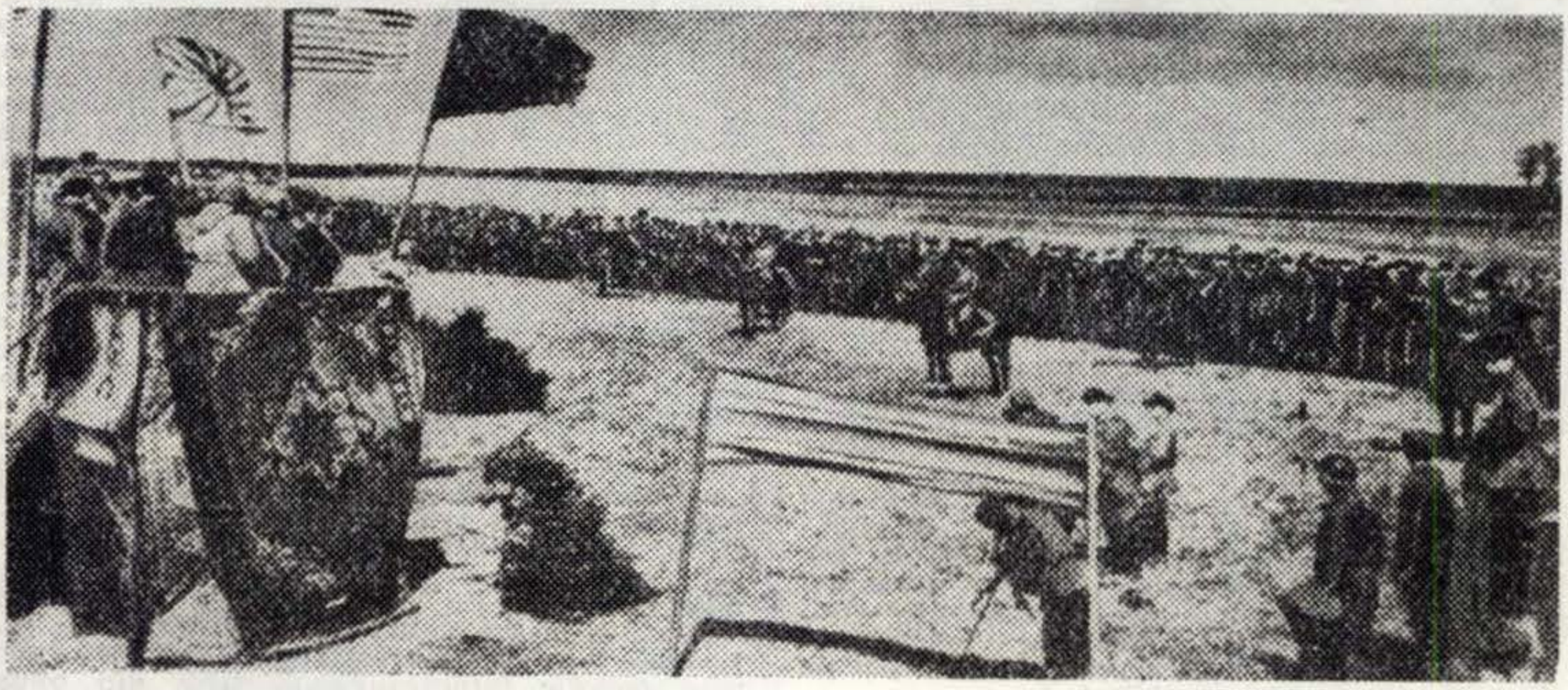

Aici s-a vorbit deja despre lagărele de la Maidanek şi Auschwitz, cu camerele lor de gazare, unde au fost omoriţi peste 5 500 000 de oameni nevinovaţi, cetăţeni ai Poloniei, Cehoslovaciei, Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franţei şi ai altor ţări democratice. Trebuie să mai menţionez lagărele de concentrare de la Smolensk, Stavropol, Harkov, Kiev, Lvov, Poltava, Novgorod, Orel, Rovno, Dnepropetrovsk, Odesa, Kamenet-Podolsk, Gomel, Kerci, din regiunea Stalingrad, de la Kaunas, Riga, Mariampol (R.S.S. Lituaniană), Kloga (R.S.S. Estonă) şi multe altele, unde hitleriştii au omorît în torturi sute de mii de oameni sovietici din rîndurile populaţiei civile, precum şi ostaşi şi comandanţi ai Armatei Roşii.

Germanii au efectuat, de asemenea, execuţii în masă din rîndul populaţiei sovietice în pădurea Liseniţk, aflată la marginea oraşului Lvov, pe drumul spre Tarnopol [...]

Pe baza cercetărilor efectuate de Comisia extraordinară de stat, s-a stabilit că germanii au împuşcat în pădurea Liseniţk peste 200 000 de oameni [...]

Una din crimele cele mai îngrozitoare ale complotiştilor hitlerişti o constituie exterminarea organizată, în masă, a prizonierilor de război. Au fost stabilite numeroase cazuri de ucidere, torturare şi schingiuire a acestora. Ei erau torturaţi cu fierul încins, li se scoteau ochii, li se tăiau mîinile şi picioarele etc. [...]

În lanţul lung al crimelor odioase săvîrşite de ocupanţii fascişti germani, trimiterea forţată a cetăţenilor paşnici — bărbaţi, femei, copii — la muncă de sclavi, de iobagi, în Germania, ocupă un loc deosebit [...]

La 7 noiembrie 1941 a avut loc la Berlin o consfătuire secretă, la care Goering a dat subalternilor săi indicaţii cu privire la folosirea oamenilor sovietici la munci forţate [...]

La 20 aprilie 1942, Sauckel a trimis strict confidenţial organelor guvernamentale şi militare programul său special pentru folosirea forţei de muncă. Iată ce se spune aci:

„Este extrem de necesar ca rezervele de oameni existente în regiunile sovietice ocupate să fie integral folosite.

Pentru a uşura în mod simţitor munca ţărancei germane, care este extrem de ocupată, führerul m-a însărcinat să aduc în Germania,

din regiunile răsăritene, 400 000—500 000 de fete sănătoase și voinice".

În înfăptuirea planurilor de cotropire și de jaf, hitleriștii distrugeau sistematic orașe și sate, nimiceau valori create prin truda multor generații, jefuiau populația pașnică [...]

În ordinul comandamentului german din 7 octombrie 1941, semnat de acuzatul Jodl, se dispunea ca Leningradul și Moscova să fie șterse de pe fața pămîntului. „Și în ceea ce privește toate celelalte orașe — se arată în acest ordin — trebuie aplicată regula ca, înainte de a fi ocupate, să fie transformate în ruine, prin tir de artilerie și bombardamente aeriene. Este inadmisibil să se riște viața ostașului german pentru salvarea orașelor rusești de la distrugere" [...]

„MAPA VERDE" A LUI GOERING

După cum am spus la început, scopul principal al agresiunii dezlănțuite de Germania împotriva Uniunii Sovietice era jefuirea Țării Sovietice, obținerea resurselor economice necesare Germaniei hitleriste, fără de care ea nu-și putea realiza planurile agresive imperialiste.

„Mapa verde" a lui Goering era un larg program de jefuire a Uniunii Sovietice, elaborat cu premeditare de către conspiratorii fascisti.

Acest plan prevedea măsurile concrete de jaf: confiscarea bunurilor, organizarea muncii sclavagiste în orașele și satele sovietice, desființarea salariilor în întreprinderi, emiteri necontrolate ale unor semne monetare lipsite de acoperire etc. Pentru realizarea acestui plan tîlhăresc, s-a prevăzut crearea unui aparat special, cu un „comandament economic" propriu, cu „state-majore economice", cu „servicii de informații", „inspecții", „unități militare", „detașamente pentru colectarea mijloacelor de producție", „detașamente pentru colectarea materiilor prime", „agronomi militari", „ofițeri agricoli" etc. [...]

La consfătuirea din 6 august 1942 cu comisarii Reichului și cu reprezentanții comandamentului militar, Goering a cerut să se intensifice jefuirea regiunilor ocupate. „Voi ați fost trimiși acolo — a arătat Goering — nu ca să lucrați pentru bunăstarea popoarelor ce v-au fost încredințate, ci pentru a pompa de acolo tot ce este posibil" [...]

Aducînd la îndeplinire directivele criminalului guvern hitlerist și ale criminalului comandament suprem militar, armatele germane și autoritățile de ocupație distrugeau și jefuiau orașele și satele sovietice cotropite, întreprinderi industriale și colhozuri, monumente de artă, nimiceau, jefuiau și cărau în Germania utilaj, rezerve de materii prime, materiale și produse finite, valori artistice și istorice și practicau jefuirea generală a populației de la orașe și sate [...]

Cotropitorii fasciști germani au distrus și au ars în întregime sau parțial 1 710 orașe și peste 70 000 de sate și comune, au ars și au distrus peste 6 000 000 de clădiri, lipsind de adăpost circa 25 000 000 de oameni [...]

Pagubele totale cauzate Uniunii Sovietice prin acțiunile criminale ale trupelor hitleriste se ridică la suma de 679 de miliarde de ruble (în prețurile de stat din 1941). [...]

Conspiratorii fasciști au început să săvîrșească crime împotriva umanității chiar din momentul creării partidului hitlerist. Aceste crime au luat proporții uriașe după venirea hitleriștilor la putere.

Lagărul de concentrare organizat în 1933 la Buchenwald și cel organizat în 1934 la Dachau au fost doar palide prototipuri ale lagărelor de la Maidanek, Auschwitz, Slawuta, ale numeroaselor lagăre ale morții înființate de hitleriști pe teritoriul Lituaniei, Bielorusiei și Ucrainei.

Chiar venirea la putere a hitleriștilor a fost marcată prin numeroase provocări, care au servit drept pretexte pentru săvîrșirea unor grave crime împotriva umanității [...]

Într-unul din articolele sale din 1933, Goering își făcea un merit din faptul că a reorganizat întreaga conducere a Gestapoului, subordonîndu-și direct poliția secretă și organizînd lagăre de concentrare în vederea luptei împotriva adversarilor politici.

„În felul acesta — spunea Goering — au apărut lagărele de concentrare, în care a trebuit să închidem în curînd mii de activiști din aparatul partidului comunist și al partidului social-democrat".

„ÎNSEMNĂRILE" LUI MARTIN BORMANN

Printre materialele de care dispune acuzarea sovietică, se află „însemnările" luate de Martin Bormann la o consfătuire care a avut loc la Hitler în ziua de 2 octombrie 1940, însemnări găsite în arhivele Ministerului Afacerilor Externe al Germaniei, capturate de trupele sovietice la Berlin. Acest document se referă la Polonia ocupată; el va fi prezentat tribunalului. Acum voi cita din el doar cîteva directive programatice ale conducerii hitleriste. Consfătuirea a început cu declarația lui Frank că activitatea sa în guvernămîntul general poate fi considerată ca foarte reușită. Evreii din Varșovia și din alte orașe au fost închiși în ghetouri, iar Cracovia va fi în scurtă vreme complet curățată de evrei. „Nu trebuie să existe stăpîni polonezi — se spunea mai departe în acel document —, acolo unde vor fi găsiți, ei trebuie nimiciți, oricît de crud ar părea acest lucru [...] Toți intelectualii polonezi trebuie să fie nimiciți. Aceasta pare o cruzime, dar așa cere legea vieții [...] Preoții vor fi plătiți de noi, și în schimb vor trebui să propovăduiască ceea ce le vom cere noi. Dacă se va găsi vreun preot care să procedeze altfel, vom fi necruțători cu el. Sarcina preotului este de a avea grijă ca polonezii să rămînă liniștiți, de a-i prosti și îndobitoci. Aceasta este cu totul în interesul nostru [...] Ultimul muncitor german și ultimul țăran german trebuie întotdeauna să stea, din punct de vedere economic, mai presus de orice polonez" [...]

Exterminarea sălbatică a populației evreiești a avut loc în Ucraina, în Bielorusia, în țările baltice. În orașul Riga locuiau înainte de ocupația germană circa 80 000 de evrei. La data eliberării orașului de către Armata Roșie nu mai rămăseseră acolo decît 140 de evrei.

În această expunere introductivă nu este posibilă enumerarea tuturor crimelor săvîrșite de acuzați împotriva umanității.

Acuzarea sovietică posedă un vast material documentar care va fi prezentat tribunalului [...]

ÎN NUMELE AMINTIRII SFINTE A MILIOANELOR DE VICTIME

In numele Uniunii Sovietice, acuz pe inculpați de săvîrșirea crimelor prevăzute în toate punctele articolului 6 al Statutului Tribunalului Militar Internațional.

Impreună cu acuzatorii principali din partea Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii și Franței, acuz pe inculpați că au pregătit și săvîrșit agresiunea mișelească împotriva popoarelor țării mele și a tuturor popoarelor iubitoare de libertate.

Blindatele armatelor Uniunii Sovietice, ţara care a dus pe umerii săi povara cea mai grea a războiului şi a dat cea mai mare contribuţie de singe pentru cucerirea victoriei asupra fascismului, pătrund în Berlin

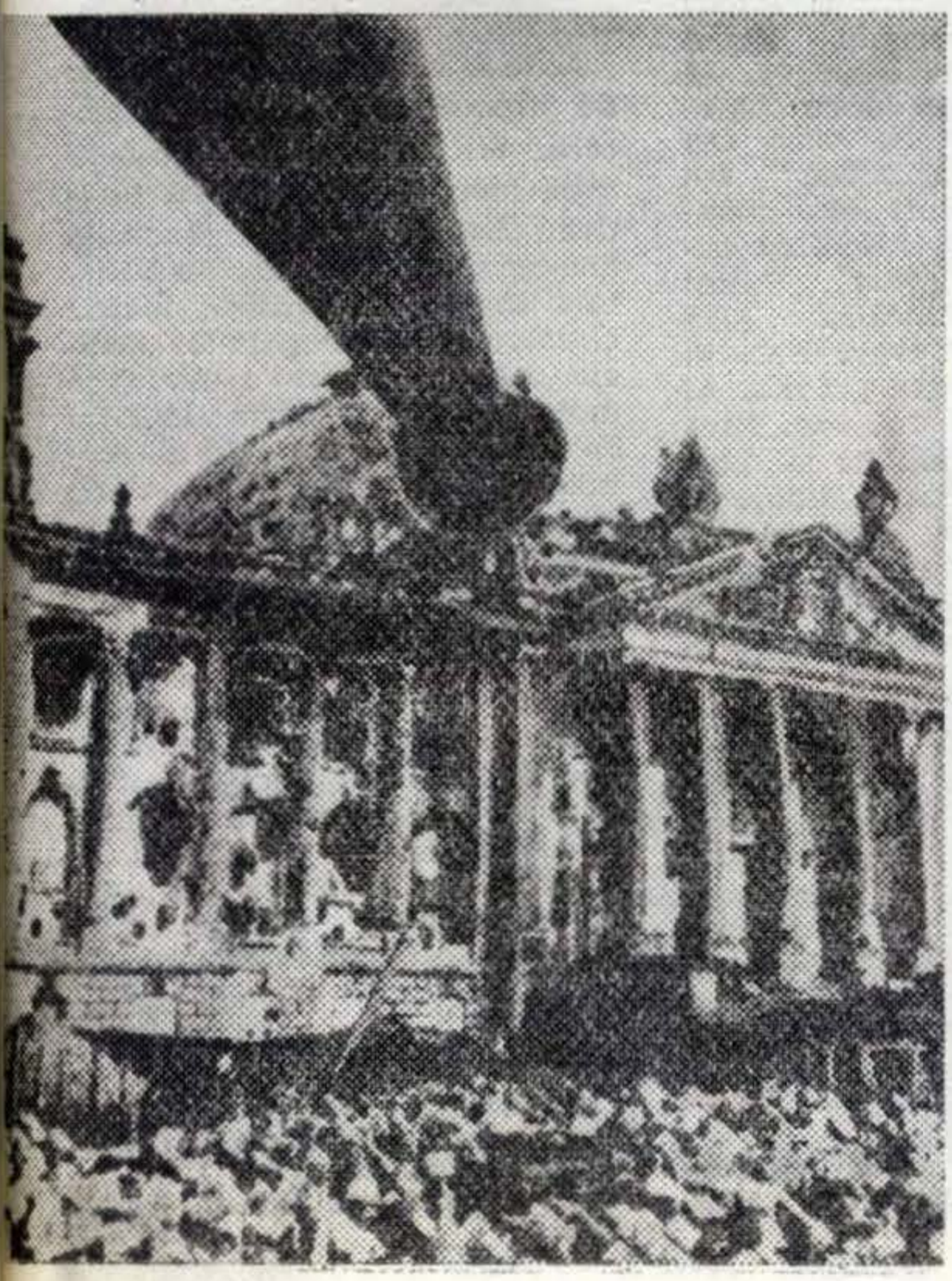

Îi acuz, de asemenea, că, dezlănţuind războiul mondial prin încălcarea principiilor fundamentale ale dreptului internaţional şi prin nesocotirea tratatelor încheiate de ei, au transformat războiul într-un instrument de exterminare în masă a cetăţenilor paşnici, într-un instrument de jaf, teroare şi banditism.

Îi acuz de faptul că, proclamîndu-se în mod absurd reprezentanţi ai unei rase de stăpîni, ei au creat pretutindeni, acolo unde şi-au instaurat puterea, un regim de arbitrar şi de tiranie, bazat pe călcarea în picioare a principiilor umanitare elementare.

Acum, cînd în urma luptei eroice a Armatei Roşii şi a armatelor aliate Germania hitleristă a fost înfrîntă şi zdrobită, nu avem dreptul să uităm jertfele aduse, nu avem dreptul să lăsăm nepedepsiţi pe vinovaţii şi organizatorii acestor crime monstruoase.

In numele amintirii sfinte a milioanelor de victime nevinovate ale terorii fasciste, în numele întăririi păcii în lumea întreagă, în numele securităţii popoarelor în viitor, cerem pedepsirea dreaptă a acuzaţilor, pentru toate crimele săvîrşite de ei. Această pedepsire dreaptă o cere întreaga omenire, o cer voinţa şi conştiinţa popoarelor iubitoare de libertate. Să se facă deci dreptate !

panoramic

O zi memorabilă *

Un nou volum al istoricului Vasile Netea se înscrie în ampla literatură închinată unirii Transilvaniei cu România. Lucrarea se centrează pe evenimentele din octombrie-noiembrie 1918, care au condus, în mod nemijlocit, la Marea Adunare de la Alba Iulia, moment culminant al luptei poporului român pentru făurirea statului național unitar, realizat în 1918.

Autorul urmărește mai întîi lupta națională la începutul secolului al XX-lea și în timpul primului război mondial și trece apoi la relatarea evenimentelor direct premergătoare unirii. Lucrarea relevă felul în care Transilvania, dintotdeauna locuită de poporul român majoritar, s-a organizat, și politic, ca țară românească, condusă de un consiliu național. Capitolul „Sub steagurile libertății" reprezintă una din contribuțiile noi ale volumului la literatura de specialitate și descrie starea de spirit cu care transilvănenii au întîmpinat printr-o primire triumfală pe frații lor din celelalte regiuni ale României.

D. C. G.

* Vasile Netea, **O zi din istoria Transilvaniei. 1 decembrie 1918**, Editura „Albatros", 1970.

România de la A la Z *

Nicolae Iorga scria odată : „A călători e o nevoie sufletească a oricui". Și mai adăuga : „Cetiți înainte de pleca !..."

Iată îndemnul care a stat la baza lucrării elaborată de profesorul I. Constantinescu. Rezumînd informații geografice, istorice, turistice despre cele mai frecventate locuri de pe harta țării noastre, descriind caracteristicile lor cele mai deosebite, cele 450 de pagini ale cărții răspund la „îndemnul venit din adîncul istoriei" despre care pomenește Nicolae Iorga.

Pentru cititorii revistei „Magazin istoric", lucrarea prezintă un interes deosebit : în descrierea fiecărui oraș sau fiecărei localități sînt cuprinse monumente și locuri care evocă fapte și date — uneori inedite — din istoria patriei.

Pe lîngă vestitele și cunoscutele monumente — ctitorii ale voievozilor noștri — sînt descrise și monumente și locuri mai puțin cunoscute. Multă lume nu știe, de exemplu, că în comuna Avram Iancu (județul Alba) casa în care s-a născut „Craiul Munților" s-a păstrat întreagă și este amenajată ca muzeu memorial, așteptîndu-și vizitatorii. Puțini s-au abătut, călătorind prin județul Argeș, în comuna Corbi să citească numele gravate în piatră : Basarab Voievod, Neagoe Voievod, Radu de la Afumați, Ruxandra Doamna, doamna Despina, din pomelnicul schitului rupestru datînd din secolul al XIV-lea. Ne-ar scăpa, poate, la o plimbare în Piatra Neamț casele-monumente, printre care „Casa Paharnicului" (str. Paharnicului nr. 2), Hanul de la Valea Viei (str. Ștefan cel Mare nr. 23) și „Casa doamnei Elena Cuza", născută Rosetti, în care soția domnitorului unirii și-a dus existența ei modestă pînă la sfîrșitul vieții : clădirea se află tot pe str. Ștefan cel Mare.

G. V.

* I. Constantinescu, **Dicționar turistic**, Editura „Stadion", 1970.

Civilizația franceză *

Cunoscuții istorici francezi Georges Duby și Robert Mandron oferă o interesantă sinteză a istoriei civilizației franceze, acoperind al doilea mileniu al erei noastre (din preajma anului 1000 pînă astăzi).

Lucrarea se încadrează în acea concepție a noii istoriografii, potrivit căreia istoria unei societăți sau a unui popor trebuie tratată în mod „global". Cu alte cuvinte, o atare istorie „globală" trebuie să cuprindă toate aspectele vieții societății într-o perioadă dată. Volumul întîi al lucrării are ca limite cronologice sfîrșitul mileniului întîi — mijlocul secolului al XVII-lea, iar cel de-al doilea, mijlocul secolului al XVII-lea — perioada istorică actuală.

Autorii prezintă o multitudine de aspecte ale societății franceze, din care semnalăm : liniile mari ale dezvoltării politice ; istoria socială (evoluția demografică, cu principalii factori care o determină, istoria claselor și a categoriilor sociale, istoria moravurilor și a mentalităților, istoria marilor conflicte sociale) ; istoria economică, cu sectoarele ei de manifestare (agricultură, meșteșuguri, industrie, comerț, căi de comunicație, circulație monetară) ; istoria culturii și a gîndirii, cu preocupări speciale pentru evoluția concepțiilor filozofice și politice ; istoria artei, cu multiplele ei manifestări, de la producțiile artistice postcarolingiene pînă la cinematografia contemporană ; în sfîrșit, istoria științei și a tehnicii.

S. C.

* Georges Duby, Robert Mandron, **Histoire de la civilisation française**, tome I-II, Librairie „Armand Colin", Paris, 1969.

„Ivan cel Groaznic și fiul său, Ivan", tablou de I. E. Repin. Galeriile Tretiakov. (**Falsul Dimitrie și Boris Godunov,** pag. 52)

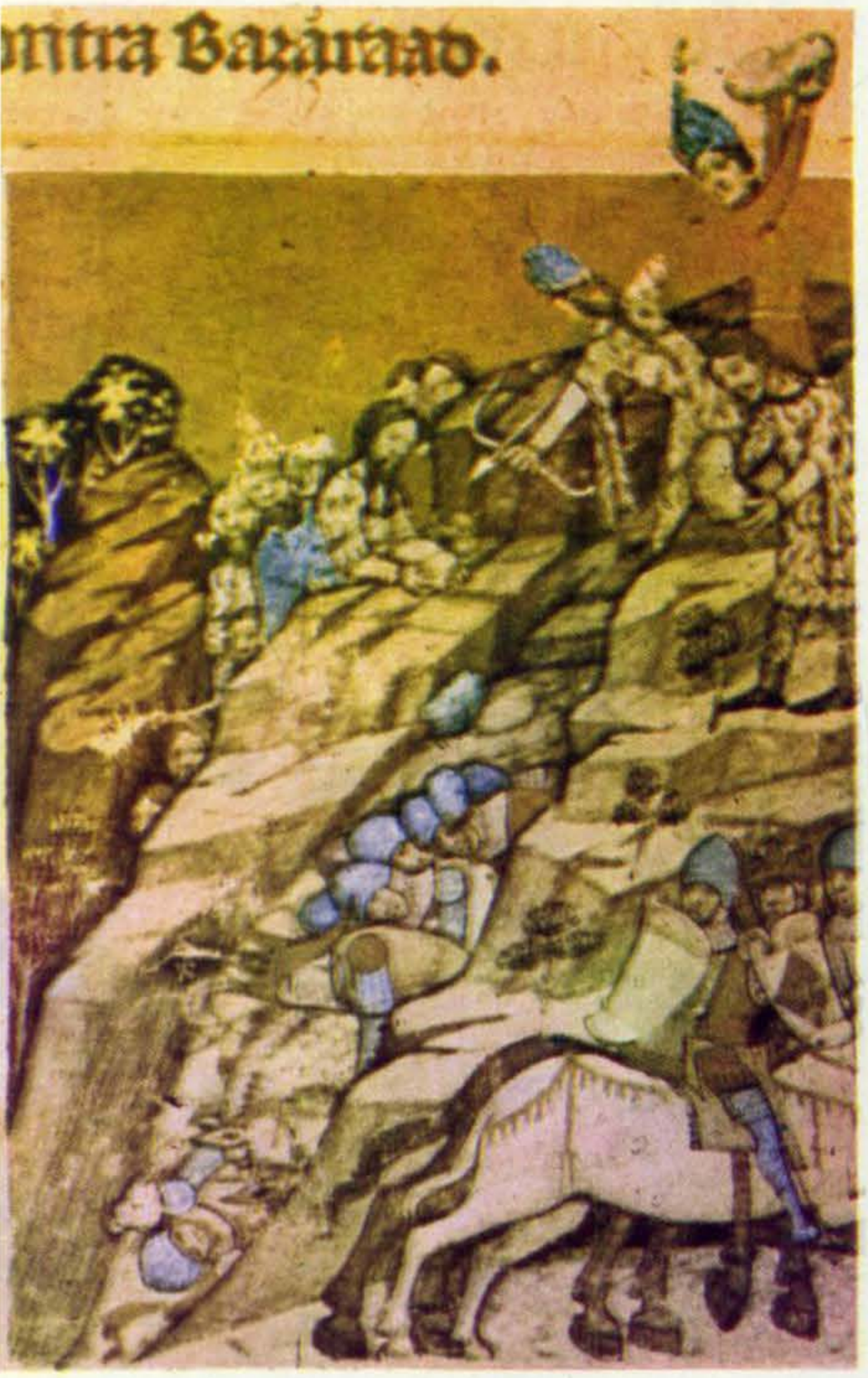

1. Posada, 9—12 noiembrie 1330 : Prima miniatură înfățișînd bătălia. În stînga, sus, se observă chipul presupus al lui Basarab, voievodul întemeietor. Biblioteca Academiei R.S.R., Secția Manuscrise, Cartea rară.

2. Primul diplomat român în misiune la regele Ungariei, Carol Robert de Anjou

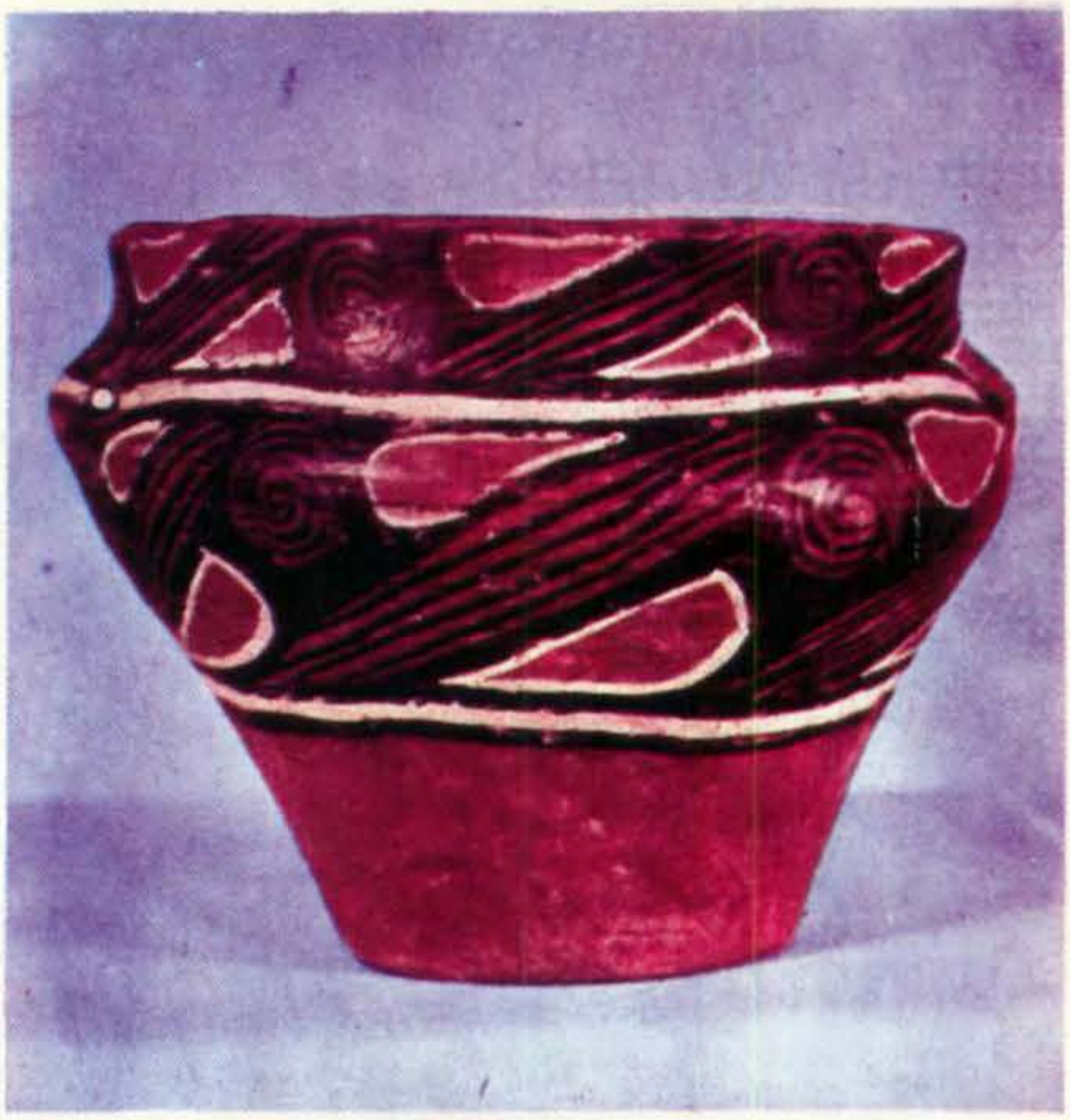

4. Vas cu decor policrom...

3. Detaliu al miniaturii din pagina alăturată: să fie oare acesta marele voievod? (**Există un portret al lui Basarab Întemeietorul ?,** pag. 9)

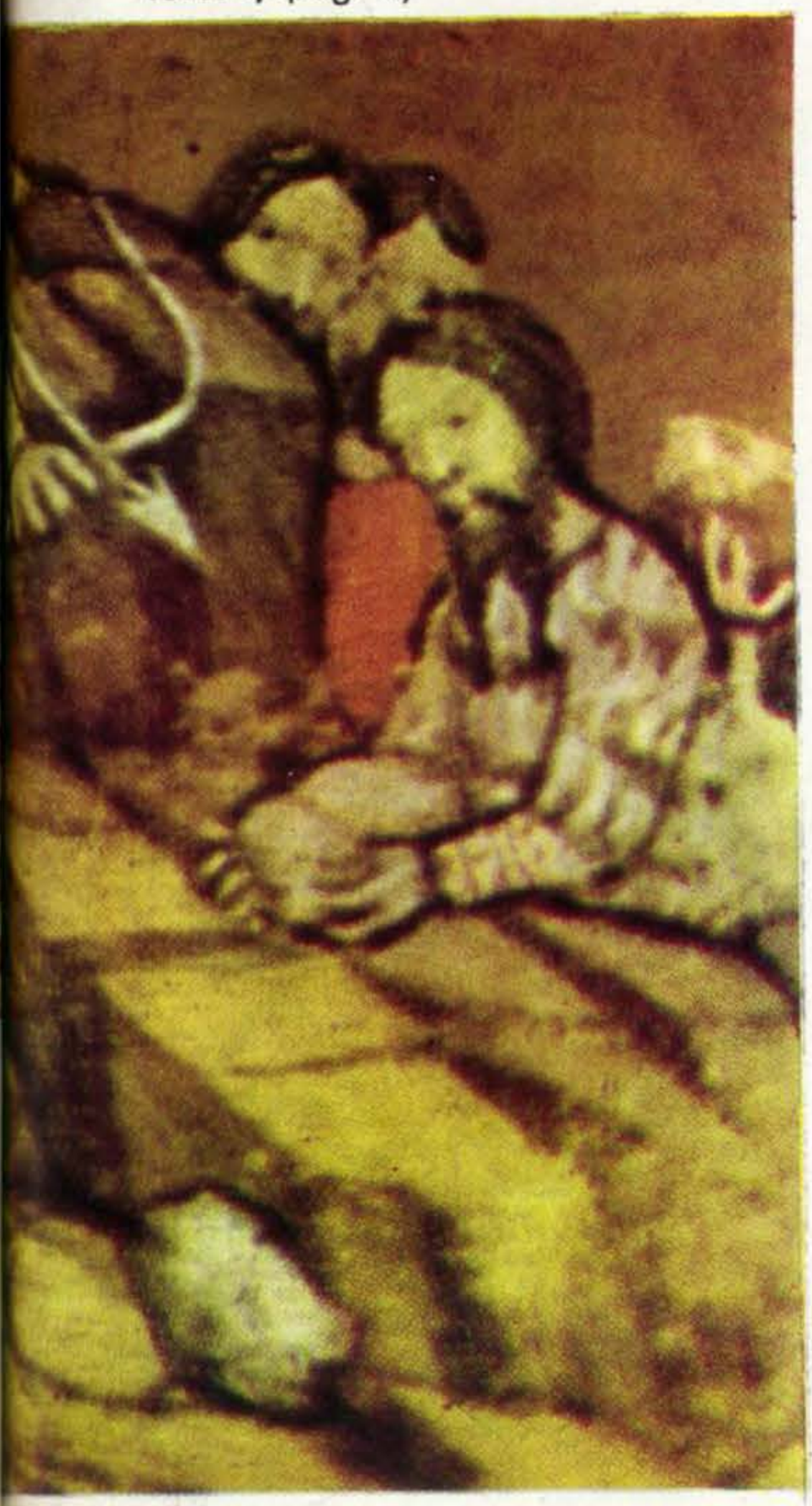

5. ...și fructieră cu decor policrom. (**Splendori și enigme ale Culturii Cucuteni,** pag. 2)

„Sculați, voi oropsiți...", tablou de Anastase Anastasiu. (**Scrisori către un prieten,** pag. 42)

МАНИФЕСТЪ

Къмъ българския народъ

Българи и българки.

Воените свършиха България с пълзването на пожелателните стремежи дълго то е оцелярена и ръкуе да нагуби нашите [illegible] не представляваше [illegible] на нашата Освободителна. Правителството [illegible] което развитието на събитията се виде [illegible] нужно да обяви неутралитета [illegible] да оповести [illegible] Съв. Съюз, нъщо което е официално [illegible] Го изобщо не [illegible] в своите [illegible] и военническа мадрость и тактика, а се [illegible] да бъде нов [illegible] на събитията

Правителството продължава [illegible] поводъ спрямо народните борци [illegible] на една спасителна неровня [illegible] което последните [illegible] е единственото [illegible] сега предъ нашата О[illegible] а [illegible] съседи

Правителството [illegible] Го нъма авторитета да отстоява [illegible] на България въ преговорите за [illegible] и миръ. Неговото [illegible] власть е [illegible] за страната. То не се [illegible] то на българския народъ. Въ [illegible] съдбата на нашето отечество [illegible] само отъ **ЕДНО ПРАВИТЕЛСТВО НА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТЪ.**

Manifest editat în 1943 de Frontul Patriei

„Acela care cade în lupta pentru libertate nu moare"

STELIAN POPESCU

„Am onoarea să vă aduc la cunoștință..." „Vă informez că..." „Aflu că de cîteva zile..." Răsfoim cîteva documente aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe. Ele au fost întocmite de diplomați români aflați în Bulgaria în perioada celui de-al doilea război mondial și reflectă, în felul lor, ecourile luptei eroice desfășurate de patrio-

ții bulgari împotriva fascismului. Desigur, informațiile transmise de diplomații respectivi nu fac o analiză aprofundată a evenimentelor și mai ales a cauzelor lor reale. Dar ele conțin numeroase știri despre mijloacele și metodele de luptă folosite de mișcarea de rezistență antifascistă din țara vecină.

„...Pe lungimea de undă de 41,42..."

Împotriva politicii antipopulare și antinaționale a regimului monarho-fascist, care aderase la pactul tripartit, germano-italo-japonez, s-au ridicat, în întreaga țară, mase largi de la orașe și sate, în frunte cu comuniștii. Partidul Muncitoresc Bulgar a condamnat războiul hitlerist antisovietic, arătînd că numai pacea și prietenia cu Uniunea Sovietică pot salva independența națională a Bulgariei. Principalele centre ale mișcării de rezistență din țara vecină, așa cum reiese și din rapoartele diplomaților români, erau : Sofia, Varna, Ruse (Rusciuk), Plovdiv, Kazanlîk, Stara Zagora.

La 24 decembrie 1940, o informare de la ministrul României la Sofia, Eugen Filotti, către Ion Antonescu, menționa : „Am onoarea să vă aduc la cunoștință că în Sofia continuă să fie răspîndite manifeste clandestine comuniste în care se preconizează încheierea unui pact de asistență mutuală cu Sovietele".

Amploarea acestor acțiuni poate fi apreciată și din faptul că foarte mulți cetățeni de diverse categorii sociale și-au pus semnăturile lor pe numeroase rezoluții adresate guvernului, prin care se cerea încheierea imediată a tratatului de alianță cu U.R.S.S.

La 18 mai 1941, consulul general din Varna îl informa pe ministrul român la Sofia că autoritățile din Varna au descoperit și arestat grupuri de comuniști care se ocupau de mai multă vreme cu lansarea de manifeste și că printre ei se aflau, în afară de muncitori din Varna, și studenți ; la rîndul său, ministrul îi scria lui I. Antonescu : „Propaganda comunistă este înlesnită în acest mediu favorabil și de Liga bulgaro-sovietică, care pune la dispoziția publicului bulgar, într-un spațios apartament, diferite ziare și scrieri comuniste".

Cu trei zile înainte de invazia hitleristă în Uniunea Sovietică, adică la 19 iunie 1941, însărcinatul cu afaceri militare al României la Sofia, Dragoș Cotlarciuc, informa, printr-o telegramă, despre diversele mijloace de propagandă folosite de comuniștii bulgari : „Aflu că de cîteva zile un post clandestin bulgar emite în fiecare seară, la ora 22,15, pe lungimea de undă de 41,42, știri și apeluri contra Germaniei, contra suveranului bulgar și contra guvernului bulgar. Postul se anunță cu cuvintele : «Aici postul de radio Bulgaria liberă și independentă» și are nuanță comunistă".

Internații din insula Samotrake

Același Dragoș Cotlarciuc, într-o nouă telegramă adresată dictatorului român, la 9 iulie 1941, arăta : „După începerea ostilităților contra Rusiei au fost arestați, în Bulgaria, o serie de comuniști din regiunile industriale Plovdiv, Kazanlîk, Stara Zagora, Șumen și mai ales Varna, care este socotită bastionul comunismului în Bulgaria". La 22 iulie, D. Cotlarciuc arăta : „Consulatul nostru general din Rusciuk îmi raportează că în noaptea de 17 spre 18 a.c. s-ar fi auzit în cartierul lucrătorilor un puternic schimb de focuri de armă. Oficial nu s-a dat nici o relatare. Se pare că comuniștii ar fi încercat să comită unele acte de sabotaj la fabrici și să taie cablurile telefonice germane".

Înmulțirea actelor de sabotaj organizate de comuniști a fost consemnată și în raportul trimis de George Caranfil (înlocuitorul lui E. Filotti) lui Mihai Antonescu la 25 august 1941. După ce dă informații în legătură cu actele de sabotaj comise în noaptea de 22 spre 23 august pe rețeaua căilor ferate bulgare Plevna-Sofia, pe cea din defileul Iskerului și între stațiile Eliseijna-Svoghe, Rusciuk-Orehovița, raportul arată : „În gara Varna au fost aruncate în aer 6 vagoane-cisterne. Asupra acestor accidente se păstrează cea mai desăvîrșită discreție. Dar nu atît detaliile acestor acte de sabotaj interesează, cît faptul în sine, că în aceeași noapte s-au petrecut, în diferite puncte de pe întreg teritoriul bulgar, atentate puse la cale, fără îndoială, de elementele bolșevice din Bulgaria. Ulterior am aflat în mod sigur că în aceeași noapte s-au tras focuri de armă dintr-o pădure din marginea Sofiei contra unor marinari germani care treceau pe șosea. În ziua de 22 august au fost răspîndite la Sofia în mii de exemplare niște manifeste cu textul

Lupta cu arma în mînă era singura cale ce ducea spre victorie (soldați din brigada „Vasili Kolarov" — august 1944)

următor : «Afară cu soldaţii germani, nimic pentru germani. Nu ajutaţi armatele germane». De asemenea, aceleaşi lozinci s-au scris cu cretă roşie şi pe unele case din Sofia".

În continuarea raportului erau menţionate şi acţiunile de sabotaj efectuate în noaptea de 23 spre 24 august în staţia Belozen (lîngă Plovdiv), la fabrica de cherestea a societăţii „Ela", la cazarma Regimentului 1 cavalerie din Sofia, unde au ars 30 000 kg de fîn, la fabrica de tutun „Arav" din Sofia etc. „Amploarea acestor acte de sabotaj pare să aibă scopul ca să dezorganizeze viaţa economică, să producă greutăţi Germaniei, să aducă o şi mai mare confuzie în spirite şi poate chiar să verifice posibilităţile practice ale organizaţiilor de care dispun comuniştii în vederea unor acţiuni de mare amploare" — conchidea raportul.

Numeroasele acţiuni antifasciste organizate în anul 1941, actele de sabotaj, diversele forme sub care se manifesta rezistenţa poporului bulgar pot fi surprinse şi din cuprinsul altor telegrame sau rapoarte ale trimişilor români la Sofia şi în alte oraşe bulgare. În două telegrame (din 4 şi 10 septembrie 1941), adresate lui Mihai Antonescu, se enumerau actele de sabotaj din regiunea Vlădaia (la nord-vest de Sofia), din cauza cărora linia ferată Sofia-Dragonov devenise impracticabilă, precum şi acţiunile hotărîte ale comuniştilor din Varna. Din telegrame rezultă că, pentru activitatea lor antifascistă, o parte dintre revoluţionari fuseseră internaţi în insula Samotrake, unde „s-ar fi organizat un lagăr pentru comunişti".

Sub steagul Frontului Patriei

1942, anul creării Frontului Patriei, a fost un an al intensificării diverselor acţiuni antifasciste organizate de comuniştii bulgari. Într-o copie după un raport diplomatic, trimis în ziua de 24 ianuarie 1942, se sublinia : „Cercurile conştiente de aici [Varna] îşi dau seama şi nu se feresc să recunoască «rătăcirea» în care se află poporul bulgar. Directori de fabrici, de bănci [...], cu care am putut sta de vorbă, sînt unanim în a recunoaşte că 80% dintre lucrători, muncitori, funcţionari şi, ceea ce este mai grav,

dintre dascălii şcolilor primare, secundare si chiar de la Academia de comerţ de aici sînt comunişti iremediabili. Toţi aceştia cred fără ezitare în victoria finală a bolşevicilor".

Intr-o notă din 26 februarie 1942 a consulului general din Rusciuk se menţiona că „în noaptea de 25 spre 26 februarie a.c. a fost răspîndită prin curţile şi străzile oraşului Rusciuk o proclamaţie comunistă care conţine : «...Afară germanii ! Ei aduc scumpirea vieţii, speculă şi teroare. Jos războiul contra Rusiei şi aliaţilor ei ! Nici un fel de mobilizare a poporului bulgar»". Manifestul original, expediat Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti, se intitula : „Toţi la luptă pentru distrugerea planului infernal al guvernului antinaţional !"

Referindu-se la acţiunile comuniste din Rusciuk, în raportul din 14 iunie 1942, viceconsulul Nicolae Ionescu arăta : „Mişcarea comunistă din Rusciuk şi din împrejurimi nu poate fi tratată separat de mişcarea din întreaga Bulgarie. Este, desigur, în strînsă legătură cu mişcarea centrală şi nu poate fi urmărită decît ca o anexă a acesteia, supusă aceloraşi fluctuaţii".

Convingerea populaţiei de la sate

Organizarea, încă în anul 1941, a unor grupe patriotice pentru sabotarea producţiei şi pentru culegerea de informaţii necesare partizanilor este, de asemenea, consemnată în majoritatea rapoartelor trimişilor români. Un mare număr de note şi rapoarte cuprind informaţii în legătură cu poziţia antifascistă a ţăranilor, pătrunderea ideilor comuniste în lumea satelor. În acest sens, într-un raport din martie 1942, trimis de Consulatul României din Varna, se dădeau extrase din convorbirea pe care unul dintre funcţionarii săi o avusese cu un grup de preoţi, care precizaseră : „Contrar părerilor că ideile comuniste ar stăpîni numai sufletele celor de la oraş, populaţia satelor este îmbibată de comunism şi toate eforturile făcute de preoţi spre a le purifica sufletele sînt zadarnice". Se fac de asemenea referiri în acest sens la mişcările care au avut loc la unele regimente din Sofia, Stara Zagora (8 infanterie), Sliven (11 infanterie), caracterizate ca fiind „acte de răzvrătire cu caracter comunist".

Populaţia din Tirnovo întîmpină cu entuziasm o unitate de partizani

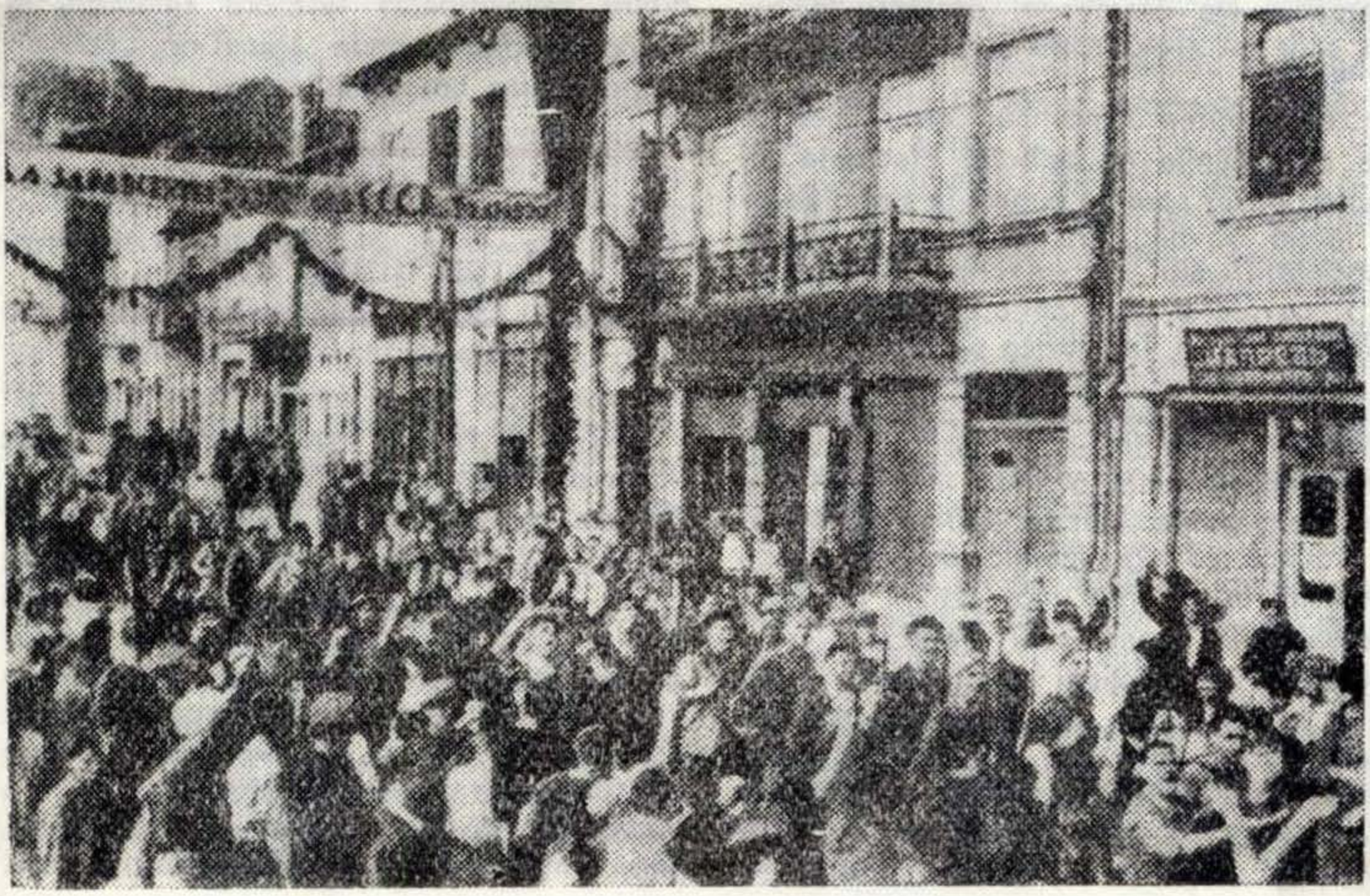

La începutul anului 1943 se constata o creștere impetuoasă a mișcării de partizani, ca și a rezistenței în general. Victoriile armatelor sovietice, care duceau greul războiului antihitlerist și aplicau lovituri tot mai nimicitoare Wehrmachtului, erau de natură să încurajeze și mai mult rezistența popoarelor contra dominației fasciste. Într-un raport al Consulatului României din Varna, purtînd data de 28 februarie 1943, se menționa : „In luna februarie s-au petrecut în Bulgaria cîteva fapte caracteristice, care ne fac să urmărim cu mai multă încordare evoluția ulterioară a situației interne din această țară (asasinarea generalului Lukov și a altor persoane din Sofia, asasinarea a trei agenți de poliție). Informații din sursă oficioasă arată că mișcarea comunistă s-a întărit în ultimul timp prin elemente sosite din interiorul Bulgariei și că, încurajată de succesele sovietice de pe front și de carența autorităților, așteaptă momentul favorabil spre a trece la acțiune". În același raport se arată : „Alte indicii îmi mai arată că sate înstărite din împrejurimi sînt în parte comunizate".

În anul 1943, Comitetul Național al Frontului Patriei, care a reunit în rîndurile sale, alături de reprezentanții Partidului Muncitoresc Bulgar, și alte forțe democratice, era menționat în foarte multe din materialele diplomatice expediate la București.

„Propaganda comunistă în Bulgaria — sublinia un raport din 21 aprilie 1943 — a început să se folosească și de tactica «Frontului popular». Astfel, se încearcă de către comuniști gruparea tuturor persoanelor care au tendințe democratice într-un așa-zis «Frontul Patriei», menit să salveze independența Bulgariei. Cum nici din denumirea și nici prin conținutul manifestului acestei grupări nu reies (sic !) adevăratele tendințe, cred că va atrage în sînul ei pe mulți nemulțumiți, chiar neavînd sentimente comuniste..." În același raport era anexat și un extras din ziarul „Frontului Patriei", avînd drept moto cuvintele marelui revoluționar Hristo Botev : „Acela care cade în lupta pentru libertate nu moare", iar ca titlu : „Toate celelalte drumuri merg spre catastrofă", încheindu-se cu chemarea : „La luptă pentru unirea tuturor forțelor democratice sub steagul Frontului Patriei !"

Intensificarea activității comuniste prin centralizarea acțiunilor tuturor forțelor patriotice în Frontul Patriei face subiectul unui raport din 8 mai 1943 trimis de la Legația României din Sofia : „După cîte mi se spun, acțiunea comunistă în Bulgaria ar fi devenit mult mai violentă în ultimele zile... propaganda subversivă a așa-zisului «Front al Patriei» luînd proporții mult mai mari decît în trecut". Raportul enumera apoi toate acțiunile antifasciste din regiunile Gabrovo, Kazanlîk, Haskovo etc.

Dacă autoritățile fasciste din România au urmărit cu îngrijorare evenimentele din țara vecină, amploarea pe care o lua mișcarea împotriva fasciștilor, organizată și condusă de Partidul Muncitoresc Bulgar, în schimb ele au fost privite cu multă simpatie, solidaritate și încredere de către masele largi ale poporului nostru, de forțele care conduceau lupta antifascistă în România. „Poporul bulgar — scria ziarul „Scînteia" din 5 octombrie 1944 — a dus o luptă hotărîtă împotriva dușmanilor săi fasciști interni și externi. Greve, acte de sabotaj, lupte de partizani s-au dezvoltat pe o scară din ce în ce mai mare ; cu toată teroarea dezlănțuită, cu toate lagărele, cu toate condamnările la moarte... fasciștii bulgari nu au putut opri lupta aceasta".

Scarlat Callimachi

Scarlat Callimachi, strănepotul domnitorului Moldovei, care a dat țării în secolul al XIX-lea codul cu același nume, s-a născut la 20 septembrie 1896 în București, într-o casă de pe strada Batiștei. Școala primară și liceul le-a urmat în Capitală, iar studiile universitare și le-a făcut la Paris, unde a absolvit Facultatea de drept.

Încă din tinerețe, Scarlat Callimachi a renunțat la privilegiile pe care originea princiară i le asigura, acceptînd dezmoștenirea, anatema familială și persecuțiile regimului burghez, înrolîndu-se în frontul mulțimii luptătoare. Desprinzîndu-se de clasa din care făcea parte, el a îmbrățișat cu hotărîre și curaj idealurile asupriților. În anul 1932 a intrat în rîndurile Partidului Comunist Român și a făcut parte din conducerea organizațiilor de masă legale create și îndrumate de partid : Comitetul național antifascist, „Amicii U.R.S.S." și Blocul democratic.

„Prințul roșu", cum a fost numit cu vizibilă adversitate de presa burgheză reacționară, a activat împotriva pericolului fascismului și a expansiunii Germaniei hitleriste, pentru făurirea Frontului popular antifascist, în scopul apărării drepturilor și libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale. La 13 noiembrie 1934, Scarlat Callimachi, împreună cu profesorul universitar Petre Constantinescu-Iași și Mihail Roller (din partea Comi-

Scrisoare

București, 1907

Anul marilor răscoale țărănești. Aveam atunci 11 ani. Îmi aduc aminte, ca prin vis, de fețele îngrijorate ale proprietarilor de moșii și ale oamenilor poliției, care veneau pe la tatăl meu ; de frînturi de convorbiri care pomeneau de răscoala țăranilor și de chipul frumos, cu ochi visători, al tatălui meu. El nu trăda nici teamă și nici dușmănie.

Nu mi-i puteam închipui pe acești țărani în straie zdrențuite, desculți și cu veșnicul „săru' mîna, coane" în gură, în ipostaza unor răzvrătiți cu coase, furci și topoare în mîini, porniți de la un capăt la altul al țării, dînd foc conacelor boierești și băgînd spaima în stăpînii nemiloși sau în arendașii hapsîni. Eu i-am iubit instinctiv, din cea mai fragedă copilărie, pe acești oameni ai satelor, cu fețele de culoarea ruginei, cu mîinile grele și pielea aspră, cu picioarele negre de glod sau înfășurate în obiele murdare și vîrîte în opinci, pe acești robi care locuiau în căsuțe joase și în bordeie acoperite cu paie sau stuf, cu garduri strîmbe și cu ogrăzi triste, fără o floare.

Bunica mea, Zenaida Callimachi, locuia în frumosul palat de la Stînceşti, zidit de vornicul Alecu Callimah pe o străveche proprietate a neamului, Calmășul-Callimachi. Furtuna răscoalei a ocolit sa-

tetului național antifascist), Constantin Popovici, Ștefan Voitec și Ilie Dumitru (din partea Partidului socialist unitar), A. Lepădatu și Nae Alexe (din partea Ligii muncii) s-au prezentat la Ministerul de Interne pentru a protesta împotriva suspendării unor ziare democratice și a maltratării la Poliția Capitalei a unui grup de membri din conducerea Comitetului național antifascist din România, cerînd „încetarea tuturor abuzurilor". La 6 decembrie 1935, Callimachi, în calitate de vicepreședinte al Blocului democratic, și-a pus semnătura pe acordul de la Țebea, încheiat între Blocul democratic, organizația Frontul plugarilor și Partidul socialist (Popovici), acord la care a aderat ulterior și Frontul studențesc democrat.

Dînd glas simțămintelor sale internaționaliste, și-a exprimat în repetate rînduri simpatia față de Uniunea Sovietică, și-a manifestat solidaritatea cu lupta antifascistă a popoarelor din alte țări. În octombrie 1935, împreună cu P. Constantinescu-Iași și A. Mărculescu, S. Callimachi s-a prezentat trimisului Etiopiei, Marcos Berhane, sosi în vizită la București de la Ankara și i-a transmis „salutul și simpatia pentru poporul etiopian, invadat de barbaria fascistă". A participat, ca delegat, la Congresul internațional împotriva rasismului din 10-12 septembrie 1937, ținut la Paris, și la Conferința mondială pentru apărarea păcii și democrației, organizată la 13-14 mai 1939, în capitala Franței.

Publicist talentat, a fondat ziarele „Clopotul", „Soarele", „Valul", „Torța", „Horia" și „Glasul nostru". De-a lungul întregii sale activități a manifestat o atenție deosebită față de istorie. În concepția lui Callimachi, „istoria este, fără îndoială, unul din bunurile cele mai prețioase ale maselor muncitoare din orașe și de la sate". Dintre lucrările publicate menționăm: *Un nou izvor istoric privitor la Ioan Vodă cel Cumplit*, Iași, 1931; *Despre locul de baștină al neamului Calmășul-Callimachi*, Botoșani, 1934; *Trecutul norodului românesc în lumina adevărului*, Botoșani, 1935; *Despre răscoala lui Tudor Vladimirescu*, București, 1937; *Din cărți vechi: Pagini privitoare la istoria românilor*, București, 1946; *Pagini inedite despre Moldova. Însemnările unui călător străin din întîia parte a veacului al XIX-lea*, București, 1947; *Dimitrie Cantemir — viața și opera în imagini* (în colaborare cu Vladimir Block și Elena Georgescu-Ionescu), București, 1963.

La cei aproape 75 de ani, Scarlat Callimachi își simte inima tînără. La masa de lucru își scrie în prezent amintirile. Scarlat Callimachi a răspuns solicitării noastre, încredințîndu-ne cîteva pagini inedite din memorialistica sa.

ION BABICI
doctor în istorie

către un prieten (I)

tul Stinceşti, căci chiar ţăranii localnici au fost paznicii bunicii mele, femeie dreptcredincioasă, blîndă şi apărătoare a celor nedreptăţiţi de oameni sau de soartă. Nici un conac, nici un hambar, plin de cereale sau gol, de pe moşiile părinţilor mei n-a fost ars de ţărani. O dovadă că ei ştiau să despartă pe stăpînii omenoşi de cei cu inimă de fiară.

În acele zile de dreaptă răscoală, într-o noapte am tras o mare spaimă. Aţipisem, fără îndoială, nu de mult. Un zgomot straniu venea din stradă. Un cîntec pe care nu-l cunoşteam şi urale. Am coborît repede din pat, mi-am lipit faţa înfierbîntată de geam şi am privit în semiîntunericul străzii. În faţa gardului înalt de fier al casei, zeci de oameni, ale căror chipuri nu le puteam desluşi, cîntau, jucau hore şi strigau „ura".

A doua zi am aflat că oamenii care cîntaseră noaptea în faţa casei erau studenţi, care veniseră să mulţumească tatălui meu pentru sprijinul loial pe care-l dăduse profesorului Nicolae Iorga, urmărit pentru activitatea sa. Cîntecul acela, am aflat mai apoi, era „Deşteaptă-te, române!"...

Eram încă un copil stăpînit de iluzii, de visele năstruşnice ale copilăriei. 11 ani!... Trecuseră doar cîteva palme de timp de cînd mă născusem. Răscoala fusese înecată în sînge nevinovat. Eu o uitasem repede, căci nu văzusem cu ochii mei toate grozăviile care se petrecuseră. Şi copiii uită repede!

„...în ipostaza unor răzvrătiți cu coase, furci și topoare în mîini, porniți de la un capăt la altul al țării..."
(Desen apărut în „Dimineața" din 10 martie 1907)

Petrograd, 1918, 1 Mai

Era o zi nu prea luminoasă, după cîte îmi amintesc, și nici prea caldă. Ieșisem în oraș, la fel ca și în alte zile, să mă plimb și să mă îmbăt de frumusețea arhitectonică a palatelor și a bisericilor, să privesc, iarăși și iarăși, liniile armonioase ale piețelor din centrul orașului și să urmăresc viața lui atît de frămîntată pe atunci.

Neva își purta apele ei cenușii, cu licăriri albastre, într-o tăcere desăvîrșită. Fosta închisoare Petropavlovsk își profila zidurile înnegrite de fum și roase de vreme pe cerul care se trudea să se lumineze. Vasul „Aurora" de-abia se legăna și pe unul din catargele lui flutura un steag mare roșu.

Doar cîțiva trecători grăbiți pe străzile lăturalnice și prin piața cea mare, unde se înalță catedrala Sf. Isaac, în fața căreia străjuiește minunatul monument al lui Petru I, ziditorul măreței capitale. Cu cît mă apropiam mai mult de Nevski Prospekt, cu atît orașul își schimba înfățișarea. Steaguri roșii, mari și mici, împodobeau intrările clădirilor monumentale, balcoane și ferestre. Grupuri de bărbați și femei se îndreptau grăbite undeva. Pe fețele tuturor se citea aceeași hotărîre dîrză și aceeași ură, același dispreț pentru toți dușmanii tinerei republici sovietice. Orice cetățean, care trăise în mijlocul marilor frămîntări și lupte ale Revoluției din Octombrie, nu putea să nu deosebească, chiar dintr-o scurtă privire, pe cel care era un partizan al Marii Revoluții de cel care era un dușman neîmpăcat al ei. Lupta pe viață și pe moarte, bucuriile, dezamăgirile, lipsurile împărtășite în comun plămădiseră o atît de adîncă legătură între muncitorii, soldații, marinarii și țăranii revoluției încît — putem spune — creaseră un tip de om nou, deosebit atît prin înfățișarea lui cît și prin felul său de a se purta.

Ajuns pe Nevski Prospekt, m-am oprit și am privit în toate părțile. Acest bulevard nu avea înfățișarea lui de toate zilele. Sutele de steaguri roșii păreau tot atîtea limbi de foc care ardeau de la un capăt la celălalt al lui. În depărtare se auzea, din cînd în cînd, țăcănitul unor mitra-

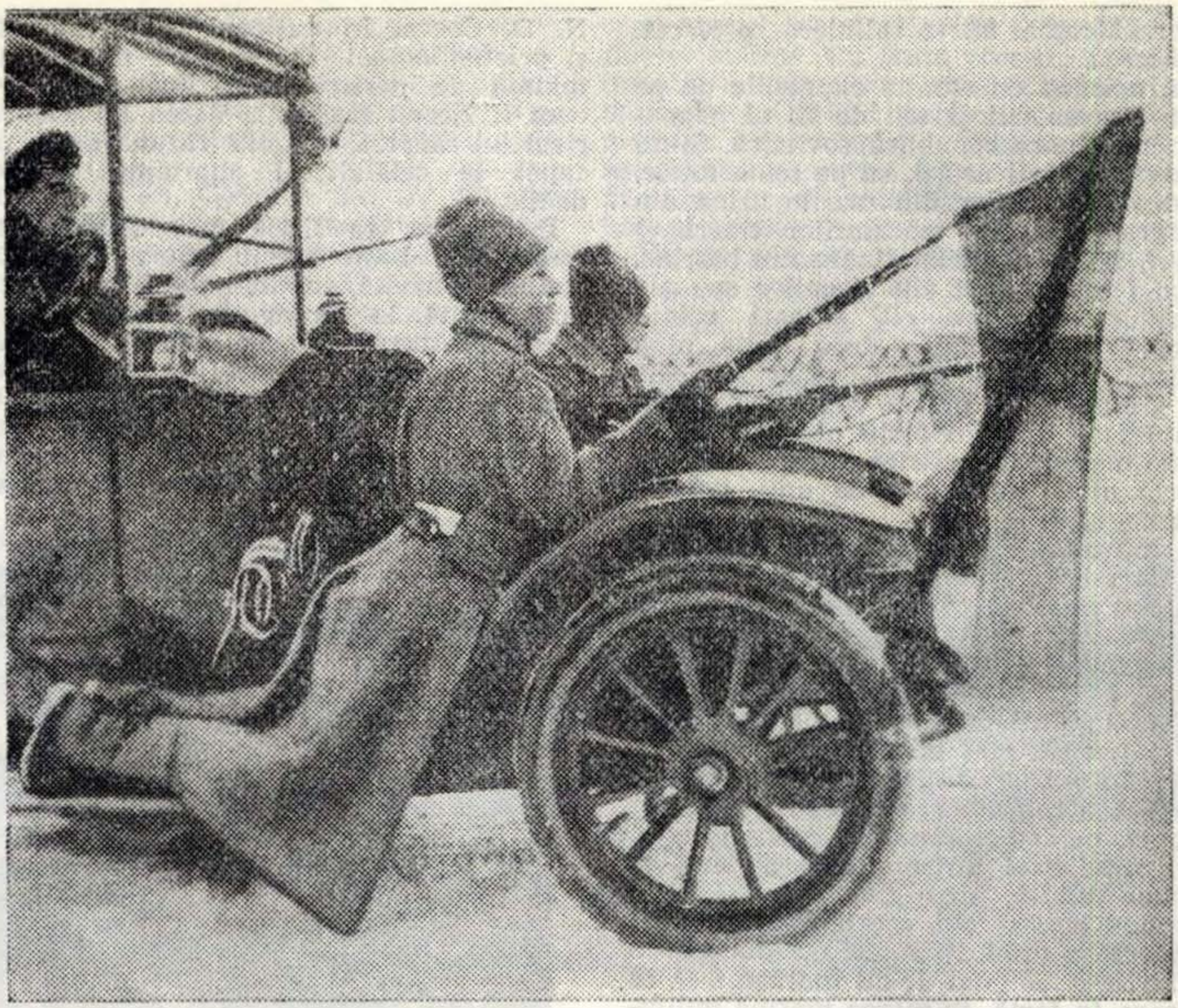

„...aceşti oameni au îndrăznit şi au învins în chip glorios“ (soldaţi roşii pe străzile Petrogradului, în zilele revoluţiei)

liere şi focuri răzleţe de armă. Revoluţia mergea înainte, pas cu pas, strivind fără milă pe toţi cei care i se împotriveau.

Mă aflam în faţa unui debit de tutun. Am intrat să-mi cumpăr cîteva ţigări : pe cînd plăteam, s-a oprit în faţa prăvăliei un automobil Rolls-Royce din care au coborît doi marinari. Fără îndoială, acest frumos automobil — construit special pentru lorzi şi milionari — fusese, înainte de Marea Revoluţie din Octombrie, proprietatea vreunui mare duce sau cneaz putred de bogat. Marinarii au intrat vorbind şi rîzînd în tutungerie. Erau doi flăcăi înalţi, voinici, frumoşi ; ochii lor albaştri oglindeau o bucurie neţărmurită, inteligentă, un dor nespus de viaţă şi de dragoste. Părul lor era castaniu deschis, pielea feţei arămie, buzele roşii şi dinţii strălucitori. În ochii celor doi marinari ai flotei baltice se oglindea parcă strălucirea vijelioasă a noii lumi care se născuse.

Am ieşit din debitul de tutun şi am pornit pe Nevski Prospekt, fără să am vreo ţintă bine hotărîtă. Voiam să mai văd şi alte aspecte ale oraşului. Nu era, doar, ziua de 1 Mai, sărbătoarea muncii ? !

Şi cum mergeam aşa, urmărind tot soiul de gînduri şi de imagini, am zărit în depărtare un puhoi de oameni. Se apropia tot mai mult de mine. Se auzeau parcă şi cîntece, şi strigăte pornite din mii de piepturi. Mulţimea părea un şir nesfîrşit de valuri purtate de un vînt năprasnic. Puhoiul de oameni nu mai era decît la cîţiva paşi de mine. M-am dat deoparte, rezemîndu-mă uşor cu spatele de zidul unei case cu mai multe caturi. În primele rînduri mergea un grup de muncitori şi marinari înalţi, drepţi ca nişte brazi, vînjoşi, purtînd steaguri şi placarde cu tot felul de lozinci ; urmau, apoi, alţi muncitori, soldaţi, femei bătrîne şi tinere, unele chiar cu copii în braţe. Oamenii nu mergeau aliniaţi, se îngrămădeau unii în ceilalţi. Toţi vorbeau deodată şi tare, încît zgomotul glasurilor părea vuietul unei mări îndepărtate. Din cînd în cînd răsuna plînsul strident al unui copil sau rîsul zgomotos al unui bărbat. Treceau mii şi mii de oameni şi coloana tot nu se sfîrşea cît vedeai cu ochii. Atunci am văzut, pentru întîia oară, şi un detaşament de femei în uniforme soldăţeşti, cu cizme, la brîu cu centiron de piele galbenă, de care atîrna un toc în care se afla un re-

volver. Mergea într-o aliniere perfectă, în tăcere...

Am urmărit cu atenţie expresiile de pe feţele acestor mii şi mii de fii ai popoarelor din tînăra republică sovietică. Şi-mi amintesc, încă şi astăzi, că pe toate feţele, fie ale muncitorilor din marile uzine din Petrograd, fie ale marinarilor tineri şi mîndri, fie ale femeilor tinere sau bătrîne, fie pe feţele arămii ale ţăranilor sau ale soldaţilor, se putea citi aceeaşi voinţă de nezdruncinat de a duce lupta pînă la capăt şi de a apăra, chiar cu cele mai grele jertfe, prima republică socialistă. Luase fiinţă o forţă nouă, care întorsese o pagină în cartea mare a istoriei, o forţă nouă, nebănuită de unii, neînţeleasă de alţii.

Şi, într-adevăr, cum puteau bănui militariştii şi bogătaşii din ţările imperialiste că aceşti oameni vor schimba, începînd din octombrie 1917, toată rînduiala politică, socială şi economică a unei mari părţi a lumii? Cum puteau să creadă lordul englez sau businessmanul american, burghezul francez sau militaristul prusac că aceşti oameni, greu încercaţi de lipsuri şi suferinţe fizice, vor reuşi să învingă şi să doboare, pentru totdeauna, autocraţia şi jugul secular al ţarismului şi al slugilor devotate lui?

Privind aceste feţe, aceste trupuri prost îmbrăcate, n-am înţeles nici eu atunci — o mărturisesc — cum de-au îndrăznit să se măsoare, în forţă, cu marea maşină militaristă a imperialismului mondial. Şi, totuşi, aceşti oameni, care s-au perindat în faţa ochilor mei pe Nevski Prospekt, au îndrăznit şi au învins în chip glorios.

Deodată, ca o explozie puternică, un cîntec, izvorît din mii de piepturi, a cutremurat văzduhul: INTERNAŢIONALA.

Şi atunci am văzut ceva care m-a uluit. Această mulţime, dezordonată în mişcarea ei, s-a aliniat ca la comandă, a ridicat, ca un singur om, capul în sus, ca pentru a scruta viitorul.

Bucureşti, 1923—1924

Cu încetul am început să pătrund în lumea scriitorilor, a ziariştilor, a pictorilor şi a oamenilor politici.

Voi aminti pe unul dintre cei care au lăsat urme adînci în viaţa mea: *N. D. Cocea.*

Era în 1924 (aşa mi se pare), în casa fostă „Frascatti", unde se află astăzi Teatrul de estradă „C. Tănase". Parcă ar fi fost ieri. La ultimul etaj, în camerele mansardate şi cu pereţii pictaţi după schiţele marelui artist Marcel Iancu, era redacţia ziarului „Facla". Acolo l-am cunoscut pe N. D. Cocea, în mijlocul colaboratorilor şi prietenilor săi. Era o mare familie luminată de personalitatea lui „Nicu" — cum îi ziceau mai toţi. Vocea lui sonoră, rîsul lui sănătos, optimist răsuna de la un capăt la celălalt al apartamentului-redacţie.

Înfăţişarea sa fizică m-a impresionat mult cînd l-am văzut prima oară. De statură potrivită, voinic, un cap cu fruntea tare boltită, la tîmple păr bogat, răvăşit parcă de furtună, ochi sclipitori ca tăciunii în noapte, cu străfulgerări de ironie, dar bogaţi în bunătate. Căci, înainte de toate, Nicu Cocea era un om bun, un om care înţelegea să se apropie de cel care suferă, de cel nedreptăţit de semenii săi.

Temutul polemist, autorul vestitelor articole scrise în anul 1907, al pamfletelor antidinastice, era, în acelaşi timp, un poet al gîndirii şi al scrisului românesc. Chiar

Facla

Nicu Cocea...

în articolele sale cele mai violente sînt licăriri de adevărată poezie. Cei care au fost prietenii lui Nicu Cocea şi-au dat seama că acest om a căutat o viaţă întreagă să înăbuşe aceste porniri ale firii sale de poet. El îşi închipuia că poetul nu are ce căuta în viaţa unui gazetar, a unui polemist. Şi totuşi, o dată, poetul l-a învins pe Nicu Cocea, atunci cînd a scris romanul-poem *Vinul de viaţă lungă.*

La „Facla", alături de el, am trecut pragul gazetăriei. În redacţia lui am în-

vățat să scriu, să devin un gazetar combativ. În coloanele „Faclei", muncitorii și țăranii și-au spus cuvîntul, și-au arătat necazurile și durerile ; în coloanele „Faclei" au apărut articole violente întru apărarea lor.

Prin firea lui, Cocea a fost un om potrivnic războaielor, un luptător pentru pace. De aceea nu m-am mirat de loc cînd în redacția lui din blocul „Frascatti" i-am întîlnit pe mulți dintre conducătorii și membrii tînărului Partid Comunist din România.

Nicu Cocea, după cum am amintit, era o fire de poet, de artist. Poet în viața de toate zilele. Nu avea noțiunea banului. Cînd o întîmplare făcea să aibă o sumă mai mare de bani, o împărțea, cu o generozitate uluitoare, cu colaboratorii săi mai nevoiași, în primul rînd, și cu omul sărac... Așa era Nicu, prietenul care ne-a rămas tuturor viu în amintire.

Clopotul
GAZETA SAPTAMANALA INDEPENDENTA ANTI-FASCISTA
No. 50 Director: SCARLAT CALLIMACHI 2 LEI

Acuzăm !
HORIA
foaie săptămînală pentru sociologie, istorie și literatură

1933

Acțiunea antifascistă nu s-a desfășurat fără greutăți. Ea a fost o încleștare plină de piedici, de stavili ridicate împotrivă-i de către sprijinitorii fascismului : vîrfurile burgheziei doldora de bani și, în bună parte, ale moșierimii.

Din ordinul Ministerului de Interne, atît poliția cît și siguranța arestau pe cei mai buni propagandiști antifasciști. În beciurile siguranței, muncitorii și intelectualii erau supuși la tot felul de schingiuiri fizice și morale. Cu toate acestea, mișcarea împotriva legionarilor prindea rădăcini tot mai adînci. Cititorii ziarelor noastre se înmulțeau, la întrunirile publice numărul ascultătorilor creștea. Și sămînța aruncată pe ogorul luptei antifasciste dădea tot mai bogate roade, în ciuda tuturor măsurilor luate de autoritățile burghezo-moșierești.

Printre amintiri, vie îmi este în minte și prima plenară a Comitetului național antifascist, care s-a ținut în apartamentul pe care îl locuiam în București. Profesori universitari, cîțiva muncitori și țărani, studenți și ziariști au luat parte la această plenară.

Atunci am cunoscut pe neobositul și neînfricatul luptător Ilie Pintilie. Era un om de statură măruntă ; avea privirea blîndă, în care străluceau inteligență și voință, vorba lui era molcomă și adevărat moldovenească. Era întotdeauna îmbrăcat în straie curate, albastre. Asculta cu atenție pe vorbitori și cînd avea ceva de spus vorbea rar și aproape în șoaptă.

Într-o cuvîntare scurtă, bine documentată, profesorul Constantinescu-Iași a arătat misiunea însemnată pe care o avea mișcarea antifascistă din România în acele zile de mari frămîntări politice.

În județele din nordul Moldovei, mișcarea fascistă reușise să-și înfigă adînc rădăcinile. Ea trebuia combătută. După mai multe consfătuiri, pe care le-am avut cu cîțiva membri ai partidului comunist și

cu cîţiva prieteni, s-a hotărît înfiinţarea unei gazete antifasciste pentru Moldova.

În preajma acelor zile locuiam, o bună parte a anului, în oraşul Botoşani. Tîrg molcom moldovenesc, cu uliţe multe şi întortocheate, cu case joase şi strîmbe, cu colb mult vara şi cu glod negru iarna. Doar casele boierilor moldoveni, cu grădini minunate şi cu copaci bătrîni, înfrumuseţau, întrucîtva, tîrgul bătrîn. În acel oraş a luat naştere gazeta „Clopotul", al cărei director am fost şi a cărei parte artistică şi administrativă a preluat-o prietenul meu, artistul Aurel Mărculescu. Într-o cameră a locuinţei lui, din strada Lemnăria Veche nr. 12, am fixat redacţia şi administraţia gazetei „Clopotul".

Astăzi, după atîţia ani — primul număr al gazetei a apărut la 30 iunie 1933 —, aş putea să descriu, fără să uit vreun amănunt, acea cameră, cu masa mare în mijloc, cu cîteva scaune şi cu pereţii împodobiţi cu gravuri şi desene de Aurel Mărculescu, unde era redacţia noastră. Îl revăd şi pe el, plimbîndu-se nervos prin odaie. Faţa lui slabă, galbenă şi cu urme adînci de oboseală, mărturie a unei tinereţi pline de lipsuri, se lumina în toiul convorbirilor şi discuţiilor înflăcărate. De atunci s-au petrecut multe : Aurel Mărculescu, artistul timid, îndrăgostit de meseria lui, nu mai este printre noi ; lagărul Vapniarka a subminat cu totul sănătatea lui şubredă şi artistul n-a mai supravieţuit eliberării noastre decît puţină vreme.

Adesea îmi reamintesc de şedinţele redacţionale pe care le ţineam în strada Lemnăria Veche nr. 12, în care discutam conţinutul articolelor din fiecare număr al „Clopotului" şi chipul în care trebuia să-i facem difuzarea pentru a dejuca, în mod cît mai eficace, măsurile samavolnice de confiscare luate de siguranţă. Nu pot să spun că am reuşit întotdeauna să salvăm gazeta.

Voi reda, mai jos, cîteva rînduri scrise de academicianul şi prietenul nostru politic Petre Constantinescu-Iaşi privitoare la „Clopotul" :

„La Botoşani apare «Clopotul», intitulat «Gazetă săptămînală independentă-democrată». «Clopotul» a apărut timp de un an şi jumătate — de la 30 iunie 1933 la 30 decembrie 1934 —, cu o regularitate şi viaţă impresionantă pentru vremurile de vitregie faţă de presa democrată. Era scris de un mănunchi de intelectuali din Botoşani, cu colaborarea unora dintre cei mai buni publicişti ai mişcării antifasciste din ţară ; era susţinut de muncitorimea din nordul Moldovei, îndeosebi.

Această gazetă cuprindea editoriale referitoare la toate problemele mari ale zilei : articole de doctrină socială, scrise simplu şi cu talent, pentru lămurirea adevăratelor pricini ale frămîntatei vieţi politice de atunci ; o rubrică bogată despre «Frontul muncii», «Actualităţi literare», cu critici şi observaţiuni noi, deosebite de spiritul îngust al literaţilor de atunci ; «Cronica externă», cu judecarea evenimentelor internaţionale zi de zi ; informaţii locale şi generale, care făceau dintr-o foaie de provincie un organ interesant pentru un public mai larg. Desenurile lui A. Mărculescu, unul dintre talentaţii artişti progresişti, răpus de pe urma suferinţelor de la Vapniarka — însufleţeau plastic textul..."

În strînsă legătură cu partidul comunist şi cu luptătorii antifascişti, „Clopotul" căuta să lămurească opinia noastră publică în privinţa realităţilor din U.R.S.S. Ziarul milita pentru prietenia româno-sovietică.

Toată această acţiune inspirată de partidul comunist a făcut ca organele de stat de atunci să ia tot felul de măsuri vexatorii împotriva gazetei antifasciste din Botoşani. „Clopotul" a fost suspendat. Cu el însă nu s-a stins flacăra vie care pîlpîia în inimile miilor de cititori. Cuvîntul antifascist a fost spus mai departe şi luptătorii antifascişti şi-au strîns rîndurile tot mai mult în jurul partidului comunist, care mergea înainte, fără teamă şi cu hotărîre, pe calea dezrobirii poporului nostru muncitor, pe calea înfrăţirii dintre popoare, pe calea păcii.

Şi, graţie spiritului nostru combativ, „Clopotul" a renăscut, ca pasărea Phoenix, din propria-i cenuşă, sub alte denumiri („Raza", „Soarele", „Horia", „Glasul nostru" etc.) şi lupta împotriva pericolului fascismului a continuat.

Reapariţia „Clopotului" sub diferite nume nu s-a realizat prea uşor. Organele siguranţei urmăreau toate mişcările celor care lucrau la „Clopotul", căutînd, adesea, să le ghicească şi gîndurile cele mai ascunse. Proprietarii tipografiilor din Botoşani, ca şi lucrătorii, erau ameninţaţi zilnic cu tot soiul de sancţiuni.

Chiar şi după ce apăreau şi erau trimise la chioşcarii din oraşele şi tîrgurile moldoveneşti, gazetele antifasciste nu scăpau de nesfîrşitele samavolnicii ale poliţiei şi siguranţei. Nu numai atît : înşişi cititorii care erau găsiţi cu un număr din „Clopotul", din „Raza", ori „Soarele" etc. etc. în mînă, sau ascuns în buzunar, erau arestaţi şi bătuţi de poliţişti în oraşe şi de jandarmi în sate.

Pentru a putea salva gazetele antifasciste din mîinile oamenilor aflaţi în solda Ministerului de Interne, mulţi chioşcari s-au hotărît să ascundă, de cum soseau, pachetele cu gazetele interzise, pentru a le vinde, apoi, pe ascuns. Vorba veche românească : „Se vinde ca pîinea caldă..." se potrivea de minune modului în care se vindea presa cu adevărat progresistă.

31 mai 1936, pe străzile Capitalei

1934

Anii trec și uitarea își așterne colbul peste toate faptele omului. Cronicile timpului, însemnările unuia sau altuia, scrisorile, uitate prin sertare, ne reînvie, uneori, imaginile unor zile mai mult sau mai puțin îndepărtate și uitate.

În rîndurile care urmează voi căuta să zugrăvesc un moment însemnat în istoria noastră politică : crearea Asociației „Amicii U.R.S.S.", în anul 1934.

După ce, cu toată opunerea dîrză a cercurilor regale și a unora dintre politicienii reacționari de atunci, relațiile diplomatice cu U.R.S.S. au devenit un fapt împlinit, s-au pus bazele, din inițiativa și cu sprijinul partidului comunist, a unei asociații cu denumirea „Amicii U.R.S.S.". Această inițiativă a fost primită cu bucurie și entuziasm nu numai de clasa muncitoare, ci și de grupul intelectualilor progresiști.

Primul act pe care l-am făcut ca să dăm viață asociației a fost lansarea unui apel în toată țara, în care se spunea, printre altele : „După aproape 20 de ani, România a reluat, în sfîrșit, relațiunile cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Normalizarea raporturilor dintre cele două țări vecine a venit într-un moment cînd pacea este peste tot amenințată ; cînd pregătirile de război nu mai contenesc ; cînd valurile reacțiunii fasciste și hitleriste vor să distrugă tot ceea ce gîndirea, arta, literatura, știința și munca au dat omenirii în drumul ei spre noi idealuri de creație și civilizație...

De aceea, reluarea raporturilor cu U.R.S.S. constituie, pentru pacea omenirii, un act de o importanță covîrșitoare..."

Apelul mai cuprindea și următoarele rînduri, care oglindesc de minune atmosfera în care s-a desfășurat lansarea lui : „...guvernul sovietic — a declarat și d-l N. Titulescu, ministrul afacerilor străine, cu prilejul recunoașterii oficiale a U.R.S.S. — aduce cu el enorma forță morală a unui stat de 170 de milioane de oameni, stat puternic, a cărui forță crește progresiv și care în timpul celor 16 ani ai existenței lui celei noi a dat probe abundente de iubire sinceră pentru pace".

Apelul urma astfel : „...Noi, subsemnații, intelectuali, artiști, avocați, profesori, medici, meseriași, muncitori și țărani din România, indiferent de convingerile noastre politice, credem că reluarea legăturilor cu U.R.S.S. trebuie completată cu cercetarea și cunoașterea deaproape a vecinului nostru de la răsărit..."

Ce doreau semnatarii acestui manifest-apel :

„...Organizarea unei excursiuni în U.R.S.S. ; organizarea de conferințe, de expoziții, concerte, reuniuni sportive, editarea unei reviste..."

Acest apel a fost semnat, printre alții, de scriitorii și publiciștii : N. D. Cocea, George Mihail Zamfirescu, Cicerone Theodorescu, Șerban Cioculescu, Scarlat Callimachi, Al. Mihăileanu etc. ; profesorii universitari : P. Constantinescu-Iași, Ion Hudiță etc. ; de artiștii dramatici : Ion Iancovescu, Dida Solomon-Callimachi, D. Grigoriu etc. ; de avocatul Radu Olteanu, de muncitori, meseriași și țărani.

El a fost bătut la mașina de scris, în cîteva zeci de exemplare, și trimis în mai toate orașele de vază din țară.

În scurt timp, tînăra asociație — care își avea sediul în strada Inginer Saligny nr. 3, în apartamentul lui S. Eliad, regizor, a primit o serie întreagă de scrisori prin care i se vesteau adeziuni entuziaste.

(Continuarea în numărul viitor)

Tricolorul românesc peste veacuri

Dr. MARIUS BIZEREA

ROȘU — GALBEN — ALBASTRU, culorile drapelului românesc, sînt caracteristice țesăturilor și ornamentelor de pe îmbrăcămintea poporului nostru, păstrate timp de veacuri fie toate trei împreună, fie asociate cîte două, în drapelele țărilor române: iar atașamentul poporului față de steagurile patriei s-a manifestat cu tărie în toate vremurile.

Aceste tradiții puternice au făcut ca, în perioada modernă, tricolorul să devină steag al țărilor române, pentru prima dată în Transilvania, apoi în Țara Românească și în Moldova.

În frumoasa lor îmbinare, culorile care alcătuiesc drapelul patriei își au, după opinia noastră, o existență de multe secole. În acest sens vorbesc numeroasele mărturii istorice scrise și nescrise care au format în literatura de specialitate obiectul atenției cercetătorilor trecutului de luptă al poporului român. În articolul de față nu ne propunem să ne referim la toate aceste materiale, ci doar la cîteva știri istorice mai puțin cunoscute publicului cititor. Între acestea, ni se pare interesantă mențiunea făcută de istoricul german *dr. J.F. Neigebaur*, în lucrarea *Dacien aus der Überresten des klassichen Alterthums, mit besonderer Rucksicht auf Siebenbürgen. Topographische zusammengestellt*, publicată în 1851 la Brașov, potrivit căreia cele trei culori ale drapelului României sînt o moștenire de pe timpul Daciei Traiane.

Dar cel mai vechi document cunoscut, în care tricolorul roșu-galben-albastru este descris ca formînd culorile Daciei, datează de la începutul secolului al VI-lea e.n.

În *Novella XI*, dată la 14 aprilie 553 e.n. de către împăratul Justinian, — pe care am cercetat-o în Biblioteca Vaticanului și în care sînt menționate teritoriile supuse episcopiei din Justiniana Prima, ce cuprindeau părți din fosta Dacie romană — se află și descrierea stemei acestor ținuturi. Ea reprezenta, alături de regiuni din Panonia secundă, Dacia romană, care în timpul lui Justinian era formată din Dacia cisdanubiană (Dacia mediterranea și Dacia ripensis) și din Dacia transdanubiană, aceasta din urmă cuprinzînd în mod cert părțile vecine cu Dunărea ale Banatului și Olteniei, de la gura Tisei pînă la gura Oltului.

Stema este descrisă astfel: „Ex parte dextra, in prima divisione, *scutum rubrum* in cuius medio videtur turris, significans utramque Daciam, in secunda divisione *scutum coelesti* cum (signum) tribus Burris, quarum duae e lateribus albae sunt, *media vero aurae*", respectiv: „Din partea dreaptă, în prima diviziune (un) *scut roșu* în mijlocul căruia sînt văzute turnuri, însemnînd Dacia de dincolo (Dacia Traiană — *n.a.)*, în a doua diviziune *scut ceresc* (albastru = de culoarea cerului — *n.a.)* cu semnele tribului burrilor, ale căror două laturi (margini) sînt albe, iar *mijlocul auriu* (galben)".*

Deci stema cuprindea culorile: *roșu în dreapta, auriu la mijloc și albastru în stînga*, așezate în ordinea și în poziția culorilor drapelului românesc de astăzi.

Prezența în stemă a semnelor tribului burrilor, trib dac care a locuit în Oltenia și în sud-estul Banatului, dar mai ales specificația precisă că *scutul roșu*, în mijlocul căruia sînt văzute turnuri, *reprezintă Dacia de dincolo*, arată că partea stemei care cuprinde cele trei culori se referă la *Dacia Traiană*, confirmînd afirmația lui J.F. Neigebaur că tricolorul românesc este o moștenire de la începuturile mileniului întîi e.n.

Credem însă că expresia *utramque Daciam* (și Dacia de dincolo) nu înseamnă, așa cum s-ar putea interpreta la prima citire, *Dacia de dincolo de Dunăre* (din nordul Dunării — *n.a.)*, Dacie pe care o indică și a doua diviziune a stemei — cea albastră —, ci *Dacia de dincolo de Carpați*; în acest caz, cele două scuturi despărțite prin fîșia aurie ar semnifica:

— scutul albastru, cu semnele tribului burrilor, partea Daciei Traiane, care se găsea efectiv sub stăpînirea lui Justinian, respectiv Banatul și Oltenia de astăzi (sau cel puțin partea sudică a lor), fosta Dacie Malvensis, în care tribul cel mai re-

* Sublinierile aparțin autorului.

prezentativ al dacilor fusese, sau era încă, tribul burrilor.

— scutul roşu, pe care apar turnurile, indică partea Daciei care era situată la nordul Carpaţilor Meridionali şi pe care Imperiul roman de răsărit o considera posesiunea lui, cel puţin în principiu, dar care se găsea dincolo de limitele teritoriului deţinut efectiv de către romani, specificaţia *utramque Daciam* referindu-se tocmai la poziţia geografică şi politică deosebită a acestei părţi a Daciei.

Este ştiut că Justinian urmărea restaurarea integrală a vechilor hotare ale Imperiului roman. Propunîndu-şi acest ţel armatele sale au cucerit de la vandali Africa de nord-vest, de la ostrogoţi — Italia, de la vizigoţi — sudul Spaniei, iar la Dunăre au luat gepizilor teritorii de la Tisa pînă la Dunărea de Jos, întinzîndu-şi stăpînirea în Banat, Oltenia şi Muntenia ; documentele atestă că în aceste ţinuturi mai multe fortăreţe aparţineau romanilor.

Influenţa, dacă nu şi stăpînirea efectivă romană, se întindea însă şi în părţile din interiorul Banatului, în zona Rudăria — Oraviţa — Zlatiţa, ca şi în lungul drumului comercial care ducea spre regiunile aurifere din Munţii Apuseni. Rezultatele săpăturilor întreprinse la Tibiscum (Jupa, judeţul Caraş-Severin, la nord de Caransebeş), sub conducerea lui Marius Moga, au confirmat existenţa aşezărilor romane pînă în secolul al VI-lea e.n.

Pretenţiile stăpînirii Imperiului roman de răsărit — respectiv ale lui Justinian — se extindeau asupra întregii Dacii. Expresia acestor pretenţii se reflectă în prezenţa pe stema Daciei Justiniane a însemnelor ambelor Dacii, atît al celei de la sudul Carpaţilor — scutul albastru — cît şi al celei de la nordul lor — scutul roşu.

Reprezentarea turnurilor pe scutul roşu pledează, de asemenea, în favoarea afirmaţiei că acesta reprezintă Dacia de la nordul Carpaţilor, adică Transilvania de astăzi. Se ştie că stema Transilvaniei medievale cuprindea şi ea astfel de elemente, şi anume şapte turnuri.

Existenţa turnurilor de pe stema medievală a Transilvaniei poate constitui o dovadă a faptului că acest însemn nu este altceva decît vechea stemă a Daciei Apulensis. Este posibil — deşi în *Novella XI* a lui Justinian nu e specificat numărul precis al turnurilor — ca acesta să fi fost de la început de şapte, număr considerat sfînt la romani, ca şi la majoritatea popoarelor antice. Aceasta ar explica şi de ce în primele documente cartografice ale evului mediu Transilvania apare sub numele de „Terra septem castrorum" sau „Ducatum septem castrorum".

Culorile tricolorului — păstrate din generaţie în generaţie — împreună cu celelalte dovezi de cultură materială descoperite necontenit pe pămîntul patriei dovedesc că poporul nostru a rămas mereu aici, pe acelaşi loc în care s-a format, înfruntînd urgia vremurilor şi a valurilor succesive de cotropitori, luptînd neîntrerupt pentru afirmarea existenţei sale.

Nepărăsindu-şi nici un moment pămîntul strămoşesc, limba, tradiţiile străbune, poporul nostru — făurar al unei istorii milenare — a păstrat neîntinate, cu demnitatea-i caracteristică, şi vechile culori ale Daciei Traiane : ROŞU—GALBEN—ALBASTRU.

FIŞIER BIBLIOGRAFIC

1. **Academia R.P.R. (colectiv) :** **Istoria României.** Vol. I, Bucureşti, 1960
2. **Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ştefan Pascu :** **Istoria României, Compendiu.** Bucureşti, 1970
3. **A Oţetea, I. Popescu-Puţuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu :** **Istoria poporului român.** Bucureşti, 1970
4. **Georgius Fejer :** — **Codex Dimplomaticus Hungariae, ecclesiasticus ac civilis.** Tomus primus, Budae, 1829
   — **Codex Diplomaticus Hungariae, ecclesiasticus ac civilis,** Tomus VII, Volumen V, Budae, 1841
5. **Ackner Michael, Müller Friedrich :** **Die romischen Inschriften in Dacien.** Wien, 1865
6. **Constantin Diaconovich :** **Enciclopedia română.** Tomul III, Sibiu, 1904
7. **Justinian :** **Novellae** Col. Fejer, Biblioteca Vaticanului
8. **Muzeul Banatului :** **Tibiscum, document de piatră al continuităţii poporului nostru.** Timişoara, 1969

Așa vă place istoria

FALSUL DIMITRIE ȘI BORIS GODUNOV

ALAIN DECAUX

În istoria Rusiei moscovite cei aproape treizeci de ani dintre 1584, anul morții lui Ivan cel Groaznic, și 1613, marcat de alegerea noului țar Mihail Romanov, în timpul luptei împotriva intervenției străine, au fost plini de evenimente dramatice. Ascensiunea spre tron, pregătită metodic, a energicului Boris Godunov (1598-1605), asupra căruia planează acuzația de a fi pus la cale, în 1591, uciderea tînărului Dimitrie, al doilea fiu al lui Ivan cel Groaznic și deci virtual țar — în eventualitatea morții slabului său frate mai mare Feodor Ivanovici (survenită într-adevăr în 1598), a impresionat puternic pe contemporani ; în același timp, ea a dat prilejul apariției în 1603 a unui pretendent ambițios, intrat în istorie sub numele de „Falsul Dimitrie I".

Împărțind promisiuni în dreapta și în stînga, acesta a reușit, cu ajutor din partea nobililor polonezi și sprijinit de o parte a cazacilor, să intre în Moscova și să se proclame țar, la 21 iulie 1605. Neavînd însă un sprijin serios nici în păturile de jos ale populației, pe care le înșelase, nici în boieri, el a fost ucis după zece luni, răstimp în care a mai apărut un pretendent, Ilia Gorceakov, care s-a dat și el drept fiu al lui Ivan cel Groaznic, sub numele de „Petru".

După alegerea ca țar a abilului prinț Vasili Șuiski, în condițiile unor grave tulburări interne și ale pericolului intervenției străine polono-suedeze, a apărut, în 1607, „Falsul Dimitrie II", numit și „tîlharul din Tușino" (după localitatea unde își așezase tabăra). Mai puțin inteligent, dar tot atît de abil, încît s-a căsătorit pe ascuns chiar cu soția primului uzurpator, Marina Mniszeck, el n-a izbutit să mai ajungă la Moscova ; provocînd multă dezordine în țară, a fost ucis chiar de complicii săi, în 1610.

Încă de pe atunci, cronicarii ruși și observatorii străini au reușit să desprindă din afirmațiile contradictorii atît esența tragicei morți a tînărului și adevăratului Dimitrie, cît și impostura primului și a celui de-al doilea „fals Dimitrie". O ilustrare genială a acestui punct de vedere, ce corespunde în esență realității, o constituie puternica dramă Boris Godunov a marelui poet Pușkin, după care Musorgski a compus opera cu același nume.

Desigur, istoriografia modernă rusă din secolul al XIX-lea și apoi cea sovietică au lămurit, pe baza documentelor, evenimentele acelor ani, punînd pe fiecare „la locul său" și insistînd mai ales asupra condițiilor social-politice și economice care au făcut posibilă apariția acestor personaje. În acest sens putem cita cea mai nouă sinteză a Istoriei U.R.S.S. (Istoria SSSR), în 12 volume, din care cel de-al doilea volum (redactor responsabil M. N. Tihomirov, Moscova, 1966) este consacrat în mare parte evenimentelor acelor ani, cuprinzînd o bogată bibliografie. Iată cîteva lucrări mai însemnate despre această perioadă : S. F. Platonov, Ocerki po istorii smutî v Moskovskom gosudarstve v XVI-XVII v. v. (Studii privind istoria vremurilor tulburi din Statul moscovit, secolele XVI-XVII), Moscova, 1937 ; R. I. Vipper, Ivan Groznîi (Ivan cel Groaznic), ed. III, Moscova-Leningrad, 1944 ; M. N. Tihomirov, Rossia v XVI veke (Rusia în secolul al XVI-lea), Moscova, 1962.

Interesul publicului rămîne însă mereu viu atît față de figura lui Ivan cel Groaznic, cît și a celor doi adversari ce i-au urmat, Boris Godunov și „Falsul Dimitrie I", alias Grigorie Otrepiev.

Iată de ce redacția a socotit potrivit să facă loc în paginile revistei expunerii atrăgătoare a cunoscutului istoric francez Alain Decaux, bazată în esență pe documentele timpului și care, chiar dacă insistă mai puțin asupra împrejurărilor social-politice ale Rusiei de atunci, respectă adevărul istoric.

G. MIHĂILA

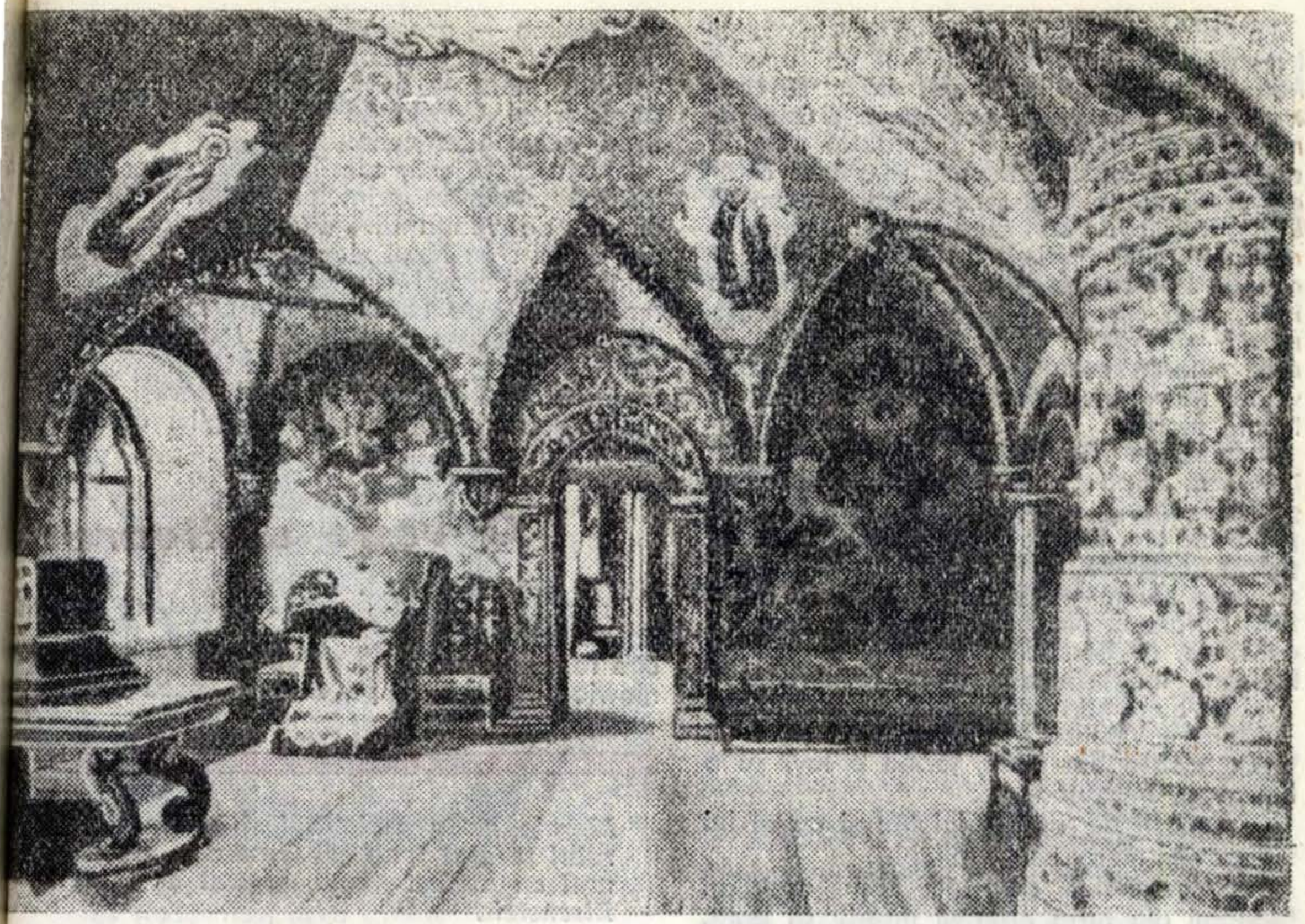

Sala tronului din Kremlin

Ivan cel Groaznic, țarul atotputernic, avea printre sfetnicii săi pe Boris Godunov, pe care-l îndrăgise nespus. De origine modestă, Boris Godunov era renumit atît în privința puterii fizice, cît și a nemăsuratei lui ambiții. Se strecurase în garda de onoare a țarului și, zece ani mai tîrziu, ajunsese să aibă cinstea de a-l servi la masă. În 1580, Ivan îi acordă titlul de boier. Țarul nu se mai putea lipsi de dînsul și, pentru a-i dovedi prietenia, își însură pe cel de-al doilea fecior, Feodor, cu sora lui Godunov. Iar cînd Ivan cel Groaznic, mîniat, îl lovi de moarte pe succesorul său, țareviciul Ivan, urmașul la tron avea să devină Feodor, cumnatul lui Boris Godunov.

În martie 1584, Ivan cel Groaznic muri în timp ce juca șah cu preascumpul său Boris Godunov. Feodor avea 32 de ani, era blînd, sfios și slab din fire. Ruga și slujbele religioase erau singura lui bucurie. Totul îl înspăimînta și în fiecare clipă cerea umil sfaturile lui Boris. De îndată s-a aflat în întreaga țară că adevăratul suveran devenise Godunov. Perechea imperială avu o fetiță — care muri din leagăn.

Dar Ivan cel Groaznic mai avea un fiu, pe Dimitrie. La moartea tarului, Dimitrie nu avea decît 2 ani. Sfătuit de Boris Godunov, Feodor exilă pe țarina Maria, cea de-a șaptea soție a lui Ivan, într-un sat la aproape două sute de kilometri de Moscova. Maria luă cu ea și pe fiul ei. Familia Nagoi, familia țarinei, îi însoți în exil.

Cînd Ivan cel Groaznic se căsătorise cu Maria, toți frații și verii ei fuseseră făcuți boieri, copleșiți de daruri și poftiți să ia loc în dumă[1]. O dată cu urcarea pe tron a lui Feodor și cu regența lui Boris Godunov, se încheiase însă epoca lor de glorie. Răspunzător de schimbarea destinului îl socoteau — bineînțeles — pe Boris Godunov. Îl urau de moarte, fără să-și ascundă simțămintele în fața lui Dimitrie.

Într-o dimineață de iarnă, Dimitrie și tovarășii lui de joacă făcură un om de zăpadă. Țareviciul declară cu glas tare că era Boris Godunov și-i reteză capul cu un băț, strigînd :

— Așa o să fac cînd mi-o veni rîndul să domnesc !

Asemenea vorbe nu puteau să nu ajungă pînă la Moscova. Boris Godunov trimisese peste tot iscoade și mai cu seamă prin locurile unde fusese surghiunit moștenitorul posibil al tronului. Dacă Feodor murea fără urmaș, Dimitrie devenea țar. Ce s-ar fi ales atunci de Godunov, de ambițiile lui ?

[1] Sfatul boierilor.

La sfîrșitul anului 1590, sosi în satul în care locuia familia Nagoi un anume Mihail Bitiagovski, însărcinat oficial să controleze cheltuielile țarinei Maria și ale familiei sale. Țarina se arătă foarte mîhnită de apariția acestui intrus și se plînse celor din preajmă, împărtășindu-le îngrijorarea că Bitiagovski avea să-l omoare pe Dimitrie, a cărui existență împiedica lui Boris Godunov accesul la tron. Pe de altă parte, țarina era îngrijorată de faptul că fiul ei avea o sănătate șubredă ; crizele de epilepsie de care suferea erau din ce în ce mai frecvente. Maria nu-l părăsea nici o clipă de teama morții.

În ziua de 15 mai 1591, Dimitrie se juca în curte, după masa de prînz, cu cîțiva prieteni. Maria se odihnea. Pe uliță nici țipenie de om. Deodată se auziră țipete disperate. Nebună de spaimă, țarina alergă să vadă ce se întîmplase : fiul ei era întins fără suflare la picioarele treptelor, acoperit de sînge, cu beregata tăiată. Ceilalți copii fugiseră, iar slujnica plîngea. Țarina urlă :

— Mi-au omorît copilul ! Ajutor, ajutor !

Doica, Vasilisa Volohova, veni și ea în fugă. Scoasă din minți, țarina o lovi cu o buturugă, învinuind-o :

— Tu ești de vină ! Fiul tău și cu al lui Bitiagovski mi-au ucis copilul !

Tot personalul casei își făcu apariția. Clopotul din turla bisericii începu să bată, locuitorii din împrejurimi, vîslașii de pe Volga, cazacii, meșteșugarii alergară în grabă, înarmați cu ciomege, securi, furci și lănci. Pentru acei oameni simpli, moartea fiului marelui țar Ivan cel Groaznic era o nelegiuire care nu putea rămîne nepedepsită. Istoricul rus Platonov a reconstituit, în cele mai mici detalii, scena care a urmat. Bitiagovski, simțindu-se amenințat, s-a ascuns, însă a fost descoperit, ușile casei sale au fost sparte, iar el tîrît afară, împreună cu secretarul său, Danilo Trediakov, și amîndoi au fost omorîți. Fiul doicii Volohova a fost ucis sub ochii țarinei ca și fiul lui Bitiagovski.

De-abia după cîteva săptămîni, localnicii se liniștiră. Comisia de anchetă, mînuită de Boris Godunov, își putu începe cercetările. Doica relată astfel cele întîmplate :

— Sîmbătă, prințul juca împreună cu cei patru prieteni ai lui *Svaika* (joc popular rus, care constă în aruncarea unui cuțit printr-un inel, într-o scîndură). Eu nu i-am băgat în seamă. Deodată, micul prinț a fost apucat de o criză, ținea în mînă un cuțit și s-a rănit mortal ! M-am repezit la dînsul și a murit în brațele mele.

Întru totul identică este și versiunea celor patru tovarăși de joacă ce fuseseră în curte cu Dimitrie, cu doica și cu slujnica Maria Samoilova. Cît despre Iosif Volohov și Danilo Bitiagovski — acuzați de a fi săvîrșit crima —, aceștia juraseră înainte de a fi uciși că nu fuseseră de față. Procesele verbale analizate de profesorul Platonov și de istoricul Constantin de Grünwald confirmă această versiune.

La Moscova însă, consiliul episcopilor hotărî că „moartea prințului Dimitrie a fost dictată de voința divină" și că „locuitorii din Uglici s-au făcut vinovați de a fi vărsat sînge de oameni nevinovați". Sancțiunile fură dictate de Feodor și de Boris Godunov : din porunca lor, țarina Maria se călugări, luînd numele de Marta. Membrii familiei Nagoi fură exilați și închiși, iar mulți dintre locuitorii satului Uglici deportați în Siberia.

O veste uluitoare

La începutul secolului al XVII-lea, puține palate din Lituania întreceau prin strălucire reședința prințului polonez Adam Wiszniowiecki. Într-o zi, pe cînd își făcea baia,

Marele actor sovietic N. Cerkasov, în rolul țarului Ivan cel Groaznic, din filmul cu același nume, regizat de S. M. Eisenstein

Boris Godunov, adevăratul conducător al Rusiei din acea vreme

seniorul își pierdu răbdarea din pricina servitorului care zăbovea să-i toarne apă caldă și începu să-l înjure.

Tînărul servitor se întristă foarte mult la auzul acestor cuvinte.

— Dacă ai ști cine te slujește nu mi-ai vorbi astfel, îi răspunse acesta. Dar sînt nevoit să îndur orice, fiindcă eu însumi mi-am ales rolul de servitor.

Uluit, Adam Wiszniowiecki îl privi atent, apoi rosti ironic :

— Ei bine ! Spune cine ești și de unde vii ?!

Fără a șovăi, tînărul răspunse calm și sigur de el :

— Sînt țareviciul Dimitrie, fiul lui Ivan cel Groaznic.

Prințul n-a poruncit să fie biciuit, cum era de așteptat, ci l-a poftit în biroul lui, unde l-a descusut pe îndelete, cerîndu-i dovezi. Tînărul i-a arătat cei doi negi, unul pe frunte și celălalt sub ochiul drept, precum și brațul care era mai scurt, afirmînd că aceste semne erau „bine cunoscute de bătrînii din preajma țareviciului" ; ca ultimă dovadă, de netăgăduit, a scos la iveală o cruce de aur împodobită cu nestemate.

În 1598, țarul Feodor își sfîrșea zilele. Tronul imperial al Rusiei rămase vacant. Țarina Irina, sora lui Godunov, declară că nu voia să domnească singură, preferînd să se retragă la o mănăstire. Lăsă să se înțeleagă însă că dacă fratele ei... Totul era admirabil calculat. Nobilimea și marele cler veniră să-l implore pe Boris să accepte coroana. El se lăsă mult rugat. În realitate, drepturile lui la tron erau aproape inexistente. Dar „rugăminții" au fost atît de bine regizate, încît, în cele din urmă, Boris Godunov acceptă și se încoronă la Kremlin. Avea 47 de ani.

O vreme, domnia lui fu strălucită, iar el încredințat că întemeiase o dinastie. Fiul lui, Feodor, fusese crescut pentru a fi viitorul țar.

Iată însă că la Moscova sosi o veste uluitoare : prințul Dimitrie, fiul lui Ivan cel Groaznic, cel pe care toți îl credeau mort, era viu și se afla în Lituania !

Slujitorul prințului Adam părea în vîrstă de 20 de ani. După descrierile contemporanilor, era „amabil și seducător", avînd „un aer de demnitate, dovada marii sale ascendențe".

Dacă ar fi să i se dea crezare, tragedia de la Uglici se desfășurase cu totul altfel decît în versiunea relatată comisiei de anchetă. Boris Godunov tocmise un medic — pe nume Simon, însărcinîndu-l să-l facă să dispară pe micul țarevici. Dar Simon, impresionat de tinerețea prințului, ucisese, în locul lui, un fiu de rob. Dimitrie, ascuns după o sobă, văzuse cînd îi tăiase beregata. Doctorul îl dusese apoi pe falsul țarevici în curte, adunînd în jurul lui pe tovarășii săi de joacă. Sub chipul mînjit de sînge, îmbrăcat în hainele lui Dimitrie, nimeni nu recunoscuse copilul robului. Simon îl trimisese pe Dimitrie în Ucraina, unde acesta crescuse, așteptînd ceasul răzbunării. După moartea celor care-l crescuseră, țareviciul porni la drum, ajungînd, după multe peripeții, în Lituania, la palatul prințului Adam Wiszniowiecki.

„Binevoiască Maiestatea voastră"

Prințul Adam îl ascultă cu mare atenție, apoi se ridică și spuse :

— Deoarece ești fiu de țar și frate de țar, eu recunosc în tine pe suveranul Imperiului rus, guvernat acum de uzurpatorul Godunov. Voi susține cauza ta dreaptă și nădăjduiesc că și regele Poloniei te va sprijini.

Porunci să fie înhămați „șase cai suri de călărie, dintre cei mai arătoși", la „caleașca lui cea mai frumoasă", care să fie împodobită cu „perne și covoare". Însoțit de 12 slujitori, îmbrăcați în caftane de brocart și blănuri de zibelină, purtînd arme

încrustate cu aur și pietre scumpe, nobilul polonez se înfățișă lui Dimitrie, spunîndu-i, așa cum precizează istoricul Armand Praviel, printre altele :

— Binevoiască Maiestatea voastră să accepte aceste nimicuri. Tot avutul meu este la dispozitia voastră.

Umilul rîndaș avea să fie tratat ca un țar nu numai de către prințul Adam, ci și de fratele acestuia, Constantin, și de socrul lui, Jerzy Mniszeck, palatinul de Sandomir.

La moșia lui Constantin, un bătrîn soldat rus, pe nume Petrovski, servitor al cancelarului Lituaniei, care-l cunoscuse pe tînărul prinț Dimitrie, aproape își pierdu cunoștința văzîndu-l și jură că era fiul lui Ivan cel Groaznic.

Este lesne de imaginat efectul unei asemenea lovituri de teatru. Recunoașteri de acest fel se petrecură din ce în ce mai des. Se pare că într-adevăr asemănarea cu prințul Dimitrie și cu fratele său Feodor era extraordinară. Entuziasmul partizanilor polonezi ai lui Dimitrie crescu. Își și vedeau protejatul pe tronul Rusiei. Pe de altă parte, se zvonise că Dimitrie avea înclinații spre catolicism. Iezuiții începură să ciulească urechile. Dacă acest Dimitrie se convertea și ajungea la tron, asupra Rusiei ar fi domnit un țar catolic. Și ar fi fost deajuns o semnătură a lui ca toți supușii să treacă la catolicism. Dimitrie, care avea nevoie de partizani, nu-i descurajă. La 24 aprilie 1604, nunțiul papal scrise la Roma că „Dimitrie a ascultat *missa* și s-a împărtășit în taină". Din ziua aceea, cauza pretendentului fu îmbrățișată și de clerul polonez. Regele Poloniei, Sigismund, se feri totuși să ia vreo atitudine fățișă, nevrînd să se certe cu țarul Boris. Nu rezistă însă în fața episcopilor săi și a nunțiului papal. Iar cînd Dimitrie îi trimise o scrisoare în care afirma solemn că, ajuns pe tronul „părinților săi", va dărui Poloniei orașul Smolensk și întreaga provincie nordică, Sigismund capitulă și acceptă să-l primească.

— Dumnezeu să te aibă în paza lui, Dimitrie, Prinț al Moscovei ! îi spuse cu voce gravă Sigismund. Originea ta ne este cunoscută și a fost dovedită cu martori. Îți acordăm un venit de 40 000 de florini și, ca prieten și oaspete ce ne ești, îți îngăduim să primești sfaturile și serviciile supușilor noștri.

Din ziua aceea Dimitrie intră în istorie. Avea curtea sa proprie și nu peste mult timp avea să dispună și de o armată proprie. Printre supușii săi, cel mai devotat se arătă palatinul de Sandomir. Acest principe puternic era, de altfel, și tatăl unei fete de o frumusețe răpitoare, „frumoasă, fermecătoare, proaspătă și vioaie", pe nume Marina, în ochii căreia Dimitrie luase înfățișarea celui mai frumos dintre Feții-Frumoși. Fata nu mai dormea, nu mai mînca, era pe cale să se prăpădească. Tatăl porunci să fie spovedită, iar fata își mărturisi dragostea ei pentru Dimitrie, care, la rîndul lui, se îndrăgostise de Marina. Episodul se încheie prin logodna tinerilor. Dar basmul continuă.

Era el oare fiul lui Ivan cel Groaznic ?

Boris Godunov se neliniștește

În palatul lui din Moscova, Boris Godunov, care pînă atunci îl disprețuise pe impostor, sfîrși prin a se neliniști și ceru curții din Cracovia extrădarea acestuia. Primi însă un răspuns evaziv, polonezii pretinzînd că nu ar fi cunoscut domiciliul învinuitului.

În acest timp, Dimitrie se îndeletnicea cu strîngerea unei armate, sprijinit de viitorul său socru, Jerzy Mniszeck.

Sub steagul „țarului adevărat" se adunară tot felul de oameni : gentilomi polonezi, „mari patrioți ruși", gata să lupte pentru dreptul la tron al „urmașului legitim", mujici care fugeau de tirania stăpînilor, cazaci din stepă.

La 23 octombrie 1604, Dimitrie, însoțit de 1100 de lăncieri și de 500 de infanteriști, trecu Niprul mai sus de Kiev, unde se întîlni cu credincioșii săi zaporojeni în număr de 300-400. Pentru acea vreme oastea lui constituia o forță însemnată. Sate și orașe căzură, unele după altele, în stăpînirea lui Dimitrie.

Dincolo de ferestrele înguste ale palatului său, Boris Godunov ședea adîncit în gînduri. Nu socotise necesar să trimită în întîmpinarea impostorului o armată care să reprezinte altceva decît o forță polițienească. Sosiră însă la Moscova mesageri anunțînd că această oaste fusese înfrîntă. În încăperile cu pereții împodobiți cu piei de animale și mătăsuri de toate culorile, Boris Godunov simțea asupră-i povara destinului. E cu neputință să nu evocăm aici celebra operă a lui Musorgski în care e zugrăvită spaima lui Boris Godunov în fața spectrului „copilului asasinat". Orice istoric, la rîndul său, este surprins de inactivitatea aproape totală a lui Boris în decursul acelor luni. După apariția falsului Dimitrie, spune Constantin de Grünwald, „s-a produs o sfîșiere în sufletul suveranului". El voia să fie sigur, absolut sigur că Dimitrie este un impostor. Recitea mărturiile depuse în fața comisiei de anchetă, consulta ghicitoare și astrologi, întrebîndu-se mereu dacă Dimitrie putuse supraviețui.

Boris suferea de ceea ce am putea numi complexul uzurpatorilor. Nimic nu-l lega de suveranii legitimi ai Rusiei. Știuse dintotdeauna, deși voise să uite. Acum însă această obsesie îl măcina. Rusia îl acceptase în lipsa altui pretendent. Puterea îl uzase. Pentru a-și păstra domnia reprimase cu cruzime orice opoziție, creîndu-și astfel numeroși dușmani, dispuși acum să creadă în existența lui Dimitrie. Știrea se răspîndea din oraș în oraș, din stepă în stepă, din pădure în pădure, din izbă în izbă. Fiul lui Ivan cel Groaznic! Armata lui Dimitrie înainta și de pretutindeni i se alăturau voluntari.

În primăvara anului 1605, Dimitrie aștepta dincolo de zidurile localității Kromî cea de-a doua armată trimisă de Boris să-l înfrunte. În locul oștirii sosi însă o veste uluitoare: Boris Godunov murise! La 13 aprilie 1605 se urcase pe un turn al Kremlinului și-și contemplase îndelung capitala. Apoi, cuprins de amețeală, se prăbușise în nesimțire. Recăpătîndu-și cunoștința în răstimpul împărtășaniei, rostise în șoaptă:

— Încredințez destinul Rusiei Sfatului boierilor și voinței Domnului.

Apoteoza lui Dimitrie

Tînărul Feodor Godunov, noul țar, nu avea decît 16 ani. Cîteva zile încercă zadarnic să-și consolideze tronul. Era ca și cum ar fi încercat să oprească un taifun cu mîinile goale. Poporul rus îl aștepta pe fiul lui Ivan cel Groaznic. Din 30 mai Moscova era în fierbere. La 1 iunie, doi trimiși ai lui Dimitrie sosiră în capitală. Primiți în dangătul clopotelor și aclamații, fură conduși în Piața Kremlinului. Mulțimea ceru alungarea lui Feodor Godunov și proclamarea lui Dimitrie. Cînd apăru prințul Vasili Șuiski, care fusese trimis odinioară la Uglici de Boris Godunov și prezidase comisia de anchetă asupra morții lui Dimitrie, se așternu tăcerea. Șuiski luă cuvîntul. El era omul care cunoștea adevărul. Cu glas puternic rosti:

— Țarul Boris a trimis, într-adevăr, ucigași să-l omoare pe prințul Dimitrie... L-am putut însă salva și am îngropat în locul lui pe fiul unui popă!

Cei adunați în Piața Kremlinului izbucniră în aclamații. Șuiski recunoscu că poporul rus fusese mințit. Mărturisi că moartea accidentală a lui Dimitrie fusese o înscenare mîrșavă. Prin mulțime își făcu loc un vechi adversar al lui Boris Godunov, Bogdan Belski, care confirmă spusele lui Șuiski, declarînd că el însuși, în amintirea lui Ivan cel Groaznic, „salvase viața fiului acestuia, Dimitrie; că fusese persecutat din această pricină de Boris Godunov".

Aceasta fu picătura care făcu să se reverse paharul! De vreme ce Boris Godunov voise să-l ucidă pe urmașul țarilor, mulțimea nu avu milă de familia uzurpatorului.

Sigismund, regele Poloniei, a recunoscut drepturile la domnie ale falsului Dimitrie

Ostaș din corpul streliților

Se năpusti în Kremlin, îl luă pe Feodor, pe mama și pe sora lui. Nu peste mult timp fiul și fiica lui Boris Godunov fură omorîți. Sora lui Boris fu lăsată în viață pentru a cunoaște „mizeria și dezonoarea".

— Dimitrie Ivanovici ! Dimitrie Ivanovici !

Acesta era strigătul mulțimii. Tînărul pretendent înainta pe covoare de flori și verdeață. În calea lui, oamenii se prosternau, plîngînd și închinîndu-se. Ziua de 20 iunie fu ziua apoteozei lui Dimitrie, ziua intrării lui în Moscova. Se îndreptă spre mormîntul lui Ivan cel Groaznic și îngenunche :

— Ah, tată ! strigă el ; fiul tău domnește, și numai datorită sfintelor tale rugăciuni.

La 18 iulie, țarul Dimitrie anunță că va porni să-și caute mama mult iubită, pe țarina Maria. Unii dintre membrii vechii comisii de anchetă se neliniștiră, amintindu-și de apriga femeie. Se neliniștiră însă degeaba. Întrevederea avu loc. Poporul putu vedea pe bătrîna femeie contemplînd și îmbrățișînd cu dragoste pe Dimitrie. Apărură în fața tuturora „strînși îmbrățișați". Și din nou se înălțară spre cer urale.

Nu-i mai rămase lui Dimitrie decît să se încoroneze. Ceea ce și făcu la Kremlin, în biserica Adormirii, sub bolțile luminate de mii de lumînări, înconjurat de nori de tămîie și de coruri minunate, de boieri și demnitari îmbrăcați în straie scumpe de brocart.

Fostul rîndaș al prințului Adam avea să poarte de acum înainte titlul de Mare Prinț și Țar al Moscovei și al întregii Rusii, Țar al Kazanului și al Astrahanului, Prinț Suveran de Vladimir, de Pskov, de Smolensk, al tuturor pămînturilor siberiene și al altor teritorii...

Pentru Marina urmară clipe de neînchipuită fericire. Sosită la Moscova, înainte de căsătorie, Dimitrie o încoronă la 8 mai 1606. Cine se mai putea îndoi că dinastia lui Dimitrie și a Marinei nu era înrădăcinată în pămîntul Rusiei ?

Călău în Rusia secolului al XVII-lea

„Este asasinat țarul !"

Suitei poloneze a lui Dimitrie i se alăturase suita poloneză a Marinei. Sălile și curțile Kremlinului gemeau de lituanieni și de polonezi. Însuși Dimitrie umbla călare pe străzile Moscovei, îmbrăcat în costum polonez. Preoții catolici țineau slujbe în Kremlin. Se dădeau baluri după moda franțuzească. Încetul cu încetul, Moscova se revoltă. Aici se respectă obiceiurile și tradiția. Iar cele petrecute la Kremlin nesocoteau vechile obiceiuri. Și, culmea scandalului, Marina nu-și acoperea părul. Și rîdea în public ! Așa ceva nu se mai pomenise niciodată la curtea țarilor !

Se ivise un pericol de care Dimitrie nici nu-și dădea seama. Pericol care dădu naș-

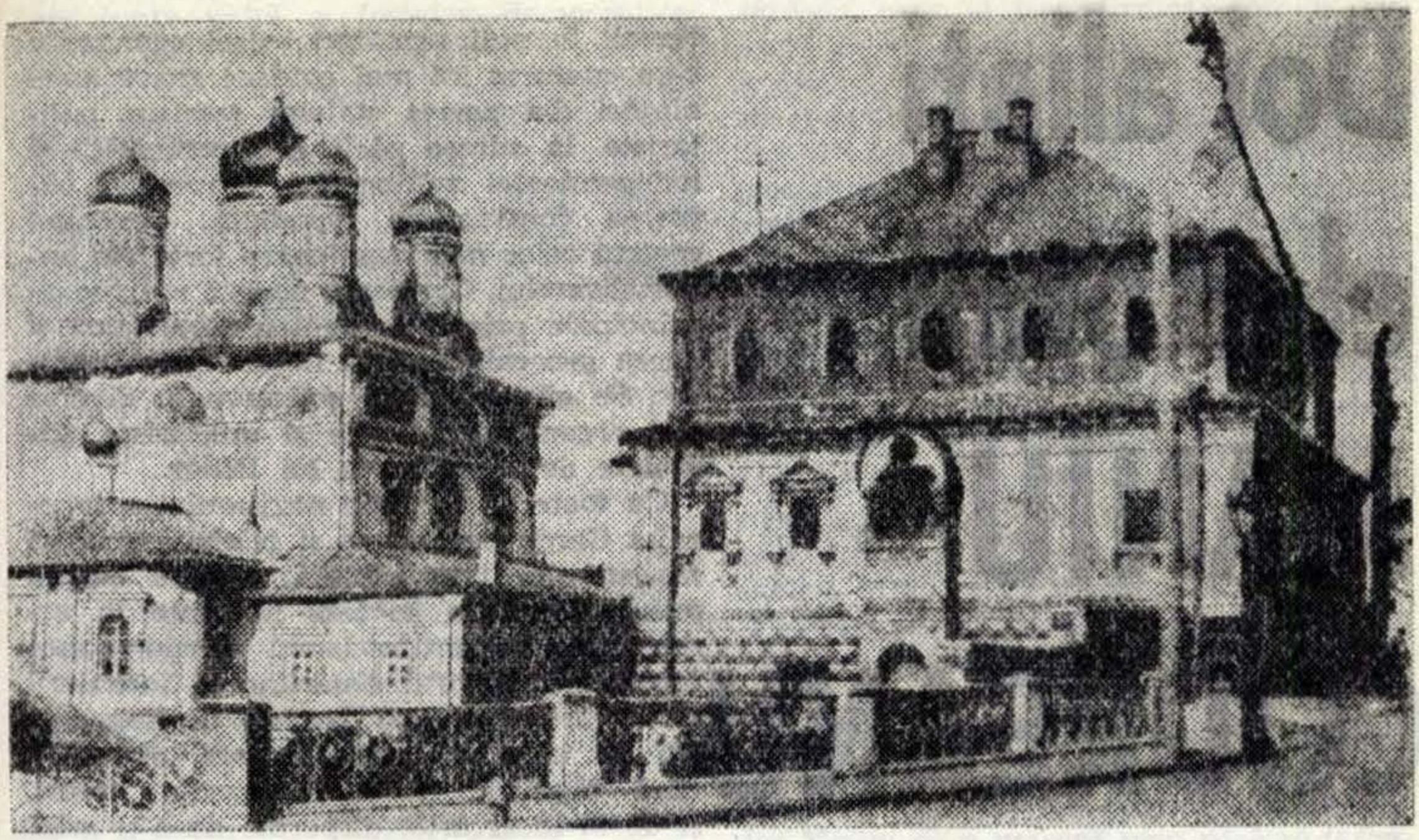

Casa Romanovilor din Moscova

fere altuia : boierii, care-l recunoscuseră far — în frunte cu Șuiski —, crezînd că noul suveran nu va fi decît o jucărie în mîinile lor, erau dezamăgiți. Dimitrie era inteligent și hotărît să domnească singur. Odată convinși, boierii îi hotărîră pierzania.

Poporul fu pregătit cu mare șiretenie. În tot orașul se strecură o îndoială savant dozată. Era oare cu putință ca adevăratul fiu al lui Ivan cel Groaznic să lase preoți catolici să țină slujbe în chiar incinta Kremlinului ?

În zorii zilei de 17 mai 1606, 18 000 de oameni înarmați, conduși de Șuiski, intrară în Moscova. Spre ceasurile patru ale dimineții sună alarma. Poporul dădu năvală în Piața Kremlinului.

— Ce e, ce s-a întîmplat ? întrebau cu toții.

— Este asasinat țarul !

— De cine ?

— De lituanieni ?

Fu destul pentru ca mulțimea să se ridice la luptă. Fiecare apucă o armă. Fără să știe pentru ce. Nici pentru cine. Nici împotriva cui.

Cine a fost oare primul care a strigat că Dimitrie era un impostor ? Nu s-a știut niciodată...

Vacarmul îl trezi pe Dimitrie. Își căută sabia, fără s-o găsească. Sări pe fereastră, de la o înălțime de 30 de picioare. Își fractură piciorul. Fu ridicat și predat mulțimii care-l batjocori.

O lovitură de archebuză în piept îl prăbuși mort la pămînt. Cadavrul lui a fost expus vreme de 3 zile în piață și aruncat apoi la groapa comună.

Cine a fost Dimitrie?

Cu cîțiva ani mai înainte, printre servitorii Romanovilor, una dintre cele mai de vază familii ale Rusiei, și ai aliatului lor, prințului Boris Cerkasski, se afla un tînăr căruia i se zicea Iuri. Acesta știa să scrie și să citească. Ceva mai tîrziu, bănuit de furt, se călugări, luîndu-și numele de Grigore. Stătu prin diferite mănăstiri, mai ales la Kremlin, la mănăstirea Ciudovo, unde patriarhul îl folosi drept copist. Așa află el despre evenimentele istoriei.

Cam pe atunci începu Iuri să vorbească despre originea lui nobilă. Țarul aflînd, dădu ordin să fie expediat sub pază la mănăstirea Sf. Chiril. Niște protectori misterioși vegheau însă asupra lui Iuri. Înștiințat de pericol, el reuși să fugă. Rătăci din mănăstire în mănăstire.

Acest Iuri este tînărul aflat în 1603 la moșia Brahim a prințului Adam Wisznio-wiecki.

S-ar fi putut ca Iuri să fi fost în realitate fiul lui Ivan cel Groaznic ? Aproape în unanimitate istoricii ruși refuză să admită această ipoteză. Este adevărat că Iuri avea mulți protectori. Dar dacă ei știau că protejatul lor era fiul lui Ivan cel Groaznic, l-ar fi lăsat să crească printre servitori ?

Lucrările comisiei de anchetă de la Uglici își păstrează valabilitatea. Mărturiile culese le confirmă. Declarația lui Șuiski, formulată atît de oportun, cu puțin înainte de sosirea lui Dimitrie la Moscova, nu are nici o valoare.

Se pare că Iuri era fiul unui nobil de mică notorietate, Bogdan Otrepiev, ucis într-o încăierare. Toți cei care l-au cunoscut

(Continuare în pag. 64)

Doi aliați electorali

MANIU—CODREANU

— 25 noiembrie 1937 —

PACTUL DE „NEAGRESIUNE“

P.N.Ț.—GARDA DE FIER

GHEORGHE I. IONIȚĂ
doctor în istorie

Cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru, jalonat între marea criză economică din 1929-1933 și începutul celui de-al doilea război mondial, a fost pentru întreaga omenire o perioadă de profunde frămîntări social-politice. Ele reflectau pe de o parte ascuțirea contradicțiilor fundamentale ale capitalismului, instabilitatea lumii burgheze, iar, pe de altă parte, viguroasa ridicare la luptă a forțelor democrației și progresului. Pe plan internațional, în anii următori crizei economice s-au conturat tot mai evident grave amenințări din partea statelor fasciste, militariste la adresa păcii, a suveranității și independenței multor țări, prevestind viitoarea conflagrație mondială. Devenind centrul celor mai reacționare forțe ale imperialismului, Germania nazistă reprezenta principala primejdie pentru securitatea și pacea generală, pentru libertatea popoarelor. Se năștea și se activizau în diverse țări organizații fasciste și militariste, stimulate de ascensiunea lui Hitler.

Cu toate că evoluția nazismului a încurajat Garda de fier, ca și celelalte grupări fasciste din țara noastră, acestea nu au putut înregistra succese imediate în ascensiunea lor, antifascismul maselor populare fiind factorul hotărîtor al întîrzierii instaurării dictaturii fasciste în România. De la alegerile parlamentare din 1931, cînd obținuse numai 1,2% din voturi, și de la încercările disperate de a-și mări zestrea electorală în alegerile parlamentare din decembrie 1933 (în preajma cărora primul ministru I.G. Duca a procedat la dizolvarea ei), Garda de fier, această grupare teroristă, criminală, trădătoare de țară, renăscută în 1935 sub titulatura „Totul pentru țară“, n-a mai îndrăznit să candideze decît în cîteva alegeri județene și comunale în anii 1936-1937, și atunci fără succes. În pofida unor asemenea stări de lucruri însă, după 1933 gardismul și-a pregătit pas cu pas asaltul terorist spre putere, pe care a acaparat-o la 6 septembrie 1940.

În aceste împrejurări, Partidul Comunist Român, în fruntea forțelor patriotice, democratice și antifasciste, a dezvăluit și combătut permanent marile primejdii reprezentate de legionarism. Realizarea unui larg front popular care să bareze drumul fascismului a constituit unul din principalele obiective ale politicii P.C.R. în această perioadă.

Un moment deosebit de favorabil în care lupta unită a forțelor democratice din România s-ar fi putut solda cu succese prestigioase l-a constituit convocarea, la finele anului 1937, a corpului electoral pentru alegerile parlamentare. De ce n-a putut fi folosit acest prilej ? Cine și cum a împiedicat afirmarea voinței maselor într-un moment important al istoriei României ?

Istoria nu poate justifica un astfel de gest

Sfîrșitul anului 1937...

Se apropiau alegerile parlamentare anunțate pentru ziua de 20 decembrie, alegeri care urmau să hotărască succesiunea la guvern.

O nouă formulă a liberalilor tătărăscieni ? Preluarea guvernării de către național-țărăniști ? Un succes al Gărzii de fier sau al altor grupări fasciste ? — erau întrebări care, în mod firesc, se puneau în acele momente de încordare politică. Exista însă și o altă soluție, izvorîtă din necesitățile vitale ale țării : făurirea unui Front popular antifascist, care să facă posibilă instaurarea unui guvern reprezentant al voinței tuturor forțelor democratice, front care să participe cu liste separate în alegeri. Convingerea era semnificativ exprimată într-un articol din organul central de presă al partidului comunist, apărut în timpul campaniei electorale : *„Alegerile care vin nu vor hotărî o simplă schimbare de guvern. Ele au de hotărît asupra soartei țării noastre“* („Scînteia“ din 15 decembrie 1937).

În împrejurările în care în rîndul forțelor democratice românești se manifesta interes crescînd față de problema concentrării pe o platformă comună și prezentării unite în alegeri, viața politică a țării avea să înregistreze un ciudat și, în același timp, penibil moment, un act de vădit reacționarism, de trădare a intereselor generale democratice ale maselor : încheierea, la 25 noiembrie 1937, a pactului de „neagresiune“ între Garda de fier și Partidul național-țărănesc, între șeful legionarilor — Corneliu Zelea Codreanu — și proaspătul revenit în funcția de lider al național-țărăniștilor — Iuliu Maniu. Mobilul principal invocat de președintele P.N.Ț. pentru a justifica încheierea acestui pact a fost — potrivit explicațiilor date în acele împrejurări — crearea unei puternice opoziții împotriva guvernului Tătărăscu, care se transformase într-un guvern personal al regelui, încît o victorie a acestui partid în alegeri — se afirma — ar fi facilitat instaurarea dictaturii regale. Lupta împotriva instalării dictaturii regale era, fără îndoială, necesară. În acest sens militau P.C.R. și alte forțe democratice. Maniera prin care liderul P.N.Ț. și cercurile din jurul său au înțeles însă să încerce să realizeze deposedarea lui Carol al II-lea de un guvern prea docil — prin pactizarea cu Garda de fier — a nemulțumit toate forțele angajate în lupta pentru păstrarea așezămintelor democratice ale țării. Gestul lui Maniu nu-și poate găsi justificare în fața istoriei. *„Dintr-o dată a sosit o știre senzațională* — notează istoricul englez Hugh Seton Watson, în „Eastern Europe Between the Wars (1918-1941)“ — *Maniu a încheiat un pact cu Garda de fier. Această măsură senzațională — contrară tuturor principiilor pe care se situa P.N.Ț. — a fost explicată de adepții lui Maniu ca o măsură prin care se intenționa protejarea ambelor partide în fața presiunii și intimidării. De fapt, acest pact nu avea nici o scuză. El a demoralizat chiar și pe cei mai buni adepți ai lui Maniu, tînăra generație de democrați militanți, și a dat lui Codreanu beneficiul prestigiului personal al lui Maniu“.*

În sînul P.N.Ț., încheierea pactului cu gardiștii a produs o confuzie generală. Pactul fiind de „neagresiune“, Partidul național-țărănesc a renunțat de bună voie la demascarea și combaterea legionarilor, facilitînd pentru o parte din cadrele de jos și medii ale P.N.Ț. o contaminare cu frazeologia demagogică legionară.

Acordul Comitetului Executiv al P.N.Ț. față de semnarea pactului de „neagresiune“ a fost obținut de liderul partidului în urma unei furtunoase înfruntări de poziții. Unii s-au pronunțat net împotriva pactului, alții l-au acceptat în ultimă instanță, dar cu mari rezerve. *„Acordul pomenit* — preciza Virgil Madgearu — *nu poate avea un alt caracter decît acela strict de poliție electorală. Pentru că altminteri, dacă acordul ar presupune și înțelegeri politice, ar trebui să prohodim democrația“.*

Prin caracterul său, pactul de „neagresiune“ depășea cadrul unei simple înțelegeri electorale, avînd grave consecințe politice. Maniu avea să încerce mai tîrziu să definească mobilul acestei acțiuni : *„Eu, prin această acțiune a mea față de legionari, urmăream două lucruri, pe care le-am și atins. În primul rînd să trintesc*

în alegeri pe d. Tătărăscu, în al doilea rînd să scot la suprafață acele forțe care pînă atunci lucrau subteran, în mod ascuns, din întuneric, și deci să ne putem cunoaște" („Procesul marii trădări naționale"). Că presupunerile lui Maniu nu s-au adeverit se poate constata din consecințele cu totul nefaste ale pactului. Într-un document elaborat de comitetul provizoriu județean al Frontului plugarilor, în zilele următoare semnării pactului, se sublinia : „*Prin acest act, d-l Maniu a zăpăcit multe capete democratice și a făcut, cu autoritatea sa, din Codreanu un șef politic*".

Pactul încheiat de Iuliu Maniu și de cercurile din jurul său cu legionarii avea să fie întărit ulterior prin noi acțiuni deschise. Cu prilejul unei mari întruniri electorale a P.N.Ț. desfășurată la Cluj, liderul țărănist a strecurat în discursul său aprecieri pozitive la adresa conducătorilor fasciști ai Germaniei și Italiei, și aceasta în împrejurări în care, chiar cu trei zile înainte, Corneliu Zelea Codreanu, în ediția specială a „Bunei vestiri", oficiosul legionar, declara : „Eu sînt contra marilor democrații, contra Micii Înțelegeri, contra Înțelegerii Balcanice, n-am atașament pentru Societatea Națiunilor. Eu sînt pentru politica externă alături de Roma și Berlin [...] în 48 de ore după biruința mișcării legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul".

La pactul de „neagresiune" s-au grăbit să adere Gheorghe Brătianu (cu gruparea sa dizidentă liberală) și apoi Constantin Argetoianu (cu al său Partid agrar), în timp ce alte partide și grupări politice l-au respins cu severitate. În numele Frontului plugarilor, dr. Petru Groza, simțindu-se ultragiat chiar și numai de îndrăzneala legionarilor de a i se adresa cu o asemenea chemare, a ripostat hotărît, apreciind că pactul „*este destul de grotesc și în scurt timp se va vedea a cui sabie se va toci mai curînd*".

Înțelegerea cu cea mai agresivă organizație fascistă din România, organizație stipendiată de hitleriști, era compromițătoare chiar pentru Iuliu Maniu. Cu atît mai mult cu cît în chiar preziua semnării pactului șeful P.N.Ț.-ist declara public că toată viața și-a închinat-o „*pentru democrația curată, pentru constituționalismul nefalsificat și pentru introducerea unei concepții morale în viața de stat și socială*".

La scurt timp, politicianul care rostise astfel de declarații își dădea girul pentru ca Garda de fier să se prezinte în alegeri, în fața maselor dezorientate, absolvită de tot trecutul ei sîngeros de crime și înălțată la rangul unui partid apt de a deveni partid de guvernămînt. De altfel, „Buna vestire" nici nu se sfia să declare că, în situația creată, „*întreaga opoziție își are ochii ațintiți spre o singură grupare politică capabilă să țină în șah apetitul guvernamental* (liberal — *n.n.), partidul «Totul pentru țară»*". Era limpede că din acel moment pentru legionari nu mai exista decît o singură problemă : lupta pentru supremație între ei și liberali. „*La ora cînd închidem aceste rînduri* — se înfatua ziarul gardist —, *mișcarea legionară a devenit în fapt arbitrul situației politice. Un arbitraj ce-l va păstra pînă la sfîrșit*". Era un pronostic la a cărui îndeplinire le dădea temei pasul cu grave consecințe făcut de șeful P.N.Ț.

Garda de fier, organizație teroristă, criminală, s-a hotărît și a fost ajutată să atace pozițiile guvernamentale ; ea a tins astfel să realizeze încă din 1937 dezmățul sîngeros la care s-a dedat în anii 1940-1941.

Antifascismul consecvent al clasei muncitoare

Împotriva pactului de „neagresiune" s-au pronunțat, în termeni dintre cei mai categorici, reprezentanți ai clasei muncitoare, ai altor pături și categorii sociale, numeroși intelectuali. „*Muncitorii din București* — nota „Scînteia" din 22 decembrie 1937 — *au cerut d-lui Maniu să rupă pactul de «neagresiune» cu fasciștii și să contribuie la concentrarea tuturor forțelor democratice spre a se putea cu sforțări comune obține victoria democrației în alegerile generale parlamentare din 20 ale lunii în curs, de rezultatul cărora depinde în bună parte viitorul apropiat al țării*".

Asemenea acțiuni au avut loc în întreaga țară. „*Muncitorii din București, împreună cu muncitorii din întreaga țară* — remarca același ziar —, *vor depune toate sforțările pentru înfăptuirea în cursul luptelor electorale a unității de acțiune a clasei muncitoare pe scară locală și națională și, în modul acesta, să se înlesnească și concentrarea în jurul ei a tuturor forțelor democratice ale țărănimii, micii burghezii de la orașe și ale tuturor elementelor democratice, progresiste, pacifice și, în modul acesta, să ducă cu mult mai mare succes lupta pentru pîine, pace, libertate și pămînt*".

Aspect din cursul unei demonstrații de stradă, la 12 decembrie 1937, desfășurată sub semnul luptei pentru unitatea forțelor democratice în alegeri

Sub titlul *Delegație muncitorească la d-l Iuliu Maniu. Protest împotriva pactului de „neagresiune" încheiat cu Codreanu*, ziarul „Adevărul" își informa cititorii că o delegație muncitorească s-a prezentat la șeful P.N.Ț. pentru a-și exprima nemulțumirea față de actul încheiat prin care *„s-au călcat tratativele duse pînă acum între conducerea național-țărănistă și organizațiile muncitorești pentru că, mai ales prin acest pact se face un serviciu real mișcării fasciste din România"*. Delegația muncitorească a cerut apoi ca *„Partidul național-țărănesc să denunțe acest pact antidemocratic, declarînd că organizațiile muncitorești vor continua lupta pentru concentrarea tuturor forțelor democratice și pentru realizarea listei unice a democrației în alegeri"*.

Opoziția clasei muncitoare față de pact a avut o influență practică. La București, Cluj, Sibiu, de pildă, organizațiile locale ale P.N.Ț. s-au dezis de alianța lui Maniu cu legionarii.

Partidul Comunist Român și-a expus poziția într-un manifest adresat maselor largi, în care înfiera *„greșeala de a te alia cu cel mai înverșunat dușman al poporului în loc de a te sprijini pe forța poporului contra călăilor lui"*.

În ce privește Partidul social-democrat, într-un comunicat dat publicității, acesta a precizat: *„Mulți sperau că măcar acuma va lua ființă pactul democratic pentru apărarea libertății în alegeri pentru combaterea tuturor tendințelor de dreapta. Dar, în loc de un pact democratic, d. Iuliu Maniu ne-a invitat să aderăm la un pact de «neagresiune» cu partidele opoziționiste de dreapta care sînt dușmanul democrației, dușmanul oricăror libertăți cetățenești...*

Noi putem merge în lupte deschise pentru democrație și libertăți, dar nu putem fi o anexă într-o asociație la formarea căreia noi n-am fost consultați, al cărui scop ascuns nu-l cunoaștem, al cărui scop mărturisit nu-l înțelegem".

Împotriva pactului s-au pronunțat organizațiile de masă legale, îndrumate de comuniști, precum și numeroase personalități

din partidele și organizațiile politice burgheze. Nicolae Iorga, liderul Partidului național-democrat, deslușea într-un manifest publicat în presă sensurile acestui pact, avertizînd : *„Desmeticește-te, iubite neam al meu, și ferește-te de ispititorii care te duc la pieire"*.

„Ce să priceapă din pactul provocat de d-l Maniu toți acei luptători ai democrației care își pun nădejdea în triumful final al principiilor ei de libertate? — se întreba, la 1 decembrie 1937, ziarul „Adevărul". *Pînă acum, în rîndurile democrației, gestul d-lui Maniu a provocat nedumerire și îngrijorare"*.

În asemenea circumstanțe, ziua de 20 decembrie 1937 avea să consemneze, la capătul uneia dintre cele mai violente campanii electorale din istoria vieții parlamentare a țării, rezultate senzaționale. Nerealizîndu-se Frontul popular antifascist, forțele politice participante s-au prezentat cu liste separate în alegeri ; nici una dintre liste nu a reușit să obțină prima parlamentară de 40% din totalul voturilor exprimate, primă necesară pentru a avea libertatea de a forma guvernul. Rezultatele alegerilor au constituit în acest fel o grea lovitură pentru toate grupările politice burghezo-moșierești din România, au constituit, cum aprecia Lucrețiu Pătrășcanu, „un *unicum* în viața politică a țării". În situația creată, regele Carol al II-lea și-a pus în aplicare mult visatul său plan de instaurare a unei guvernări personale, aceasta însă nu înainte de a fi învestit o guvernare paravan național-creștină de numai 44 de zile, din spatele căreia a pregătit dictatura sa promulgată la 10 februarie 1938.

Actul săvîrșit de Iuliu Maniu a avut deci grave consecințe pentru soarta vieții politice românești. Pactul de „neagresiune" încheiat cu legionarii a contribuit la derutarea forțelor participante la alegeri, a diminuat interesul și încrederea multor partide și grupări politice într-o colaborare cu P.N.Ț., în realizarea unei concentrări democratice în jurul său, așa cum se emisese părerea în decursul campaniei electorale.

Toate încercările făcute, atunci și după aceea, de a se motiva aderarea la pactul de „neagresiune" cu legionarii nu scutesc de responsabilitate pe liderul P.N.Ț. care l-a semnat.

Istoria vieții politice a țării noastre consemnează ca pe un moment de tristă amintire pactul de „neagresiune" Maniu-Codreanu, încheiat la 25 noiembrie 1937.

(Urmare din pag. 59)

au declarat că Dimitrie citea, scria și vorbea rusa la perfecție. Cît despre limba polonă, polonezii au relatat că n-o vorbea bine.

Cum a ajuns el la ideea impostorii? I-a fost oare sugerată? Nu se știe. Istoria a cunoscut mulți impostori. Nu mai puțin de 43 de persoane au jurat că sînt Ludovic al XVII-lea, evadat din închisoarea Temple. Ceea ce trebuie recunoscut însă este că niciodată în istorie un impostor n-a reușit să-și joace atît de bine rolul.

„Tilharul din Tușino"

Aventura falsului Dimitrie nu se încheie aici.

Abia fuseseră aruncate la groapa comună rămășițele sale pămîntești și regretul își și făcuse loc în inimi. Șuiski domnea prin teroare. Capetele cădeau unele după altele. Poporul tremura. Cum de le-a putut da crezare acestor mincinoși care îndrăzniseră să afirme că Dimitrie fusese un impostor? Din nou mulțimea afirma cu convingere că Dimitrie fusese cu adevărat fiul lui Ivan! Și era atît de sigură încît primi cu entuziasm cea mai uluitoare dintre vești : Dimitrie nu murise! Dimitrie apăruse din nou! Evenimentul se petrecu în luna iulie 1607, la Starodub. Un personaj se înființă declarînd :

— Eu sînt țarul Dimitrie!

Și imediat oamenii îl înconjurară, aruncîndu-se la picioarele lui și strigînd :

— Doamne, noi sîntem vinovați! Iartă-ne nouă! Jurăm să trăim și să murim pentru tine!

De fapt, noul Dimitrie nu semăna cîtuși de puțin cu primul : era mai vîrstnic, manierele lui — mai brutale, vorbirea — grosolană. Nu avea comun cu tînărul țar decît negul de pe obraz.

Cu toate acestea, mulțimea i se alătură. Marina, care reușise să fugă în noaptea aceea tragică, se alătură și ea taberei noului Dimitrie. Acesta o aștepta în fața cortului său. Ea se îndreptă spre dînsul, îl privi... și-l recunoscu.

Au trăit ca soț și soție ani de zile.

Noul Dimitrie ura luptele, preferînd jaful. Pe bună dreptate i se zicea „tilharul din Tușino". La Moscova, Șuiski pierdu puterea. Lui „Dimitrie" nu-i mai rămînea decît să rostească un singur cuvînt pentru a i se face o primire triumfală. Acest cuvînt însă nu avu curajul să-l rostească.

Treptat, treptat, partizanii săi obosiră. Îl asasinară la o vînătoare, lîngă orașul Kaluga.

Nu după mult timp la Kremlin fu ales un nou țar. Făcea parte dintr-o familie care nu domnise niciodată. Se numea Mihail Romanov.

avanpremieră

EDITORIALĂ

Mari căpitani ai lumii antice

Prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Nouă figuri proeminente din lumea antică : trei regi ai Orientului — Ramses al II-lea (Egipt), Assurbanipal (Asiria), Cyrus cel Mare (Persia) ; *doi strategi atenieni* — Miltiade *şi* Cimon ; *trei comandanţi militari romani* — Marius, Sylla *şi* Pompeius Magnus ; *un împărat roman* — Aurelian. *Activitatea lor s-a desfăşurat de-a lungul unui mileniu şi jumătate, iar faptele de arme pe care le-au săvîrşit s-au întins pe un spaţiu geografic imens, de la Oceanul Atlantic pînă la fluviul Indus.*

Istoricul Dumitru Tudor şi-a luat misiunea de a reuni într-un volum, aflat în pregătire la Editura Enciclopedică Română, biografiile acestor comandanţi iluştri şi politicieni abili. Precedat de o lucrare consacrată altor şase mari comandanţi de oşti ai antichităţii — Alexandru Macedon, Hannibal, Spartacus, Cezar, Decebal *şi* Traian — *în parte cunoscuţi cititorilor din scrieri mai vechi ale aceluiaşi autor, noul volum poate fi considerat inedit în literatura istorică din România. Despre cei nouă căpitani la care se referă s-a scris puţin în literatura noastră. Este şi motivul pentru care „Magazin istoric" a desprins pentru cititorii săi, în avanpremieră editorială, două fragmente din volumul aflat în pregătire.*

MOARTEA LUI CYRUS*

După ce a pus piciorul temeinic în întreaga Mesopotamie, Cyrus începu pregătirea ultimei etape a programului său de cuceriri, adică a campaniei împotriva Egiptului. Ca să realizeze cu bine această expediţie, îndepărtată şi plină de primejdii, el căută să-şi asigure puternice baze pe coasta orientală a Mediteranei. Cu numeroasele stătuleţe din Palestina şi Fenicia stabili raporturi de prietenie şi colaborare. Porturile lor îi puteau asigura importante baze de pornire, corăbii de război şi de transport, elemente absolut necesare pentru un dublu atac asupra văii Nilului, organizat pe apă şi pe uscat. Dar nu a putut duce la capăt acest plan din cauza unor campanii neprevăzute, în care şi-a găsit moartea. Fiul său, Cambyses, îl va înfăptui, folosindu-se de pregătirile iniţiate de către tatăl său.

* În legătură cu viaţa şi domnia lui Cyrus al II-lea (558-529 î.e.n.) — numit şi „cel Bătrîn", „cel Mare" etc. — posedăm din antichitate numeroase informaţii, din păcate cele mai multe cu caracter legendar.

După afirmaţiile lui Herodot, Cyrus era nepot de fiică al lui Astyages. Regele med avea o singură fiică, numită Mandana, pe care a

Proiecte nefavorabile

Stăpînind un vast teritoriu, Cyrus se îngrijii atent de organizarea lui. Avea acum mai multe capitale, în care stătea după anotimpuri și potrivit nevoilor imperioase ale guvernării. Curtea lui se muta iarna la Babilon, iar vara la Susa sau Ecbatana. Armata sa invincibilă, bogățiile strînse din prăzile de la Ecbatana, Sardes și Babilon, apoi toleranța ce o arăta față de supuși îl înconjurau cu o aureolă și un prestigiu de care nu se bucurase pînă acum nici unul dintre regii Orientului. Introduse un nou sistem de guvernare, fără cruzimi și fără concursul dinaștilor locali, de cele mai multe ori oameni cu două fețe. În fiecare provincie conducea un general al său, sprijinit de forțe militare și pe care-l controla îndeaproape.

Consolidarea vastului său stat o vedea posibilă și prin așa-zisele „căsătorii dinastice", uniuni realizate în cadrul poligamiei, cu principese din familiile regale ale celor învinși. Cassandra, dintr-o ramură achemenidă, a murit înaintea soțului ei și se spune că la înmormîntare Cyrus ar fi ordonat un mare doliu, poruncind tuturor supușilor săi să o jelească.

Către sfîrșitul domniei, Cyrus se pregătea să lege și alte „căsătorii politice". Ca să aducă sub ascultare și fără lupte marele și viteazul neam al masageților, trimisese soli s-o petească pe Tomyris, regina acestora, rămasă văduvă după moartea prematură a soțului ei. În legătură cu proiectata anexare a Egiptului, pregătea de asemenea o a patra căsătorie cu o regină de neam faraonic, numită Nictetis. Ultimele două proiecte matrimoniale nu i-au fost însă favorabile.

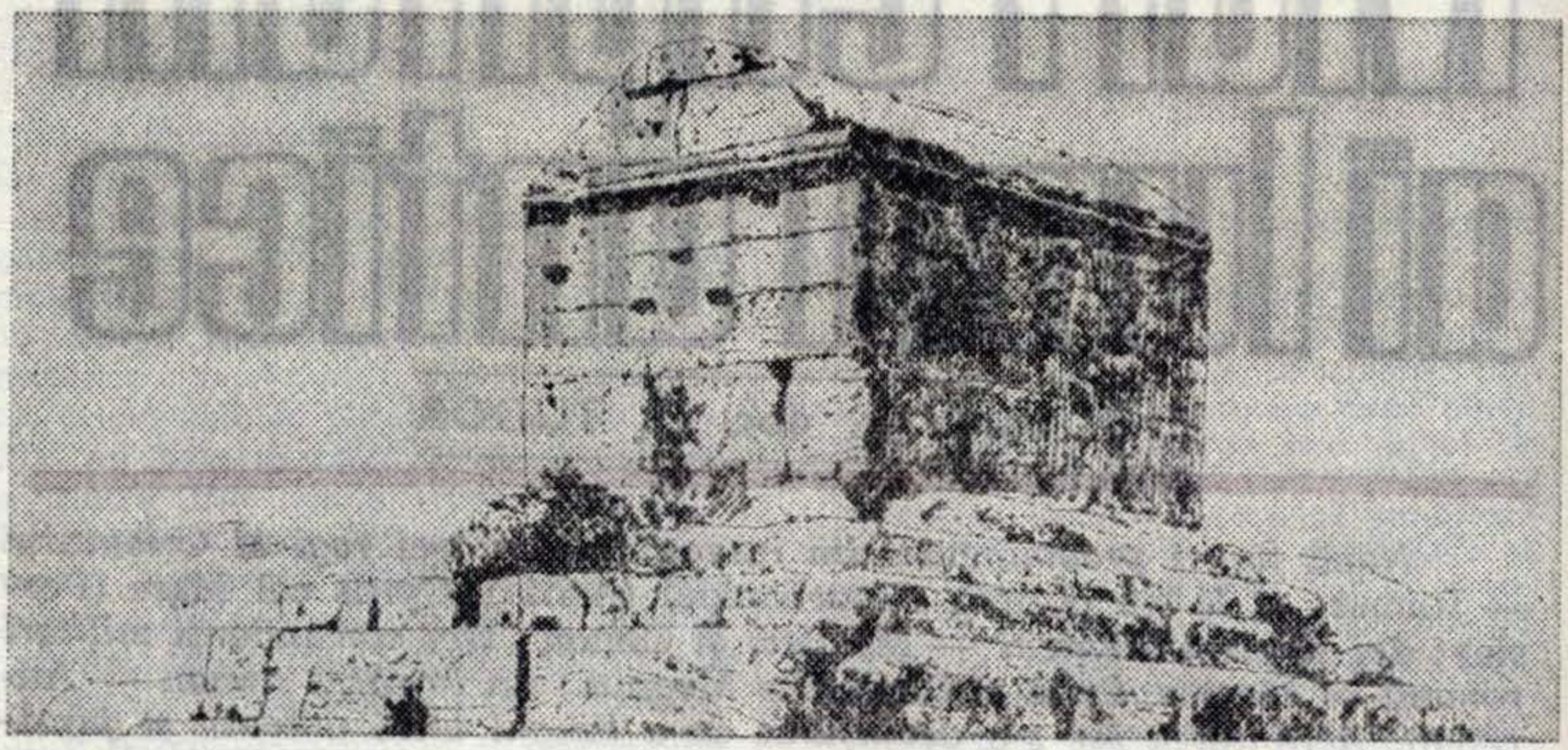

Mormîntul de la Pasargade, denumit încă din antichitate „Mausoleul lui Cyrus"

Herodot pare mai aproape de adevăr

Sfîrșitul domniei lui Cyrus apare învăluit în același mister legendar ca și copilăria sa. Una dintre legende, înregistrată de către Xenophon (**Cyropedia,** 7), îl arată ajuns centenar, înconjurat de marea dragoste a

---

căsătorit-o cu Cambyses I, rege vasal al său, la Susa. Din această uniune s-a născut Cyrus. Bunicul său ar fi fost avertizat, prin vise și de diferite oracole, că nepotul îi va distruge regatul și va ajunge stăpînul întregii Asii Mici. Temător, regele a ordonat unui om de încredere, Harpagos, să omoare copilul. Dar acesta, fire milloasă, l-a dat unui păstor, ca să-l lase într-o pădure. Harpagos a prezentat lui Astyages cadavrul fiului său, mort, din întîmplare, în acel moment. Cyrus a crescut astfel printre păstori și a aflat, la maturitate, adevărata sa origine. Sfătuit de Harpagos, el s-a proclamat rege al perșilor, i-a eliberat de sub jugul med, l-a detronat pe Astyages și a dat conaționalilor săi primul loc în conducerea regatului.

Istoricul Ctesias din Cnidos (sec. V. î.e.n.) neagă însă ascendența regală a lui Cyrus. Marele conducător s-ar fi născut dintr-un hoț și o păzitoare de capre, oameni ce aparțineau tribului sălbatic al marzilor. În tinerețe, Cyrus ar fi fost măturător la palat, apoi paharnic și soldat de gardă, cînd s-a distins într-o expediție. Împins de un grăjdar persan, Cyrus ar fi răsculat pe marzi împotriva mezilor, l-ar fi detronat și exilat pe Astyages, pentru a ocupa apoi tronul de la Ecbatana.

O cronică babiloneană contemporană lămurește astfel adevărul istoric: înspăimîntat de puterea lui Cyrus, care se răsculase împotriva stăpînirii mezilor, Astyages a strîns trupe numeroase pentru a-l prinde pe răzvrătit. Dar armata lui s-a revoltat, l-a făcut prizonier și l-a predat lui Cyrus. Noul stăpîn a cucerit Ecbatana, unde s-a proclamat rege al perșilor și al mezilor și a pus mîna pe tezaurele lui Astyages. În același timp, învingătorul s-ar fi căsătorit cu Amytis, fiica celui învins.

Ajuns stăpîn al mezilor și perșilor, Cyrus a purtat numeroase războaie, lărgindu-și regatul.

supușilor săi, dar în același timp întristat de faptele despotice ale fiului și succesorului său, Cambyses. Alți autori antici (Ctesias, Diodor din Sicilia, Berosus din Babilon etc.) afirmă că marele cuceritor ar fi avut un sfîrșit tragic, fiind ucis în timpul unei campanii pe care o conducea în provincia Bactriana. Mai aproape de adevăr este versiunea transmisă de către Herodot, culeasă probabil de el din gura preoților de la Babilon.

Cînd regina Tomyris primi peținorii lui Cyrus, își dădu imediat seama că regele nu pe ea o dorește de soție, ci domnia asupra masageților. De îndată îi refuză oferta, ceea ce însemna războiul declarat de către Cyrus.

În cîteva capitole, Herodot (I, 205-224) expune amănunțit felul cum s-a desfășurat războiul cu regina Tomyris, încheiat cu moartea tragică a lui Cyrus. El ar fi fost îndemnat să organizeze această expediție, mai ales de către Cresus, acum sfătuitor de seamă al regelui. Din relatările lui Herodot, același Cresus anunțase în ascuns și pe regină să se retragă cît mai departe de hotare, ca să-l atragă pe invadator în locuri pustii și sălbatice, pentru a-l învinge mai ușor. Într-adevăr, Tomyris își duse oștile urmărite de Cyrus dincolo de fluviul Iaxartes. Ofertele de pace venite din partea reginei nu fură luate în seamă de către vijeliosul invadator. Undeva, pe malurile fluviului, se dădu o primă luptă importantă, în care căzură mulți masageți și fu capturat Spargapises, fiul reginei, conducătorul oștirii.

Regina nu abandonă însă lupta. „Tomyris — spune Herodot — cînd văzu că Cyrus nu-i dă ascultare, strîngîndu-și toate oștile cîte le avea, porni la luptă împotriva lui. Socot că această bătălie, din toate cîte s-au dat vreodată între barbari, a fost cea mai sălbatică. După cîte am aflat, iată cum s-a desfășurat : la început, se spune că, păstrînd oarecare depărtare între ei, au zvîrlit unii în alții cu săgeți, apoi cînd n-au mai avut nici o săgeată, s-au încăierat dînd năvală cu lăncile și săbiile. Multă vreme s-au tot luptat ei așa fără ca vreunul să dea semne că slăbește în puteri ; în cele din urmă masageții au biruit.

Cea mai mare parte din oastea lui Cyrus a fost nimicită pe acele locuri, iar Cyrus însuși și-a găsit acolo sfîrșitul, după ce domnise douăzeci și nouă de ani. Tomyris, umplînd un burduf cu sînge de om, puse să se caute leșul lui Cyrus printre mormanele de perși morți și, cînd îl găsi, îi muie capul în burduf ; ocărînd mortul, îi vorbi așa : «Deși sînt încă în viață și te-am biruit în luptă, tu totuși m-ai ucis, prinzîndu-mi fiul prin înșelăciune ; acum însă, precum te-am amenințat, mi-a venit mie rîndul să te satur de sînge». Din nenumăratele povestiri despre moartea lui Cyrus, am ales-o pe cea care mi s-a părut cea mai vrednică de crezare" — precizează Herodot.

Mistrul mormîntului de la Pasargade

Triburile masageților locuiau în acea vreme pe lîngă Marea Aral și duceau, ca și frații lor sciți, o viață mai mult nomadă. Neîntrecuți călăreți și arcași, ei se deplasau cu ușurință pe întinsele stepe din jurul acestei ape. Este foarte probabil că în fața incursiunii persane, Tomyris a ordonat retragerea generală a luptătorilor săi, cît mai adînc în acele pustietăți lipsite de apă și provizii. Astfel a putut atrage pe dușman în locuri necunoscute, hărțuindu-l și obosindu-l. Cînd perșii se găseau în această dificultate, cetele de călăreți masageți i-au atacat din toate părțile învingîndu-i. Două decenii mai tîrziu, Darius I, urmărindu-i pe sciții din cîmpiile de la nordul Mării Negre, a fost pus în fața unei situații similare. Cunoscînd dezastrul lui Cyrus, el a evitat însă urmărirea în necunoscut a sciților și s-a retras, bineînțeles hărțuit mereu de călărimea acestora.

Corpul lui Cyrus ar fi fost răscumpărat de fiul său Cambyses și adus la Pasargade. Lîngă acest oraș se păstrează și azi un impozant cavou construit din mari blocuri de piatră, denumit încă din antichitate „mausoleul lui Cyrus". Dar nici o inscripție sau alte știri nu ne atestă în mod sigur că aici ar fi fost depus cadavrul regelui persan.

Nu ne-a parvenit din antichitate nici o imagine plastică care să fi surprins figura marelui cuceritor. El nu a bătut monede cu chipul său, iar sculptorii vremii nu i l-au eternizat în piatră. Îi cunoaștem doar „portretul moral" din cartea lui Xenophon, dar nici acesta nu sîntem siguri că ar fi real. Scriitorul grec a căutat să găsească în personalitatea lui Cyrus un rege ideal în ceea ce privește cea mai bună formă de conducere politică. Pentru el, Cyrus întruchipa toate calitățile unui „rege al dreptății".

Un șir de legende și fapte miraculoase

Cyrus a fost creatorul marelui Imperiu persan, extins de la Marea Mediterană pînă la fluviul Indus, stat organizat temeinic din punct de vedere administrativ și militar mai tîrziu, de către Darius I (521-486 î.e.n.). La realizarea acestei stăpîniri a pornit ca șef al unui modest stătuleț, Anzamul. Această neașteptată ridicare i-a adus admirația lumii antice și întregul cortegiu de legende și de fapte miraculoase privitoare la copilăria, victoriile în bătălii și moartea sa. A reușit să realizeze vaste cuceriri, nu numai prin forța armelor, dar și printr-o nouă atitudine față de popoarele din Orient. El

nu a fost un despot de tip asirian, care să țină în frîu pe supuși prin cruzimi, torturi, represalii, jaf, deportări etc. Înainte de a cuceri o regiune, căuta să-și atragă preoțimea acelor locuri, care avea o mare ascendență spirituală asupra maselor. Știa apoi să cîștige încrederea mulțimilor prin păsuiri sau iertări totale de impozite, prin oprirea jafurilor din partea soldaților săi și prin participarea sa la cultele sau la sărbătorile populare locale. Măsurile luate la Babilon, în această privință, sînt cele mai grăitoare. Aristocrația din Orient rămînea uimită în fața toleranței lui Cyrus, arătată capetelor încoronate înfrînte și capturate de el. În vremea asiriană, aceștia își sfîrșeau viața în suplicii înspăimîntătoare. Cyrus însă s-a purtat omenește cu ei, pe unii luîndu-i consilieri, pe alții trimițîndu-i ca guvernatori de provincii.

Toate acțiunile sale militare și politice sînt pătrunse de ambiție și dîrzenie. În pasiunea lui pentru cuceriri folosea orice mijloace, chiar și „căsătoriile diplomatice". El nu a trăit suficient ca să dea vastei sale stăpîniri o organizare temeinică și să încerce contopirea numeroaselor neamuri supuse. A inițiat însă un sistem de guvernare cu generali de-ai săi în fruntea provinciilor, pe care mai tîrziu Darius îi va transforma în satrapi.

Pentru toate aceste fapte, Cyrus cel Mare apare ca una dintre cele mai caracteristice figuri militare ale lumii orientale din veacul al VI-lea î.e.n.

BĂTĂLIA DE LA MARATON*

Se scurseseră opt zile de la debarcarea perșilor la Maraton. Spionii lor acționau la Atena și chiar în armata greacă pentru a produce disensiuni. De la aceștia aflară ei despre apropiata sosire a ajutorului spartan, ceea ce îi decise pe Datis și Artaphernes să acționeze brusc în ziua de 13 septembrie, moment în care, la greci, comanda generală se găsea în mîna lui Miltiade.

Herodot ne-a lăsat o descriere destul de lacunară și imprecisă a operațiilor militare de la Maraton, încît din ea cu greu ne putem da seama asupra felului cum s-au petrecut lucrurile. Se pare că perșii se hotărîseră să atace Atena concomitent, pe mare și pe uscat. În acest sens, o bună parte dintre trupele lor, în primul rînd cavaleria, primi ordinul să se reîmbarce. Ele urmau să ocolească capul Sunion și să debarce în portul Faleronului de lîngă Pireu, ca de acolo să atace direct Atena.

Momentul strategic

În timp ce se luau aceste măsuri de reîmbarcare, trupele terestre ale perșilor, dispuse în linie de bătaie, trecură rîul Charadra ca să forțeze drumurile din munți ce duceau spre Atena. Acesta a fost momentul strategic important pe care Miltiade a știut să-l folosească din plin și să obțină strălucita victorie de la Maraton. De pe înălțime, el urmări toate manevrele persane și știu din timp cum să-și organizeze linia de bătaie și atac. Aripa dreaptă a frontului fu încredințată polemarhului Callimachos și tot acolo Miltiade își fixă postul său de comandant suprem al operațiunilor. Pe aripa stîngă au fost plasați plateenii, iar la centrul frontului ceilalți strategi, printre care se găseau Temistocle și Aristide. Linia de bătaie a grecilor acoperea pe cea opusă de perși; avea puternice efective pe aripi și mai puține rînduri de luptători la centru.

Planul lui Miltiade urmărea angajarea unei lupte corp la corp, urmată de o acțiune de învăluire a inamicului, prin aripile puternice ale frontului. Herodot (VI, 112), care se putuse informa în vremea sa de la bătrînii atenieni ce luaseră parte la această memorabilă bătălie, o descrie astfel:

„După ce se termină rînduirea oamenilor pe poziție și jertfele prevesteau a bine, atenienii se aruncară cu iureș năvalnic asupra dușmanilor; depărtarea dintre tabere nu era mai mare de opt stadii (1500 m). Perșii, cînd îi văzură pe atenieni dînd năvală, se pregătiră să-i întîmpine; dar cînd băgară de seamă cît de puțini sînt și totuși aleargă spre ei în goană, fără cavalerie și fără arcași, îi socotiră pe atenieni de-a dreptul nebun și cu totul pierduți. Dar acestea și le închipuiau doar barbarii. Atenienii însă, cînd se încleștară strîns cu barbarii, se luptară în chip vrednic de pomenit. Într-adevăr, ei, primii dintre toți elenii pe care-i cunoaștem, au pornit în iureș împotriva dușmanilor și, totodată, ei cei dintîi și-au ținut firea cînd au văzut îmbrăcămintea persană și pe bărbații care au purtat-o; pînă atunci, elenilor le era teamă și de numele perșilor".

Concepția strategică a lui Miltiade era simplă, iar traducerea ei în fapt s-a desfășurat impecabil. Le-a fost greu grecilor numai la începutul luptei, atunci cînd au intrat sub ploaia de săgeți a arcașilor persani. Ostașii lui Miltiade au trecut însă repede prin această zonă periculoasă și au ajuns la o luptă corp la corp, în care hoplîții, protejați de platoșe și mînuind cu pricepere lancea sau sabia, i-au dat peste cap

---

* În trecutul lumii grecești, războaiele greco-persane (denumite și medice) purtate între Imperiul persan și principalele state-orașe din Elada au constituit o răscruce istorică importantă. În prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. s-au ciocnit două lumi și două civilizații: cea a Orientului, ale cărui armate ajunseseră pînă în Peninsula Balcanică, cu aceea creată de către orașele grecești ale bazinului egeean. Grecia a fost salvată atunci prin vitejia soldaților ei conduși de pricepuți strategi, între care se înscrie și Miltiade, eroul de la Maraton, localitate în Attica, la circa 40 km de Atena.

pe invadatori. Este drept că lupta a fost lungă și chiar nesigură, mai ales atunci cînd la centrul frontului presiunea persană i-a silit pe atenieni să dea înapoi, dar aripile lor i-au pus pe barbari în derută, ca apoi ele să se abată asupra centrului liniei de bătaie. Linia întregului front persan a fost ruptă și „barbarii bezmetici" au luat-o la fugă spre corăbii... dar elenii porniră pe urmele lor, lovindu-i din spate... (Herodot, VI, 113). Pe plajă, bătălia s-a transformat în masacru. Șapte corăbii persane au fost capturate și 6400 de dușmani și-au găsit moartea la Maraton. Alături de polemarhul Callimachos și un strateg au căzut aproape 200 de atenieni. Aici a murit și Kynegeiros, fratele poetului Eschile, „tăindu-i-se mîna cu o secure în clipa în care se prinsese de pupa unei corăbii" ca s-o captureze.

Tragedia greacă de mai tîrziu a creat multe povestiri pline de ficțiune în legătură cu faptele eroice ale unor luptători greci de la Maraton.

Luptător grec din vremea lui Miltiade (reconstituire)

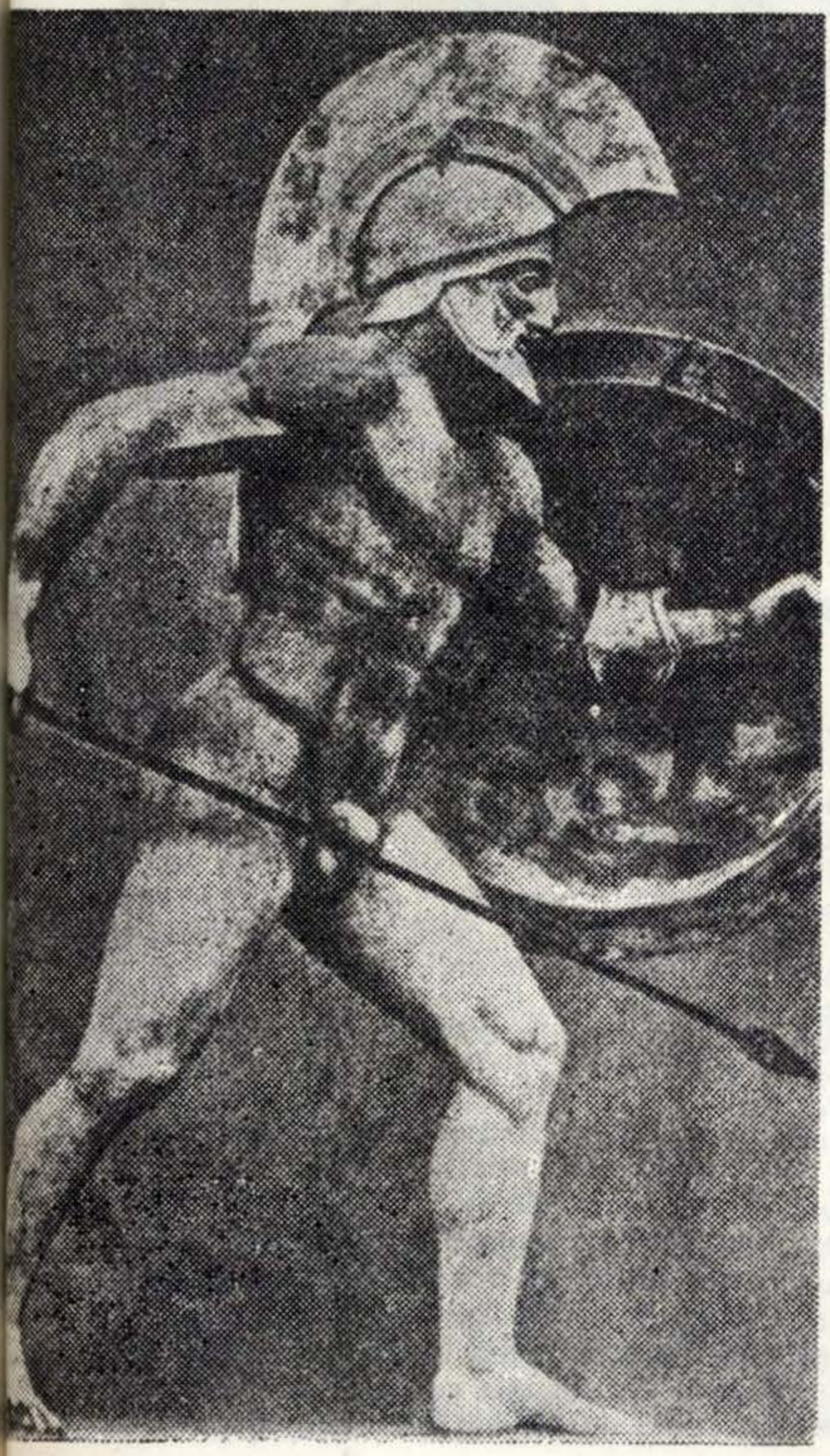

Spartanii au sosit prea tîrziu

Atenienii au exagerat mult importanța tacticii și victoriei de la Maraton. După unii istorici militari, acolo a avut loc o mare bătălie în favoarea grecilor, datorită faptului că perșii nu au ales un loc bun pentru debarcarea și îmbarcarea trupelor lor.

A doua zi după victoria lui Miltiade, sosiră la Maraton și spartanii, în număr de 2000 de luptători. Ajunseseră pe cîmpul de bătălie după un marș forțat de trei zile, sperînd să apuce încă desfășurarea luptei. După ce contemplară cîmpul de bătălie plin de cadavre barbare, spartanii lăudară pe atenieni pentru isprava lor și se înapoiară în Laconia. După unele versiuni antice și moderne, întîrzierea ajutorului spartan fusese provocată de către regele Cleomenes I, care, atins de alienație mintală, nu însoțise contingentul spartan. Se zice că în anul următor (489) ar fi fost forțat la o „sinucidere rituală" de către eforii spartani.

Legenda mai spune că victoria de la Maraton a fost anunțată la Atena de către un curier, care a parcurs distanța de 40 km într-un timp foarte scurt. Ajuns în piața orașului cu ramura de măslin în mînă, semnul victoriei, el ar fi rostit numai cuvintele „am învins", ca apoi să moară de oboseală. Cursele de maraton de la jocurile olimpice, adică alergări pe distanțe mari, amintesc acest eveniment legendar.

Atena din nou amenințată

Atacul impetuos al grecilor și succesele ce le-au obținut pe litoralul de la Maraton nu i-au descurajat de loc pe Datis și Artaphernes, care aveau deja schițat planul unei noi debarcări în Attica. Ei știau că toate forțele ateniene se concentraseră la Maraton, deci capitala rămăsese fără apărare. Puteau astfel surprinde Atena lăsată fără garnizoană. Ridicară ancora și, făcînd înconjurul capului Sunion, se îndreptară spre portul Faleron. Se pare că momentul propice al plecării le fu semnalat de pe munte, de unde, cu ajutorul unui scut de metal lustruit ca o oglindă pusă în bătaia razelor solare, trădătorii sau spionii le indicară acest lucru după un anumit cod secret. De asemenea trădare a fost acuzată puternica familie a Alcmeonizilor, din care se trăgea și Pericle. Învinuirea este respinsă de Herodot (VI, 121-125) și considerată ca o defăimare de natură politică.

Noua manevră de diversiune a flotei persane a fost prevăzută din timp de către

Miltiade, care știa că de la Maraton pînă lîngă Pireu distanța pe mare putea fi parcursă cu asemenea corăbii numai în 9-10 ore de plutire continuă. Din ordinul lui, strategul Aristide rămase la Maraton cu armata tribului său, ca să păzească morții și trofeele. Deși obosit de luptă, grosul armatei în frunte cu comandantul suprem porni în marș forțat spre Atena și în 7-8 ore Miltiade ajunse la Faleron, unde se fortifică pe țărm, ca să apere cetatea. Flota celor doi comandanți persani întîrzie mai mult timp pe mare, ca să încarce prada și prizonierii lăsați mai înainte în mica insulă Aigilia. Această întîrziere îi îngădui lui Miltiade să ajungă cu mult înaintea lor, să-și instaleze o nouă tabără în incinta templului lui Heracles de la Kynosarges (situată lîngă rîul Ilissos), să ocupe o bună poziție de luptă și să acorde repaus trupelor sale.

Cînd sosiră barbarii, coasta Faleronului se găsea întărită de atenieni și o debarcare devenea riscantă. Numai cîteva corăbii lăsară ancora la oarecare depărtare de port, dar, în cele din urmă, renunțară și ele la operațiunile de debarcare și se retraseră. Întreaga flotă persană se îndreptă spre coastele Asiei, ducînd în captivitate pe eretrienii robiți. Darius nu se arătă aprig față de acești captivi și din porunca lui fură colonizați pe teritoriul orașului Susa.

Atena (poate și întreaga Grecie europeană) fusese salvată de pericolul cotropirii persane. Un mare merit i-a revenit lui Miltiade. El a intuit clar tactica de luptă ce trebuia folosită în fața unui dușman de cinci ori mai numeros decît forțele sale. Numai o ofensivă puternică, printr-o luptă corp la corp, pe un front îngust, unde inamicul nu-și putea pune în linie de bătaie toată capacitatea sa de luptă, putea aduce victoria celor puțini împotriva celor mulți.

Onorurile...

La Atena, după retragerea perșilor, Miltiade a fost primit cu mari onoruri. La greci, însă, popularitatea unor oameni de seamă era cu totul efemeră din pricina patimilor politice interne. Fostul tiran din Chersones, acum capul partidei aristocratice, avea destui dușmani în tabăra democratică. Între aceștia se numără și Xanthippos, unul dintre șefii democraților, în ai cărui ochi Miltiade apărea ca un viitor tiran al Atenei. Ca să lupte cu acești rivali politici și în același timp să-și mențină popularitatea de mare comandant militar, Miltiade trebuia să săvîrșească noi fapte de arme. Creditul lui public crescuse atît de mult, încît adunarea poporului îi îndeplinea orice solicitare, fără a-i cere o justificare prealabilă. Herodot (VI, 132) ne spune că în primăvara anului 489 „el ceru de la atenieni 70 de corăbii, oștire și bani, fără să le spună împotriva cărui ținut va porni cu război ; le făgădui că

Bustul lui Miltiade. Muzeul din Ravenna

se vor îmbogăți dacă-l vor urma, pentru că-i va duce împotriva unei astfel de țări de unde ei vor căra cu ușurință aur din belșug ; doar acestea le spuse cînd ceru corăbiile. Iar atenienii, încîntați de asemenea făgăduieli, îi dădură ascultare".

După ce luă în primire oștirea, Miltiade se îndreptă cu ea împotriva insulei Paros, ca să o pedepsească pentru motivul că dăduse ca ajutor flotei persane o triremă. Herodot arată că acesta era doar un pretext și, ceea ce îl mîna spre „insula de marmură", erau unele porniri de răzbunare personală față de un vechi dușman al său. „Miltiade împresură pe parienii adunați între zidurile lor ; apoi, trimițîndu-le un sol, le ceru 100 de talanți, cu amenințarea că, dacă nu-i vor da, nu-și va întoarce oștirea mai înainte de a le pricinui pieirea. Dar parienilor nici prin gînd nu le trecea să-i dea lui Miltiade vreun argint ; dimpotrivă, ei luară măsuri de întărire a pazei orașului..." (Herodot, VI, 133).

Toate calculele lui Miltiade dădură greș. Timp de 26 de zile a prădat teritoriul sărăcăcios al insulei, dar în oraș nu a putut pătrunde. În timpul luptelor, el a fost grav rănit la genunchi. S-a înapoiat la Atena fără pradă, înfrînt și cu piciorul cangrenat. Expediția lui Miltiade asupra insulei Pa-

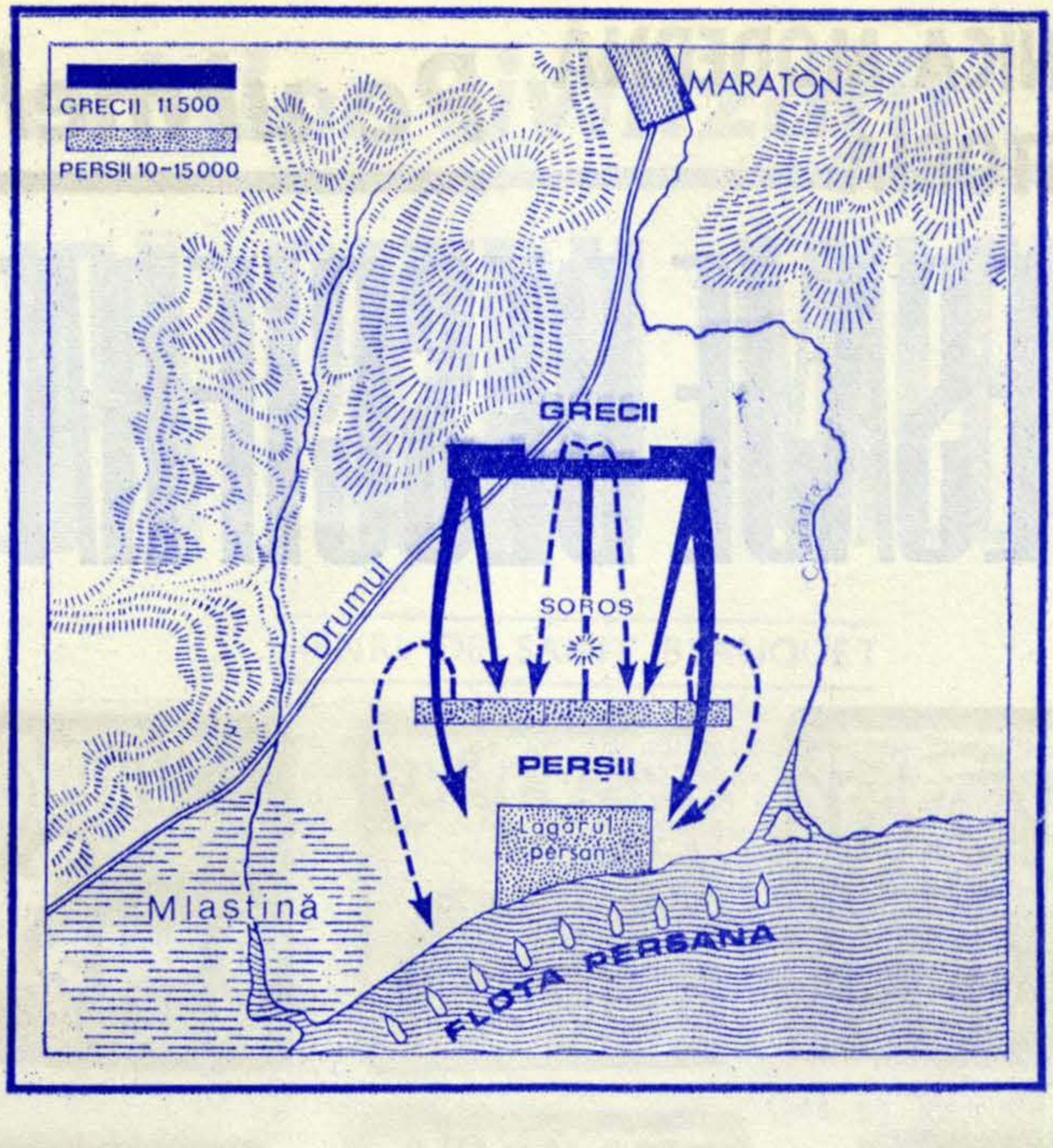

Bătălia de la Maraton

ros a fost înțeleasă și altfel de către unii istorici antici. După aceștia, eroul de la Maraton urmărea să cucerească unele insule din grupul Cycladelor, cu gîndul de a se proclama tiran peste ele.

... și procesul lui Miltiade

În timp ce zăcea pe patul de suferință, Miltiade fu acuzat de către Xanthippos în fața poporului că a înșelat pe atenieni, făcîndu-se pasibil de pedeapsa cu moartea. I se deschise un răsunător și pătimaș proces. „Miltiade — scrie Herodot (VI, 136) —, deși se înfățișă la proces, nu-și rosti el apărarea, fiindu-i cu neputință, deoarece piciorul îi intrase în cangrenă ; în vreme ce se afla de față, culcat pe o targă, vorbiră în apărarea lui prietenii, care pomeniră multe momente ale luptei de la Maraton, precum și despre luarea Lemnosului, cum, după ce a cucerit Lemnosul și i-a pedepsit pe pelasgi, Miltiade a dăruit atenienilor toate aceste victorii ale sale. Astfel, cum poporul cîștigat de partea lui era pentru ștergerea pedepsei cu moartea, îl amendară totuși pentru greșeală cu 50 de talanți. După aceste întîmplări, Miltiade își găsi sfîrșitul din pricina piciorului atins de cangrenă ; cei 50 de talanți îi achită fiul său Cimon".

După alte izvoare, Miltiade și-ar fi sfîrșit viața în închisoare. Mai tîrziu, ca și în cazul lui Socrate, atenienii aveau să regrete ingratitudinea lor față de eroul de la Maraton, victimă a intrigilor politice ce au lovit, în chip nedrept, pe mulți oameni de seamă din antichitate.

Viața și faptele lui Miltiade ne sînt foarte puțin cunoscute. El nu a intrat în atenția lui Plutarh, iar Tucidide i-a acordat foarte puține referințe. Dacă nu am dispune de relatările lui Herodot referitoare la primul război greco-persan, nu am cunoaște mai nimic din faptele lui Miltiade, strategul unei singure, dar mari biruințe : Maratonul.

TEHNICA MODERNĂ
ȘI ISTORIA

Pe urmele

MESAJE DESCIFRATE

Tăbliţe cu texte descoperite în valea Indusului. Un „rebus" întocmit cu milenii în urmă şi descifrat în ultimii cinci ani

vechilor civilizații

DUPĂ PATRU MILENII

HENRI DE SAINT BLANQUET

Cu 2500 de ani înaintea erei noastre, pe malurile Indusului lua naștere o nouă civilizație a lumii antice, a treia — în ordine cronologică — după cele ale Egiptului și Mesopotamiei. Deși mai recentă ca dată, ea este mult mai puțin cunoscută decît primele două. Vestigiile ei se întind de-a lungul a 1500 de kilometri, din bazinul superior al Indusului pînă la vărsarea lui în Oceanul Indian și mai departe, spre sud, pe coasta oceanică, corespunzînd în mare parte actualului Pakistan occidental. Principalele centre ale acestei străvechi civilizații au fost orașele Mohenjo Dâro și Harappâ, ambele situate pe malurile fluviului. Urmele vieții organizate, în această parte a lumii, au o largă răspîndire geografică, însă foarte puține sînt edificatoare. Abia din anul 1920 și — mai intens — după 1964, arheologii au început o campanie sistematică de săpături, în incinta cetății Mohenjo Dâro. Întinzîndu-se pe malul Indusului pe o lungime de peste un kilometru, orașul a dezvăluit un grad de dezvoltare nebănuit : instalații edilitare, băi, canalizare, apeducte incomparabil mai evoluate decît cele egiptene sau sumeriene, o rețea urbanistică rectangulară, anticipînd cu aproape 2000 de ani coloniile grecești din Mediterana. Ca și locuitorii Mesopotamiei antice, „civilizația Indusului" folosea, ca material de construcții, cărămida arsă. Tehnica țesutului, a prelucrării metalelor și a ceramicii erau binecunoscute.

Toate aceste vestigii n-au fost însă suficiente spre a fixa intervalul cronologic al viețuirii acestei civilizații. Izvoarele ei au putut fi datate cu aproximativ 2300-2500 de ani înaintea erei noastre.

La începutul celui de-al doilea mileniu a început decăderea cetăților Indusului. În jurul anului 1500 î.e.n., cînd pe teritoriul actual al Indiei au pătruns, dinspre nord-vest, popoarele ariene, vechea civilizație dispăruse, probabil, de cîteva veacuri. Cauzele acestei prăbușiri nu se cunosc, dar e verosimilă explicația că fluviul Indus, care o generase, i-a adus și pieirea. În săpăturile arheologice de care aminteam mai sus s-au descoperit urme de inundații catastrofale, cheiuri și instalații portuare supraînălțate succesiv, cu o adîncime de 18 m între coronament și fundațiile inițiale.

Cele mai prețioase mesaje, care au înfruntat patru milenii și jumătate spre a ajunge la noi, sînt însă documentele scrise.

1944 de inscripții

Locuitorii străvechi din valea Indusului știau să scrie. Din nefericire nu au fost descoperite pînă astăzi decît vreo două mii de inscripții, săpate în tăbliță de piatră sau de argilă ; sînt puține speranțe că vor mai fi date la iveală texte noi, deoarece perimetrul în care au fost găsite inscripțiile este restrîns și a fost cercetat aproape în întregime.

Cu toată fascinația pe care o exercită asupra filologilor descifrarea textelor unor limbi necunoscute, „urmașii lui Champollion" au întîmpinat, în acest caz, dificultăți aproape de neînvins. În primul rînd, numărul redus al textelor. Apoi — scurtimea lor : cel mai lung conține 20 de semne, dar majoritatea n-au decît 4-5 semne. După datele statistice publicate de revista „Science et Avenir", în ianuarie 1970, ar exista în total 1944 de texte utilizabile, conținînd 9147 de semne. Nu s-a descoperit nici un text bilingv și — ținînd seama de vechimea acestei civilizații, de izolarea ei geografică și de relativ scurta ei durată de timp — nu apar șanse să fi existat vreodată texte bilingve.

În fine, motivul principal care descuraja

Principalele centre ale civilizației Indusului (pătratele și punctele de pe hartă). Zonele haşurate reprezintă regiunile în care astăzi se vorbesc limbi dravidiene

pe orice temerar, decis să înfrunte misterul, era faptul că nu exista nici un indiciu asupra limbii vorbite, cu 4500 de ani în urmă, în această parte a lumii. Scrierea din bazinul fluviului Indus, ca și cea etruscă sau scrierea Maya nu și-au dezvăluit secretele pînă în zilele noastre.

Un calculator electronic și multă imaginație

Succesul senzațional obținut, cu 15 ani în urmă, de cercetătorii care au descifrat scrierea micenianâ, celebrul „linear B", a demonstrat vastele posibilități pe care le oferă lingviștilor și arheologilor calculatoarele electronice.

Stimulați de acest succes, trei tineri cercetători finlandezi : arheologul Asko Parpola, statisticianul Seppo Koskenniemi și studentul în asirologie și filologie Simo Parpola s-au decis, acum 5 ani, să înfrunte textele descoperite în regiunea Indusului. Pe parcursul cercetărilor, li s-a alăturat profesorul Pentti Aalto de la Universitatea din Helsinki, o somitate în științele filologice.

După ce toate textele utilizabile au fost introduse în calculator, o primă programare a cerut mașinii să determine numărul de semne distincte. Trebuie spus că o astfel de sarcină ar fi fost aproape irealizabilă fără ajutorul mașinii electronice, deoarece nu

toate semnele similare erau scrise identic ; interveneau apoi grupuri de semne care puteau fi interpretate ca noțiuni diferite sau ca familii de cuvinte etc. etc. Calculatorul a stabilit că numărul semnelor distincte este de aproximativ 300. Obținîndu-se „cartoteca" semnelor, mașina a fost programată să le determine frecvența, factor de bază în cercetarea textelor unor limbi sau scrieri necunoscute. Au urmat apoi sarcini mai subtile : poziția în „frază" a semnelor, frecvența cu care anumite semne apar cuplate, frecvența succesiunii a două sau trei semne.

Ultima clasificare cerută mașinii a fost un fel de bibliografie : calculatorul a stabilit pentru fiecare semn toate textele în care poate fi găsit. Și tot calculatorul a confirmat o ipoteză emisă mai demult, că această scriere trebuie citită de la dreapta la stînga.

Cu acest bagaj de date perfect catalogate, cei patru cercetători au atacat o primă problemă fundamentală : ce limbă vorbeau locuitorii văii Indusului, în urmă cu patru milenii ? Din sutele de limbi și dialecte vorbite astăzi pe teritoriul Indiei, un însemnat procent îl alcătuiesc limbile dravidiene. Această familie de limbi este cu totul diferită de cele de origine ariană (indo-europeană). Dravidienii sînt urmași ai populațiilor locale — ai indienilor negri — pe care popoarele din nord le-au găsit stabilite în acele locuri cu mult anterior sosirii lor (circa 1500 de ani î.e.n.). Era firesc deci ca echipa de cercetători finlandezi să pornească de la ipoteza că textele descoperite sînt scrise într-o limbă paleo sau protodravidiană, un trunchi inițial din care s-au ramificat zecile de limbi dravidiene contemporane.

În 1961 a apărut un mare dicționar etimologic al limbilor dravidiene, instrument de lucru indispensabil pentru demonstrarea ipotezei „dravidiene" și apoi — pentru descifrarea textelor.

Un imens „rebus" își dezvăluie secretul

Textele cuneiforme descoperite în Mesopotamia vorbesc despre corăbii care veneau din îndepărtata și neagra *Meluha*, încărcate cu aur, argint, lapis-lazuli și alte bogății. *Meluha* a fost de multă vreme identificată cu India. Filologul Pentti Aalto a descoperit similitudinea dintre acest nume și *mlecha*, un cuvînt sanscrit semnificînd „barbari", „oameni cu vorbire neînțeleasă". Pe de altă parte, în textele sumeriene, corăbiile care veneau din *Meluha* se numeau *magilum*. În limba dravidiană contemporană, *manci* înseamnă corabie cu pînze. Aceste două... coincidențe sînt edificatoare : locuitorii Indusului vorbeau protodravidiana, iar indo-europenii care s-au revărsat în peninsula indică, considerîndu-i „barbari" și neînțelegîndu-i, i-au denumit pe băștinași *mlecha*.

Sculptură datînd de 4000 de ani, descoperită în urma săpăturilor arheologice

Porniți pe aceste ipoteze de perspective, savanții finlandezi au stabilit aproape cu certitudine faptul că, în scrierea Indusului, ca și în hieroglifele egiptene, semnele reprezintă obiecte, noțiuni, nu sunete. Cum însă numărul total al semnelor era de numai 300, ei au bănuit că unele semne reprezintă mai multe noțiuni. Descifrarea acestor „omonime" a fost elementul hotărîtor pentru întregul „rebus" al limbii Indusului. Calculatorul și imaginația creatoare au conlucrat fertil.

S-a observat că unul din semnele cele mai frecvente era „omul", schematizat, evident, dar care nu putea avea altă semnificație. Calculatorul a arătat că „omul" apare foarte des însoțit de un semn în formă de pieptene, care ocupă cam același loc în „fraze". Ce semnifica oare pieptenele ? În multe limbi dravidiene contemporane pieptenele este numit *pentika ;* iar *penti* înseamnă, tot în dravidiană, femeie. Deci pieptenele reprezintă, în textele Indusului, femeia. Reiese că această scriere nu este pur hieroglifică, că semnele nu semnifică numai cuvinte, ci și sunetele prin care ele se pronunță.

Un alt semn reprezintă un om purtînd pe umăr o prăjină, un fel de cobiliță. Semnul apare aproape întotdeauna la sfîrșitul textelor. În limbile dravidiene prăjina de bambus e numită *karai*. Noțiunea de masă, multitudine se exprimă prin *karrai*. Deci semnul „cobiliței" ar putea semnifica... pluralul, ar fi un fel de sufix care arată pluralitatea semnului precedent.

Același joc pasionant al omonimelor i-a făcut pe cei patru savanți să explice „corabia". În dravidiană corabia se numește *ôta* ; posesiune — *otai* ; uniune — *ota*. Cum corabia apare în texte totdeauna ca sufix, *ota* înseamnă deci posesiunea, genctivul.

Dar „peștele" ? În texte el apare frecvent alături de om și femeie. Numele peștelui în dravidiană este *min* ; dar în unele limbi dravidiene *min* înseamnă și stea, strălucire. Cum locuitorii Indusului erau navigatori vestiți, și stelele constituiau elementul esențial al orientării, e probabil că divinizau astrele (ca și egiptenii și sumerienii) și că „peștele" semnifică divinitate.

În septembrie 1969, Institutul interscandinav pentru studii asiatice, recent creat, a putut anunța că echipa condusă de Asko Parpola a descoperit cheia scrierii și limbii străvechii civilizații a Indusului, iar presa din toată lumea a reprodus această veste.

Poate că multe dintre ipotezele acestei descifrări par hazardate. Savantul John Chadwick, unul dintre cercetătorii care au descifrat scrierea miceniană, are rezerve față de o serie din semnificațiile propuse de savanții finlandezi, dar recunoaște valabilitatea sistemului de interpretare. Și, de altfel, coerența „frazelor", conținutul rațional al mesajelor cuprinse în texte dovedesc că interpretarea cercetătorilor, chiar dacă nu pretutindeni riguroasă și certă, este în orice caz fertilă și are toate șansele de a fi confirmată de viitoarele cercetări.

Fragment dintr-o programare filologică pentru mașina electronică : codificarea și clasificarea grupurilor de semne

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
	163009				002	0434	000	0000	001	0769	
	163014				001	0217	000	0000	001	0769	
	163024				001	0217	000	0000	000	0000	
	163025				002	0434	000	0000	000	0000	
	163027			2005	001	0217	001	0624	001	0769	
	163028				003	0652	002	1249	000	0000	
	163029				001	0217	001	0624	001	0769	
	163097				002	0434	000	0000	000	0000	
	163102				001	0217	000	0000	000	0000	
	163106				001	0217	000	0000	000	0000	
	163114				001	0217	001	0624	000	0000	
	163126				001	0217	001	0624	000	0000	
- 377	163129				002	0434	002	1249	000	0000	
	163134				001	0217	000	0000	000	0000	
	163138				001	0217	001	0624	000	0000	
	163153				001	0217	000	0000	000	0000	
	163160				001	0217	000	0000	000	0000	
	163163			1490	008	1739	002	1249	005	3846	
	163177				001	0217	000	0000	000	0000	
	163199				001	0217	000	0000	001	0769	
	163205				001	0217	000	0000	001	0769	16 : 0V
	163220				001	0217	000	0000	000	0000	
	163246				003	0652	000	0000	001	0769	
	163300				001	0217	001	0624	000	0000	
	163371				001	0217	001	0624	001	0769	
- 127	163379				002	0434	001	0624	000	0000	
	163385				001	0217	001	0624	000	0000	
	164009				009	4285	003	2999	001	1999	128
	164014				001	0476	000	0000	001	1999	
	164028				001	0476	001	0999	000	0000	
	164081				002	0952	002	1999	000	0000	
	164134				001	0476	000	0000	000	0000	
	164163				001	0476	001	0999	000	0000	
	164189			1338	001	0476	001	0999	000	0000	
	164190				001	0476	000	0000	000	0000	

GARDA CIVICĂ ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

MARIA TOTU

Garda națională, despre a cărei necesitate scria N. Bălcescu în *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum* (publicată în 1844), a fost pusă în aplicare de munteni și transilvani în timpul revoluției de la 1848.

În Țara Românească, garda națională, instituită și organizată prin decret încă din primele zile ale revoluției, ca o forță armată civilă, opusă miliției conduse de ofițeri reacționari, a avut, și a răspuns grelei misiuni de a apăra cuceririle revoluționare. Este cunoscută intervenția salutară a gărzii în acțiunea de eliberare și protejare a guvernului revoluționar contra comploturilor contrarevoluționare din 19 iunie/1 iulie și 29 iunie/11 iulie 1848.

În Transilvania, unde forțele revoluționare românești au fost nevoite să reziste loviturilor contrarevoluționare ale nobilimii, garda națională s-a transformat într-o puternică oștire populară — formată din 15 legiuni —, angajată în lupta pentru apărarea existenței naționale și împlinirea idealurilor sociale.

Petrecînd mai multe zile în tabăra lui Avram Iancu, N. Bălcescu scria despre această oaste țărănească: „Am văzut cu mirare cum ei dibuiseră adevăratele principii ale războiului și cum simțise[ră] importanța pozițiilor naturale și folosul ce știură trage din orice localitate".

Atunci, în 1848, gărzile naționale și-au făcut intrarea glorioasă în istoria patriei.

Cetățean din garda civică (secția stampe a Bibliotecii Academiei R.S.R.)

Dorința generală a țării

După înfăptuirea Unirii Principatelor române, burghezia, preocupată de pregătirea condițiilor pentru cucerirea independenței țării, dar și pentru a-și consolida dominația politică internă, a reluat ideea organizării gărzii. În gazetele vremii „Dîmbovița", „Reforma", „Naționalul", aflate sub influența ideilor lui N. Bălcescu, și în special în „Românul", ziarul grupării liberal-radicale conduse de C. A. Rosetti, a fost dezbătută pe larg această problemă.

Legînd organizarea gărzii de necesitatea reformelor interne, și în primul rînd a înfăptuirii reformei agrare, „Dîmbovița" scria la 25 octombrie 1859: „Cu alte vorbe, garda națională trebuie să fie precedată de îmbunătățirea soartei tuturor românilor în genere și țăranilor în particular, ca să aibe fructele dorite, ca să fie o adevărată gardă națională. Am dori o gardă națională care să apere atît legile și instituțiile contra tiraniei și anarhiei din întru cît și libertățile politice ale națiunii la întîmplare de a fi amenințate din afară și înainte de toate am dori ca această gardă națională să aibe în realitate ce apăra, potrivit spiritului Constituțiunii". Reluînd problema, ziarul „Reforma" scria, în august 1860: „Evenimentele se urmează c-o rapiditate extraordinară. Dorința generală a țerei, necesitatea urgîntă este înarmarea țerei cît mai curînd. Oștire regulată după convențiune și guarda de cetățeni armați în toate orașele, în toate satele". Subliniind în mod deosebit menirea națională a gărzii, „Românul" cerea, la 20 iulie/1 august 1862, organizarea cît mai rapidă a acestei instituții „pentru a menține ascultarea către lege, pentru a păstra și restatornici ordinea și pacea publică, pentru a ajuta armia de linie în apărarea hotarelor, pentru a asigura neatîrnarea țerei și integritatea teritoriului ei".

Liberalii radicali au ridicat această problemă și în Adunarea legiuitoare: la 18 ianuarie 1864, cu prilejul discuțiilor asupra organizării puterii armate, Gr. Arghiropol (sub influența lui C. A. Rosetti) a propus un amendament prin care se cerea organizarea unei gărzi naționale ca parte componentă a puterii armate. Deși votarea amendamentului liberal-radical a fost primită cu vie satisfacție în țară, cauze politice de natură internă și externă au făcut ca de-abia la 17 martie 1866 instituția gărzii să fie reînviată sub numele de „gardă civică" sau „gardă orășenească".

La început, garda civică a fost alcătuită — cum scrie generalul R. Rosetti, primul care s-a preocupat de istoricul acestei instituții, — aproape în exclusivitate „din

În timp ce la Plevna, la Griviția și pe celelalte teatre de luptă ostașii români se jertfeau pentru independența patriei..

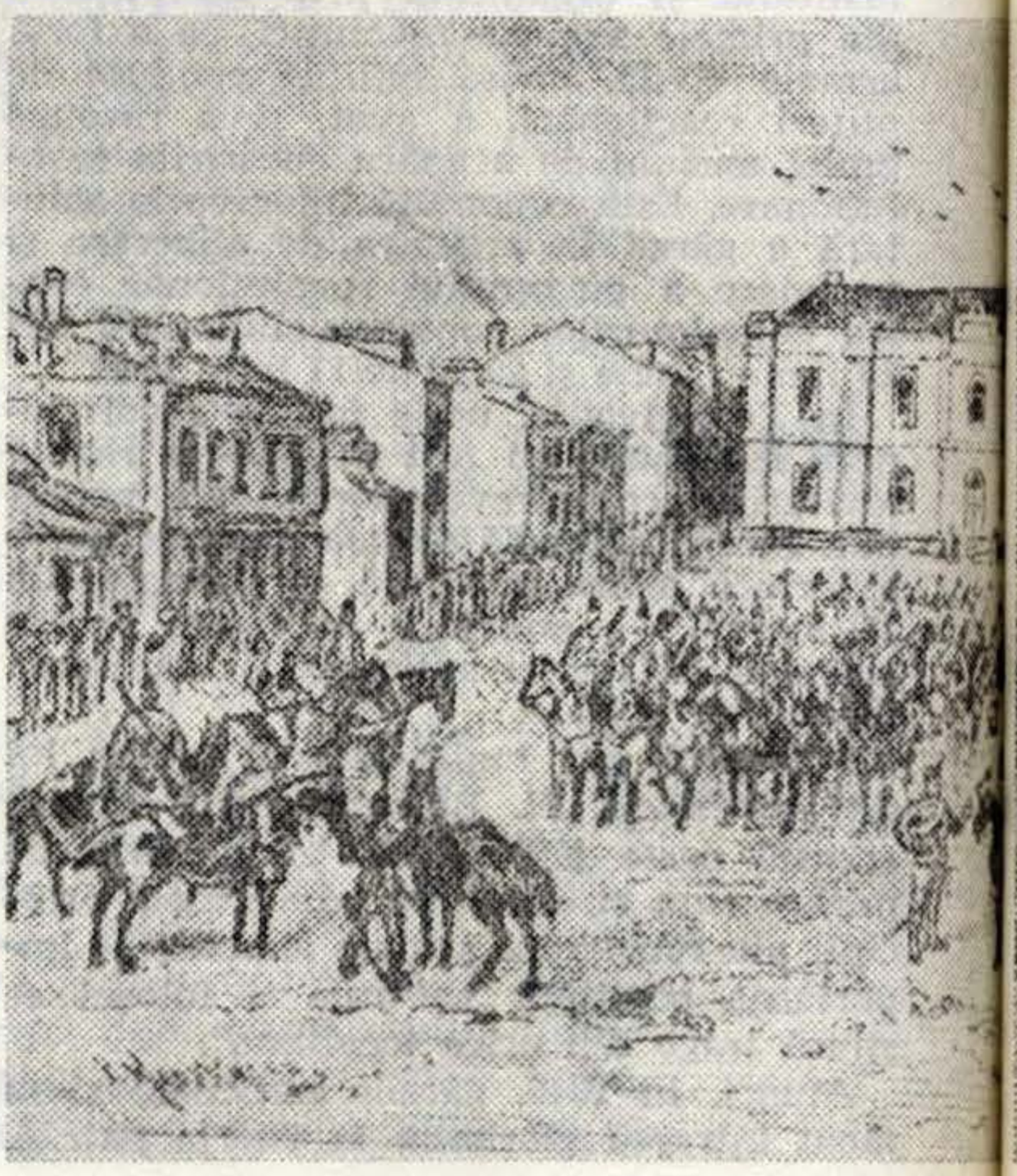

...In principalele oraşe ale ţării garda civică era chemată să asigure „menţinerea liniştii publice şi a siguranţei orăşeneşti" (Garda civică în Galaţii anului 1877)

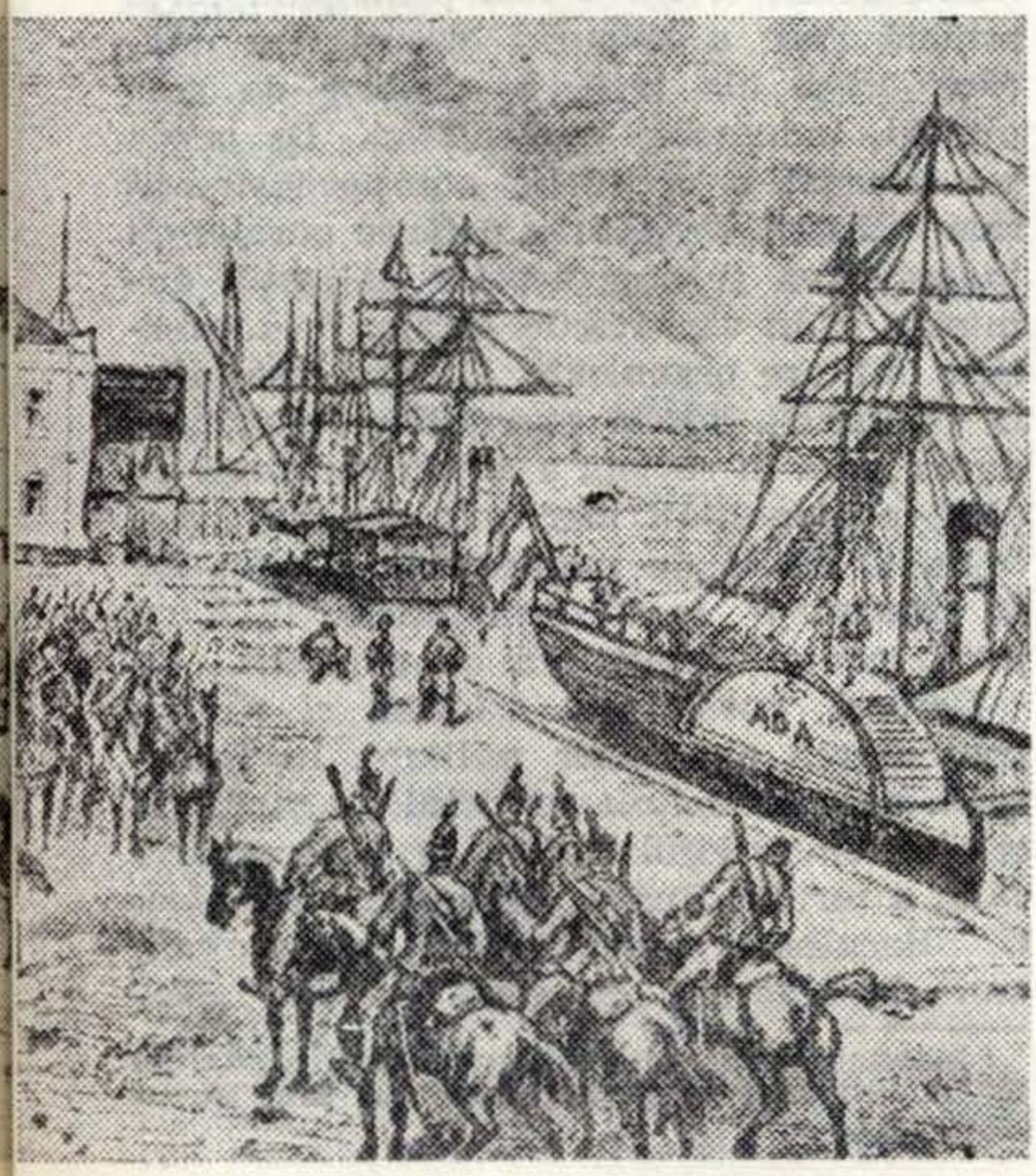

mica burghezie şi din meseriaşi, care ascultau orbeşte de C. A. Rosetti prin ziarul său «Românul»"[1]. Iniţial ea a fost reorganizată în marile oraşe Bucureşti, Ploieşti, Craiova, Brăila, Galaţi, Focşani, Piteşti, Bacău ; din 1868 i s-a acordat o atenţie deosebită, fiind generalizată în toate oraşele ţării.

În timpul guvernelor liberal-radicale conduse de Ştefan şi Nicolae Golescu (august 1867-noiembrie 1868) s-a votat un proiect de lege de organizare a puterii armate şi s-a iniţiat o acţiune naţională de înarmare, prin cumpărări de arme pe baza subscripţiei publice. În acelaşi timp, prin intermediul organizaţiei speciale create în acest scop, „Societatea română de arme, gimnastică şi dare la ţintă", s-a desfăşurat o largă activitate de instruire militară a cetăţenilor.

Utilizată de liberalii-radicali şi în activitatea politică internă, garda civică a devenit însă ţinta atacurilor conservatorilor. După înlăturarea de la guvern — în noiembrie 1868 — a liberalilor-radicali, conservatorii n-au îndrăznit să treacă direct la desfiinţarea ei, aşa cum doreau, dar sub pretextul reorganizării, în anul 1872, au dezarmat-o. (Acţiunea nu s-a desfăşurat fără împotriviri. Este cunoscută rezistenţa opusă de garda craioveană.) Au trecut apoi la reconstituirea ei în efective mai mici şi, în unele oraşe — nu întîmplător ! —, cu o compoziţie socială simţitor schimbată ; de fapt ea urmărea epurarea elementelor micii-burghezii, aflate sub influenţa lui C. A. Rosetti. O dată cu revenirea liberalilor-radicali la guvern (1876), C. A. Rosetti şi gruparea sa au reluat activitatea de întărire a gărzii orăşeneşti.

Ceasul neatîrnării

Anii 1877-1878, anii marilor eforturi pentru cucerirea independenţei ţării, au constituit pentru garda civică perioada celei mai rodnice activităţi. Pentru a corespunde noilor sarcini, garda a fost reorganizată şi generalizată, cuprinzînd, din luna mai 1877, toate oraşele reşedinţă de judeţ. Au luat fiinţă 5 legiuni în Bucureşti, cîte o legiune în alte 9 oraşe, cîte 8 batalioane şi 25 de companii în celelalte 23 de localităţi urbane[2].

Prin acceptarea în rîndurile ei a tuturor cetăţenilor ce îndeplineau condiţiile de vîrstă (de la 25 la 45 de ani), indiferent de averea ce o posedau şi de categoria socială din care făceau parte, alcătuirea

[1] R. Rosetti, **Garda naţională. Scurt istoric. Rostul ei în războiul din 1877-1878**, Bucureşti, 1943.

[2] „Monitorul oficial al României" nr. 136, din 17/29 iunie 1877.

gărzii a căpătat un caracter mai democratic. Procesul de democratizare s-a accentuat prin reintroducerea principiului electivității comandanților cu grade inferioare (principiu înlăturat de conservatori în anul 1872) și prin numirea celor cu grade superioare nu numai din rîndurile bătrînilor ofițeri de carieră, ci și dintre civili. Comandanți ai legiunilor au fost numiți, de cele mai multe ori, oameni politici cunoscuți, unii dintre ei revoluționari de la 1848. În fruntea celor 5 legiuni bucureștene s-au remarcat Gr. Serurie, E. Carada, N. Fleva, E. Stătescu, M. Schina, I. C. Fundescu etc. Garda civică, mobilizată pe durata războiului de independență, a activat cu un efectiv de aproape 20 000 de oameni, dintre care 7000 numai în București.

Noua compoziție socială a gărzii, ca și importanța pe care a căpătat-o în condițiile desfășurării războiului, a neliniștit profund moșierimea conservatoare. Făcîndu-se ecoul acestei nemulțumiri, ziarul conservator „Timpul" scria, în mai 1877, în mod tendențios: „Garda orășenească, sau mai bine zis garda națională, după prima ei constituire în un corp armat cu comandanți aleși de către înșiși ea, toți ofițeri improvizați purtînd grade și însemne semimilitare și chiar însemne culese din timpuri de revoluțiuni, oficieri fără nici o știință militară, fără de disciplină și fără nici un titlu cu care să-și poată legitima gradul de locotenent sau căpitan, sau de maior, sau de comandant al unei legiuni, nu numai că nu înfățișa nici o garanție de securitate, dar, ce e mai mult, putea să devie la un moment dat un element periculos de perturbațiune socială. Această instituție, așa întocmită, nu era decît o tristă imitație din timpurile nefaste ale revoluției franceze de la 1793". Același ziar, într-un articol intitulat semnificativ *Revoluțiunea în România, scopul și mijloacele*, publicat în 5 iulie 1877, își relua atacurile îndreptate în aceeași direcție.

Reorganizată și întărită, garda civică a putut să răspundă sarcinilor ce i-au revenit în timpul războiului de independență. Atribuțiile ei au fost fixate prin prevederile Decretului de mobilizare a armatei din 8/20 aprilie 1877 (care în articolul III stabilea ca „pe timpul concentrării trupelor să facă serviciile prevăzute de lege"[3]) și prin regulamentul de activitate, elaborat în același an. Garda era chemată să asigure „menținerea liniștii publice și a siguranței orășenești", trebuind să intervină imediat în caz de tulburări, dezordini, incendii etc. Serviciul și-l desfășura prin „posturi de siguranță", „patrule de gardă", „pichete" etc.[4].

Patrulele străbăteau orașul în lung și în lat, pe baza unor itinerare stabilite de inspectoratul general, fiind obligate să vegheze la menținerea ordinii, să asigure securitatea bunurilor publice sau particulare. Garda era autorizată să intervină prompt, să opereze arestări în caz de scandaluri, neorînduieli sau hoții.

Atribuțiile gărzii erau largi, în acțiunea de menținere a ordinii suplinind chiar organele poliției. În acest sens, prin articolul 248 al regulamentului se ordona „tuturor comandanților de gardă, șefilor de posturi sau patrule ce totdeauna vor fi încunoștințați fie de partea jeluitoare, fie de oricare alt cetățean, fără să adaste intervenirea comisarilor de poliție, să trimită imediat la fața locului ca să aresteze pe făcătorii de neorînduieli, păgubași sau certi pentru ca să-i dea în mîinile autorităților competente". Pe măsura plecării unităților militare pe front, ea a preluat și posturile din garnizoane, deținute pînă atunci de acestea: paza orașelor și a instituțiilor publice, ordinea și securitatea iarmaroacelor, paza gărilor și închisorilor, atribuții care reveneau înainte în exclusivitate armatei. Sarcinile din serviciul spitalelor (sanitari, bărbieri etc.) au fost preluate, la cererea Ministerului de Război, tot de garda orășenească.

Arma ce v-am dat-o...

Se poate afirma că, în condițiile desfășurării războiului, ale plecării armatei pe front, garda civică a fost principala forță armată care a asigurat securitatea marilor orașe ale țării, a orașelor de graniță și, îndeosebi, a Capitalei. De aceea s-a acordat o deosebită atenție instruirii sale militare. Pregătirea o făcea paralel cu îndeplinirea tuturor acestor obligații, duminica și în sărbătorile legale, prin exerciții militare organizate. Deseori, mai ales în București, aceste exerciții erau urmate de trecerea în revistă a unităților gărzii de către personalități marcante ale vieții publice. O astfel de manifestare a avut loc în București la 27 septembrie 1877, cu participarea cîtorva mii de gardiști.

Deseori garda era folosită și pentru prezentarea onorurilor militare. În București, ea a îndeplinit serviciul de gardă de onoare cu prilejul sosirii, la 4 decembrie 1877, a țarului Rusiei, Alexandru al II-lea. C. Bacalbașa, memorialist al vremii, scrie în legătură cu acest episod: „Ne-

[3] „Monitorul oficial al României" nr. 79, din 8/20 aprilie 1877.

[4] Manualul guardului orășenesc. Legea guardei cu modificările ei și regulamentul său, București, 1877.

maifiind armată activă în București, onorurile au fost date de garda națională, care era înșiruită pe străzi. Ajuns la palat, țarul întreabă ce este această nouă armată? S-a răspuns că este garda națională. Țarul îmbrăcă mantaua, scoborî în curtea palatului, trecu în revistă corpul de gardă și-l salută de 3 ori"[5]. La 8 octombrie 1878, cînd armata română s-a reîntors victorioasă în București, a fost primită printr-o impunătoare manifestație patriotică, mii de gardiști prezentîndu-i onorul înșiruiți de-a lungul străzilor, din Piața Teatrului pînă la Arcul de Triumf, ridicat în acest scop.

O dată cu revenirea trupelor de pe front, garda a început să predea treptat sarcinile de garnizoană. Prin activitatea sa complexă, ea dăduse o contribuție însemnată, permițînd folosirea întregii capacități de luptă a armatei, pentru cucerirea independenței țării.

În cursul celor doi ani, unele unități ale gărzii s-au distins în mod deosebit prin disciplină și activitate. Legiunea a III-a din București, comandată de Grigore Serurie (revoluționar de la 1848), a inițiat, încă din septembrie 1877, un curs de pregătire militară și educație politică pentru ofițerii recrutați dintre civili, ajungînd să îngrijoreze, prin aceste preocupări, moșierimea conservatoare. Ziarele „Pressa" și „Timpul", în intenția de a-l intimida, a publicat o scrisoare anonimă — chipurile, a unui gardist din legiunea a III-a, care reproducea cuvîntul de deschidere a lui Gr. Serurie la cursul de educație politică: „Arma, băieți, — spusese comandantul legiunii — să n-o dați de la voi decît o dată cu sufletul vostru. Arma ce v-am dat-o este apărarea voastră contra ciocoilor. Țineți arma în veci și nici Florescu* și nici alți boieri nu vor mai veni la putere. Ei și numai ei ne-au adus la sapă de lemn".

Unii și alții

Ziarul „Pressa" din 11 noiembrie 1877 compara cuvîntarea lui Grigore Serurie cu aceea a lui C.A. Rosetti din 6 noiembrie 1877, în care acesta îndemnase poporul ca după cucerirea „Plevnei externe" să se treacă la cucerirea „Plevnei interne".

Șirul exemplelor ar putea continua. Colonelul Logadi, comandantul Diviziei I teritoriale, evidenția garda craioveană condusă de pașoptistul colonel Al. Cristofi, arătînd: „A știut să arate printr-un serviciu activ și disciplinat, cît și prin spiritul de corp, că este un adevărat element al puterii armate și a făcut onoare orășenilor („Românul" din 18 mai 1878). La Iași, garda a fost felicitată pentru activitatea desfășurată de către ministrul de război, generalul Alex. Cernat („Steaua României" din 24 februarie 1878).

Meritele gărzii civice au fost recunoscute public prin atribuirea a 5000 de medalii „Apărătorii independenței" celor mai vrednici gardiști.

Se cuvine să precizăm că în timpul războiului întreaga greutate a serviciilor gărzii a căzut în seama celor mai săraci locuitori ai orașelor. Explicația stă, pe de o parte, în patriotismul și spiritul de sacrificiu de care au dat totdeauna dovadă oamenii din popor și în sustragerea sistematică de la obligațiile gărzii a elementelor bogate ale burgheziei. Ziarul „Telegraful" scria, în octombrie 1877: „Neapărat și în această ocaziune se găsesc mulți, și mai cu seamă coconași, care nu se îngrijesc a lua arma în mînă, aleargă după scuteli și lasă tot masa poporului, tot mulțimea îngreuiată să-și arate patriotismul și zelul pentru țară, aici și în toate ocaziunile". Reluînd aceeași temă, „Românul" consemna și el cu accente amare, la 30 noiembrie 1877: „E descurajator a o vedea combătută sau disputată tocmai de aceia care ar trebui să dea supunere legii [...] Toată sarcina cade asupra celor mai ascultători în general, asupra celor mai săraci. Ceva mai grav, sînt comercianți, sînt industriali, sînt cetățeni cu profesiuni și averi însemnate cari spre a eluda legea și a-și ocroti cu egoism interesele personale merg — o spunem cu cea mai adîncă mîhnire —, merg pînă a se face supuși străini, pînă a-și renega naționalitatea română, azi cînd toți sîntem datori a împărtăși suferințele de care ne dă exemplu dorobanțul și soldatul, fii adevărați ai poporului".

Prin compoziția sa socială și mai ales prin obiectivele care au stat la baza activității ei, subordonate luptei pentru cucerirea independenței, garda civică tindea să devină o forță armată care să depășească limitele de clasă de pînă atunci. Considerînd că misiunea ei nu se putea termina o dată cu războiul, C. A. Rosetti adresa, la sfîrșitul lui noiembrie 1877, un apel înflăcărat tuturor celor interesați în întărirea acestei instituții. Ziarul său „Românul" chema cetățenii să depună stăruință ca „instituțiunea gărzii să se înalțe acolo unde a înălțat-o Constituțiunea și să ofere României un element puternic de apărare și zăgaz neclintit în contra tiraniei și despotismului".

---

[5] C. Bacalbașa, **Bucureștii de altădată**, vol. I, **1871-1884**, București, 1927.

* Generalul Ion Emanoil Florescu (1819-1893), cunoscut moșier conservator, om politic, ginerele fostului domnitor Gheorghe Bibescu.

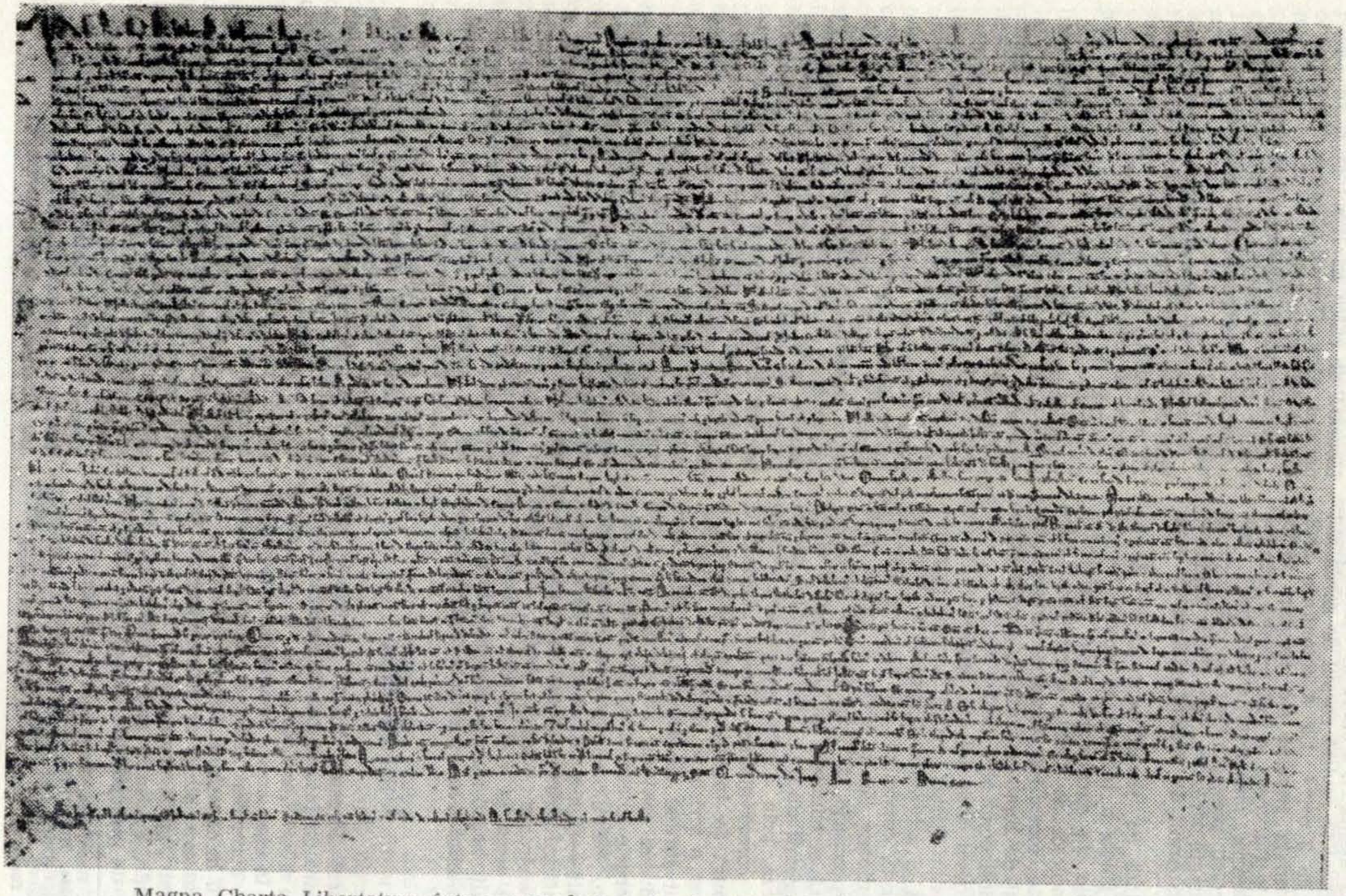

Magna Charta Libertatum *într-o reproducere după originalul aflat la Catedrala din Lincoln*

MAGNA CHARTA LIBERTATUM

În acele zile de vară ale anului 1215, cîmpia de la Runnymede, unde în vremurile străvechi se adunau anglo-saxonii pentru a discuta chestiunile de stat *, își schimbase cu totul înfățișarea. Zeci de corturi de toate culorile, forfotă de cavaleri și scutieri, nechezat de cai și zvon de vorbă însuflețeau pajiștea, pînă atunci atît de liniștită, ce se întindea între Staines și Windsor. Printre cei de față se distingeau arhiepiscopul de Canterbury, Stephen Langton, și mulți dintre baronii cei mai de seamă ai regatului Angliei. Înfrigurarea așteptării îi cuprinsese pe toți, căci înaltul oaspete încă nu se ivise. Era așteptat însuși regele Angliei, Ioan, supranumit Fără de Țară pentru că, la naștere, spre deosebire de frații săi mai mari, nu primise nici un domeniu din posesiunile continentale ale Coroanei britanice. Fusese uns ca monarh în anul 1199, după moartea fratelui său, cruciatul Richard Inimă de Leu.

Inteligent, cultivat, dar laș, perfid, lacom și crud, Ioan nu era iubit nici de popor, nici de nobilime. „Oricît de negru ar fi iadul, prezența lui Ioan l-ar mînji" — spuneau despre el contemporanii. Era bănuit că îl asasinase pe nepotul său, Arthur de Bretania, pe care Richard îl desemnase inițial moștenitor al tronului. Intrat în conflict cu marele politician și războinic care a fost Filip August, regele Franței (1180-1223), Ioan pierduse aproape fără luptă toate domeniile sale din Franța, cu excepția Aquitaniei, aflată în extremitatea ei sud-vestică. Intrase în conflict cu papa Inocențiu al III-lea, care îl declarase detronat și dăduse coroana lui Filip August. La frontiere, welșii și scoțienii se agitau, hărțuindu-i trupele.

Reconciliat cu chiu cu vai cu Sfîntul Scaun, Ioan încercase o lovitură decisivă împotriva lui Filip August, înjghebînd o vastă coaliție în care intrau contele Flandrei, Ferrand, împăratul Otto al Sfîntului Imperiu roman de națiune germanică, contele de Boulogne și nobilimea olandeză și lorenă. O armată de 80 000 de cavaleri a aliaților fusese însă tăiată în bucăți la Bouvines, în 1214, de către francezi, astfel că situația regelui Angliei ajunsese curînd dintre cele mai nesigure.

Întors în Anglia (octombrie 1214) cu un prestigiu serios știrbit, Ioan găsise pe baroni în stare de revoltă aproape deschisă împotriva sa. Întîlniri secrete la Saint Edmundsbury pregătiseră spiritele pentru o acțiune hotărîtă, care să ceară regelui respectarea vechilor „libertăți" ale nobilimii, statuate mai precis pentru prima oară în scris în carta lui Henric I (1100-1135). Fuseseră sprijiniți și de orășenii Londrei, care le deschiseseră porțile orașului, astfel că regele se văzuse silit să vină în iunie pe cîmpia de la Runnymede pentru a primi dolean-

* Runnymede — „Cîmpia adunării".

țele baronilor. Părăsit de toți ai săi — rămăsese numai cu șapte cavaleri credincioși —, regele își pusese, în cele din urmă, marele sigiliu pe acest document. Nu o făcuse de bunăvoie, căci, spune un contemporan, pe urmă nu mai avea liniște, „scrîșnea din dinți, holba ochii rătăciți și rodea bucăți de lemn" din cauza ideii că devenise sclavul nobililor săi.

Care este conținutul acestui document ?

Magna Charta Libertatum s-a păstrat pînă astăzi în patru exemplare, dintre care două la British Museum, unul la catedrala din Lincoln, iar al patrulea la catedrala Salisbury. Fiind un document tipic medieval, ea se prezintă, la prima vedere, drept un tot încîlcit, lipsit de ordine și continuitate în idei. Textul a fost împărțit de istorici în 63 de articole, care pot fi grupate pe mai multe teme :

— Un prim grup de prevederi — răspîndite în text de la început pînă la sfîrșit — avea ca scop garantarea alegerilor libere în sînul bisericii engleze. Era o practică des uzitată ca marii seniori laici să se impună ca stareți de mănăstiri sau chiar episcopi, folosind veniturile acestor așezăminte în folosul lor personal. Regele patrona aceste abuzuri, numindu-și oamenii săi în posturile cele mai mănoase.

— Marea nobilime — baronii — beneficia de un număr sporit de prevederi ; între altele, baronilor li se acordau înlesniri pentru neplata datoriilor, dacă debitorul era solvabil prin alte mijloace — vite, pămînturi etc.

— O serie de măsuri vizau abuzurile săvîrșite de înalții funcționari regali și de vecinii puternici față de micii fermieri și oamenii liberi, proprietari de pămînt. Pentru a stăvili aceste abuzuri, carta prevedea ca îndatoririle micilor fermieri și oameni liberi față de seniori și rege să fie stabilite în scris.

— Alte prevederi, ca, de exemplu, „Nici un *sheriff* sau *baliv* nu are voie să ia grîul sau alte bunuri ale unui om fără a le plăti pe loc, altfel proprietarul primește despăgubiri", erau îndreptate împotriva abuzurilor funcționarilor locali. Se stabilea totodată obligația pentru funcționari de a cunoaște legile și a le aplica conștiincios.

— Clauzele referitoare la orașe, comerț și negustori țineau seama de sprijinul dat de burghezia în devenire mișcării baronilor. Orașele își păstrau vechile libertăți și obiceiuri. Se instituia pe toată țara o singură măsură pentru vin, bere și cereale, ca și pentru orice alt fel de produse. O astfel de prevedere, menită să asigure liniștea internă și să unifice sistemul de măsuri și greutăți, constituia un puternic impuls dat comerțului.

— Documentul cuprindea și clauze de interes temporar, pentru curmarea unor abuzuri privind în special relațiile cu welșii, scoțienii și mercenarii în solda regelui.

La început, principiile conținute de *Marea Cartă* au avut o acțiune limitată ; cu timpul, ele au fost însă interpretate în conformitate cu evoluția societății. Astfel pasajul : „Nici un om liber nu va fi arestat sau exilat sau atacat în vreun fel dacă nu este judecat după lege de egalii săi și de legea țării" părea a prefigura viitoarea lege *Habeas Corpus* (1679), pe cînd, în realitate, la origine se urmărea sustragerea judecății regelui a unui număr mare de supuși. Tot astfel principiul : „Nici o ridicare de impozit fără reprezentare" a fost înțeles în spiritul formulării lui numai cu scurgerea timpului.

Prin articolul 61 se instituia un tip de „comitet de supraveghere" format din 25 de baroni pentru a controla aplicarea prevederilor cartei. Era embrionul viitorului parlament englez, instituție care a devenit de celebritate mondială în domeniul parlamentarismului de esență burgheză.

Dacă contemporanii nu au sesizat importanța *Marii Carte* (scrisă în latină, a fost tradusă în limba engleză și tipărită abia la 1514), ea a constituit un act fundamental pentru a cărui respectare s-au dus puternice lupte. Regii următori au fost siliți de baroni să promulge din nou carta. Astfel, Henric al III-lea a făcut-o în două rînduri, la 12 noiembrie 1216 și în septembrie-octombrie 1217, reducînd numărul articolelor. Ultima ei promulgare datează de la 1225.

Importanța *Marii Carte* constă și în aceea că ea a marcat trecerea de la jurămintele orale și gesturile simbolice, singurele acte care aveau valoare pentru mentalitatea medievală, la *documentul scris*, prin care monarhul recunoștea „libertățile" supușilor săi, ceea ce a însemnat o fereastră deschisă spre vremurile moderne. Puterea unui petic de pergament a crescut enorm, după cum a sporit puterea de abstractizare a oamenilor. Însăși ideea „libertăților" a constituit un ferment social nu mai puțin activ care a dus la răsturnări și lupte între concepția feudală învechită a imuabilității și caracterului divin al regalității și vederile dinamice ale noii societăți ce creștea în sînul celei vechi.

Enigme
ale istoriei

CRISTOFOR COLUMB LA CURTEA LUI BAIAZID AL II-LEA?

CRISTINA ROTMAN

Portretul lui Cristofor Columb

Baiazid al II-lea, reprezentat într-o stampă aflată la Biblioteca Academiei R.S.R.

Istanbul, 1929. Vechiul serai al sultanilor își trăia ultimele zile. Măsurile luate în urma proclamării republicii, în 1923, de către Mustafa Kemal Atatürk, îl desființa pentru totdeauna. Palatul care-l adăpostise — vestitul Topkapî, construit de Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului —, avea să devină lăcaș de cultură. Îndeplinirea hotărîrii a fost încredințată directorului Muzeului național, Halil Etem Eldem.

În cursul transformărilor, printre nenumăratele obiecte prețioase aflate în biblioteca seraiului a fost descoperit, întîmplător, un pergament de 85×60 cm, pe care se afla conturată o hartă a lumii, însoțită de explicații scrise cu caractere arabe. A fost chemat de îndată cunoscutul turcolog german Paul Kahle, aflat atunci la Istanbul. Descifrarea cîtorva rînduri a dezvăluit identitatea misteriosului document: *„Această hartă a fost făcută în luna muharrem* (9 martie-7 aprilie — *n.a.) 1513 la Galipoli de către Piri Re'is, fiul lui Hadj Mehmet, cunoscut ca nepotul lui Kemal Re'is"*.

În sfîrșit, harta, alcătuită cu sute de ani în urmă de Piri Re'is, de a cărei existență se știa doar dintr-o însemnare a autorului în vestitul său manual de navigație *Bahriye*, publicat la Leipzig, în 1926, de Paul Kahle, ieșise la lumină. *„Umilul subsemnat* — nota autorul cu nostalgie — *a făcut odinioară o hartă care cuprindea o mulțime de pămînturi și de ținuturi mult mai întinse decît cele aflate în hărțile existente și care ținea seama de toate hărțile maritime noi ale Indiilor și ale Chinei, care nu erau de loc cunoscute în apus (Rum). Această hartă a fost înfățișată în Egipt sultanului Selim Han, care a primit-o cu bunăvoință"*.

Descoperirea ar fi putut avea o importanță oarecare dacă cercetările ulterioare ale profesorului Paul Kahle nu ar fi stabilit că opera geografului otoman permite reconstituirea hărții lui Cristofor Columb, care n-a putut fi găsită pînă acum, dar despre care se spune că ar fi fost trimisă, în octombrie 1498, din insula Española (Haiti) împreună cu o relatare a celei de-a treia călătorii. Harta lui Columb s-ar fi aflat în posesia conducătorului ținuturilor indiene, Fonseca, iar o copie a ei ar fi stat la dispoziția nepotului său, Alonso Hojeda. Cum a ajuns ea în mîinile sau la cunoștința unui navigator otoman rămîne un mister pe care cercetătorii încearcă să-l dezlege. Dar cine a fost Piri Re'is?

Piri Re'is, pirat și amiral

Piri Muhi'l Din Re'is, navigator și cartograf, a fost nepotul vestitului corsar Kemal Re'is, unul dintre marii conducători ai flotei otomane în anii 1495-1501. A cutreierat Mediterana în lung și în lat, în tovărășia unchiului său, prădînd corăbiile întîlnite în cale. Mai tîrziu, datorită temeinicelor sale cunoștințe de geografie, a primit și el funcții importante în marina otomană, devenind chiar amiral al flotei din Marea Roșie și mai apoi al celei din Marea de Oman. Bun cunoscător al Mării Mediterane, Piri Re'is și-a adunat toate informațiile și cunoștințele într-un manual numit *Bahriye*, dăruit, în 1523, sultanului Suleiman Magnificul.

Dar partea cea mai interesantă a operei sale este harta descoperită în 1929 în seraiul sultanilor, pe care ar fi desenat-o împreună cu un caligraf, folosind 9 culori și semnele convenționale întîlnite în portulanele italiene și portugheze. Deși păstrat fragmentar, documentul este foarte interesant prin informațiile pe care ni le transmite despre cunoștințele geografice existente în acea epocă. Urmărind harta de la răsărit la apus, recunoaștem peninsula Iberică, un colț din Franța, strîmtoarea Gibraltar, iar spre miazăzi o parte din Africa. În conturarea acestor ținuturi, autorul s-a îndepărtat de reprezentările lui Ptolemeu, folosind materiale mai noi, ca de pildă cele portugheze. Partea cea mai nouă a datelor pe care le cuprinde se referă la insulele descoperite de Columb în cursul celor trei călătorii ale sale. Este un indiciu că lucrarea lui Re'is a fost alcătuită sub influența descoperirilor columbiene, fiind — în bună parte — o reflectare a acestora.

La cîțiva ani după descoperirea celei dintîi hărți, fostul serai oferea o nouă surpriză: încă o hartă a geografului otoman. De dimensiuni mult mai reduse decît prima (69×70 cm), este și ea tot un fragment care ne înfățișează partea de apus a lumii. După chenarul decorativ, compus din frunze și flori, se pare că ar fi vorba de o hartă de sine stătătoare. Alcătuită mult mai tîrziu decît prima, în 1528-1529, ea aduce elemente noi prin aceea că înregistrează Tropicul racului și ne înfățișează Cuba ca pe o insulă independentă, sub numele de Izle de Avana, nume luat, desigur, de la localitatea principală La Habana. Deși cea de-a doua hartă a lui Piri Re'is aduce unele precizări în prezentarea insulelor americane, documentul cel mai prețios rămîne totuși cel din 1513.

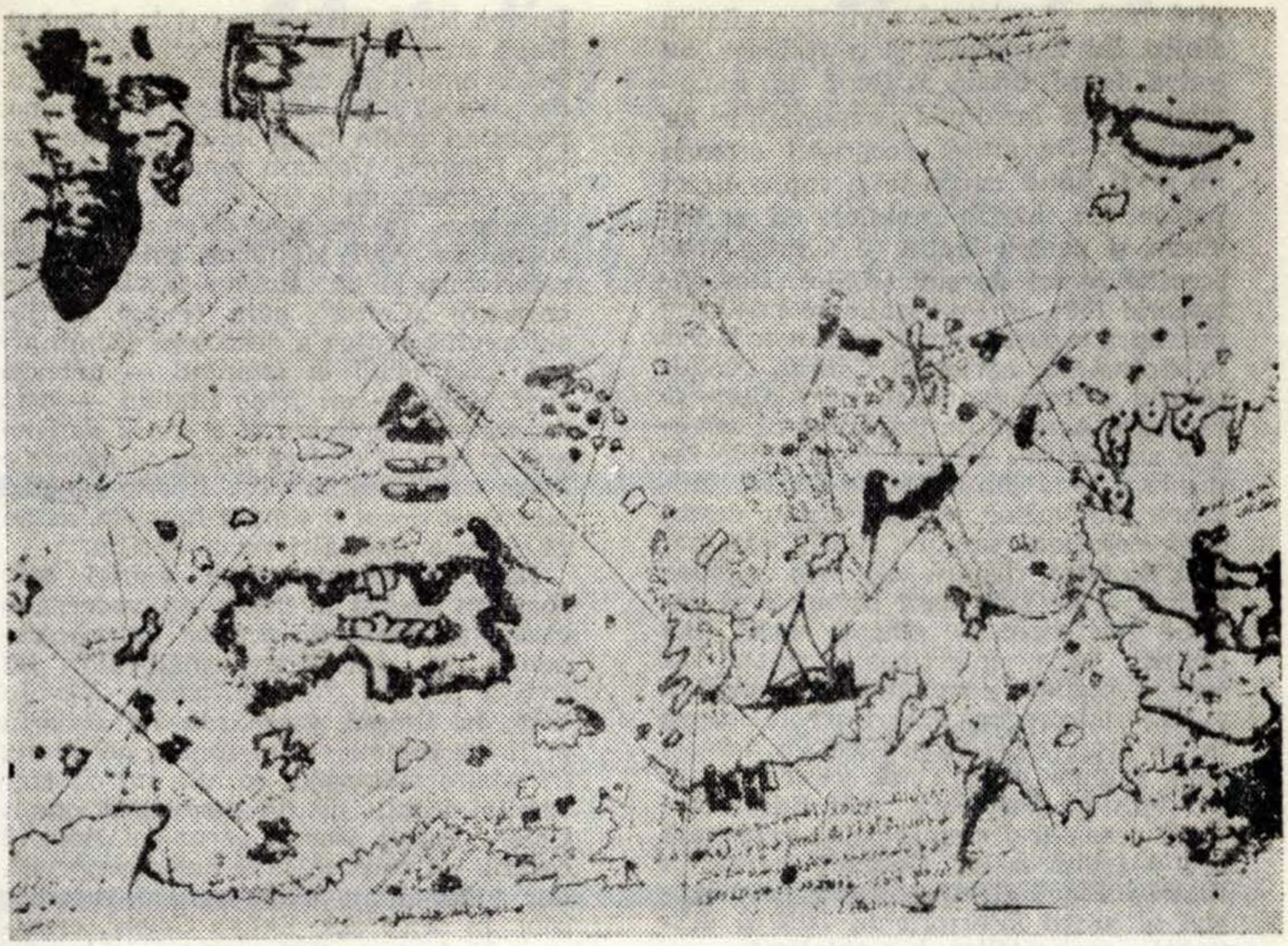

Prima hartă a lui Piri Re'is, descoperită în 1929, în biblioteca palatului Topkapî

Ipoteze neconfirmate

Asupra surselor de informaţie şi a datelor pe care cele două hărţi le consemnează şi le valorifică, lucrurile sînt destul de limpezi. Nu tot atît de limpezi sînt în ceea ce priveşte modul în care ele au ajuns la cunoştinţa şi în folosinţa navigatorului otoman. Ipotezele sînt numeroase. Misterul însă rămîne.

Într-o însemnare pe marginea primei sale hărţi, Piri Re'is a notat relatarea unui sclav spaniol al lui Kemal Re'is, unchiul său, despre descoperirea Lumii Noi. Sclavul l-ar fi însoţit pe „Colombo" (Columb) în cursul primelor trei călătorii. Pe de altă parte, în introducerea manualului de navigaţie amintit, acelaşi Piri ne arată că unchiul său ar fi prădat, în 1501, la Valencia, 7 vase spaniole care aduceau mărfuri felurite din America. Se poate presupune deci că otomanii ar fi găsit atunci o copie a hărţii lui Columb şi tot atunci cel care le-a relatat despre noile descoperiri ar fi devenit sclavul lui Kemal Re'is. În orice caz, informaţia referitoare la expediţia piraterească a lui Kemal Re'is trebuie privită cu rezervă, deoarece, în 1501, acesta era încă conducătorul flotei otomane. O ieşire a sa, în Atlantic, la acea dată, la nivelul portului Cadix, este puţin probabilă, deşi se mai cunosc comandanţi militari care practicau pirateria.

O serie de savanţi, bazîndu-se pe însemnarea lui Piri Re'is, au adoptat ipoteza conform căreia geograful corsar s-ar fi folosit totuşi pentru întocmirea hărţii sale de informaţiile transmise de spaniolul aflat în slujba navigatorului genovez. Ceea ce stîrneşte nedumerirea e că cel care a făcut trei călătorii sub comanda amiralului Columb îi menţionează numele în forma sa italiană (Colombo) şi nu în cea spaniolă (Cristobal Colón).

Compararea hărţii otomane cu cele contemporane ei prezintă multe dificultăţi, mai ales că pentru perioada cuprinsă între anii 1487 şi 1500 nu există nici un exemplar. Singura cale care ar putea aduce o lumină în acest sens pare să fie analiza filologică a hărţii lui Piri Re'is. Ea cuprinde o serie de nume geografice în formă italiană. De pildă, insulele Undizi Vergine (adică 11 fecioare) sînt consemnate sub denumirea lor italiană. Piri Re'is nu putea prelua deci, direct, aceste nume de pe o hartă întocmită de Cristofor Columb, pentru sim-

plul motiv că celebrul navigator, aflat în slujba lui Ferdinand și a Isabelei, nu putea folosi limba italiană în redactarea hărții închinate „maiestăților lor catolice". De altfel, geograful otoman nu ar fi putut cunoaște și copia direct pasaje din hărțile spaniole și portugheze, și pentru faptul că acestea erau socotite secret de stat (sigilo). Din noiembrie 1504, în Portugalia se instituise pedeapsa capitală pentru cei ce ar fi dus în străinătate harta lui Cabral, conducătorul primei expediții care ajunsese în India. Aceasta nu înseamnă că secretele au rămas... secrete și că unele informații n-au putut să circule. În mulțimea slujbașilor regali existau destui care, conștient sau nu, plătiți sau neplătiți, erau dispuși să facă publice tocmai acele știri care trebuiau să rămînă sub cheie. Se știe că unii duci italieni care întreținеau spioni la curțile regilor portughezi și spanioli și-au putut procura date concrete asupra noilor descoperiri geografice. Pe aceeași cale putem deduce că ceea ce i-a parvenit lui Piri Re'is prin filieră italiană putea fi o simplă copie personală sau o schiță a lui Columb scrisă în limba italiană și nu acel exemplar oficial al hărții întocmite în 1498 și destinată „maiestăților lor catolice".

Aceasta este concluzia la care ne conduce analiza filologică a hărții. Dacă transmițătorul documentului columbian a fost italian ori spaniol, rămîne încă o ipoteză. Oricum, se știe că Imperiul otoman, care a încercat să-și păstreze supremația navală în Marea Mediterană, Marea Roșie și Golful Persic, era nevoit să întrețină un sistem bun de informații. Nu întîmplător el s-a folosit de marinari catalani, aflați la Galipoli, iar un Sidi Ali Re'is * nu era altul decît vestitul Pigafetta, fostul tovarăș al lui Magellan, stabilit către sfîrșitul vieții la Istanbul. Cum Imperiul otoman nu avea o flotă comercială, negoțul era lăsat, cu predilecție, în seama negustorilor greci, armeni sau evrei. Eforturile erau concentrate mai mult spre întreținerea și echiparea flotei de război necesară asigurării și menținerii dominației în Marea Mediterană.

Colon sau...?

Nu de mult, cercetătorul turc Ibrahim Hakkî, care a studiat timp îndelungat hărțile lui Piri Re'is, a lansat ideea că descoperitorul Americii, înainte de a începe călătoriile sale spre Lumea Nouă, ar fi ajuns și la Istanbul. După cum se știe, în biografia lui Columb, anul 1484 este învăluit în negură. Se pare că după ce a părăsit Lisabona, poposind puțin timp în orașul său natal, Genova, Columb s-ar fi îndreptat spre Orient, unde ar fi făcut negoț cu rășinoase. În cronica *(Menaquibname)* scrisă de Arif Molla se află o știre referitoare la un „italian înțelept", un oarecare „Colon", care ceruse sprijin sultanului pentru a descoperi pămînturi noi. „...*A venit la Istanbul* — notează Arif Molla — *un frînc* (italian — *n.a.*) *cu numele de Colon și a spus: dați-mi cîteva corăbii căci eu vreau să găsesc o lume nouă pentru voi*". Aceste planuri au trecut drept o simplă fantezie, astfel că el nu a găsit aici vreun sprijin.

Dar în argumentarea teoriei sale Ibrahim Hakkî a trecut cu vederea o altă informație, de aceeași natură, cuprinsă în descrierea călătoriilor lui Evliya Celebi *(Seyahatname* **X**). În 1484, în timpul expediției lui Baiazid al II-lea împotriva lui Ștefan cel Mare, în tabăra sultanului se afla un călugăr spaniol însoțit de un portughez numit Colon. Acesta i-ar fi cerut lui Baiazid corăbii cu care să facă noi descoperiri, dar sultanul nu a dat crezare vorbelor sale. În orice caz, Evliya Celebi, cronicar excelent pentru evenimentele din veacul al XVII-lea, a relatat o povestire pe care a auzit-o, desigur, în ținuturile dunărene pe unde a trecut.

Cristofor Columb a dorit, cu orice preț, să ajungă în Indii mergînd spre apus. Așa cum în 1484 făcuse propuneri regelui Portugaliei, João al II-lea, sau chiar orașului său natal, Genova, iar mai apoi, în 1486, cînd regii spanioli își amînau răspunsul, se adresase, prin fratele său Bartolomeo, regilor Angliei și Franței, nu este exclus să fi încercat a cere sprijinul unui sultan ca Baiazid al II-lea. Deși aceste știri cuprinse în izvoarele otomane nu sînt de respins sau de trecut cu vederea, este ciudat și aproape imposibil ca Piri Re'is, atît de preocupat de persoana lui Cristofor Columb, să nu fi aflat nimic despre prezența acestuia la Istanbul. Însemnările sale nu ne spun nimic despre aceasta. Să fi fost acel „italian înțelept" vreun Colon oarecare tentat să înceapă — dacă nu pentru glorie, măcar pentru bani — o experiență la modă în acea epocă? Rămîne ca viitoarele cercetări să aducă mai multă lumină în această problemă. Oricum, Piri Re'is și cele două hărți ale sale ne-au adus cu un pas mai aproape pe drumul spre descoperirea documentului cartografic princeps alcătuit de Cristofor Columb, cel care redescoperea America la sfîrșitul celui de-al XV-lea veac.

---

* Cuvîntul **re'is** înseamnă, în limba turcă, **navigator, comandant al flotei.** Cu timpul el a intrat în componența numelui unor navigatori, ca, de pildă: **Kemal Re'is, Piri Re'is, Sidi Ali Re'is (Pigafetta) etc. etc.**

„Mai fără milostivire decît oricare altul...“

Gh. UNGUREANU

Locuitorii ţării Moldovei primiseră, în 1834, proaspăta înjîlţuire a lui Mihail Sturza-vodă fără prea multă bucurie şi, mai ales, fără nici o speranţă de prefacere în bine a treburilor obşteşti. Desele schimbări de domnie adeveriseră zicala: „schimbarea domnilor, bucuria nebunilor“. Mulţi murmurau, iar prin ţară oamenii stăpînirii descoperiseră că umbla duhul răzvrătirii, mai ales printre ţărani, pe umerii cărora apăsau poveri tot mai grele.

„Colos la trup, păgîn de slut la faţă, cu o privire fioroasă de te bagă în friguri la cea dintîi căutătură“... aşa îl vedeau contemporanii îngroziţi pe Gavril Buzatu, ultimul călău din Moldova. (După un desen original, aflat la Arhivele statului din Iaşi)

Unul dintre cei cu grea osîndă

În beciurile temniţei armăşiei din Iaşi şi de prin grosurile isprăvniciilor ţinutale stăteau, în lanţuri şi butuci, oameni găsiţi vinovaţi că în 1831 şi 1833 luaseră parte la răzvrătirile ţărăneşti din ţinuturile de sus ale Moldovei, îndrăznind să arate semeţie faţă de poruncile ocîrmuirii şi ale stăpînitorilor de moşii, care-i supuneau, „cu mare zapcilîc“, muncilor istovitoare. Neguţătoria era „zăticnită“ în ţară de nesiguranţa transportului de mărfuri ; cît priveşte rădvanele cu alaiuri boiereşti, ele nu puteau merge fără poteră de arnăuţi, înarmaţi pînă în dinţi, pentru bună fereală de haiducii codrului. Cînd plecau din Iaşi, boierii ştiau bine că la Dealul Bordei sau „în pădurea de la Strungă stau de cei cu flinta lungă“.

Pentru a-şi întări autoritatea, Mihail Sturza-vodă şi sfetnicii săi găsiră cu cale să întocmească un act prin care instituiră o pedeapsă ce, de mulţi ani, nu se mai aplicase în Moldova : moartea prin spînzurătoare. Execuţia urma să aibă loc după un anumit ceremonial, la care să fie de faţă cît mai multă lume, „să vadă şi să se îngrozească“ şi, mai ales, să nu uite că domnia şi marii dregători sînt stăpîni şi pe viaţa supuşilor. Dintre cei aflaţi închişi în temniţă, sorţii căzură, ca prim exemplu, pe un anume Voicu Harabagiu.

Domnul decise ca osînda să fie dusă la îndeplinire, „la vremea iarmarocului de Sf. Dumitru", care se ţinea, cu mare adunare de lume, pe şesul de lîngă Iaşi, în preajma mănăstirii Frumoasa.

Dar lucrurile pentru îndeplinirea teribilei porunci nu au decurs atît de simplu. Termenul execuţiei se apropia şi boierii Criminalicescului Departament nu stabiliseră încă locul exact, de către cine şi unde să se ridice spînzurătoarea. În cele din urmă, locul pentru ridicarea furcilor de stejar ale spînzurătorii se hotărî a fi Movila Sarandei ce domina şesul Frumoasei, lîngă zidul mănăstirii. Acest loc putea fi văzut de toată lumea venită la iarmaroc. Aici se ajungea după ce, mai întîi, se traversa curtea mănăstirii pe o poartă dosnică, numită şi astăzi Poarta Spînzuraţilor.

Găsirea unui călău se dovedi o treabă şi mai grea. Boierii divaniţi avură mult de furcă pînă s-o descurce, orice om ferindu-se cu groază să accepte o îndeletnicire atît de odioasă. A trebuit atunci să se caute în condicile vechi ale „Criminalicescului" — aflate şi astăzi în păstrare la Arhivele statului din Iaşi —, unde s-a găsit un document din 1803, care arăta cum se procedase într-un caz similar: numai între întemniţaţii cu condamnări grele a fost găsit unul care, suspendîndu-i-se osînda, a primit să fie „în slujba de gealat". Dacă nu şi-ar fi ţinut angajamentul, hotărîrea prevedea ca respectivul „într-acelaşi ceas cu moarte se va pedepsi". Aflînd din documente această procedură, marele armaş a mers de îndată la temniţă şi a făcut propunerea celor osîndiţi. Unul, Gavril Buzatu, a primit să fie călău. Documentele timpului ni-l arată pe acest om „colos la trup, păgîn de slut la faţă, cu o privire fioroasă de te bagă în friguri la cea dintîi căutătură". Gîdelui i s-a făcut o uniformă din „şpenţer, adică o tunică închisă la gît ca la oşteni, şi cu nasturi de metal, pantaloni de postav roşu, o căciulă în cap cu fundul roşu şi pe dînsa o marcă de tinichea scriind pe ea *călăul temniţei* şi un bici pe umăr".

Documente ale vremii descriu sumbrul ceremonial după care se desfăşurau execuţiile. Convoiul — în fruntea căruia mergea Gavril Buzatu, cu biciul şi frînghiile pe umăr, urmat de o gloată de armăşei şi darabani care înconjurau condamnatul şi băteau tobele — traversa oraşul, urmat de lumea curioasă, se oprea pe la răspîntii, unde armaşul citea cu glas tare porunca domnească. Fiorosul călău pregătea, cu năprasnice lovituri de bici, pe nenorocitul osîndit pentru ultimul act care se petrecea la locul furcilor de pe Movila Sarandei.

Cînd nu erau osîndiri la furci, călăul executa pedepsele cu bătaia, prin lovituri de bici, în faţa porţii temniţei, să vadă lumea, sau prin tîrguri, pentru care, de asemenea, se organizau convoaiele cu batere de tobe şi citirea sentinţei. Nu puţini au murit în timpul bătăii cu biciul, cînd armăşelul se lua cu vorba şi uita să spună gîdelui să înceteze.

O execuţie ce a întristat multe inimi

O execuţie care a făcut multă vîlvă şi a întristat multe inimi a fost a haiducului Ion Chetreanu, la 18 aprilie 1839. Acest viteaz, ce hălăduia de obicei în codrii ţinutului Neamţ, mai fusese prins o dată şi condamnat la moarte. Dar la rugămintea mitropolitului Veniamin Costache, care-l luase pe a sa garanţie, osînditul fusese iertat şi pus în libertate. Ani de-a rîndul haiducul Chetreanu a însoţit caleaşca mitropolitului cînd acesta pleca în vizite canonice pe la schituri şi mănăstiri, fără altă pază, şi nimeni nu îndrăznea să-i facă vreun rău. Dar pînă într-o zi de primăvară, cînd, în drum spre mănăstirea Neamţ, trecînd plaiurile, caleaşca s-a oprit la un izvor. Chetreanu, plîngînd, a cerut iertare mitropolitului, apoi şi-a pierdut paşii pe poteca îngustă de munte, străjuită de fagi străvechi. După cîţiva ani a fost prins de poteraşi în Muntele Grinţieşul. Adus la Iaşi, a fost condamnat la moarte prin spînzurătoare şi executat de călăul Gavril Buzatu în aceleaşi furci de pe Movila Sarandei.

La Iaşi, faptul a fost consemnat în publicaţia „Albina românească" din aprilie 1839; poporul a consfinţit în cîntec amintirea acestui om al munţilor.

Găsim în „Albina românească" şi în mărturiile unor scriitori contemporani şi descrierea execuţiei unor făptaşi ce-şi meritau pedeapsa. Faptele s-au petrecut în 1847 octombrie 24. Fraţii Cuciuc de la Dorohoi au fost duşi la spînzurătoare pentru că-şi otrăviseră tatăl, în înţelegere cu mama lor vitregă. „Albina românească" scrie că aceşti doi fraţi au fost osîndiţi „pentru o faptă despre care înţeleptul Solon crezînd-o neputincioasă a să plini nu însemnase nici o pedeapsă" şi adaugă că „aceşti nenorociţi au întristat societatea noastră prin cruzii înmulţite şi nepilduite în astă ţară". În ale sale

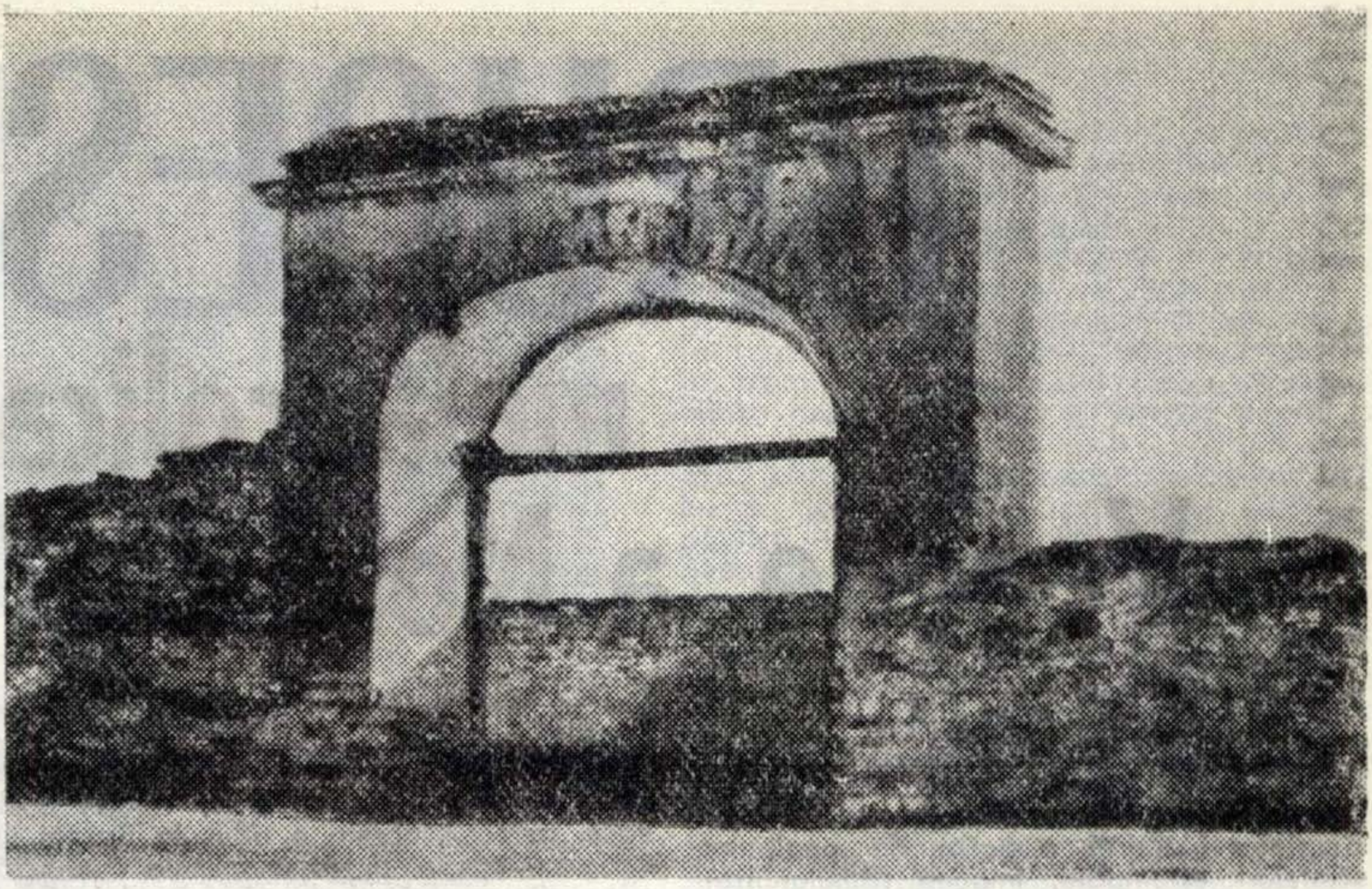

Lîngă Iaşi, la mănăstirea Frumoasa, se află Poarta Spînzuraţilor, sumbră amintire din vremea lui Mihail Sturza-vodă

Suveniruri contemporane, poetul Gh. Sion prezintă acest episod. Peste cîteva zile călăul Gavril fu trimis la Dorohoi, unde spînzură şi pe mama lor vitregă.

Dorinţa „Masalagiului"

Călăul Gavril Buzatu, zis şi *Masalagiul*, îndeplinindu-şi cu multă credinţă şi cruzime slujba, căpătase încrederea armaşului, care-i îngăduise să locuiască în afara curţii temniţei, unde venea numai la ora hotărîtă de programul stabilit. Cînd trecea pe uliţele oraşului, toţi se fereau cu groază, iar în mahala, cînd se întorcea acasă, pe două cărări, se auzeau mamele strigîndu-şi copiii, porţile de la ogrăzi închizîndu-se în pripă ; doar ochi curioşi îl priveau printre zăbrelele gardurilor.

Vasile Alecsandri descrie tratamentul barbar la care au fost supuşi revoluţionarii de la 1848, încăputi pe mîna lui Gavril Buzatu : *„Cît pentru ceilalţi nenorociţi de prin temniţele Iaşilor numai ei şi Mihail Sturza şi D-zeu ştie ce necazuri au pătimit, ce pedepse au suferit încă pentru că au manifestat nobila dorinţă de a îmbunătăţi patria lor"*.

Dar iată că, într-o zi, marele armaş primeşte o jalbă din partea călăului. După atîţia ani, avem în faţa noastră acest document din 1844 şi pe hîrtie, drept iscălitură, pata făcută de degetul călăului. Gavril Buzatu cerea, nici mai mult nici mai puţin, decît să i se dea voie să se însoare, deoarece, spunea el, prin pana jălbarului, „găsise în mahala o copchiliţă cu care s-a învoit". Jalba a fost îndată dusă şi aşezată pe masa boierilor divaniţi, care, neaşteptîndu-se la o asemenea cerere, se uitau unii la alţii fără a găsi o soluţie. Pînă la urmă, jalba a fost trimisă pravilistului Damaschin Bojinca, să refere asupra ei. Căutînd prin pravile, Bojinca a găsit un paragraf care spunea că „vinovatul cel osîndit la închisoare gré nu poate face puternică alcătuirea căsătoriei din zioa aceia în care i se face cunoscut hotărîrea giudecătorească şi în curgerea vremii osîndirii sale". Prin primirea propunerii de a fi călău, lui Gavril Buzatu i se suspendase numai pedeapsa grea la care fusese osîndit pe timpul cît îşi va îndeplini slujba. Prin urmare, i s-a comunicat că nu i se învoieşte căsătoria. În 1848 a revenit cu o nouă jalbă, „ca unul ce şi el poartă fire omenească spre a nu păcătui nelegiuit". Nici atunci nu i s-a aprobat cererea, invocîndu-se în plus şi motivul „mîrşăviei caracterului lui".

După plecarea lui Mihail Sturza din domnie „au contenit asemenea cruzimi". Călăul, devenit odios în tîrgul Iaşilor, a fost trimis să-şi petreacă restul vieţii la mănăstirea Secul, unde a şi pierit, în vreo hrubă a străvechilor ziduri.

ITINERAR ISTORIC

BRUGES
melancolica „Veneție a Nordului"

L. SĂRĂȚEANU

În diadema de nestemate din blînda cîmpie a Flandrei, o pafta de opal, cu scînteieri estompate, impune ritmului trepidant al celorlalte mari orașe ale Belgiei replica melancolică a unui burg întors cu fața spre trecut : Bruges sau, cum îi spun flamanzii, Brugge.

Cufundat parcă într-o eternă rugă mută, scăldat într-o lumină bizară, Bruges-ul a inspirat poetului Rodenbach imaginea pe cît de celebră, pe atît de contestată de locuitorii bătrînei așezări : *Bruges la Morte*. În multe ghiduri i se spune „Veneția Nordului" ; dar cei ce-l cunosc mai temeinic au protestat și împotriva acestei apropieri. Căci dacă Bruges-ul este străbătut de canale — de nenumărate drumuri de apă limpezi ca oglinda și arar cutremurate de undele, lăsate în urmă, ca un regret, de cîte o bărcuță lunecînd fără un clipocit de vîsle, sau de trecerea aproape ireală a vreunei lebede grațioase — prin liniștea ei, această „Veneție a Nordului" se situează nu numai geografic, ci și ca atmosferă, la polul opus al animatei și fermecător gălăgioasei ei surate meridionale.

Gloria trecutului

Bruges, orașul a cărui istorie a cunoscut multe momente de glorie, are o personalitate puternică și totodată discretă. Fostă capitală, de unde puterea s-a retras cu secole în urmă ; port abandonat de căile maritime, care s-au depărtat cu zeci de kilometri ; cămin al hărniciei tăcute, al unor oameni care trimit lumii întregi — sub forma vestitelor dantele — mesajul meșteșugului lor plin de migală și de bun gust ; muzeu în aer liber extrem de bogat în monumente arhitectonice — orașul acesta ocupă un loc istoric cu totul aparte.

La începutul mileniului nostru era socotit o forță maritimă și politică. A luat parte la cruciade, ilustrîndu-se mai ales în cea de-a doua — datorită armatei lui Thierry d'Alsace. În 1149, acesta a adus la Bruges un recipient conținînd, după spusele credincioșilor, cîteva picături din sîngele lui Crist, transformînd astfel burgul într-un centru către care s-au îndreptat pelerinii medievali. Mai tîrziu, Filip cel Bun a întemeiat aici ordinul cavaleresc al „Lînii de aur", adăugînd așezării încă un temei de celebritate.

În acea perioadă (secolele al XII-lea și al XIII-lea), marea, izvor de putere și de opulență, trimitea pînă la Bruges, prin largul estuar al Zwynului, corăbiile negustătorilor încărcate cu mătăsuri din Levant, blănuri din nord, lînuri din Scoția ; vasele părăseau apoi cheiurile, ducînd cu ele țesături de Flandra.

Însemnat antrepozit al Ligii hanseatice, orașul a agonisit din ce în ce mai multă bogăție. Locuitorii săi s-au numărat printre cei dintîi oameni ai evului mediu care și-au dobîndit conștiința puterii și în piepturile cărora s-a născut dorul de libertate. În cărțile de istorie cetățenii săi sînt amintiți ca printre primii burghezi care au obținut victorii împotriva seniorilor medievali. Burgul înfloritor a atras cărturari și meșteri cu faimă, care i-au sporit și mai mult strălucirea. Au venit mai întîi frații Van Eyck — creatorii „școlii Bruges-ului" — apoi Hugo Van der Goes și-a abandonat Gand-ul natal instalîndu-se și el aici, urmat de Hans Memling din Maiența, de Gérard David din Oudewater.

Mîndri și orgolioși de prosperitatea orașului lor, burghezii din Bruges au săvîrșit memorabile fapte de arme, pentru a-și apăra libertățile cucerite. Încă din vremile carolingiene, așezarea fusese înzestrată cu o cetate, avînd astfel posibilitatea să țină piept vrăjmașilor. Cînd, în 1300, Filip cel Frumos a intrat în Bruges ca un

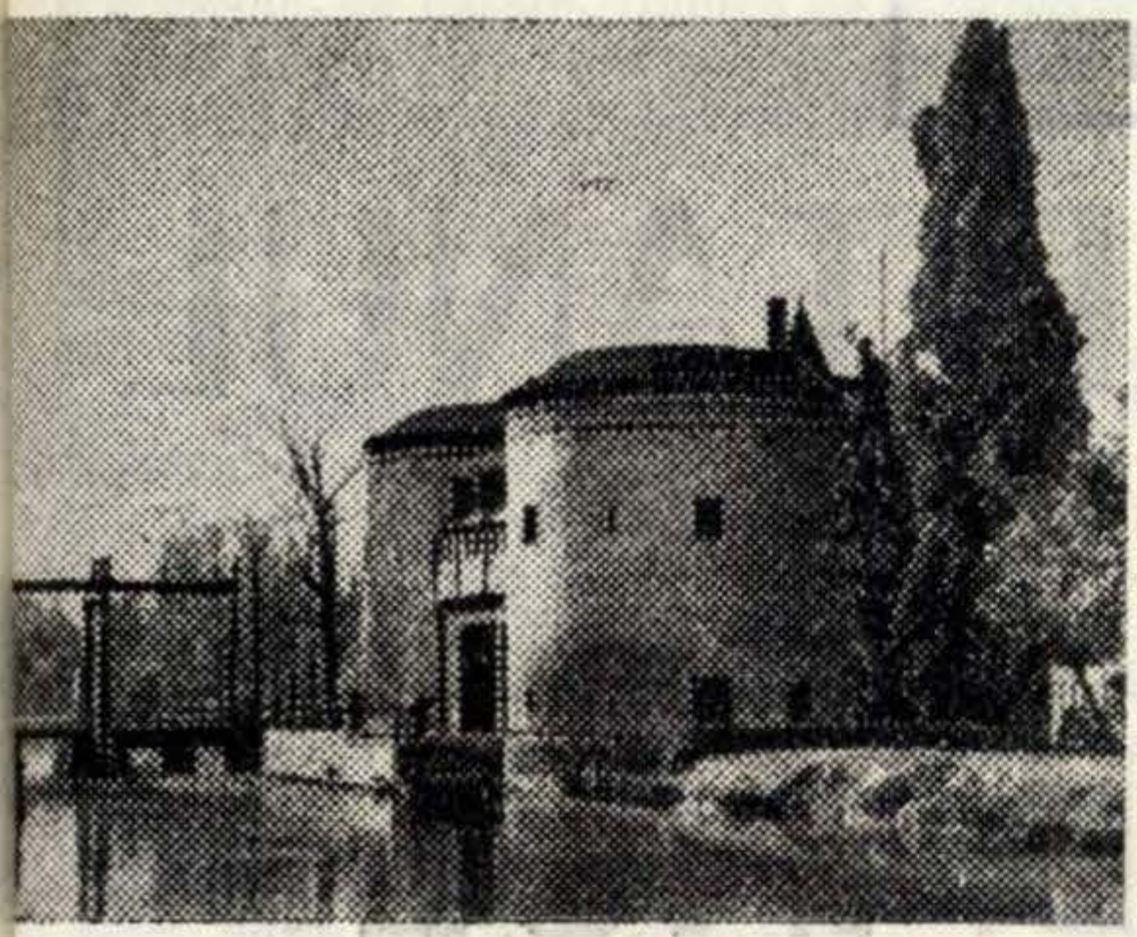

Una din cele patru porți ale zidului ce împrejmuia burgul medieval străjuiește și azi intrarea în oraș

În chiliile acestei mănăstiri, rămase aidoma ca în veacurile trecute, miini vrednice țes dantele neîntrecute

cuceritor, Ioana de Navarra, soția sa, n-a putut să-și înfrîneze trufia rănită văzînd veșmintele și podoabele cu care se gătiseră ostentativ femeile învinșilor. Se povestește că ar fi rostit cu un august venin : „Socoteam că numai eu sînt regină ; dar azi văd în jurul meu numai regine". Întîmplarea n-ar merita să fie istorisită dacă gestul femeilor din Bruges ar fi izvorît doar din dorința lor de a părea frumoase ; ele însă au voit să arate cuceritorilor că nu-și vor putea impresiona ușor noii supuși. De altfel, doi ani mai tîrziu, sub conducerea a doi meseriași — Jan Breydel și Pieter de Coninck — a izbucnit o aprigă răscoală iar cavaleria, trimisă de Filip cel Frumos pentru a-i pedepsi pe surtucarii neascultători, a învățat, pe cîmpul de bătaie de la Courtrai, să aprecieze dîrzenia unor ostași însuflețiți de setea descătușării.

De-a lungul vremii, Bruges-ul a înfruntat multe vicisitudini, dar nu s-a lăsat îngenuncheat. N-a știut însă să învingă natura, care i-a surpat puterea și gloria. Estuarul Zwynului, plămînul prin care orașul respira, dinspre mare, ozonul bogăției, a început treptat, treptat să se umple cu nisip. Locuitorii au făcut eforturi supraomenești spre a-și salva burgul de asfixierea economică — deci și politică — de care era amenințat. Lancelot Blondeel — sculptor, arhitect, inginer, inventator, un fel de Leonardo da Vinci al Flandrei — a conceput un plan, pe care și astăzi inginerii îl consideră genial și a cărui aplicare ar fi putut împiedica procesul de umplere cu nisip al estuarului. Din păcate, în vremea aceea n-a fost cu putință realizarea planului său.

Sub Carol Quintul, Bruges-ul era un oraș condamnat, iar sub Filip al II-lea, rolul său maritim rămăsese o amintire. Cetățenii săi vorbesc și azi despre închiderea estuarului ca despre o tragedie întîmplată în propria lor familie, neuitînd să remarce că Anversul n-ar fi devenit niciodată cel mai mare port al Belgiei, că nu i s-ar fi spus niciodată „antrepozitul universului" dacă la vărsarea lui în mare Zwynul nu s-ar fi transformat într-o tristă și inertă matcă plină de nisip.

Orașul actual privește spre trecut apărîndu-și cu grijă, dar și cu melancolie, vestigiile strălucirii de odinioară. Intrarea în oraș se face, ca și acum cîteva sute de ani, traversînd, la una din cele patru porți, un pod zvîrlit peste vechiul șanț de apă. Pretutindeni, călătorul descoperă construcții impunătoare, tipice pentru goticul flamboaiant, cu interioarele decorate în stil baroc. La „Béguinage", mănăstirea cu chiliile rămase aidoma ca în veacurile trecute, ostenesc, la mici războaie ancestrale, măicuțele care făuresc dantela cunoscută în lumea întreagă.

Fără ostentație, dar conștient de tezaurul istoriei lui, Bruges-ul invită pe călător să-i vadă și bogățiile din domeniul artelor plastice. Între altele, spitalul „Saint-Jean" — care și astăzi funcționează tot ca instituție de sănătate —, unde a fost internat Hans Memling, în urma unei răni primite pe cîmpul de luptă. Drept recunoștință, pictorul a dăruit spitalului foarte multe dintre pînzele sale.

Adevărat dialog mut între arbori și ape, sub privegherea albastrului transparent al cerului, „lacul dragostei" de la marginea Bruges-ului adaugă un element esențial la atmosfera orașului tăcut, care își poartă cu demnitate tristețea, cerîndu-și parcă iertare că există în preajma unor metropole trepidante, moderne, trufașe și „tentaculare", cum le numea Verhaeren.

DEZBATERI

MAREŞ CĂPITANUL ŞI MAREŞ BANUL

Prof. univ. dr. doc. ION IONAŞCU

Informaţiile din ce în ce mai numeroase în domeniul istoriografiei fac tot mai dificilă munca de investigare şi prelucrare a cercetătorilor, mai ales cînd, nu o dată, cei ce pun în circulaţie izvoare noi le comentează eronat.

În cele ce urmează voi semnala inadvertenţele din articolul : *Noutăţi în letopiseţul patriei* [1].

Înainte de a aduce la cunoştinţa cititorilor esenţa conţinutului unui document inedit, prin care Matei Vodă Basarab a răsplătit, la 23 octombrie 1632, vitejia şi devotamentul unui căpitan faţă de domn în lupta cu vrăjmaşul său, Radu Iliaş, autorul aminteşte de Aprodul Purice, care a salvat de la pieire pe Ştefan cel Mare în lupta de la Scheia (1486), care nu ştiu din ce considerente şi cu ce temeiuri este localizată la Caşin. Introducerea continuă prin a sublinia că şi Matei Basarab luptase în oastea lui Mihai Viteazul, ajungînd mai tîrziu vel agă, adică după autor — „comandant şef al armatei" — cînd, de fapt, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, marele agă era comandantul dorobanţilor sau al doilea comandant de oaste, primul fiind marele spătar, însă deasupra lor stînd domnitorul, comandantul şef al oştirii. Asupriţi de Leon Tomşa, numeroşi boieri mari, mai ales olteni, în frunte cu Matei aga, pribegesc în Transilvania protejaţi fiind de Gh. Rákóczi I. În vara anului 1632, nemulţumită de agitaţiile din Ţara Românească, Poarta mazileşte pe Leon Vodă. Avînd susţinător pe Abaza paşa. Matei se îndreaptă cu oşti spre Bucureşti, după ce trecu pe la Nicopole, să se sfătuiască cu Paşa, ajungînd la cetatea de scaun — după cronică — la 20 septembrie 1632. Însă mulţi din marii boieri ai ţării, unii fiind greci, nu voiau domn pe Matei aga, ci pe Radu, fiul lui Alex. Vodă Iliaş din Moldova, care veni cu oaste pînă lîngă Bucureşti. Aşteptîndu-se că va fi atacat de boierii vrăjmaşi fugiţi în Moldova, Matei Basarab îşi organiză în grabă oastea şi o aşeză lîngă Dudeşti, în timp ce a lui Radu Iliaş tăbărîse „la pod la Colentina din jos de mănăstirea lui Dan dvornicul" (adică Mărcuţa). *Letopiseţul Cantacuzinesc*, iar nu cronica lui Radu Popescu, cum eronat indică autorul, informează că sîmbătă „octombrie 25 dni", s-au ciocnit „străjile" celor două tabere „din jos de mănăstirea Plumbuitei", aderenţii lui Radu fiind înfrînţi. Lupta se reia „duminecă" (26 octombrie) oastea lui Matei fiind compusă din : *călăraşi*, conduşi de „Tudosie spătarul sin Vintilă Dvornicul" (nu ştiu temeiul autorului cînd îi spune „Tudosie Mehedinţeanu") şi Gheorghe spătarul ; *roşii*, sub comanda lui Ivaşco vornicul Băleanul şi Barbul paharnicul Brădescul ; *dorobanţii*, în frunte cu Oprea aga şi Lupul căpitanul [2], pe care autorul îl numeşte neîntemeiat „marele aga Lupu Buliga Mehedinţeanu", acesta neavînd nici o relaţie de rudenie cu cunoscutul Lupu Mehedinţeanu, din deceniul al doilea al secolului al XVII-lea.

Letopiseţul Cantacuzinesc, nu Radu Popescu [3], menţionează că această luptă s-a dat sîmbătă 25 şi duminică 26 octombrie 1632. Autorul, găsindu-se în faţa unui act din 23 octombrie, care conţine un episod al luptei de lîngă Plumbuita, observă că ea s-a dat „mai înainte cu cîtva timp" (p. 46), fără să sesizeze însă că în cronică

[1] Vezi „Magazin istoric", anul IV, nr. 7 (40), iulie 1970, p. 44—46.

[2] *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, Bucureşti, 1960, p. 102.

[3] Cronica lui Radu Popescu (*Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ed. 1963, p. 95) scrie doar atît : „se loviră *într-o zi*" (sublinierea noastră), apoi „cînd au fost *a doa zi*", fără vreo precizare de dată lunară.

e greşeală de datare, fiindcă 25 octombrie stil vechi n-a fost, în 1632, într-o sîmbătă, ci într-o joi. Presupunînd că cronica consemnează corect ziua de săptămînă *sîmbătă*, este de admis notarea greşită a datei lunare 25, în loc de 20 octombrie (sîmbătă). În atare caz, a treia zi după bătălie, Matei Basarab putea să-şi arate preţuirea şi dărnicia faţă de un oştean viteaz, devotat. De altfel, actul din 23 octombrie 1632 nu este unica dovadă de răsplată a domnului către Mareş căpitanul, căci prin altul, iarăşi inedit, din 2 mai 1633 [4], Matei Vodă dăruieşte aceluiaşi *Mareş căpitanul din Ploieşti* patru pogoane de vie în dealul Cernăteştilor „ce au fost ale lui Neculai vist., păntru direaptă şi credincioasă slujbă ce au slujit domnii mele, *unde au fost păsul domnii mele şi al ţărei. Şi, nu ş-au cruţat nimic a-şi vărsa sîngele pentru domnia mea...* Căci Necula vist. au perdut aceste vii cu hitlenii".

Printre cei căzuţi în bătălia hotărîtoare de duminică (21 ? oct.), autorul citează pe vistierul Cornăţeanu-Florescu, inexistent în cronică, după cum iarăşi izvorul nu însemnează printre răniţi pe: Barbu Brădescu paharnic, Ivaşcu Băleanu vornic, Hrizea Popescu vornic, Tudosie Mehedinţeanu ş. a. Mai mult, autorul fixează şi data de moarte a unora: Barbu Brădescu „a şi murit la scurtă vreme", iar vornicul Ivaşcu Băleanu „mort în 1635". Din păcate, datele furnizate de autor sînt greşite, căci Barbu Brădescu a ajuns mare stolnic în divanul lui Matei Basarab în 1646 şi nu mai trăia în octombrie 1648, iar Ivaşcu Băleanu a deţinut marea vornicie din 1632 pînă în ianuarie 1638. Cît despre Hrizea vornicul, acesta este un cu totul alt personaj decît Hrizea Popescu de care vorbeşte autorul. Hrizea vornicul din 1632 este un grec boierit în vremea lui Radu Mihnea. El a zidit schitul Bălteni, aproape de Snagov, de unde i se zicea Hrizea din Bălteni; este bunicul dinspre mamă a lui Hrizea spătarul, cel care a fost proclamat domn de către seimeni în răscoala din 1655. Bătrînul Hrizea îşi face diata în 1642, cînd a şi murit, lăsînd mare parte din domeniul lui funciar mănăstirii Radu Vodă din Bucureşti, unde a şi fost înhumat. Hrizea Popescu este fiul grecului Gheorghe vistier Caridi şi al Soficăi, fiica vornicului Stoica din Şinteşti, autohton, care i-a adus ca zestre satul Popeşti de lîngă Bucureşti, astăzi inclus în oraş. După această moşie, Caridi şi-a zis Popescu. Cu Sofica a avut un fiu, numit Hrizea, poate botezat de Hrizea din Bălteni.

Prin 1650, cînd bătrînul vornic Hrizea murise cu opt ani în urmă, Hrizea Popescu se căsători cu Maria, fiica vestitului boier Gheorghe Băleanu, ce avea să ajungă conducătorul facţiunii boiereşti opuse Cantacuzinilor. În 1659, Hrizea Popescu e al doilea postelnic, după 9 ani al doilea vistier, în 1669 mare vistier, iar în 1679 mare vornic, în vremea lui Şerban vodă Cantacuzino, care, în anul următor, decise suprimarea lui din duşmănie politică. Hrizea Popescu este tatăl talentatului cronicar Radu Popescu, care a scris pagini de violent pamflet împotriva taberei adverse a Cantacuzinilor.

Concluzia este următoarea: identificările de persoane fundamentate pe unele asemănări de nume, cum face autorul la care ne-am referit, apar mai mult decît hazardate atunci cînd nu se fac pe baza unor serioase cercetări genealogice.

O ultimă precizare: presupunerea că Mareş căpitanul ar fi ucis pe Necula vistierul tocmai cînd acesta intenţiona să suprime pe Matei vodă este joc de fantezie. Dar ceea ce pare cu totul curios, mai ales cînd vine din pana unui vechi şi apreciat cercetător ca G. Potra, este faptul că el identifică pe *Mareş căpitanul din Ploieşti* [5] ca *Mareş banul Băjescu*, căci fraza finală sună astfel: „un domnitor... a ştiut să răsplătească vitejia şi credinţa faţă de el a lui Mareş căpitan, care *va ajunge, la bătrîneţe, la cea mai înaltă dregătorie, de mare ban al Craiovei*".

Pe tot parcursul veacului al XVII-lea a existat un singur ban mare al Craiovei cu numele Mareş, însă acesta nu era din Păuleşti-Prahova, ci din Băjeşti-Muscel. Era de origine modestă, din părinţii Gheorghe şi Stanca. Îşi începu cariera în cancelaria domnească în 1643 ca simplu logofăt şi rămase în acest post mărunt pînă în 1659, cînd urcă puţin, logofăt al doilea, iar în 1661 sări la importanta şi mănoasa dregătorie a marii vistierii, unde se menţinu pînă în 1665; în anii 1666-februarie 1669 avansă ca mare vornic, apoi la cea mai înaltă demnitate a ţării, marea bănie. Era un om dornic de pompă şi de alaiuri strălucite, pe care cronica le menţionează ca ieşite din comun. După trei ani de fală (1669-1672), căzînd Antonie vodă de la tron şi Cantacuzinii întrînd în dizgraţia Porţii, aceeaşi soartă lovi şi pe Mareş Băjescu, care după un an muri. A zidit două monumente religioase de însemnătate arhitectonică remarcabilă: mănăstirea din Cornet-Vîlcea şi biserica din Băjeşti, ambele datînd din 1666.

---

[4] In posesia autorului acestor rînduri.

[5] In 1587, un Mogoş logofătul şi soţia sa Neacşa obţineau un hrisov de la Mihnea Turcitu pentru stăpînirea de ocini în Tătarul, Păuleşti, Stroeşti. În decembrie 1612, Mogoş logofătul are judecată la Radu Mihnea cu doamna Neaga pentru Tătarul şi Păuleşti. După trei ani, doamna Neaga renunţă în favoarea lui Mogoş. In 1618, Mogoş apare ca vtori vornic. Probabil că acest Mogoş este tatăl lui Mareş căpitan.

DIN AMINTIRILE UNUI ŞOFER REGAL

Victor Ion Popa: „Mălăieţul" *(Carol al II-lea) 1930*

microarhiva

magazin

istoric

Recent, în Arhiva politică a Ministerului Afacerilor Externe de la Bonn a fost descoperit un document prezentînd interes pentru cunoaşterea modului de viaţă al fostului rege al României, Carol al II-lea, atît în cursul domniei acestuia, cît şi în primul an după abdicarea sa. E drept, faptele prezentate nu aruncă o lumină nouă asupra vanitosului şi coruptului suveran, exponent al marii burghezii şi al moşierimii, care şi-a transformat în cele din urmă domnia într-o dictatură personală, dar ele dau la iveală unele aspecte particulare inedite ale comportării sale.

Autorul însemnărilor pe care le publicăm a fost, după cum singur mărturiseşte, agent al siguranţei şi informator al serviciilor de spionaj naziste. Timp de zece ani, între 1930 şi 1940, el a ocupat o slujbă care i-a îngăduit să vadă şi să audă multe, aceea de şofer al regelui, şi astfel întîmplările pe care le relatează relevă fapte grăitoare, care îmbracă, fără voia sa, un puternic caracter demascator pentru preocupările de mare profitor ale lui Carol al II-lea şi pentru descompunerea morală a camarilei sale. Afacerismul, impertinenţa şi laşitatea întregii clici regale reies cu claritate din rîndurile aşternute de şoferul „Maiestăţii Sale". De remarcat împrejurarea că, după ce Carol al II-lea, ale cărui combinaţii politice eşuaseră definitiv, este silit să renunţe la tron — sub presiunea forţelor militare-fasciste, cu sprijinul activ al Berlinului —, prostul său renume îl urmăreşte şi în străinătate. Elveţia îi refuză cererea de a se stabili în această ţară. Acţiunile fostului monarh continuau însă să rămînă în atenţia atît a succesorilor săi de la Bucureşti, cît şi a serviciului secret hitlerist.

Dar să dăm cuvîntul lui Georg Schuster, a cărui „notă informativă" o redăm în extras, cerînd dinainte scuze cititorilor pentru unele neclarităţi, repetiţii, exprimări improprii imputabile, evident, autorului. Le-am păstrat pentru a nu altera cu nimic autenticitatea relatării *.

Mircea N. POPA

* Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

Șeful Poliției de Securitate
și al Serviciului Secret
IV D.5

Berlin S. W. 11
6 febr. 1941

Către
Ministerul Afacerilor Externe
în mînă, d-lui ministru plenipotențiar Luther
O.V.I.A. Berlin

Șoferul Georg Schuster a făcut următoarea mărturie cu privire la fuga fostului rege român Carol :

După ce am învățat meseria de mecanic, am intrat în această calitate în aviația românească, iar după un timp, adjutantul bătrînei regine Maria, colonelul Rădescu, m-a detașat la Palatul regal. După doi ani de serviciu, în 1925, am trecut la siguranța de aici, ca șofer. Din 1927 pînă în 1930 am fost utilizat ca șofer al principelui Nicolae, fratele fostului rege Carol.

După întoarcerea lui Carol, în 1930, am primit dispoziția să mă prezint la palat, ca să-i fiu șofer, la recomandarea fratelui său, care pînă atunci fusese regent.

Această slujbă am îndeplinit-o pînă la 15 XII 1940, cînd am revenit din Spania ; așa după cum reiese dintr-o declarație a Consulatului german din Sevilla, pe care o înaintez o dată cu prezenta, încă din 15 X 1940 am făcut toate eforturile posibile ca să mă întorc în România și să facilitez și celorlalte persoane, silite să-l însoțească pe fostul rege în Spania, întoarcerea în țară. Înapoierea mea a fost însă tărăgănată datorită unor împrejurări independente de voința mea. [...]

JOCURI DE CARȚI ȘI ARANJAMENTE POLITICE

În primul an al guvernării sale [...] singurul divertisment al regelui Carol era vînătoarea. Este știut că încă de pe atunci avea relații cu d-na Lupescu. Menționez cu acest prilej că ea călătorea în străinătate totdeauna sub numele de Lorenz. Așa o chema pe sora ei, al cărei soț era arhitect la Paris.

În anul 1930, Carol se întîlnea foarte rar cu ea. Era un lucru cu totul neobișnuit cînd Lupeasca venea la palat. Ce e drept, el o vizita mai des, însă presupun că pe atunci relațiile nu depășeau caracterul unei legături amoroase oarecare.

Comportarea regelui s-a schimbat cu totul din anul 1935, de la venirea maiorului de cavalerie Ernest Urdăreanu la palat. Acesta fusese atunci numit viceprefect al palatului. După scurtă vreme a devenit prefect al palatului, apoi vicemareșal, pe urmă mareșal al palatului și, în sfîrșit, în 1939, ministru al curții.

Urdăreanu [...] avea vaste relații cu cercurile hotărîtoare ale marii finanțe, în fruntea cărora se aflau Auschnitt și Malaxa. Clica aceasta [...] se reunea în fiecare joi seara la palat, unde jucau cărți. Cu acest prilej se aranjau toate chestiunile economice și politice după preferințele participanților și ale altor interesați. Șeful camarilei de la curte era Urdăreanu. Pînă la urmă, reuniunile au avut loc chiar la Lupeasca acasă. Influența acesteia asupra lui Carol a crescut tot mai mult, pînă cînd regele a ajuns să se lase complet dominat de ea. [...] Lupeasca folosea această ascultare oarbă în interesul afacerilor ei și ale anturajului pe care și-l formase. Carol a mers atît de departe, încît îi cerea sfatul și pentru cele mai mici probleme de viață.

Aceste lucruri sînt însă cu prisosință cunoscute. Nu vreau decît să le confirm, căci, ca șofer al regelui, am avut zilnic posibilitatea să le observ. De aceea, pot să-mi îngădui să fac asupra lui o apreciere ca de la om la om. Deși nu urmăresc nici un fel de efect senzațional, trebuie să constat că cele ce s-au spus pe socoteala lui nu sînt cîtuși de puțin exagerate.

160 DE GEAMANTANE ȘI UN OASPETE NEDORIT

Situația politică din România l-a silit pe Carol al II-lea să fugă din țară la 6 septembrie 1940. În dimineața acelei zile am primit ordin să încarc trei mașini ale regelui în trenul regal și să le însotesc pînă în Elveția, unde urma să le predau. Inițial se zvonea că regele Carol ar intenționa să se stabilească în Elveția.

În ziua de 7 septembrie, fostul rege, însoțit de Lupeasca, de Urdăreanu și de fostul ministru de interne, generalul Popescu (acesta urmînd să-l conducă pînă la frontieră, ca o garanție) s-au urcat în trenul regal, care la ora 4 a părăsit gara. Bagajele regale cuprindeau 160 de geamantane și lăzi. În afara persoanelor menționate mai sus îl mai însoțeau încă vreo 30 de oameni, ca personal de serviciu.

Pînă la Timișoara, călătoria a decurs normal și liniștit. Directorul trenului regal, Pavelescu, convenise cu șeful gării din Timișoara asupra unui anumit semnal pentru cazul în care trenul ar fi fost atacat de legionari, așa cum era de așteptat. În eventualitatea unei primejdii iminente, absența șefului gării de pe peron trebuia să constituie avertismentul pentru mecanicul locomotivei : aceasta însemna că trenul urma să treacă prin gară fără să oprească. Măsura de prevedere fusese luată fiindcă la Timișoara regele și Lupeasca erau extrem de neagreați și deoarece în acest oraș avuseseră loc și mai înainte cîteva incidente. Presupun că au existat și unele informații în acest sens.

Imediat după ieșirea din gara Timișoara, trenul regal a fost, într-adevăr, atacat și s-a tras mult asupra lui. O piatră mare a pătruns prin fereastra compartimentului în care mă aflam. Regele, Lupeasca și toți pasagerii se culcaseră pe podeaua trenului. Un camerist a susținut chiar că regele și Lupeasca s-ar fi ascuns în cada băii. N-am văzut acest lucru cu ochii mei, dar mi se pare plauzibil, deoarece nici unul dintre ei n-avea stofă de erou. După ce atacul a rămas fără efect, am fost urmăriți de o locomotivă și de mai multe mașini *, din care s-a tras în noi pînă la frontiera iugoslavă. Trenul și-a continuat drumul fără oprire pînă ce a ajuns pe teritoriul iugoslav.

Atît în Iugoslavia, cît și în Italia, unde trenul a fost însoțit de poliție, nu s-a întîmplat nimic de seamă. În Elveția, mai precis la sosirea la Lugano, regele și însoțitorii săi au fost primiți de o masă mai mare de oameni. [...] După două zile de ședere la hotelul „Grand Palace" din Lugano, ne-am îndreptat, prin Italia și Franța neocupată, spre frontiera spaniolă.

Autoritățile elvețiene refuzaseră cererea de ședere în țară a fostului rege și a însoțitorilor săi.

Din cauza ecartamentului mare al căilor ferate spaniole, întreaga încărcătură a trebuit să fie trecută într-un alt tren. Deși fostul rege ar fi preferat să se ducă la Lisabona, poliția spaniolă l-a trimis spre Barcelona. Această hotărîre a guvernului Spaniei i-a fost comunicată de cîțiva ofițeri superiori. Împotriva voinței sale, regele *a fost obligat* să se stabilească într-o localitate oarecare, pînă ce avea să se ia o hotărîre în legătură cu continuarea călătoriei sale.

La propunerea autorităților spaniole, Carol s-a dus la Sidges, pe malul Mediteranei, nu departe de Barcelona. Aici a rămas patru săptămîni. Cum în fiecare zi spera să poată pleca mai departe, bagajele nici nu au fost descărcate. În felul acesta, regele s-a văzut silit — probabil pentru prima oară în viața sa — să poarte timp de patru săptămîni în șir același costum, aceeași cravată și aceeași lenjerie.

Îndreptîndu-ne spre Sevilla, am trecut în ziua de 10 octombrie prin Madrid, unde regele a fost primit de o rudă și de doi ofițeri spanioli. Aceștia i-au propus să tragă la un hotel. Seara, la ora 20, am plecat mai departe spre Sevilla, unde am sosit în ziua următoare. Acolo am fost conduși la hotelul „Andalusia Palast".

FUGA LUI URDĂREANU ȘI INDISCREȚIA TELEFONISTEI

Regele a pus totul în mișcare pentru a părăsi cît mai curînd cu putință Spania. Urdăreanu a încercat în repetate rînduri să intervină pe lîngă ministrul afacerilor externe al Spaniei pentru a obține plecarea în Portugalia. Pe cît mi-am putut însă da eu seama, aceste încercări au rămas fără rezultat.

Într-un rînd, regele s-a dus, împreună cu Urdăreanu și Lupeasca, la Madrid, pentru a obține o audiență la ministrul afacerilor externe. Nu știu dacă a izbutit. A rămas la Madrid patru zile. A locuit la „Hotel Palast", unde Urdăreanu a fost vizitat de ministrul Turciei la Madrid. Rezultatul acestei călătorii nu îmi este cunoscut.

După întoarcerea la Sevilla, a urmat vizita guvernatorului Andaluziei. Presupun că acesta a înlesnit fuga lui Urdăreanu în Portugalia, care s-a produs în noiembrie.

Pe la mijlocul lunii noiembrie, am primit ordin de la Urdăreanu să-i aduc o mașină a regelui și s-o predau unui șofer spaniol. Însoțit de prefectul poliției din Sevilla, Urdăreanu s-a urcat în automobil. După cum am putut constata două zile mai tîrziu, la înapoierea mașinii, aceasta parcursese 250 km.

Este tocmai distanța de la Sevilla pînă la frontiera portugheză, via Huelva.

Urdăreanu nu s-a mai întors. După două zile, l-a chemat pe rege la telefon de la Lisabona. De atunci, Carol a avut zilnic 2-3 convorbiri telefonice cu Urdăreanu.

O telefonistă m-a informat confidențial că regele întîmpină dificultăți din partea autorităților spaniole în ce privește plecarea în Portugalia. Lupeasca s-a plîns o dată amarnic la telefon că plecarea ei spre Portugalia întîmpină greutăți provenind chiar de la perscane din cercul însoțitorilor ei. Pe mine mă bănuia că aș transmite în secret, autorităților spaniole și germane, știri despre atitudinea și intențiile regelui.

Într-adevăr, am și acționat în acest sens. În timpul șederii mele la Sevilla, am transmis zilnic secretarului Consulatului german, Wack, și unui anume Hans Seidel, tot de la consultat, informații cu privire la rege și Lupeasca.

Cînd, în ziua de 15 decembrie, l-am părăsit pe rege, se afla tot la Sevilla. Nu știu dacă, între timp, a ajuns sau nu în Portugalia. Știu însă că unchiul lui, infantele de Orléans, care era și general de aviație, și-a pus în joc toată influența sa considerabilă, pentru a-l ajuta pe rege să plece mai departe în Portugalia.

Abia după multe greutăți am reușit să ajung din nou acasă, împreună cu ceilalți servitori și angajați.

Astăzi, regele să află mai mult ca oricînd sub influența Lupeascăi. Se pare că și-a pierdut orice încredere în el însuși. În orice caz, eu unul mi-am putut da seama că era cu nervii grav zdruncinați și că lăsa în seama Lupeascăi să ia hotărîri, pînă și în cele mai neînsemnate treburi private. [...]

* Vezi „Magazin istoric" nr. 4/1968.

poșta redacției

PE BARICADELE LIBERTĂȚII

VASILE DUMITRESCU din Craiova **ne roagă să publicăm cîteva date biografice despre luptătorul comunist** Nicolae Cristea.

Nicolae Cristea s-a născut la Galați, în 1906, într-o familie de muncitori. S-a înrolat de timpuriu în mișcarea revoluționară. In 1929 a fost primit în rîndurile partidului comunist ; la scurt timp a fost ales în biroul Comitetului orășenesc București al P.C.R. S-a aflat printre primii care au răspuns chemării partidului de a veni în ajutorul poporului spaniol. A plecat voluntar pe frontul luptei pentru apărarea Republicii Spaniole. După înfrîngerea Republicii, a fost internat, împreună cu alți luptători din brigăzile internaționale, români și de alte naționalități, în lagărul de la Gurs (Franța). A reușit să evadeze și, alături de alți patrioți români, s-a înrolat în mișcarea de rezistență din Franța. In 1942, în timp ce îndeplinea o misiune importantă antinazistă la Paris, a fost prins de Gestapo și împușcat, la 13 martie 1943. A căzut eroic, departe de țară, dar cu gîndul la ea.

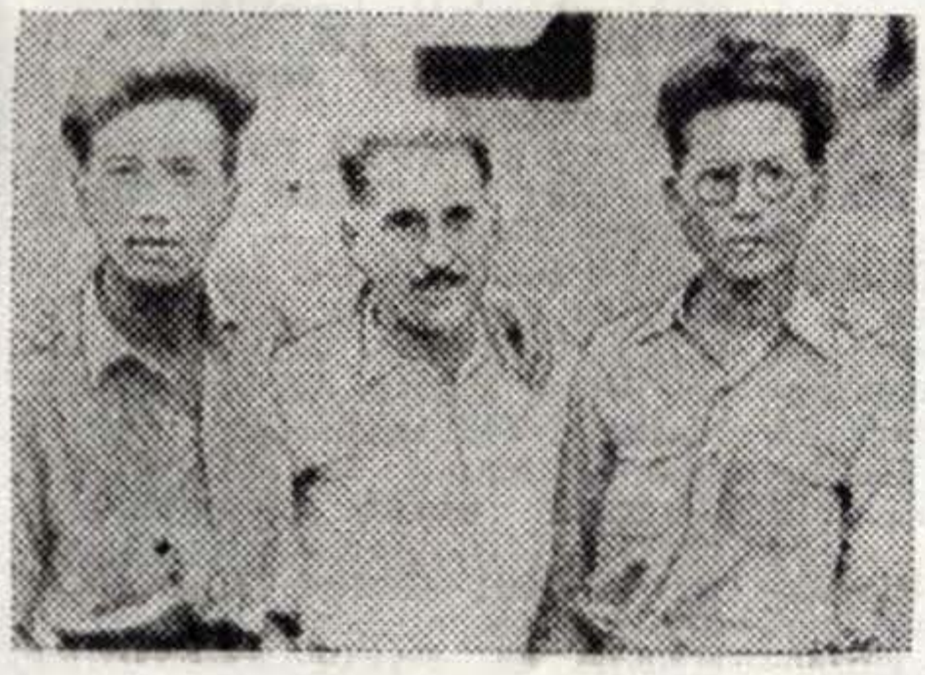

Împreună cu alți foști voluntari în Spania, un tovarăș chinez și unul coreean ; fotografia a fost făcută în lagărul de la Gurs (Franța)

In mai 1939, cînd se afla în lagărul de la Gurs, Nicolae Cristea scria aceste emoționante rînduri : „Nori negri au apărut din nou la orizont. Germania de azi amenință cu invaziunea iubita și frumoasa noastră țară, după ce a răpit libertățile vecinilor noștri din Cehoslovacia, amenințînd azi direct pe aliata noastră Polonia. Nu dorim ca țara noastră să aibă aceeași soartă. Sîntem convinși că azi integritatea și independența națională sînt condițiile dezvoltării și propășirii neamului nostru.

Vrem să ne apărăm părinții, frații și surorile noastre, nevestele și copiii noștri, căminurile și bogățiile țării noastre de urgiile războiului distrugător.

Așa cum vitejii dorobanți la Plevna și eroicii soldați la Mărășești au apărat țara noastră, asemenea și noi, voluntarii din România întorși din Spania republicană, sîntem gata să ne punem în primele rînduri, alături de întreg neamul românesc, să apărăm pămîntul scump al țării noastre."

FIICA ȘI NEPOȚII LUI ILARIE MITREA

Articolul Pe urmele doctorului Ilarie Mitrea în Mexic, **semnat de I. D. Suciu („Magazin istoric" nr. 5/1969), a stîrnit interesul multor cititori, prilejuindu-ne un curier bogat, din care spicuim cîteva întrebări și completări.**

GABRIEL SÎRBU din București **ne cere să-i indicăm unde poate găsi** date suplimentare despre Ilarie Mitrea, și fiul său Petru. **În articolul** Medicul și naturalistul Ilarie Mitrea, **de acad. Emil Pop, publicat în „Revista muzeelor" nr. 5/1968, p. 101-108.**

ANIBAL TEODORESCU, tot din București, **ne furnizează unele amănunte în legătură cu împrejurările plecării doctorului Mitrea în Mexic. Dînsul amintește faptul că, în perioada respectivă, George Bibescu a activat, de asemenea, ca oficer în această țară. În ce ne privește, ținem să precizăm că faptul la care se referă corespondentul nostru a fost consemnat și într-un articol publicat în „Revue Roumaine d'Histoire" nr. 5/1967, sub semnătura lui I. D. Suciu.**

CORNELIU L. DRAGOMAN din Sibiu, **apreciind că articolul publicat de noi este valoros, aducînd o serie de elemente interesante chiar și pentru cei care au întreprins unele cercetări, ține să adauge cîteva detalii. Astfel, în afară de Petru, menționat în articolul nostru, corespondentul arată că Ilarie Mitrea a avut și o fiică, Maria, născută tot în Indonezia și căsătorită la Rășinari (vezi fotografia). Aceasta a avut patru copii. Totodată, scrisoarea menționează pe publicistul transilvănean Horia Petra-Petrescu, care în 1882 ar fi dat unele date interesante despre Mitrea ; de fapt, așa cum ne precizează tov. I. D. Suciu, este vorba de tatăl acestuia, Nicolae Petra-Petrescu. Tov. L. Dragoman își exprimă îndoiala în legătură cu afirmația făcută în articolul din „Magazin istoric" despre rudenia dintre Mitrea și Barcian. Nici de astă dată nu-i putem da dreptate. Cei doi erau veri, așa cum se arată și în „Dreptatea" nr. 59, din 13/15 martie 1894.**

Contents

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Marvels and Riddles of an Ancient Culture on the Romanian Soil: Cucuteni 2
MIRON CONSTANTINESCU A High Forum of the Historians 7
MATEI CAZACU Is There Any Portrait of Basarab the founder of Wallachia? 9
TITU GEORGESCU The Nürnberg Trial (I) 12
* Panorama 32
STELIAN POPESCU Romanian Diplomatic Documents on the Antifascist Resistance in Bulgaria 37
SCARLAT CALLIMACHI Letters to a Friend (I) 42
Recollections of „the Red Prince"
MARIUS BIZEREA Ancient Testimonies about the Colours of the Romanian Flag 50
ALAIN DECAUX The False Dmitri and Boris Godunov 52
GH. IONIȚĂ Two Allies in the Elections: Maniu, the Leader of the National-Peasant Party, and Codreanu, the Chief of the Iron Guard (November 1937) 60
D. TUDOR Great Captains of the Ancient World 65
HENRI de SAINT BLANQUET Messages Deciphered after Four Millenaries 72
MARIA TOTU The Civil Guard in the War for Romania's Independence (1877) 77
* Famous Documents of History: Magna Charta Libertatum ..82
CRISTINA ROTMAN Christopher Columbus at the Court of Bajazet the IInd? 85
GH. UNGUREANU The Last Executioner of Moldavia 89
L. SĂRĂȚEANU Bruges, the Melancholy „Venice of the North" 92
ION IONAȘCU Mareș the Captain and Mareș the Ban 94
MIRCEA N. POPA The Chauffeur of Former King Carol the IInd Narrates 96
* Letters from the Editor 99

Sommaire

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Splendeurs et énigmes d'une très vieille culture sur le sol roumain: Cucuteni 2
MIRON CONSTANTINESCU Un grand forum des historiens.... 7
MATEI CAZACU Existe-t-il un portrait de Basarab le fondateur de la Valachie? 9
TITU GEORGESCU Le procès de Nuremberg (I) 12
* Panorama 32
STELIAN POPESCU Documents diplomatiques roumains sur la résistance antifasciste en Bulgarie 37
SCARLAT CALLIMACHI Lettres à un ami (I) 42
„Le prince rouge" raconte ses souvenirs
MARIUS BIZEREA Témoignages anciens sur les couleurs du drapeau roumain 50
ALAIN DECAUX Le faux Dmitri et Boris Godunov 52
GH. IONIȚĂ Deux alliés électoraux: Maniu, le leader du Parti National-Paysan et Codreanu, le chef des légionnaires (Novembre 1937) 60
D. TUDOR Grands commandants du monde antique 65
HENRI de SAINT BLANQUET Messages déchiffrés après quatre millénaires 72
MARIA TOTU La garde civile dans la guerre pour l'indépendance de la Roumanie (1877) 77
* Documents célèbres de l'histoire:
Magna Charta Libertatum ..82
CRISTINA ROTMAN Christophe Colomb à la cour de Bajazet II? 85
GH. UNGUREANU Le dernier bourreau de Moldavie 89
L. SĂRĂȚEANU Bruges, la mélancolique „Venise du Nord" 92
ION IONAȘCU Mareș le capitaine et Mareș le ban 94
MIRCEA N. POPA Le chauffeur de l'ancien roi Carol II raconte 96
* Courrier de la rédaction 99

Содержание

М. ПЕТРЕСКУ-ДЫМБОВИЦА: Великолепие и загадки древней культуры на румынской земле: Кукутень 2
МИРОН КОНСТАНТИНЕСКУ: Великий форум историков .. 7
МАТЕЙ КАЗАКУ: Существует ли портрет Басараба, основателя Румынского Государства? 9
ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ: Нюрнбергский процесс (I) 12
Кругозор 32
СТЕЛИАН ПОПЕСКУ: Румынские дипломатические документы об антифашистском сопротивлении в Болгарии 37
СКАРЛАТ КАЛИМАКИ: Письма другу (I) «Красный принц» рассказывает свои воспоминания 42
МАРИУС БИЗЕРЯ: Старинные свидетельства о цветах румынского государственного флага 50
АЛЭН ДЕКО: Лжедмитрий и Борис Годунов 52
Г. ИОНИЦЭ: Два избирательных союзника: Маниу — лидер ПНЦ и Кодряну — глава легионеров (ноябрь 1937) 60
Д. ТУДОР: Великие капитаны древности 65
АНРИ ДЕ СЕНТ БЛАНКЕ: Послание, расшифрованное после четырёх тысячелетий. 72
МАРИЯ ТОТУ: Гражданская гвардия в войне за независимость Румынии (1877) 77
Известные документы истории: Magna Charta Libertatum .. 82
КРИСТИНА РОТМАН: Христофор Колумб у двора Баязида II-го? 85
Г. УНГУРЯНУ: Последний палач Молдовы 89
Л. СЭРЭЦЯНУ: Брюж — меланхолическая «Северная Венеция» 92
ИОН ИОНАШКУ: Мареш Капитан и Мареш Бан 94
МИРЧА Н. ПОПА: Шофер бывшего короля Карола II-го рассказывает 96
Редакционная почта 99

Inhalt

M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA Herrlichkeit und Rätsel einer uralten Kultur auf rumänischem Boden: Cucuteni 2
MIRON CONSTANTINESCU Ein grosses Forum der Historiker 7
MATEI CAZACU Gibt es ein Bildnis Basarabs, des Gründers der Walachei? 9
TITU GEORGESCU Der Nürnberger Prozess (I) 12
* Panorama 32
STELIAN POPESCU Rumänische diplomatische Dokumente über den antifaschistischen Widerstand in Bulgarien 37
SCARLAT CALLIMACHI Briefe an einen Freund (I) 42
„Der rote Prinz" erzählt seine Erinnerungen
MARIUS BIZEREA Uralte Zeugnisse über die Farben der rumänischen Fahne 50
ALAIN DECAUX Der falsche Demetrius und Boris Godunow 52
GH. IONIȚĂ Zwei Verbündete einer Wahl: Maniu, der Leader der National-Tzărănistischen Partei und Codreanu, der Führer der Eisernen Garde (November 1937) 60
D. TUDOR Grosse Heerführer der Antike 65
HENRI de SAINT BLANQUET Nach vier Jahrtausenden entzifferte Botschaften 72
MARIA TOTU Die Bürgerwache im Krieg für die Unabhängigkeit Rumäniens (1877) 77
* Berühmte Dokumente der Geschichte:
Magna Charta Libertatum ..82
CRISTINA ROTMAN Christoph Kolumbus am Hofe Bajazet des II.? 85
GH. UNGUREANU Der letzte Scharfrichter der Moldau ..89
L. SĂRĂȚEANU Bruges, das melancholische „Venedig des Nordens" 92
ION IONAȘCU Mareș der Hauptmann und Mareș der Ban 94
MIRCEA N. POPA Der Chauffeur des ehemaligen Königs Carol der II. erzählt 96
* Briefkasten der Redaktion 99

ABONNEMENTS, CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 276

magazin istoric
București, str. Onești nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăț, Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Șt. Andreescu.
SECRETARI DE REDACȚIE: Valeriu Buduru și I. M. Ștefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

Noaptea, în oraşul tăcut ce-şi poartă cu demn
tate tristeţea (**Bruges, melancolica „Veneţie
Nordului“**, pag. 92)

magazin istoric